

קובץ גליונות

חג הפסח

ממרנן ורבנן גדולי ומאורי הדור

לכל הלומדים החשובים
ברכת פסח כשר ושמה
מערכת "קובץ גליונות"

לרפואת
ר' עוודד דוד בן צפורה הי"ו
להחלמתו השלמה והמהירה

המארז מכיל:

קובץ גליונות לחג הפסח (128 עמ')

חוברת "דברי שי"ח" (32 עמ')

חוברת "דרכי החיזוק" לרגל גליון ה-400 (48 עמ')

חוברת מיוחדת בעניני חג הפסח (16 עמ')

חוברת "דחזיתיה" - מראות גדולי ישראל בחודש ניסן (32 עמ')

אין לפתוח את המארז ללא תשלום, אין לקחת בהקפה,
יש לשמור מחמץ,

ניתן לשלם גם במכשירי 'קהילות' ו'גדרים פלוס' ע"ש קובץ גליונות

לעילוי נשמת

ר' משה יעקב בן אפרים ז"ל גרינבאום
תנצב"ה

לעילוי נשמת

הרב מאיר מרדכי בן צבי מנחם ז"ל
נלב"ע ח' ניסן תשס"ב
תנצב"ה

לעילוי נשמת

ר' אליהו ב"ר אריה דולינסקי זצ"ל
נלב"ע ניסן תשע"ח
תנצב"ה

לעילוי נשמת

דבורה יהודית בת משה ישכר
נלב"ע ט' ניסן תשס"ח
תנצב"ה

יעמדו לברכה ולזכות כל השותפים שהרימו תרומתם בימי הפורים
עבור הוצאת קובץ מיוחד זה
יהי רצון שיתמלאו כל בקשותיהם לטובה
והשמחה והברכה תשרה במעונם תמיד.

הקובץ הבא יצא לאור אי"ה לקראת פרשת אמור.

לרפואת אילה בת רבקה

לכל הלומדים החשובים שליט"א
הקדישו ע"ג הקבצים את יקיריכם
באחת משבתות השנה
ותזכו להיות שותפים
בזיכוי חרבים הגדול
להגדיל תורה ולהאדירה.

מסעי	ב' אב	אמור	ו' אייר
דברים	ט' אב	בהר	י"ג אייר
ואתחנן	ט"ז אב	בחוקותי	כ' אייר
עקב	כ"ג אב	במדבר	כ"ז אייר
ראה	ל' אב	נשא - חג השבועות	ה' סיון
שופטים	ז' אלול	בהעלותך	י"ב סיון
כי תצא	י"ד אלול	שלח	י"ט סיון
כי תבוא	כ"א אלול	קרח	כ"ו סיון
נצבים - ראש השנה	כ"ח אלול	חוקת	ג' תמוז
וילך - שבת שובה - יו"כ	ו' תשרי	בלק	י' תמוז
האזינו - חג הסוכות	י"ג תשרי	פינחס	י"ז תמוז
		מטות	כ"ד תמוז

יו"ל בסיוע:

יתדות תשמו

להחדרת ערכי

היהדות ע.ר.

להקדשות ע"ג הקובץ
או המעוניינים לפתוח מוקד
הפצה באיזור מגוריהם
ובכל עניני הקובץ
ניתן לפנות למס': 053-3145900
פקס: 077-2092005
או במייל: k.gilyonot@gmail.com

לקבלת הקובץ במייל
ניתן לשלוח בקשה
למערכת 'קובץ גליונות'
kovetz+subscribe@googlegroups.com

עדיף לשלם ולתרום במכשירי
"קהילות" ו"נדרים פלוס" בבתי
הכנסת,
יש ללחוץ על לחצן
'קופות נוספות'
ובחיפוש קובץ גליונות,
או בטלפון:
נדרים פלוס:
03-7630585 - שלוחה - 486
קהילות:
073-2757000 - שלוחה - 4311
או בהעברה לבנק: מרכנתיל -
17
סניף: 745
מס' חשבון: 71262
ע"ש קובץ גליונות

ארבעה צריכים חיזוק (כרכות לב): – שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

שיחות מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א • גיליון חג הספס

הוא מצער אותי, כי באמת הצער מן השמים, רק צריך לחשוב על עצמו, מה איתי, ומדוע פסקו עלי בשמים שמגיע לי צער.

כל צער שיש לאדם, בית דין של מעלה דנו אותו ופסקו שהוא צריך לקבל צער, ואם לא היה פסק בבית דין של מעלה הוא לא היה מצטער! יש בית דין של מעלה עם "מיימינים ומשמאילים" [עיין מלכים א' כב, יט, "יראיתי את השם יושב על כסאו וכל צבא השמים עומד עליו מימינו ומשמאלו", והביא רש"י שם ממדרש תנחומא: וכי יש שמאל למעלה וכי אלא מיימינים מלמדים זכות ומשמאילים מלמדים חובה], וכשיש לאדם צער, בית דין של מעלה פסקו עליו שהוא צריך להצטער, וצריך לחשוב ולהתבונן מה הסיבה לזה, ומה רוצים ממנו בצער הזה.

דיני שמים לימוד וחינוך לאדם

ויחשוב לעצמו, וכי הוא צדיק כזה שנותנים לו ייסורים של אהבה? הלא אין זה מסתבר, ויותר **מסתבר שהצער הוא לכפרה, שיש לו חטאים וצריך כפרה עליהם, ומלבד הכפרה יש בזה גם לימוד, שיבין ויידע שבשמים חושבים עליו ודנים אותו בכל רגע**, כמו שמצינו בגמרא (ר"ה טז, א) שאדם נידון בכל יום, והדין שדנים אותו הוא לימוד וחינוך בשבילו, כמו שידוע שכל דיני שמים אינם עונש ונקמה על העבר, אלא לימוד לאדם להיטיב דרכיו ולתקן את מעשיו.

וכל מה שנותנים לאדם מן השמים צער וקשיים, או שנותנים לו דברים טובים, המטרה היא שישתמש בדברים האלה: אם יש לו צער צריך לחפש מידה כנגד מידה מהו החטא שיש לו ולתקנו, ואם יש לו דברים טובים הרי הוא חייב להודות להקב"ה עליהם, ולהרגיש "מה אשיב להשם כל תגמולוהי עלי".

ובאמת אם אדם יעשה חשבונות האם מגיע לו משהו, הרי כבר מגיל בר מצוה נתחייב בתרי"ג מצוות, ותלמוד תורה כנגד כולם, וכי הוא ניצל את כל הזמן בשלמות בלי ביטול תורה! – ואם יש ביטול תורה, וכי מגיע לו משהו, הרי הוא לא עושה את רצון השם.

האדם הוא עבד השם, וזהו פירוש שם אדנות, שהקב"ה הוא אדון הכל ואנחנו כולנו עבדיו, והעבד חייב לעבוד את האדון בכל יכולתו, ואם אינו עובד כמה שהוא יכול לא מגיע לו כלום, ואפילו מזונות לא מגיע לו, אם אינו רוצה לעבוד – שילך ויחזור על הפתחים להשיג מזונותיו, ולא מגיע לו כלום מהאדון.

וכשמתבוננים בזה כמה שהקב"ה מייטיב עם האדם למרות שלא מגיע לו, ממילא ההרגשה היא "מה אשיב להשם".

כשחיים עם אמונה, כל החיים הם אחרים לגמרי!

פסח: חירות רוחנית והכנה לקבלת התורה

ובחג הפסח שבו הייתה יציאת מצרים, זהו זמן חירותנו, והיינו חירות מהיצר הרע, מלבד החירות הגשמית שזהו פשוטו של מקרא, שיצאו מעבדות לחירות, יש בזה גם רמז לחירות הרוחנית שזכו ביציאת מצרים, שהתרחקו מטומאת מצרים וזכו לקבלת התורה.

וכל יציאת מצרים הייתה לתכלית זו, שיקבלו את התורה במעמד הר סיני, כמו שאמר הקב"ה למשה רבינו (שמות ג, יב) בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה, וכן משה ואהרן כשדיברו עם פרעה אמרו לו: אנחנו יוצאים לעבוד את השם, והיינו לקבל את התורה, שזו הייתה המטרה של יציאת מצרים.

ובאמת בזכות זה זכו להיגאל, שהייתה להם שאיפה חזקה מאד לקבל את התורה, וכמו שביאר בספר החינוך (מצוה ש"ו) שזהו ענין מצות ספירת העומר, כי כשיצאו ישראל ממצרים ידעו שהמטרה היא קבלת התורה, והשתוקקו וחיכו מאד לזה, וספרו את הימים שעברו מאז שיצאו ממצרים, "כעבד ישאף צלי" כמו עבד שידע שהוא עתיד

יסוד האמונה שהכל בידי שמים

"אנכי השם אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים", זוהי הדיברה הראשונה מעשרת הדיברות, ושמענוה מפי הגבורה, כמו שאמרו חז"ל (מכות כד, א) אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום, ושאר כל הדיברות שמענו מפי הגבורה, אבל אנכי השם אלוקיך ולא יהיה לך וגו', שמענו מפי הגבורה קול השם מדבר.

והטעם שזו הדיברה הראשונה ושמענוה מפי הגבורה, כי זהו **יסוד האמונה, לדעת שהשם הוא אלוקיך, שהכל בידי שמים בהשגחה פרטית, ואין דבר שאינו בידי שמים**. "אשר הוצאתיך מארץ מצרים" היינו כמו שביציאת מצרים ראו את ההשגחה בעשרת המכות ובכל הנסים והנפלאות, שהיו דברים למעלה מן הטבע, שאינם יכולים להיות בדרך הטבע, ומוכרח להיות שיד השם עשתה זאת.

וכתוב הרבה פעמים במהלך המכות "וידעתם כי אני השם" – שזו הייתה המטרה של המכות, שבני ישראל יראו ויתחזקו באמונה, וכתוב גם "וידעו מצרים כי אני השם", היינו שגם המצרים יקבלו אמונה, אבל יותר מזה "וידעתם" – שבני ישראל עצמם ידעו ויאמינו שהכל בידי שמים, "כי אני השם", רק אני, אני הוא ולא אחר, ואין שום כוח בעולם מבלעדי השי"ת, וזהו יסוד האמונה.

החי באמונה מבין שפרנסתו משמים

וזה נוגע לגבי כל התנהגות החיים, ולמשל בענייני גשמים, מי שצריך פרנסה ועושה השתדלות, אבל יש לו קשיים והפרעות בזה, בדרך הטבע הוא כועס על מי שמפריע לו, הן אני צריך פרנסה ומדוע הוא מפריע לי... אבל מי שחי עם אמונה מבין שפרנסה היא מן השמים, כמו שאמרו חז"ל (ביצה טז, א) כל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה, וצריך רק להשתדל, אבל די בהשתדלות מועטת.

וכבר האריך בזה המסילת ישרים סוף פרק כ"א, וכתב שם בתחילת דבריו: "שישליך יתנו על השם לגמרי, באשר יידע כי ודאי אי אפשר שיחסר לאדם מה שנקצב לו, וכמו שאמרו חז"ל במאמריהם כל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה עד יום הכיפורים, וכן אמרו (יומא לח, ב) אין אדם נוגע במוכן לחברו אפילו כמלוא נימא".

אין להרבות בהשתדלות לפרנסה

והמשך וכתב שם לגבי ההשתדלות: "וכבר היה האדם יכול להיות יושב ובטל והגזירה הייתה מתקיימת, אם לא שקדם הקנס לכל בני אדם (בראשית ג, יט) בזיעת אפיק תאכל לחם, אשר על כן חייב אדם להשתדל איהו השתדלות וכו' והרי זה כמס שפורע כל המין האנושי אשר אין להימלט ממנו. אך לא שההשתדלות היא המועיל, אלא שההשתדלות מוכרח, וכיון שהשתדל הרי יצא ידי חובתו וכבר יש מקום לברכת שמים שתשרה עליו, ואינו צריך לבלות ימיו בחריצות והשתדלות", ועיין עוד בהמשך דבריו שם.

היינו שמאז חטא אדם הראשון, נתחייב המין האנושי לשלם מס עבור מה שהוא חי, וצריך לטרוח לפרנסתו, והוא גזירת הכתוב בזיעת אפיק תאכל לחם, אבל כמה "בזיעת אפיק" לא כתוב, ודי בהשתדלות מועטת, כל אחד לפי המדרגה שלו. וכן האריך החובות הלבבות בשער הביטחון שאין צורך בטרחה מרובה, אלא אדם יכול לבחור לעצמו מלאכה קלה וגם בזה תהא פרנסתו מצויה, כי הפרנסה היא מן השמים, ואין צורך לעשות חשבונות שמא ירוויח פחות, כי אי אפשר לדעת ממה ירוויח יותר, ומן השמים יתנו לו את מה שנקצב עליו.

החי באמונה אינו כועס

לכן כשמישהו מפריע לאדם, אין זו סיבה לכעוס עליו, וצריך להבין כי לא הוא המפריע לי אלא מן השמים מפריעים לי! ואין להתרגז עליו למה

להשתחרר בעוד כמה ימים, שסופר את הימים, ושמו בכל יום שעובר, כך גם בני ישראל ספרו את הימים שעברו מיציאת מצרים, כי הנה עבר עזר יום, ועוד יום, ומתקרב יום ויותר ליום הגדול הנכסף שבו יקבלו את התורה. כך הייתה ציפיתם לקבלת התורה.

ההשפעה חוזרת בכל שנה

וידוע שכל איזה מדרגה והשפעה טובה שהייתה בעם ישראל, בכל שנה כשמגיע אותו הזמן חוזרת ההשפעה ומתעוררת מחדש, כמו שכתב הרמח"ל (דרך השם ח"ד פ"ז) "שכל תיקון שנתקן ואור גדול שהאיר בזמן מהזמנים, בשוב תקופת הזמן ההוא, יאיר אור מעין האור הראשון, ותחודש תולדת התיקון ההוא במי שקיבלו".

ולכן חג הפסח נקרא זמן חירותנו, מפני שחזרת בו ההשפעה של חירות מהיצר הרע, והוא זמן המסוגל לזכות לחירות מכל הטבע הגופני והכנה לקבלת התורה בכל שנה ושנה.

וזה הביאור במה שאמרו חז"ל (ר"ה יא, א) בניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל, והיינו כיון שבניסן נגאלו, זהו זמן שבו היו הזכויות לגאולה, וההשפעה חוזרת בכל שנה מחדש, שהוא זמן המסוגל לקבל זכויות להיגאל, ולכן גם הגאולה העתידה תהיה בחודש ניסן, שאז יקבלו את הזכויות ויהיו ראויים לגאולה.

"זכו אחישנה" לפי מדרגת האמונה

ואמנם זהו אם תהיה הגאולה בדרך הטבע, במועד הקבוע לה, אזי זמנה הוא בניסן, אבל כבר אמרו חז"ל (סנהדרין צח, א) כתיב בעתה וכתוב אחישנה, זכו – אחישנה, לא זכו – בעתה, היינו שאם כלל ישראל

יזכו – חקב"ה יחיש וימהר את הגאולה לפני המועד הקבוע לה, וזה יכול להיות בכל יום שיבוא, ולא דווקא בניסן, ומה שאמרו בניסן עתידין להיגאל היינו אם תהיה הגאולה "בעתה" בלי אחישנה, אז יצטרכו לחכות לניסן [וכן כתב הטורי אבן בר"ה שם].

והנה מה שאמרו זכו אחישנה, יש "זכו" של הכלל, שכל כלל ישראל יהיו זכאים וראויים לגאולה, ויש "זכו" של כל אחד ואחד לפי מדרגתו באמונה, עד כמה שהוא שלם לפי האמונה ומתנהג לפי האמונה, ואין בלבו קפידא ולא כעס על שום אדם, מפני שמבין שהכל בידי שמים, ואין סיבה לכעוס, רק צריך לחשוב מה רוצים ממני בשמים, ומה אני חייב לעשות, והאם אני עושה מה שאני חייב.

זהו העיקר שצריך לדעת, לעשות מה שהוא חייב, ואם בעבר לא עשה, מה שהיה היה, ויתחרט על זה בלב שלם, והחריטה היא כבר תשובה, וכיון שהוא שב בתשובה, מן השמים מוחלים לו על החטא. וישתדל מכאן ולהבא לעשות מה שהוא חייב, מאהבה ומיראה, יש בזה הרבה מדרגות, ובזה יזכה לזכויות מרובות.

וכאמור חודש ניסן הוא זמן המסוגל להתעלות במדרגות האמונה, ובפרט בימי חג הפסח זמן חירותנו, שבו חוזרת ההשפעה של חירות מהיצר הרע, יהי רצון שנוכח כולנו להתקדם ולהתקדם לעלות מעלה מעלה במדרגות האמונה, שהיא הדיברה הראשונה בעשרת הדיברות, ובשאר כל ענייני האמונה, במחשבה, בדיבור ובמעשה, ונוכח לסייעתא דשמיא ופסח כשר ושמוח לכל אחד ואחד.

ענייני פסח ויציאת מצרים

מלוקט מתוך שיחות רבינו שליט"א ומספר אסיפת שמועות

בקבלת התורה, ואז הגיעו למדרגה של אמונה שלמה, שזה היה הענין של יציאת מצרים, להביא לחיזוק האמונה.

ממצרים גאלתנו מבית עבדים פדיתנו

ממצרים גאלתנו מבית עבדים פדיתנו, נזכרו כאן שני עניינים, גאולה ממצרים, ופדיית מבית עבדים, וכן בברכת המזון הוצאתנו מארץ מצרים ופדיתנו מבית עבדים, ויש להבין מה הם שני עניינים אלו, מה היא הגאולה ממצרים, ומה היא הפדייה מבית עבדים.

ויש לפרש בפשטות, כי הרי מצרים הייתה ארץ טמאה, שהיו בה חמישים שערי טומאה, וכשהיו שם בני ישראל כמעט שהיו מושפעים מחמישים שערי טומאה, שכל המקום היה מלא טומאה, וגם משה רבינו כשהיה צריך להתפלל, יצא מחוץ לעיר, כמו שכתוב (שמות ט, כט) כצאתי את העיר אפרוש כפי אל השם, ופירש רש"י: אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהייתה מלאה גילולים.

וכל זמן שהיו בני ישראל במצרים לא היה שייך שיקבלו את התורה, כי טומאת ארץ מצרים השפיעה עליהם שלא היה שייך שיקבלו תורה, לכן היו מוכרחים לצאת מארץ מצרים, ממקום הטומאה.

וזהו הדבר הראשון שאנו מודים עליו "שהוצאתנו מארץ מצרים", "ממצרים גאלתנו", שזכינו להצלה הרוחנית מטומאת ארץ מצרים, שזה ההכנה לקבלת התורה, ובלי זה לא היה שייך שנוכח לתורה.

ואחר כך מודים גם על הגאולה הגשמית "מבית עבדים פדיתנו", שיצאנו מעבדות לחירות, משעבוד הגוף, אבל ההודאה הראשונה והעיקרית היא על ההצלה הרוחנית מטומאת מצרים.

מיתת הרשעים שלא רצו לצאת ממצרים

"וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים" (שמות יג, יח), פירש רש"י: אחד מחמישה יצאו וארבעה חלקים מתו בשלושת ימי אפילה. ובמדרש תנחומא מובא עוד שיש אומרים שיצאו רק אחד מחמישים, או אחד מחמש מאות, וכל השאר מתו בשלושת ימי אפילה.

ארבע לשונות של גאולה

מצינו בפסוקים ארבע לשונות של גאולה "והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי", ובתחילה כתוב "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים" היינו גאולה מהסבל הקשה של השעבוד, ואחר כך "והצלתי אתכם מעבודתם" היינו גאולה גם מעבדות שאין בה סבל ועינוי, אבל צריך ביאור מה הם הלשונות האחרים "וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים", וכן "ולקחתי אתכם לי לעם", הלא כבר יצאו ממצרים ונפסק השעבוד, ואיזה עוד גאולות שייכות כאן?

והביאור בזה, כי מלבד השעבוד הגופני, היה גם שעבוד רוחני, שהיו שקועים במ"ט שערי טומאה, וביציאת מצרים הייתה גאולה מהטומאה והתקרבות אל הקדושה, יותר להתקדש! על ידי אמונה ומצוות, דם פסח ודם מילה, הכל כדי להתקרב אל הקדושה, ולכן גם אחרי שכבר נגאלו מהשעבוד והסבל הגופניים, עדיין היו צריכים גאולה רוחנית.

ואמנם גם בגאולה הגשמית הייתה קצת גאולה רוחנית, כי כל זמן שהיו משועבדים בעבודת הגוף, היה "קוצר רוח" ו"עבודה קשה", ולכן "לא שמעו אל משה" כמו שביאר הספורנו [ריש פרשת וארא], ואחרי שנגאלו משעבוד הגוף של העבודה כבר היה להם יישוב הדעת להתבונן ולהתחזק באמונה, אבל זה עדיין לא הספיק, והיו צריכים יותר חיזוק האמונה, על ידי שיראו את האותות והמופתים במצרים.

וזהו הלשון השלישי "וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים", והיינו גאולה רוחנית, שיראו בעיניהם גילוי שכינה באותות ובמופתים, וכשיראו זאת יקבלו יותר חיזוק באמונה, כי לא הספיקה דרגת האמונה מצד חשבונות לבד, והיו צריכים לראות בעיניהם את האמונה, בגילוי שכינה של "זרוע נטויה" ו"שפטים גדולים", שיהיה יותר חיזוק האמונה, וזוהי הגאולה הרוחנית מטומאת מצרים.

אמנם בכך לא נשלמה גאולתם, ויש עוד המשך לזה "ולקחתי אתכם לי לעם", וביארו המפרשים שזה נאמר על קבלת התורה בהר סיני, שאז פסקה זוהמתו וחזרו למדרגת אדם הראשון קודם החטא, וזהו הלשון הרביעי "ולקחתי" שבו נשלמה גאולת מצרים, הגאולה הרוחנית,

נמצא שכל הששים ריבוא שיצאו ממצרים הם רק חלק קטן מאד ביחס לאלו שנשארו במצרים, ורוב בני ישראל מתו במצרים, ויש להתבונן בטעם הדבר, מדוע הגיעה להם מיתה כזו בידי שמים, ומדוע לא זכו להיגאל כשאר יוצאי מצרים.

והטעם בזה מבואר ברש"י בפרשת בא (י, כב) "שהיו בישראל באותו הדור רשעים ולא היו רוצים לצאת, ומתו בשלושת ימי אפילה כדי שלא יראו מצרים במפלתם ויאמרו אף הם לוקים כמונו", היינו שהסיבה שמתו היא מפני שלא היו רוצים לצאת ממצרים, ומקורו במדרש (שמות רבה יד, ג) שהיו פושעים בישראל שהיה להם פטרונים מן המצריים והיה להם שם עושר וכבוד ולא היו רוצים לצאת.

והיינו מפני שבתקופת המכות כבר פסק השעבוד, כדאיתא בגמרא (ר"ה יא, א) בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים, ופירש רש"י: ששה חודשים לפני גאולתם פסק השעבוד, ומצרים הייתה ארץ עשירה מאד, וכשפסק השעבוד היו כאלה שקיבלו שם משרות, והייתה להם פרנסה ברווח, וכבר היו בידדות עם המצרים, וגרו עמהם בשכנות טובה, כמו שכתוב (שם ג, כב) "ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה" ופירש רש"י מאותה שהיא גרה איתה בבית, ומרוב שהרגישו טוב שם ביקשו להישאר במצרים ולא רצו לצאת משם.

ועל זה נענשו, מפני שתכלית יציאת מצרים הייתה לקבל את התורה בהר סיני, כמו שכתוב (שמות ג, יב) בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה, והם לא רצו תורה, אלא ביקשו גשמות והנאות העולם הזה, והעדיפו להישאר במ"ט שערי טומאה של מצרים, ומשום כן נענשו ומתו בשלושת ימי אפילה.

השגחה שלא ליתן פתחון פה למצרים

הנה רואים שהייתה השגחה מיוחדת על בני ישראל במצרים, שגם הרשעים שהיו צריכים למות, מתו בשלושת ימי אפילה, כדי שלא יראו המצרים במפלתם ויאמרו "אף הם לוקים כמונו".

ומצינו ענין זה גם במכת בכורות, כי הנה במכת בכורות הקב"ה בכבודו ובעצמו הכה את המצרים, וכפי שמזכירים בהגדה של פסח: "ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה – אני ולא מלאך, והכיתי כל בכור בארץ מצרים אני ולא שרף, ובכל אלוהי מצרים אעשה שפטים – אני ולא השליח, אני השם – אני הוא ולא אחר".

והקשה על זה בספר דברי אליהו להגר"א, אם כן מהו שכתוב ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף, היינו שלא תהיה רשות למלאך המוות לבוא אל בתי בני ישראל, והרי המכה הייתה על ידי הקב"ה בעצמו ולא על ידי מלאך, ומה ענין המלאך המשחית לכאן.

וביאר הגר"א שם "דהאמת הוא שמכת בכורות היה על ידי הקב"ה בעצמו, ומה שאמר ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם, היינו אף מי שהגיע עתו למות בלא זה בשעת מכת בכורות על ידי המלאך המשחית דהוא מלאך המוות הממונה להמית את כל מי שהגיע עתו למות, גם אותו לא יתן לבוא אל בתיכם לנגוף באותה שעה, כדי שלא ליתן פתחון פה להמצריים דגם על בני ישראל עברה הגזירה".

ורואים בזה גם כן את חסד הקב"ה והשגחתו על כלל ישראל, שאפילו אדם מישראל שהגיע זמנו למות, לא מת באותו הלילה, אלא יותר מאוחר, שלא ליתן פתחון פה למצרים.

התעלות ממדרגת עם למדרגת בני

יש לעמוד על שינוי הלשון בתפילת מעריב, בברכה של יציאת מצרים, שבתחילה נקראו כלל ישראל בתואר עמו, ולבסוף נקראו בניו: בתחילת הברכה מזכירים ואנחנו ישראל **עמו**, וכן בהמשך ויוצא את **עמו** ישראל מתוכם לחירות עולם, ואחר כך מזכירים המעביר **בניו** בין גזרי ים סוף, וראו **בניו** גבורתו, מלכותך ראו **בניך**, וצריך ביאור מדוע בתחילה נקראים עם ולבסוף נקראים בני.

ונראה כי אלו הן שתי מדרגות של כלל ישראל, שבתחילה היו בדרגת עם, ואחר כך נתעלו לדרגת בני. שכל זמן שהיו במצרים, היו תחת השפעת הטומאה של מצרים, במ"ט שערי טומאה, ועדיין לא היו במדרגת בני, ואפילו בשעת יציאת מצרים, עדיין היו בדרגת עם, כמו

שכתוב ויוצא את עמו ישראל מתוכם, היינו שאפילו בשעת היציאה, ויוצא, היו במדרגת עם, כי עדיין לא התנתקו לגמרי מהשפעת טומאת מצרים, ורק בשעת קריעת ים סוף, כמו שכתוב המעביר בניו בין גזרי ים סוף, אז חל השינוי במדרגתם, ונתעלו למדרגת בני.

ובאמת בקריעת ים סוף זכו להשנות גבוהות מאד, כמו שאמר חז"ל (מכילתא בשלח ג) ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בנבואה, וברש"י על הפסוק זה קלי ואנוהו כתב שהקב"ה נלה עליהם בכבודו והראו אותו באצבע, ויש להבין מה נשתנה בקריעת ים סוף שזכו לכל ההשגות והדרגות הגבוהות מה שלא זכו ביציאת מצרים:

ונראה הטעם בזה, משום שקודם קריעת ים סוף עדיין היו המצרים קיימים בעולם, ובני ישראל ראו אותם, וכל זמן שראו ישראל את המצרים זה השפיע עליהם חיסרון בדרגה, כמו שכתוב אצל אברהם אבינו שכל זמן שהרשע עימו היה הדיבור פורש ממנו (רש"י בראשית יג, יד), היינו שכל זמן שהיה אברהם אבינו בסביבתו של לוט, זה הרחיק ממנו את הקדושה ולא היה יכול לקבל נבואה.

וכך גם כלל ישראל, כל זמן שהיו בסביבת המצרים הרשעים, לא היו יכולים לזכות לכל הדרגות הגבוהות, ורק בשעת קריעת ים סוף שאז טבעו המצרים בים ופסקה השפעתם, אז זכו לכל ההשגות הגבוהות שראתה שפחה על הים וכו' ונתעלו למדרגת בני.

שלא שינו את לשונם

ידוע מה שאמר חז"ל (ויקרא רבה לב, ה, ועוד) שבני ישראל נגאלו ממצרים בזכות שלא שינו את שמם ואת לשונם ואת לבושם.

והענין בכל זה הוא להיבדל מדרכי הגויים, שלא להתערב ולא לקבל שייכות איתם, ולא להיות מושפע ממעשיהם ומהנהגתם, כי כשאדם נקרא בשם יהודי, ומתלבש בלבוש יהודי, ומדבר בלשון הקודש, על ידי זה הוא זוכר שהוא יהודי ובעל מדרגה אחרת, ונבדל מהגויים.

וגם בדורות האחרונים בחוץ לארץ, היהודים לא דיברו בשפת הגויים אלא היו מדברים באידיש, ובמקומות שדיברו בשפת הגויים לא היה טוב, כגון בגרמניה היו מדברים גרמנית, והייתה שם התבוללות נוראה רח"ל, ומשם יצאו המשכילים הראשונים.

ובמדינת ספרד היו היהודים מדברים בלשון לאדינו, שזו הייתה שפה מיוחדת ליהודים, וידוע שספרי "ילקוט מעם לועז" שחיבר רבי יעקב כולי [תלמידו של בעל המשנה למלך] כתב אותם בתחילה בשפת לאדינו, ורק אחר כך תורגמו ללשון הקודש, ויש בהם ליקוט גדול של המדרשים ומאמרי חז"ל על פרשיות התורה, כמו שיש ספר "צאניה וראינה" בלשון אידיש, שהנשים בחוץ לארץ היו קוראות בו, וכן זכורני מזקנתי ע"ה שהייתה רגילה לקרוא בזה, ובדרך כלל היהודים במדינות אירופה דיברו אידיש, ולא דיברו בשפת הגויים.

השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין

אנו אומרים בהגדה של פסח "השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין", ולכאורה הרי כבר יצאנו ממצרים, ואנו בני חורין כבר, ובמה אנו עבדים? ומסתבר שיש לפרש "השתא עבדי" שאנחנו עבדי היצר הרע, שהיצר הרע מושל בנו, וצריכים תמיד לעסוק במוסר וחיוזק היראה כדי להתגבר עליו, ותמיד נמשכת מלחמת היצר.

ולכך אנו מבקשים "לשנה הבאה בני חורין", שנוכה להיות בני חורין מיצר הרע, על ידי שתבוא הגאולה, ואז ישפיע הקב"ה רוח של קדושה כמו שכתוב (ויאל ג, א) "והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר", ו"מלאה הארץ דעה את השם כמים לים מכסים" (ישעיה יא, ט).

ובאמת על הגאולה העתידה כתוב (קהלת יב, א) "והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ", ודרשו חז"ל (שבת קנא, ב) אלו ימות המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה, והיינו שבימות המשיח לא ישלוט היצר הרע [וכבר האריכו בזה המפרשים, שאם כן עבור מה יקבלו שכר בימות המשיח, ויש שכתבו שאז לא תהיה עבודה מיראה אלא מאהבה, ועיין מכתב מאלוהי ח"ב עמוד 147 מה שכתב בזה].

חג הפסח – זמן חירותנו

אנחנו עומדים בחג הפסח שנקרא זמן חירותנו, ולכאורה הרי החירות הייתה באותה שנה שיצאו ממצרים, מעבדות לחירות, אבל איזו חירות מיוחדת יש עכשיו, ומדוע זה נקרא זמן חירותנו בכל שנה.

וכן יש לשאול בחג השבועות שנקרא זמן מתן תורתנו, שהרי מתן תורה היה בשנה שיצאו ממצרים, ומדוע זה נקרא גם היום זמן מתן תורה. וכן חג הסוכות שנקרא זמן שמחתנו, צריך ביאור, וכי רק מפני השמחה הגשמית שיש באסיפת התבואה נקרא החג זמן שמחתנו? וכי זוהי החשיבות של חג הסוכות – שיש בו שמחה גשמית?

אבל האמת היא שבחג הסוכות יש גם השפעה של שמחה רוחנית, והוא זמן המסוגל להתעלות במדרגת שמחה של מצוה, וכך גם חג הפסח שנקרא זמן חירותנו, אין הכוונה רק חירות גשמית, אלא חירות רוחנית, וכפי שהיה ביציאת מצרים שזכו לחירות מטומאת מצרים, שהתרחקו ממ"ט שערי טומאה, וקיבלו את הקדושה, קדושת ישראל, כך בכל שנה ושנה בימי חג הפסח חוזרת ההשפעה שאפשר לזכות לחירות מיצר הרע.

כמו שכתוב בספר הכוזרי (מאמר שלישי) שהמלך הכוזרי שאל את החבר "ספר לי מעשה החסיד שבכם היום", והשיבו החבר בדרך משל: "החסיד הוא הנזהר במדינתו, משער ומחלק לכל אנשיה טרפם וכל ספקם, וינהג בהם בצדק, לא יונה אחד מהם, ולא ייתן לו יותר מחלקו הראוי לו", ואמר לו הכוזרי: על חסיד שאלתיך ולא על מושל... והשיבו החבר: "החסיד הוא מי שהוא מושל, נשמע בחושיו וכוחותיו הנפשיים והגופניים, ומנהיגם ההנהגה הגופיית, כמו שנאמר (משל טז, לב) ומושל ברוחו מלוכד עיר, והוא המוכן לממשלה", עכ"ד.

היינו שהחסיד הוא מי ששולט ומושל בכל כוחותיו, לא לכעוס ולא להתגאות, וכן שאר יצרי הרע הקיימים בטבע האדם, כל כוחות הגוף שהם יצר הרע, הוא שולט עליהם ומנהיגם על פי התורה.

וכגון כשאוכל, כוונתו לשם שמים, כדי שיהיה לו כוח לעבודת הבורא, כמו שאמרו (אבות ב, יב) וכל מעשיך יהיו לשם שמים, והרמב"ם בהלכות דעות (ג, ג) כתב שאפילו בשעה שאדם ישן, אם כוונתו לשם שמים הרי הוא עובד השם בשינתו, כי הוא ישן מפני שהתורה מחייבת אותו לישון, והוא עובד עבודת השם בזה, אף על פי שאינו עושה שום "מעשה" בשינה, וכל שכן כשאוכל, בקום ועשה, אם כוונתו לשם שמים הוא עובד השם באכילתו.

וזוהי "חירות", חירות מכל היצרי הרע שיש בגוף, שהשכל שולט על כל כוחות הגוף להנהיגם כפי דיני התורה, וחג הפסח הוא זמן חירותנו משום שבו הייתה יציאת מצרים, שיצאו לחירות מטומאת מצרים, ובכל שנה ושנה בחג הפסח חוזרת ומתעוררת הקדושה הזאת, שכל אדם מישראל נעשה בעל מדרגה המסוגל יותר להיות בן חורין מיצר הרע, ומקבל יותר כוחות לשלוט על כל היצרי הרע שבטבע הגוף.

וכן חג השבועות הוא זמן מתן תורתנו, משום שאז הייתה קבלת התורה, וזכו למדרגה של קבלת התורה, ובכל שנה ושנה בחג השבועות חוזרת ההשפעה של אהבת תורה, והזמן מסוגל יותר לזכות לתורה.

וחג הסוכות נקרא זמן שמחתנו, שבתורה כתוב שלוש פעמים שמחה בחג הסוכות, וכדאיתא בילקוט (אמור תרנ"ד) אתה מוצא שלוש שמחות כתיב בחג: ושמחת בחגך, והיית אך שמח, ושמחתם לפני השם אלוהיכם שבעת ימים, והיינו שמחה של מצוה, שמחה בתורה ובמצוות הנובעת מתוך אהבת השם, ובכל שנה ושנה בחג הסוכות חוזרת ההשפעה שאפשר יותר לזכות למדרגת שמחה של מצוה. ואמנם אין זה פשוט לזכות לזה, וצריך להיות אדם בעל מדרגה שיקבל את ההשפעה הנוספת של התעלות במדרגות האלה.

וידוע בשם הגאון שאמר כי שמחת יום טוב היא מצוה שקשה לו מאד לקיימה, ולכאורה הרי גם בכל השנה כתוב (תהלים ק, ב) עבדו את השם בשמחה, וכן בארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם, שניים מתוכם הם: בשמחה והשמח בחלקו, ומהו הקושי המיוחד בזה ביום טוב יותר מכל השנה?

ויש לבאר משום שביום טוב צריכים להוסיף עוד שמחה, יותר מכל השנה, והרי הגאון בודאי היה שמח כל השנה בשמחה של מצוה, כמו שמובא במשנה ברורה סימן תרס"ט על האר"י הקדוש שהעיד על עצמו שכל המדרגות העליונות שהשיג הם בזכות שהיה שמח בשמחה של מצוה, ובודאי שגם הגאון היה כן, ולאחר המדרגות הגבוהות הללו להוסיף עוד שמחה ביום טוב, זוהי באמת עבודה קשה ומדרגה גדולה מאד.

ובעמדנו עכשיו בימי חול המועד פסח, זהו הזמן של שמחת יום טוב, שהיא מדרגה גבוהה מאד. והננו מאחלים לחתן ולכלה שיזכו לכל המדרגות של "זמן חירותנו" ו"זמן שמחתנו" ו"זמן מתן תורתנו", ונזכה גם אנחנו, כל אחד ואחד מאיתנו יזכה למדרגות האלה של רוחניות ושמחה של מצוה, כן יהי רצון!

מתוך דברים שנאמרו בשמחה משפחתית, חוה"מ פסח תשע"ז

לעילוי נשמת הרבנית הצדקנית
מרת **שולמית ביטון (בליא)** ע"ה
בת הרה"ג ר' שמעון הכהן זצ"ל
נלב"ע כ"ג ניסן תשע"ד - תנצב"ה

לעילוי נשמת הרבנית הצדקנית
מרת **נעמי מילר** ע"ה
בת ר' יוסף ז"ל
נלב"ע כ"ו ניסן תשע"א - תנצב"ה

לע"נ הגאון הגדול רבי **שמואל**
ב"ר **משה איינשטיין** זצ"ל
ראש ישיבת פוניבז' לצעירים
נלב"ע כ"ג ניסן תשע"ז - תנצב"ה

לעילוי נשמת מרן הגאון
רבי **חיים שאול גריינמן** זצ"ל
בן הגאון רבי **שמואל** זצ"ל
נלב"ע כ"א ניסן תשע"ה - תנצב"ה

פנינים על חג הפסח

מרבנו ראש ישיבת פוניבז'

מרן הגרב"ד פוברסקי שליט"א

ליקוט מתוך הספר החדש בד קודש מועדים

החדש הזה 'לכם' ראש חדשים - תחילת הציווי לישראל כעם

החדש הזה לכם ראש חדשים, (שמות יב, ב), וברש"י ריש פרשת בראשית הביא דברי חז"ל אמר רבי יצחק ולא ה' צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם שהוא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל וכו', וצ"ב דכבר קודם יש מצות פרי' ורבי' ומצות מילה, ועוד צ"ב לשון החדש הזה לכם, מהו לכם מדוע לא כתב החדש הזה ראש חדשים, ובחז"ל דרשו מזה שקודש החדש נמסר לחכמי ישראל ולפי"ז תיבת לכם היינו למשה ואהרן. (יעו' ר"ה כב.), אולם ענין זה דרש הוא ובודאי שגם אין מקרא יוצא מידי פשוטו וצ"ב.

וביאר הדברים דאמנם כבר נצטוו על מילה ופז"ר אולם עדיין לא ה' זה ציווי בתורת עם ישראל, ותחילת הוויית ישראל לעם הוא ביציאת מצרים, וכת' (ישעי' מג, כא) עם זו יצרתי לי, ואימתי היא יצירה זו ביציאת מצרים שבה ה' מצב של לקחת לו גוי מקרב גוי (דברים ד, לד) בלידה ונעשו לעם בזה, ולכן התורה שנתנה לישראל, ה' ראוי לפתוח בה בפרשה זו של החדש הזה לכם, שפרשה זו היא הראשונה שמדברת על ישראל בתחילת תקופתם כעם ה'.

ונתבאר ענין זה בפ' יתרו (כ, ב) [כבר קודש עה"ת שם] בעשרת הדברות דכתי' אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מכית עבדים, והקשה הרא"ש והו"ד בכוזרי [מאמר א אות כה] דה' צריך לומר אני בורא העולם ובוראכם, ויפתח אנוכי ה' אלקיך אשר בראתיך, שהרי כל הוויית האדם מהקב"ה, דאמנם טובה גדולה היא עד מאוד שעשה לישראל בזה שהוציאם ממצרים, הרבה טובות עושה המקום עמנו, אולם יותר מזה יש שכל הווייתנו מבחו והוא בראנו, ובזה ה' צריך לפתוח, ומדוע אמר חלק זה דאשר הוצאתיך מארץ מצרים.

ונראה הביאור בזה דיצירת האדם הוא ענין אשר נמצא בכלם ולא נתייחדו בזה ישראל יותר משאר אומות העולם, וכאן בא הקב"ה לפרט החלק המיוחד שבישראל ואמר אנכי ה' אלקיך כלומר היחוד שנתייחדו בו ישראל, דשני בחינות יש ה' אלקינו, ה' אחד, אלקינו זה ההשגחה הפרטית על ישראל, ה' אחד זה בכל העולמות ועל כולם, וחלק ישראל נתייחד ביציאת מצרים שאז נבחרו להיות עם ה', נמצא שבזה שהוציאנו הקב"ה ממצרים נוצר מציאות מחודשת זו של עם ישראל, ובזה פתח הקב"ה דברו במעמד נתינת התורה לישראל.

ומה דכתי' לכם ראש חדשים נראה דבאמת הרי אין ניסן ראש החדשים, דהרי ראש השנה בתשרי הוא, ומדוע באמת נקרא ניסן ראש חדשים, ונראה הביאור בזה דהרי מה שר"ה הוא בתשרי מפני שאז נברא העולם, וכשנברא העולם אז מתחיל הכל זה היום תחילת מעשיך, ויום שנברא העולם בו הוא הראש לכל הימים, ולכן א' בתשרי ראש

השנה הוא, ומעתה כלפי ישראל שיש להם בריאה מחודשת וייצירה בתורת עם בניסן, אצלם ניסן זה ההתחלה, דכעת עם יצירת ישראל נשתבחה כל הבריאה והגיעה לתכליתה, וכלפי ישראל כעת נשתנית ונתעלית כל הבריאה והתחלה חדשה הוא, דעד השתא ה' העולם חסר תכלית זו של ישראל כעם, וזהו ענין לכם ראש חדשים שאצל ישראל ניסן הוא ראש הזמנים.

ובר"ה ג. אי' אמר רב חסדא לא שנו (כלומר דמונין שנות המלך מניסן) אלא למלכי ישראל אבל למלכי אומות העולם מתשרי מנינן, ודין זה נאמר לישראל שהם ימנו שנות מלכי אומות העולם מתשרי, ולא נאמר דבר זה לאומות העולם דאצלם כל חלוקת החדשים באופ"א לגמרי הוא, והביאור משום דבאמת כך סדר הבריאה שתשרי הוא תחילת הכל, ורק לגבי ישראל עצמם נתחדש שניסן הוא ראש חדשים, אבל כשאנו מונים למלכי אומות העולם כלפיהם תשרי ראש חדשים הוא, וכשנאמר (אסתר א, ג) בשנת שלוש למלכו לאו היינו שאחשורוש מנה זה בשנת שלוש, אלא שאצל ישראל זה שנת שלוש למלכו, דגם ישראל מונים שנות העכו"ם לפי תשרי, וכמש"נ.

שיעור אכילת מצה בכזית

כתב הרמב"ם פ"ו מהל' חמץ ומצה ה"א מצות עשה מן התורה לאכול מצה בליל חמשה עשר שנאמר בערב תאכלו מצות, וכו' ומשאכל כזית יצא ידי חובתו; יש להעיר למאי הילכתא הוסיף הרמב"ם תוספת זו דמשאכל כזית יצא ידי חובתו, ומאי סלקא דעתך דלא יצא שהוצרך הרמב"ם להשמיענו זאת, [ואמנם ידוע מהנצי"ב ועו"א שרצו לחדש דבלי"ד אמנם אין חיוב אלא לאכול כזית כמו שכתב הרמב"ם, אבל אם מוסיף מקיים מצוה בכל כזית וכזית שמוסיף, אולם לא נראה דבזה איירי הרמב"ם דמדברי הרמב"ם נראה שבה להוציא שלא נימא דבכזית בלבד לא יצא עדיין ידי חובתו, וצ"ב כנ"ל].

ונראה בזה דמצינו לענין חיוב ברכת המזון דמן התורה אינו חייב אלא באכילה כדי שביעה [עי' ברכות כ: ובכ"ד] והענין בזה דאף שאמרו חכמים בכל מקום דשם אכילה הוא בכזית, וכגון לענין חיוב במאכלות אסורות וכיוצא בזה דאמרי' אין אכילה פחות מכזית, אולם מה דבברכת המזון נאמר אכילה שיש בה שביעה, אין זה ענין נוסף דמלבד מה דבעינן אכילה לחיוב בברכת המזון בעינן גם כן שביעה, אלא דשלימות אכילה היא כשאוכל כדי שביעה, והוא שיעור באכילה דיש אכילה פחותה שהיא כבר בכזית, ויש אכילה שלימה כשאכל כדי שביעה, והברכה היא על האכילה לא על השביעה, וכדי שיתחייב בברכה מן התורה צריך אכילה שלימה שיש בה כדי שביעה.

ואם כן ה' מקום לומר דכשצוית תורה בערב תאכלו מצות, לקיים המצוה יצטרכו אכילה שלימה שיש בה שביעה, [ובסוכות לענין איסור אכילה חוץ לסוכה מצינו

שהוא בכביצה, וגם בלילה הראשון לכתחילה ראוי לאכול כביצה, עי' או"ח סי' תרל"ט סעי' ג ובמ"ב שם] וזה הוסיף הרמב"ם דמשאכל כזית יצא ידי חובתו, וכדי לצאת קיום מצות מצה אין צריך ליותר מכזית, ועי' בהה"מ שם שציין המקור לדברי הרמב"ם בזה.

ומצינו גבי קרבן פסח שכתב הרמב"ם בפ"ה מהלכות קרבן פסח ה"ג מצוה מן המוכחר לאכול בשר הפסח אכילת שובע, לפיכך אם הקריב שלמי חגיגה בארבעה עשר, אוכל מהן תחילה ואחר כך אוכל בשר הפסח כדי לשבוע ממנו, ואם לא אוכל אלא כזית יצא ידי חובתו; הרי להדיא שכתב הרמב"ם גבי אכילת הקרבן דהמצוה לכתחילה היא לאכול אכילה שיש בה שביעה, רק שאם אוכל כזית יצא, והי' ס"ד לומר כן גם גבי אכילת מצה וזה בא הרמב"ם לאפוקי.

טעם ההיתר לשתות יין בליל הסדר אחר שישן מעט כתב השו"ע או"ח סי' תפ"א סעי' א אחר ארבע כוסות אינו רשאי לשתות יין, אלא מים; ובפמ"ג [בא"א] כתב דמצינו ב' טעמים לדין זה, הטור בשם רבנו יונה כתב הטעם לפי שחייב אדם לעסוק בהלכות הפסח כל הלילה עד שתחטפנו שינה, ואם ישתה יותר ישתכר, וטעם נוסף יש לפי שמבטל טעם מצה, וכתב הפמ"ג בשם החק יעקב דלפעמים שלא ישתכר אם ישן וניעור מותר לשתות יין, יעו"ש, ושאלוני דלכאורה צ"ב הא החיוב הוא לספר ביציאת מצרים כל הלילה כלשון הטור שם, ומדוע אם ישן וניעור רשאי לשתות, והי' אפשר לומר דכיון דישן פורתא פג יינו ורשאי לשתות שוב, אולם בעירובין סד: אי' אמר רמי בר אבא דרך מיל' ושינה כל שהוא מפגיג את היין, אמר רב נחמן אמר רבה בר אבון לא שנו אלא ששתה כדי רביעית, אבל שתה יותר מרביעית כל שכן שדרך טורדתו ושינה משכרתו; נמצא דבמה שישן מגרע טפי ואם כן מדוע רשאי לשתות ולא אמרינן שאסור כדי שיוכל לקיים חיובו לספר ביציאת מצרים כל הלילה, וצ"ב.

ונראה בזה עפ"י מ' שנתבאר [עי' בד קודש פסחים סי' לג] בדברי הרא"ש בתשו' כלל כד סי' ב שכתב דמה שאין מברכין על ההגדה על מצות סיפור יציאת מצרים, מפני שהרבה דברים צוה הקדוש ברוך הוא לעשות זכר ליציאת מצרים ואין אנו מברכין עליהן, כגון הפרשת בכורות וכל המועדים, שאין צריך להזכיר בהפרשת בכורות שאנו עושין אותו זכר ליציאת מצרים, אלא שצוה הקדוש ברוך הוא לעשות המעשה ומתוך כך אנו זוכרין יציאת מצרים, עכ"ד; וצ"ב שדימה מצות הגדה וסיפור יציאת מצרים לבכורות ומועדים, והרי הכא יש מצוה בפני עצמה של

סיפור יציאת מצרים ואין זה רק מטעמי המצוה כמו בשאר מצות, ומדוע אם כן לא יברך על מצוה זו.

מבואר מדברי הרא"ש שנקט דגם מצות סיפור יציאת מצרים אינה מצוה בפני עצמה לגמרי, אלא היא השלמה למצות מצה, וכדאמר שמואל בפסחים קטו: דלחם עוני היינו לחם שעונין עליו דברים הרבה, וכיון דעל אכילת מצה כבר תיקנו ברכה לא תיקנו ברכה מיוחדת על מצות הסיפור שהיא טפלה לה, וכמו שלא תקנו ברכה מיוחדת על מקרא בכורים כיון שהוא שייך לעיקר מצות הבאת בכורים, יעו"ש בארוכה מש"נ בזה. ולפי זה מי שאין לו מצה פטור גם מסיפור יציאת מצרים.

ושם נתבאר לחדש דלשי' הגר"א דיש קיום מצוה באכילת מצה כל שבעה, אם כן שייך גם קיום מצות ספור יציאת מצרים כל שבעה כיון דהסיפור הוא השלמה למצות מצה, וזה הביאור במה דא' בהגדה מעשה בר"א וכו' שהוא מסובין בבני ברק והיו מספרין ביציאת מצרים כל הלילה וכו', דאף שכבר האיר היום שייך סיפור יציאת מצרים בהשלמה למצות מצה, יעו"ש.

ומעתה נראה דמה שנאמר חיוב לספר ביציאת מצרים כל הלילה הוא דליל ראשון של פסח שהוא זמן חיוב אכילת מצה הרי כל הלילה זמן מצה הוא וממילא צריך גם לספר ביציאת מצרים כל הלילה, אולם מי שגמר סעודתו וכבר ישן, הסיח דעתו והפסיק בזה את המצוה, וכשניעור אחר כך כבר אין זה זמן אכילת מצה אצלו שכבר הפסיק והסיח דעתו, וממילא אין עליו חיוב של סיפור יציאת מצרים, ושפיר רשאי לשתות ואין לחוש שישתכר דכבר אינו מחוייב בסיפור יציאת מצרים, וא"ש.

כל דכפין ייתי וייכול - טוב עין הוא יברך

ברמ"א (סי' תע"ט ס"א) כתב, ונהגו שבעל הבית מברך ברכת המזון בליל פסח, שנאמר טוב עין הוא יברך (משלי כב ט) והוא מיקרי טוב עין שאמר כל דכפין ייתי וייכול וכו', ע"כ. ויש לעיין בזה, דהנה בשו"ע או"ח (סי' ר"א ס"א) נפסק דאורח מברך, והוא מגמ' ברכות (דף מו.), ולא אמרינן התם דיברך הבעל הבית מהאי טעמא דטוב עין הוא יברך, ומאי שנא ליל הסדר בזה. וצריך לומר, דנתייחד ליל הסדר שמכריזין ואומרים "כל דכפין ייתי וייכול", שמחזירין אחר האורחים ופותחים שער הבית לכל הנצרך, ורק על אופן בזה נאמר שהוא יברך משום דטוב עין הוא יברך, אכן כשאירע סתם שנזדמן אורח לביתו, עדיף שיברך האורח ויוסיף ברכת האורח לבעל הבית.

מנחת דבר

**הערות ועיונים מחידושי רבנו הגאון רבי דוב לנדו שליט"א
נלקטו מספר "מנחת חינוך" עם הערות "מנחת דבר" מרבנו שליט"א**

שליחות לגוי, ועיין באור זרוע סי' רנ"ו שמוכח כדבריו שאי אפשר לקיים ע"י גוי. אלא דלשיטת רש"י שאחר זמנו השבתו בכל דבר, יכול לזרקו לחוץ ע"י גוי. מיהו יש לומר שאין ענין המצוה שמעשה הביעור ייעשה על ידו בדווקא אלא עיקר ענינה הוא חיוב ההשתדלות שיבוער החמץ מן העולם ולפיכך מהני נמי ע"י גוי. וכעין שכתב הרשב"א בתשובה ח"א סי' שנ"ז לענין מצות ובערת הרע שאפשר לקיימו ע"י גוי.

לצאת ידי מצה של טבל במקום פיקוח נפש

מצה של טבל אין יוצאין בה ידי חובת אכילת מצה, כדילפינן מקרא, והתוס' סוכה ל' ב' ד"ה משום הקשו למאי בעי קרא שאין יוצאין במצה טבל הלא תיפוק לי' שהוי מצוה הבאה בעבירה, ולכאור' י"ל שנפ"מ לגוונא של פיקוח נפש דשרי ליה למיכל טבל והשתא צריך קרא שאין יוצא בזה ידי מצוות מצה. אלא שאם כן להך טעמא שאין יוצא משום שאינו בבל תאכל חמץ הלא כל אופן שהוא בפיקוח נפש אינו בבל תאכל חמץ והאיך יוצא ידי מצה, זה אינו, שסוף סוף שם בל תאכל חמץ איכא].

היכ"ת שיוצא במצת טבל

הקשה המקנה קידושין ל"ח א' היאך יוצאים ידי מצה ב"חדש" הלא אינו בבל תאכל חמץ והוי כמו טבל, ובאחיעזר יו"ד ל"ט ג' כתב שאיסור חדש חל לכשנעשה לחם, דג' לאווין נאמרו בחדש, לחם קלי וכרמל, ואם כן עיסה שהחמיצה חל עליה איסור חמץ ואחר כך איסור לחם דחדש, [ולכאור' אף אי אמרינן שעיסה קאי גם באיסור חדש מכל מקום כיון שלחם נאסר מדין לחם גם כן יחול איסור חדש כיון שבאפי'

ירש חמץ מבוטל בערב פסח וגדר ביטול חמץ

ביטל חמצו ומת בערב פסח קודם חצות, יש לעיין האם בנו צריך לחזור ולבטל שוב, והנה אם ביטול הוי הפקר אינו צריך, דכבר החמץ הפקר ואינו עובר עליו, ואם כהר"ן שהביטול מועיל הואיל והוי איסור הנאה ולכך כל שהסכים בדעתו שאינו ברשותו די, אם כן לפי מה שכתבו האחרונים [עי' אחיעזר ח"ג סי' א' אות ג' ד"ה ומה] שהביטול חל רק בחצות שאז החמץ אסור בהנאה יוצא שצריך לבטל שוב הואיל ועדיין לא חל הביטול, אלא אם כן נימא שכבר חל בעת הביטול שיועיל אחר כך. ולשיטת הרמב"ן נראה שענין ביטול הוא מושג חדש בממונות שמועיל ביטול בממון ואף שאין הדבר יוצא מרשותו מכל מקום זה מועיל לענין שאין איסור לגוזלו וכן אינו חשוב ברשותו, ולפי זה יתכן שכיון שזה חלות בחפץ אין צריך לבטל שוב כשמת האב, אך מאידך יתכן שהוא ענין הקשור בבעלותו של המבטל וכשבא לרשות בנו לא מהני ביטולו. ועיין תוספות הרא"ש חולין קכ"ט א' שיטה חדשה בגדר ביטול.

כפי' על מצות אכילת מצה

מי שנמנע מלאכול מצה בליל פסח מכין אותו עד שתצא נפשו, וככל מצות עשה שהזמן עובר. וצ"ב אימת יכוהו, הרי עד זמן מה לפני כלות הזמן שיוכל לקיים המצוה אי אפשר להכותו שמא יחזור בו, וכשיבוא זמן זה כבר לא תועיל ההכאה שעד שיכוהו כבר יעבור הזמן שיוכל לקיים המצוה ולמה יכוהו אז.

ביעור חמץ ע"י גוי

יעוי' בגליון רעק"א או"ח סי' תמ"ו שכתב דיש לומר שאינו מקיים עשה דתשביתו במה שמבער חמץ על ידי גוי, משום דהוי כנעשה הביעור מעצמו דאין

נפקע האיסור הקודם ואז חל בבת אחת חמץ וחדש, כמבואר באחיעזר ח"ד סי' צ"א].

ולשיטתו משכחת לה שיוצא בטבל והיינו כגון עיסה הטבולה לחלה שאפאה פחות מכשיעור ורק אחר כך עשה לה צירוף סל, שנמצא שאיסור חמץ קדים לאיסור טבל דחלה, ואין לומר דאה"נ שהרי התוספות פסחים קי"ד ב' כתבו שבמרור טבל אינו יוצא משום שאיתקש למצה ואם איתא שמשכחת לה מצה טבל שיוצא בה, שוב מרור דומה לה. ובעל כרחך כמו שכתב הר"ן ל"ו א' שאזלינן בתר המין ומין טבל אינו באיסור חמץ ולכך אינו יוצא לעולם. [ויש לומר דאיסור 'לחם חדש' לעולם הוא אחר חמץ ולפיכך שפיר דמי לצאת בו, ואינו דומה לטבל דצירוף סל שאינו דין בפני עצמו].

והנה המקנה שם כתב שבמצת חדש כשבאו לארץ א"א לצאת אף לרבנן דר"ש הסוברים שאיסור חל על איסור בכולל, ומשום שבבואם לארץ כל התבואות היו באיסור חדש ואם כן לא חל חמץ על שום תבואה, ואמנם יתכן בעיסה שנילושה עם אורז דקיימא לן שהיא חייבת בחלה, ויוצאין בה ידי מצה, ואסברא בירושלמי שהוא מדין גרירה, שהאורז נגרר אחר החיטים, ולכאורה אין דין גרירה לענין איסור חדש, ואם כן יחול על האורז איסור חמץ כיון שאינו אסור מדין חדש, ונמצא שיש כאן איסור חמץ שיחול בכולל, [וכל זה רק לפי הירושלמי שהוא מדין גרירה אבל אי הוי מדין טעם כעיקר כדמשמע בגמרא זבחים ע"ח א' לא שייך שהרי אין האורז בעצמותו באיסור חמץ].

גדר מינוי ובעלות בקרבן פסח

נודע פלוגתת החזו"א או"ח סי' קכ"ד הערות לדף פ"ח, והגרי"ז בהלכות פסח בגדר ענין מינוי לקרבן פסח, שהגרי"ז כתב שעיקר הדין של מנויים הוא שיהי' לו חלק בקרבן בקנין ממון שיהי' שלו לאכילת בשר, והחזו"א כתב שאין כאן זכיית ממון אלא שנעשה בעלים על הפסח לקיים מצות פסח. ואמנם מצינו מינוי לאכול חלק מסוים בקרבן, כדאמרו פסחים פ"ד א' נמנין על מוח שבעצם, וכ"ה בירושלמי פ"ז ה"י. ומיהו נראה דאין זה זכות ממון, ואם תרד הקדושה מהקרבן ע"י פדי' בפילת מום לא תשאר לו

שום זכות בבשר, וכן אחר שיעבור זמן קרבן פסח ויהא שלמים כדין מותר הפסח, ג"כ לא ישאר לו זכות אכילה זו. ועיין פסקי תוס' רפ"ב דקידושין שכתב דמינוי חל על ידי מעשה קנין ולא בדיבור לחוד.

שחיטת הפסח אחר התמיד ועשה דהשלמה

הפסח נשחט לאחר הקרבת התמיד, והא דעושין את הפסח אחר התמיד אינו בגדר דחי' לעשה דהשלמה אלא דכך הוא עיקר הדין דלא נאמר עשה דהשלמה כלפי פסח, ונפק"מ במי שהיה בדרך רחוקה ושחטו עליו את הפסח דקאמר ר' נחמן פסחים צ"ב ב' דאעפ"י שהוא פטור מקרבן פסח הורצה ואי הוה גדר דחיה אם כן כיון שהוא פטור אי אפשר שידחה לעשה דהשלמה. [ויל"ע בערב פסח שחל בשבת אם אסור לשחוט על מי שהוא בדרך רחוקה כיון שאינו מצווה, [ועי' רש"י יבמות ל"ג ב']. וכיו"ב יש לדון בפסח שני להצד שזמנו אחר תמיד של בין הערביים מה הדין בנשים למאן דאמר שהם רשות בפסח שני האם יהא מותר לשחוט עליהם בפני עצמם [לשיטת הרמב"ם שאפשר לשחוט עליהם לחוד], או כיון שאין כאן מה שידחה לעשה דהשלמה לא, ועי' מג"ח מצוה ש"פ ד"ה מה שכתבתי.

בטעם קדימת אכילת חגיגה לאכילת הפסח

הר"מ פ"ח מחמץ ומצה ה"ז כתב שדין על השובע הוא בכזית אחרון של פסח וקודם לכן יכול לאכול שאר הסעודה, אבל מכל מקום אף לענין מה שאוכל מהקרבן פסח בתחילת הסעודה צריך לאכול את החגיגה קודם. וביאר הצ"ח פסחים קכ"א א' שהטעם בזה משום תדיר, שהשלמים תדירים. ויל"ע אי יש בבשר הפסח גם את המצות עשה הכללית של אכילת קדשים א"כ מה איכפת לן שהשלמים תדירים הרי גם בפסח יש את המצוה של אכילת קדשים, [ועי' בסוכה נ"ו א' הילך חמץ הילך מצה. וזבחים צ"א א' וברמב"ם שם]. ויתכן שמטעם אחר יש להקדים חגיגה לפסח משום שכל מצוה שזמן חלות חיובה קודם עשייתה מוקדמת, וא"כ הלא חגיגת י"ד תחילת מצוותה ביום אבל פסח תחילת מצוותו בלילה. מיהו להר"מ שחגיגת י"ד היא קרבן מן התורה, יתכן שגדר המצוה לאוכלה בלילה ושוב הוי כמו קרבן פסח.

פניני חשוקי חמד

מאוצרותיו המתוקים של מרן הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א
חבר מועצת גדולי התורה. רבה של שכונת 'רמת אלחנן' ב"ב. זראש כולל 'בית דוד' חולון

בדיקת חמץ

כיצד יתכן שאדם יבדוק חמץ ולא יברך

חידה: כיצד יתכן שאדם הדר בבית וגם יגור בביתו בפסח וחייב לבדוק את חמצו, ואף על פי כן לא יברך על הבדיקה?

תשובה: כתב השדי חמד (מערכת הבית אות קיט) בשם מהרי"ו דהטעם שאין מברכים על בדיקת הריאה הוא דחיישינן שמא תמצא טריפה ותהיה ברכתו לבטלה, והקשה עליו דמאי שנא מבדיקת חמץ דמברכים עליה אף אם לא ימצא חמץ ומדינא אין צריך להניח פתיתים, דהוא בירך לקיים מצות בדיקה והרי קיים אותה, וכל שכן בבדיקת הריאה אם יברך לבדוק הריאה מה לנו אם ימצא טריפה או כשרה הוא לא בירך להוציא כשרה מתחת ידו אלא לבדוק והרי בדק.

וכתב (שם מערכת הבית כללים ס"ו עמוד 366) שהשיב לו הגאון מרדכי אליהו רבינוביץ, דבבדיקת חמץ חייבו חז"ל לבדוק כדי שלא יעבור בבל יראה, או כדי שלא יבא לאוכלו, וכשבדק בין אם ימצא חמץ בין אם לא ימצא קיים מצות חז"ל, ורק בנוסח הברכה שתקנו 'על ביעור חמץ' דהבדיקה היא גם כן תחלת ביעור, וביעור כולל גם כן ענין הבדיקה שנצטוו לבדוק ולבער, משא"כ בדיקת הריאה אם תמצא כשרה שפיר בירך שקיים תקנת חז"ל, שלא לאכול בלי בדיקת ריאה, אבל אם תמצא טריפה לא שייך בזה קיום מצות חז"ל שתקנו שלא לאכול בלא בדיקה, כי אם מה שנמנע על ידי זה ולא נכשל באיסור, ועל מניעה מאיסור אין מברכים, וכמו דלא שייך לברך על בדיקת פירות מתולעים, יעו"ש.

ולפי זה כתב השדי חמד דאם בודק חדרו אדעתא שאם ימצאנו נקי ובדוק מחמץ ידור בתוכו בפסח, ואם לאו לא ידור בתוכו ויסגרנו על מסגר וימכרנו [לנכרי] כמו החדרים שמחזיקים בהם חמץ בפסח שנוהגים למוכרם בעת מכירת חמץ, וכן כששוכר לו בית ומתנה שיבדקנו ואם לא ימצא בתוכו שום חמץ ישכרנו, אבל אם ימצא בו חמץ תתבטל השכירות גם בכה"ג נראה פשוט דאינו מברך על הבדיקה, דנהי שאם לא ימצא בתוכו חמץ קיים תקנת חז"ל, במצות בדיקה, אבל אם ימצא בו חמץ ויפרוש מבית זה לגמרי ואינו דר בתוכו, בכה"ג לא קיים תקנת חז"ל רק שנפרש מאיסורא ובכה"ג לא שייך לברך, עכ"ד.

ונראה דיתכן דבציור הראשון, שבדוק על תנאי שאם ימצא חמץ ימכור את הבית לנכרי ולא ידור בתוכו, אם

כן קיים בזה מצות חז"ל שיבדוק כדי שלא יהיה לו בביתו חמץ, ועוד דהא כתב המשנה ברורה (סימן תלו ס"ק לב) דבמכירה לנכרי מקיים תשבינו, וגם מה שלא ידור בבית הרי הוא בכלל תשבינו, ולמה לא יברך, אך בענין השני שבדוק החמץ כדי לדעת אם לשכור את הדירה או לא, בכה"ג לא יברך. (חש"ח פסחים ז ע"א).

האם מברכים על בדיקת מכונית

שאלה: מי שאין לו בית רק מכונית והוא בודק אותה לבילוי י"ד האם יברך עליה על ביעור חמץ?

תשובה: כתב השולחן ערוך (סימן תלו ס"ג) חז"ל: "ישראל היוצא מבית אינו יהודי תוך שלושים יום [לחג] והוא מפרש או יוצא בשיירה ולא יכנס בפסח בבית, יש מי שאומר שחל עליו חובת הביעור, וצריך לבער בית האיני יהודי שהוא יוצא ממנו, כדי לקיים מצוות ביעור". וכתב הבאר היטב (סק"י) "לפי מה שפסק הרב לעיל (ס"ס תלג) דהכיסים ובתי ידים של הבגדים צריכים לבדוק, אם כן אף היוצא בשיירה ומפרש בים, גם אפשר לו לקיים מצוות ביעור ובדיקה, ואפשר לומר כיון דכתיב 'תשבינו שאור מבתיכם', עיקר המצוה לבדוק ולבער החמץ מהבית ממש". ויעוין במגן האלף (סימן תלו סק"ט) שאינו מברך על בדיקת הכיסים, וכן כתב החיי אדם (כלל קיט סעיף ח), ולפי זה נראה דאין לברך על בדיקת מכונית, דגם היא אינה בגדר בית. (חש"ח שם).

האם מקיימים מצוה

בבדיקת חמץ הנעשית על ידי נכרי

שאלה: חולה הרתוק למטתו ואין מי שיבדוק עבורו את החמץ באור לי"ד בניסן, ומבקש ממשרתו הנכרי שיבדוק עבורו את החמץ, והוא ישגיח עליו ממיטת חליו שהבדיקה תהיה כדין, האם בעל הבית מקיים מצות בדיקת חמץ על ידי בדיקת הנכרי, או דמאחר ואין שליחות לנכרי, וגם אינו בר מצוה כמבואר במשנה ברורה (סימן תלב סק"ח) אין בזה כל מצוה?

תשובה: במשנה ברורה (סימן רסג ס"ק כא) דן בשאלה כיצד תנהג אשה הרוצה להשתתף בחופה המתקיימת לפני כניסת השבת, ואינה רוצה להדליק נרות שבת לפני החופה, פן תצטרך אחר כך לעשות מלאכה, וכשתחזור לביתה לאחר החופה כבר תשקע החמה, ולא תוכל כבר להדליק, וכתב שדעת הר"ש והמגן אברהם שאחר שתחזור מהחופה בעוד שהוא עדיין בין השמשות תאמר לאינו יהודי שידליק עבורה והיא תברך, אולם

רבי עקיבא איגר סובר שכיון שאין שליחות לגוי, ואם כן ההדלקה של הנכרי אינה מתייחסת אליה ואיך תברך עליה.

ולכאורה יש ראייה לדברי רבי עקיבא איגר, ממסכת שבת (דף כג ע"א) דהוכיחה הגמ' דהדלקה עושה מצוה, מנוסח הברכה "וציינו להדליק נר של חנוכה", ומסיימת הגמ' שכיון שהדלקה עושה מצוה, אם הדליק חרש שוטה וקטן, לא עשה ולא כלום, ומסתבר שהוא הדין לגוי, ואם כן, הרי גם בנר שבת מברכים "להדליק נר של שבת", ובהכרח שהדלקה עושה מצוה, נוכח נפסק ברמ"א (סימן רסג ס"י) ובמשנ"ב (סיק מח'), ואם כן לכאורה בהדלקת הנכרי אין בה ממש וכדברי רע"א.

ונראה דאפשר ליישב דברי הר"ש והמג"א דאע"פ שהדלקה עושה מצוה, בכל זאת אם כבה נר שבת אחר ההדלקה, חייבים לחזור ולהדליק, ואינו דומה לנר חנוכה שרק הדלקה עושה מצוה ואם כבה אינו צריך לחזור ולהדליק, משום שבנר שבת יש בה גם מצות עונג שבת, שיהיה לו נר דלוק בשעת הסעודה, כמבואר בבית הלוי (סימן יא) ומצות עונג שבת אפשר לקיים גם בהדלקת נר על ידי נכרי, ולכן סובר המג"א שאפשר לברך על הדלקת הנכרי, מאחר ומקיימים בה לפחות מצות "עונג שבת". ונראה דגם בבדיקת חמץ כך הוא, דעיקר המצוה היא שהבית יהיה בדוק ללא חמץ, וזאת אפשר לקיים על ידי נכרי גם כן.

ויעויין בחקרי לב (הר"ד בשדי חמד משרכת מ כלל קלא) שדן אם מקיימים מצות קביעת מזוזה על ידי נכרי, וכתב דכשם שהדלקת נר חנוכה פסול על ידי נכרי משום שהדלקה עושה מצוה, כך גם קביעת המזוזה, שהקביעה היא המצוה, שהרי כך מברכים "לקבוע מזוזה", גם כאן קביעת הנכרי פסולה..., משא"כ מילה וביעור שמברכים ב"על" אפשר לעשות על ידי נכרי, ע"כ. משמע מדבריו, שבדיקת חמץ, אפשר לעשות על ידי נכרי, וצריך עיון לדינא.

ברכה על בדיקת חמץ הנעשית ע"י נכרי

שאלה: עוד יש להסתפק האם יכול בעל הבית לברך על בדיקה זו, או מאחר והכלל הוא שהעושה את חבירו שליח לבדיקת חמץ, מברך השליח ולא המשלח, ממילא לא יכול בעל הבית לברך?

תשובה: יעוין עוד שם במשנה ברורה שהוסיף לתמוה על הר"ש, הסובר דהגוי ידליק והאשה תברך ח"ל: "ואפילו ישראל המצוה לחבירו להדליק, גם כן דעת הדרך החיים דהמצוה לא יברך רק המדליק, כל שכן בזה דהאשה לא תברך, עכ"ל.

ולכאורה יש לשאול על קל וחומר זה, מהמבואר בספר שמש צדקה (יח"ד סי"ח ט) שאם אין מי שימול את הבן אלא מוהל אונן, ימול המוהל האונן, אולם ברכת על המילה שבדרך כלל מברך המוהל, יברך במקרה זה האב, משום שהמוהל אינו יכול לברך, וכך כתב בשו"ת יהודה יעלה (סימן שנו). מבואר בדבריהם שאף על פי שהברכה מוטלת בדרך כלל על המוהל, שהוא עושה את המצוה,

בכל זאת אם אין המוהל יכול לברך, חזרת הברכה להיות על האב, אם כן גם בעניננו, יש לומר כך שאף על פי שישראל המצוה לחבירו להדליק מוטלת הברכה על השליח, המדליק, הוא יותר שייך לברכה מאחר שהוא עושה את המצוה, בכל זאת באופן שהנכרי מדליק את הנר ואינו בר ברכה, חזרת הברכה למשלח.

ויעוין בשו"ת האלף לך שלמה (סימן קי) שדן כיצד יתנהגו הנשים בהדלקת נרות של שבת, אם טובלין בליל שבת, והביא שיש שכתבו שאחר ידליק והיא תברך, וכתב שזה מנהג בורות, דכל מצוה הנעשית על ידי שליח ראוי שיברך עליה השליח, ע"ש. ולכאורה הדבר תמוה, איך כתב דהמנהג הוא בורות, הרי הר"ש כתב שהנכרי ידליק והאשה תברך? וע"כ הר"ש דיבר רק כאשר נכרי מדליק, מאחר והנכרי מושלל מהברכה, יכול המשלח לברך, מה שאין כן בישראל השולח ישראל, ששייך שהשליח יברך, מוטלת הברכה עליו.

ולמעשה כשבדוק חמץ על ידי שליח ישראל נחלקו הפוסקים אם המשלח יכול לברך, בפרי חדש (סימן תלב ס"א) כתב דיכול לברך, אולם המהרש"ל בחולין (סימן ד) חולק, ובספר חוקת הפסח (אות ו) כתב דגם בעל הבית יכול לברך, והשליח יבדוק דשלוחו של אדם כמותו, ומהמשנה ברורה (סימן תלב ס"ק י) משמע דהשליח יברך.

וכשבדוק על ידי נכרי לכאורה הוה ספק ספיקא. א. ספק אם נכרי יכול לבדוק בשבילו החמץ. ב. אפילו אם יכול לבדוק יש ספק אם המשלח יכול לברך. ויעוין במחנה אפרים (הלכות שלוחין ושותפין סימן יא) שכתב שהעושה מעקה על ידי פועל נכרי, יכול בעל הבית לברך עליה, משום שיד פועל כיד בעל הבית, ואפשר דהוא הדין הכא במשרת שלו שהוא פועל שיוכל לברך, ועוד שהכא האיש מפקח בעיניו על משרתו שיבדוק כדן, וצריך עיון. (חש"ח שם ז ע"ב).

נתערבבה מצת חמץ במצות

כשרות ופירשה אחת, האם מותרת

שאלה: מצת חמץ שאופים אותה לאכילה במשך השנה, ולא משמרים אותה שלא תחמיץ, ולא מבחינים בה אם היא מצה כשרה או חמץ, ונתערבבה בהרבה מצות כשרות לפסח, ופירשה אחת מהמצות, ולא יודעים אם מצה כשרה פירשה ומותרת באכילה, או שמצת החמץ פירשה. האם היא מותרת על סמך הכלל הנאמר במסכת פסחים (דף ט ע"ב) כל דפריש מרובא פריש?

תשובה: נאמר במסכת פסחים (דף ט ע"ב) תשע ציבורין של מצה ואחד של חמץ, ואתא עכבר ושקל, ולא ידעין אי מצה שקל, אי חמץ שקל היינו תשע חנויות. פירש, ואתא עכבר ושקיל היינו סיפא, דתנן תשע חנויות כולן מוכרין בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבלה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזו מהן לקח ספיקו אסור, ובנמצא הלך אחר הרוב. ונחלקו הדעות לענין מה עוסקת הסוגיא דבפירש הולכים אחר הרוב, שיטת רש"י

היא שהסוגיא עוסקת לגבי בדיקה, אבל לאכילה אין הולכים אחר הרוב, ואילו תוס' סוברים שגם לגבי אכילה הולכים אחר הרוב. והפרי חדש (סימן תלט) והאליה רבא מתירים באכילה, אך למעשה המשנה ברורה (סימן תלט סק"ח) פסק שלענין אכילה אין לסמוך על הרוב. נמצא שבשאלתנו לדעת המשנה ברורה אסור.

והנה הדעת תורה (שם) הביא בשם החק יעקב שהוא אסור באכילה, והעירו מדברי המג"א (סימן תסז ס"ד סק"ה) דאם קצת מהשבילים שעל הערימות העלו צמחים מחמת גשמים שירדו עליהם, מכל מקום אין חוששים לסתם חיטים של אותה שנה ומסביר המגן אברהם שהולכים אחר הרוב, שאין מחמיצים, הרי שהולכים אחר הרוב.

ונלענ"ד נראה להשיב על קושיית הדעת תורה, דהרי כל הטעם שלא הולכים אחר הרוב בחמץ, הוא מחמת חומרא דפסח, וכשם שלא בטל ברוב כך לא הולכים אחר הרוב. ובביטול ברוב קיימא לן שאם יש עוד צד להקל הרי הוא בטל ברוב, וכמבואר בדרכי משה (סימן תמז סק"א בשם המרדכי) דבכל מקום שיש עוד צד להחמיר, סומכים על דברי השאלות דפוסק שחמץ בטל בששים. וא"כ הרי בחיטים ההם יש עוד צדדים להקל, שהיה מעורבב בשאר חיטים שלא החמיצו, ועוד שהיה שעת הדחק שהרי כל השדות של אותה שנה בספק זה, ולכן פוסקים שם להקל. ונראה שגם בשאלתנו יש בה הרבה צדדים לקולא, דיתכן שלא היה שם חמץ מעולם, ואפילו אם כן אולי הוא בטל ברוב, ואפשר ללכת בה אחר הרוב.

(חש"ח שם ט ע"ב).

ל"ה הסדר

כשאין לו שיניים וצריך לפורר את המצה, מתי יפוררה

שאלה: אדם שאין לו שיניים וצריך לפורר לו את המצה, אחרת לא יוכל לאכלה, מתי יפוררה, האם בערב יו"ט או בליל יו"ט לפני אכילת המצה או אחר ברכת אכילת מצה?

תשובה: לכאורה עדיף לפוררה מערב יו"ט כדי להכין את כל צרכי הסדר מלפני החג, וכמבואר בשולחן ערוך (סימן תעב ס"א) 'יהיה שלחנו ערוך מבעוד יום'. והנה ברמ"א (סימן תעא ס"ב) נאמר: 'ויש מחמירין שלא לפרר או לשבור מצות בערב פסח, שלא לבא לאכול מהם [מהר"ל], ואין לחוש גם לזה'. וכתב המשנה ברורה (סיק"ח) ואין לחוש לזה כיון שאינו רגיל באכילת מצה כל השנה, והנה למרות שאנו נוהגים לאכול כל השנה מצות חמץ, נראה שמותר לפורר בערב פסח מצות, מכיון שהמצות שאנו רגילים בהם, הם של חמץ ולא מצה, והרי זה כאילו איננו רגילין לאכול מצות ומותר.

אולם אם אין לו אלא מצה אחת, יתכן שראוי לפוררה אחר ההגדה משום שנאמר במסכת פסחים (דף קטו ע"ב) אמר שמואל לחם עוני, 'עני' כתיב, מה עני דרכו בפרוסה אף כאן בפרוסה, [לכך על אכילת מצה על הפרוסה, (רש"י)]. ואם כן ראוי לומר את ההגדה על הפרוסה, וגם

לקיים בו מצוות יחץ, ואם יטחננה מבעוד יום ויניח על הקערה פירורי מצה, לא יהיה ניכר עליו שהיא פרוסה. והנה בתוס' (ד"ה מה דרכו) כתבו שגם המוציא צריך לברך על הפרוסה, משום מה דרכו של עני, [ועיין בביאור הלכה סימן תעה ס"א ד"ה ויברך], ואם כן לכאורה היה ראוי שיברך המוציא ועל אכילת מצה על הפרוסה, ולאחר הברכה לפורר אותה כדי שיוכל לאוכלה, ואולי לא היה הפסק מאחר וכך צריך לעשות, וצריך עיון. (חש"ח שם קטו ע"ב).

אכילת חרוסת בלי מרור

שאלה: מה הדין כאשר אין לו מרור, האם יאכל חרוסת בלבד?

תשובה: במסכת פסחים (דף קטו ע"א) נחלקו רבי אלעזר ב"ר צדוק וחכמים, לשיטת חכמים החרוסת באה לבטל את הקפא והחרוסת לכשעצמה אינה מצוה, מאידך שיטת ר"א ב"ר צדוק החרוסת עצמה מצוה, ע"ש בגמרא. ולפי זה לכאורה לדעת ראב"צ גם כשאין לו מרור יאכל את החרוסת, ואילו לרבנן אם אין לו מרור אין ענין לאכול חרוסת. והנה ברמב"ם (פ"ג מהלכות חמץ ומצה הלכה יא) כתב שהחרוסת מצוה מדברי סופרים זכר לטיט, וכדברי רבי אלעזר ב"ר צדוק. והלחם משנה העיר שבפירוש המשניות כתב הרמב"ם שלאב"צ שחרוסת מצוה צריך אף לברך עליו, והוסיף שם שאין הלכה כמותו, ואם כן למה כאן פסק כראב"צ, וגם למה לא הזכיר שצריך לברך על החרוסת. וביאר הלחם משנה שהרמב"ם בפסקים חזר בו ממה שכתב בפירוש המשניות, ומכל מקום נשאר בצריך עיון למה לא מברכים על החרוסת כמו שמברכים על שאר מצוות דרבנן, ע"ש. ויעוין ברבנו מנחם שביאר דלכן לא מברכים על החרוסת משום שהוא טפל למרור, ע"ש.

וצ"ב התייחס כשיש לו מרור, אבל אם אין לו ואוכל חרוסת לבד, למה לא יברך על החרוסת? ואולי מאחר ולא שכיח שלא יהיה לו מרור, לא תיקנו חז"ל ברכה על החרוסת בלבד. וברדב"ז (אלף תרצב) השיב דלכן לא תקנו ברכה על החרוסת, משום שמרור ומצה בזמן המקדש היו מצוה דאורייתא, ולכן ברכו עליהם לאכול מצות ומרורים, ולא רצו להכליל חרוסת כיון דהוי דרבנן ולפי זה לא תקנו לעולם ברכה על חרוסת. על כל פנים לדינא פשוט שיש מצוה לאכול חרוסת אף בלי מרור, ולא יברך עליו.

אכילת מרור בלי חרוסת

שאלה: מה הדין כאשר יש לו מרור אך חרוסת אין לו, האם יאכל המרור בלי החרוסת, או שמא יש בזה סכנה?

תשובה: יעוין בספר לקט יושר (עמוד קנב ענין ד) שכתב: בבית הגוי מדליק [בחנוכה] רק נר אחד ושמש אחד, אף על פי שאין הגוי מקפיד על ב' או ג' נרות, שמא אחת למאה פעמים שתבא סכנה ממנה, והיה גנאי למצוה. וראיה מחסא בליל פסח שאוכלין עם חרוסת משום קפא כמבואר במסכת פסחים (דף קטו ע"ב), ובכל השנה

אוכלין אותו בלא חרוסת, אע"כ כמו שפי', ע"ש. כלומר חשש הסכנה מחמת הקפא הוא רחוק, ולכן באכילת רשות לא חוששים לו, מה שאין כן בליל הסדר יש לחשוש גם לחשש רחוק כדי שלא יהיה גנאי למצוה.

(ויעיין חשוני חמד שבת דף כ"ו ד"ה אין מדליקין בצרי').

ולכן צריך עיון למעשה אם מבטלים את מצות המרור כשאין חרוסת. ובפרט שאנו פוסקים כשיטת ר' אלעזר בן צדוק דהחרושת היא מצוה לעצמה אם כן אולי לא חששו לקפא, וצריך עיון.

עוד יש לומר, דחז"ל חששו שאם כל עם ישראל יאכלו מרור לכד אולי אחד מהם ינוק והוי חילול ה', אבל כשרק אחד במצב של חוסר חרוסת, אין לחוש שדוקא אצלו תארע תקלה ויצא חילול ה', ולכן גם כשאין לו חרוסת יאכל מרור, כל זה בנוגע למצות מרור אבל בנר חנוכה שמספיק נר אחד ושאר הנרות הם רק הידור יש מקום לחשוש ולהימנע מהדליק יותר מאחד. (חש"ח שם קטז ע"א).

כשהבן פטור ממצוה ומרור האם

אביו חייב במצות סיפור יציאת מצרים

שאלה: אב שגר בחו"ל והגיע לפסח לבנו בארץ ישראל, ועתה ביו"ט שני האב עושה ליל הסדר שני, והבן מחמת הכבוד לאביו משתתף בסדר, האם יש ענין לבן לשאול את הארבע קושיות לאביו? והאם מקיים האב מצות סיפור יציאת מצרים, של 'והגדת לבנך'?

תשובה: יש לחקור מה הוא המצוה של והגדת לבנך, האם המצוה על האב לספר, או האם המצוה שהבן ישמע את סיפור יציאת מצרים, ומסתבר דעיקר המצוה שהבן ישמע ויכנס בו אמונה, ומאחר ואצל בנו עתה זה לא ליל הסדר, אין צריך הבן לשאול את הקושיות וגם האב מסתבר דאינו יוצא המצוה. וכמו כן נראה דאם הבן מעבר לקו התאריך והאב מצד זה והבן ישאל את אביו לא יצא, כי הסיפור צריך להיות כשמצוה ומרור מונחים לפניך ואצל הבן אין כעת מצוה. (חש"ח שם קטז ע"א).

חידה: איך יתכן שלכתחילה אדם לא

יאמר בעצמו את ההגדה אלא ישמע מאחרים?

תשובה: כתב בשו"ת מהר"ם מלובלין (סימן עג הו"ד במג"א סימן תקמח סק"ח) שאונן בליל הסדר אם אינו הולך לקבור את מתו בלילה, חייב בכל המצוות הנהוגים בלילה זה כמו אכילת מצה ומרור, ושתיית ד' כוסות, אך הגדה כיון שיש בה אריכות ומדרש פסוקים היה ראוי שיאמרם אחר לפניו, והוא ישב וישמע מפיו. אמנם אם הולכים לקבור את המת בלילה זה יש לו כל דין אונן ופטור מכל המצוות גם בליל יו"ט. ועל סמך דברים אלו פסק המגן אברהם (סימן תקמח) שאונן בליל יו"ט אסור בדברי תורה.

[ויעיין בגשר החיים פרק יח אות יב].

אמנם לענין הלכה יעוין במשנה ברורה (סימן עא ס"ק יא) שפסק שאונן בליל יו"ט אסור בדברי תורה, מאידך בסימן תקמ"ח (ס"ק כא) הביא את דברי הדגול מרבבה

ובגדי ישע הסוברים שכיון שאין לו דין אונן אז הוא מותר בדברי תורה. ובשער הציון (ס"ק טז) כתב שמפני קושיית הדגול מרבבה הוא לא העתיק את דברי המהר"ם שלא יאמר בעצמו את ההגדה. אם כן למעשה פסק המשנה ברורה שמותר לכתחילה לאונן לומר את ההגדה בעצמו, אכן בדברי תורה יש מקום להחמיר, דהרי בסימן תקמ"ח הביא בזה מחלוקת, ובסימן ע"א סתם לאיסור בד"ת. (חש"ח שם קטז ע"א).

שאלה: כיצד יקיים אילם

מצות סיפור יציאת מצרים?

תשובה: נראה דעל ידי שיראה לילדיו בהגדה עבדים היינו וכו', או שיכין לעצמו מערב יו"ט כתב שיכתוב בו עבדים היינו לפרעה למצרים, ויראהו לבנים, יצא ידי חובת מצות סיפור יציאת מצרים, ויתכן שיכול למנות שליח מערב יו"ט, על ידי כתב שיכתוב לו שממנהו שליח לספר לבניו סיפור יציאת מצרים, ושלוחו של אדם כמותו, ואף דוברים שבגופו לא מהני שליח, כמבואר בקצות החושן (סימן קפב סק"א), מכל מקום מצות סיפור יציאת מצרים הוא כעין מצות תלמוד תורה, שמועיל בזה שליח. (חש"ח שם קטז ע"א).

כיצד לשבח תלמיד

שאלה: האם רצוי למחנך לשבח תלמיד מצטיין לפני התלמידים, האם אין בכך חשש לחלישות הדעת שיכול להיגרם לתלמידים אחרים?

תשובה: נאמר במסכת בכורות (דף ס ע"א) אמר רב נחמן בר יצחק זכאה אימיה דרב הונא בר סחורה, דשני ליה שמעתא בריגלא כשמעתיה, ע"ש. הרי ששבחו את רב הונא בר סחורה. ונאמר במסכת בבא בתרא (דף כא) קנאת סופרים תרבה חכמה, וכך רגילים רבותינו מדור דור לחלק פרסים לתלמידים המצטיינים וגם לשבחים ברבים.

אך למרות זאת נראה שאם חוזרים ב' תלמידים אחים, מבית תלמודם לבית הוריהם, ואחד מהם מצוין והשני לא מצטיין, אין לקדם את פניהם בברכת ברוך הבא לתלמיד המצטיין, ולא לקדם את פניו אחיו בברכה זו. וקצת אסמכתא יש לזה מדברי שערי תשובה (סימן ער סק"א) שכתב "אין אומרים לכה דודי ביו"ט שחל בשבת משום שנראה כביוש ליו"ט שאומרים פני שבת נקבלה דמשמע ולא פני יו"ט", עכ"ל, וכל שכן בצלם אלוקים. כמו כן בב' אחים, שאחד ברוך כישרונות ומגיע להישגים גבוהים בס"ד, והשני לא נתברך בכישרונות, אין ראוי לשבח את המצוין בפני אחיו שהרי גם הוא עושה מאמצים אך השי"ת לא ברכו בחכמה רבה, ולכן למה יסבול שלא באשמתי?

ושמעתי שמרן הרב מפוניבז' זצוק"ל בנה בית מפואר ומיוחד עבור בעלי כישרונות, ומרן החזן איש זצוק"ל לא הרשהו לאכסן שם רק מצוינים. (חש"ח שם קטז ע"א).

ארבע כוסות וכוס של אליהו

הנה שאלו מדוע מוזגין "כוס של אליהו", ומדוע נקראת כוס זו בשם זה (ויעויין במ"ב סי' ת"פ סק"י ובחק יעקב שם ס"ק ו').

והנה על התמיהה מדוע מוזגין כוס זו, אפשר

ליתן טעם על פי ההלכה, דהנה בגמרא (ברכות נא, א) איתא שעשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה, ואחד מהן הוא, שיהא "עיתור" לכוס של ברכה, דהיינו בכוסות מסביב לכוס של ברכה (כפרש"י שם), וזהו כבוד הכוס, שכוסות נוספים מעטרים אותה מסביב.

ואם כן יש לבאר, שבכל השנה כאשר יש כוס של ברכה, יש כוסות המסובין - שאינן כוסות של ברכה - והן מעטרות סביב לכוס של הברכה. אך בלילה זה, הרי נפסקה הלכה שמוזגין כוס לכל אחד מן המסובין, נמצא, שכוסות המסובין אינן יכולות להיות "עיתור" לכוס של ברכה, שהרי הן עצמן כוסות של ברכה, וגם הן צריכות עיתור, אשר לכך מוזגין כוס נוספת כדי שתהווה היא "עיתור" לכל כוסות המסובין - כוסות של ברכה, ונמצאת כוס של אליהו עיתור לכוסות המסובין.

אך עדיין צריך ביאור מדוע נקראת כוס זו כוס של אליהו.

ונראה לבאר בזה, דהנה בתקנת חז"ל לשתות ד' כוסות בליל הסדר, נאמרו כמה דעות בירושלמי (פסחים פ"י ה"א) בטעם הדבר כנגד מה נתקנו ד' כוסות, ואחד הטעמים הוא, כנגד ד' לשונות של גאולה האמורים בפרשה, והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי.

והנה יש להעיר, שהלא מצינו גם לשון חמישי של גאולה, והוא במקרא האמור "והבאתי אתכם אל הארץ" (שמות ו, ח). ואכן, יש מן הראשונים הסוברים, שחז"ל תקנו כוס גם כנגד לשון זו (עי' טור וב"י או"ח סי' תפ"א). ויש אומרים שזהו טעם המנהג להניח על שולחן הסדר "כוס של אליהו" ולא לשתותה, שזהו כנגד כוס חמישית זו, ונקראת "כוס של אליהו", כי

כשיבוא אליהו, יתבררו כל הספקות, וביניהם יתברר גם ספק זה, אם צריכים לשתות כוס חמישית או לא (הגר"א ב"קול אליהו"). ואולם הרבה ראשונים לא סברו שתקנו כוס חמישית כנגד "והבאתי". וצריך עיון, מדוע באמת לא תקנו כוס חמישית כנגד לשון זו.

ונראה בזה, שטעם הדבר שלא תקנו כוס כנגד לשון "והבאתי", הוא מפני שלשון זו לא נתקיימה בדור יוצאי מצרים, אמנם הנשים שיצאו ממצרים נכנסו לארץ ישראל, וכן הטף והזקנים, וכן שבת לוי, וגם יהושע וכלב נכנסו, אבל חלק הגדול של

אותו דור, כל הזכרים מבין עשרים שנה ועד בן שישים שנה, שהם אנשי המלחמה שהיו אמורים לכבוש את הארץ, ושלחם היתה אמורה הארץ להחלק - מתו במדבר ולא נכנסו לארץ ישראל. הרי שההבטחה של "והבאתי אתכם אל הארץ" לא נתקיימה בהם, ואם כן אפשר שמטעם זה לא תקנו חז"ל לשתות כוס כנגדה. (כמובן, שאין המכוון לומר שהבטחת ה' לא נתקיימה כלל, ח"ו. אלא ודאי שההבטחה התקיימה (עי' רמב"ם פ"י מהלכות יסודי התורה ה"ד), אלא שלא נתקיימה באופן פרטי ליוצאי מצרים, אלא באופן כללי - לכלל ישראל).

אמנם דבר אלוקינו יקום לעולם, וגם "והבאתי אתכם אל הארץ", יתקיים בהם, בדור המדבר, לעתיד לבוא, כי משמע כרבי אליעזר שלדור המדבר יש חלק לעוה"ב, (תוס' ב"ב עג, ב ד"ה ודמו), וא"כ כשיבוא אליהו, יבואו גם הם, עם משה ואהרן בראשם, אל הארץ.

ולכן יש לבאר שאמנם מוזגים את הכוס החמישית, על שם "והבאתי", אך אין שותים את הכוס, כי לא נתקיים עדיין מקרא זה בדור המדבר, ונקראת כוס זו "כוס של אליהו", כי כשיבוא אליהו יתקיים מקרא זה, "והבאתי אתכם אל הארץ" כפשוטו, שיבואו אז בני דור המדבר עצמם אל הארץ.

מתחיל בגנות

מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועבדי קרבנו המקום לעבודתו

הנה במשנה בפסחים (קטז, א) תנן "מתחיל בגנות ומסיים בשבח" ונחלקו רב ושמואל (שם בגמרא) "מאי בגנות, רב אמר מתחילה עובדי עבודת גילולים היו אבותינו, ושמואל אמר עבדים היינו".

והנה אנו רוצים לצאת ידי שתי הדעות, ולכן אומרים בתחילת ההגדה עבדים היינו, ובהמשך אומרים גם מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו, אלא שצריך ביאור, שלפי סדר המאורעות היינו צריכים

בתחילה לומר מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו, שהרי זה אירע תחילה בזמן תרח אבי אברהם, ורק לאחר מכן היינו עבדים לפרעה במצרים, וא"כ קשה מדוע אנו מזכירים בתחילת ההגדה עבדים היינו, ורק בהמשך אומרים אנו מתחילה עובדי ע"ז.

וביותר יש להקשות ממה שכתב הרמב"ם (פ"ז מהלכות חו"מ ה"ד), "וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח, כיצד, מתחיל ומספר שבתחילה היו אבותינו - בימי תרח ומלפניו, כופרים, וכו'. וכן מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפרעה במצרים". הרי שהזכיר הרמב"ם קודם "מתחילה עובדי ע"ז" ולאחר מכן "עבדים היינו"

שנה נחשבים מברית בין הבתרים, אשר היתה שלשים שנה קודם ללידת יצחק, ומשלא זכו, נחשב להם מלידת יצחק, שהיתה מאוחרת שלושים שנה מברית בין הבתרים (ונחשב ארבע מאות ושלושים מברית בין הבתרים).

אמנם, על ידי קושי השעבוד נחשבו הארבע מאות שנה עכ"פ מלידת יצחק, ואם לא היה מצטרף קושי השיעבוד, היו נחשבים הארבע מאות שנה משעת ירידתם בפועל למצרים, ואז היו צריכים להיות במצרים עצמה ארבע מאות שנה.

וביאור הדברים הוא כמו שנתבאר, שנבואה שנאמרה בזמן, כבר מלכתחילה נאמרה באופן שיוכל הזמן לימנות מזמן מוקדם ומאוחר, והדבר לפי מעשיהם - אם טובים הם, א"כ ייחשב הזמן מזמן מסויים, ואם ח"ו להיפך - ייחשב מזמן האחר.

וזו כוונת בעל ההגדה שהקב"ה חשב את הקץ, כי לפי מה שנתבאר, חשב הקב"ה מאימתי להחשיב את הארבע מאות שנה, ועל ידי קושי השעבוד נחשבו להם הארבע מאות שנה מלידת יצחק, ולא משעת ירידת יעקב ובניו מצרימה, וגם לא משעת השיעבוד ממש (שהיה משמת לוי), אלא חשב הקב"ה מלידת יצחק את הארבע מאות שנה.

והנה איתא בחז"ל (זוה"ק), דמשה רבינו חי מאה ועשרים שנה, ושית אלפי שנים היו עלמא (ע"ז ט, א), נמצא מנין ימי שני חיי משה מאה ועשרים שנה, אחד מחמישים משנות העולם, דמשה הוא תרומת העולם, ע"כ.

וצריך ביאור, שהרי קיימא לן שעין יפה זהו אחד מארבעים (כדאיתא בתרומות פ"ד), ואם כן, למה לא חי משה מאה וחמישים שנה, כעין יפה, שהוא אחד מארבעים, ואחד מארבעים משית אלפי שנים הוא מאה וחמישים.

אך לפי מה שנתבאר, יש לומר, שהרי הארבע מאות שנה של גזירת השיעבוד היו משנולד יצחק. אמנם, אם היו זוכים היו נחשבים הארבע מאות שנה מברית בין הבתרים, שהיה מוקדם בשלושים שנה, וכמו שנתבאר. (וזה היה חשבון של בני אפרים שמיהרו הקץ). ומשה הגואל ראשון היה נולד גם הוא שלשים שנה מוקדם יותר, והיה חי מאה וחמישים שנה ולא מאה ועשרים שנה. אך משלא זכו, נחשבו הארבע מאות שנה משלושים שנה המאוחרות יותר, מלידת יצחק, אם כן, שוב נתמעטו משנותיו דמשה השלושים שנה של עין יפה, וכמו שנתבאר.

"הקב"ה חישוב את הקץ" - בשביל הדיבור עם משה על מצוות הפסח

עוד יש לבאר מהו "חישוב את הקץ", הנה בפיוט לפרשת החודש (המתחיל בדיבור "אבי כל חוזה") נאמר "קץ מולדתו חל להקצות ביום רביעי בחצות". דהיינו שהמולד של שנה זו שיצאנו בה ממצרים חל בחצות. וצריך ביאור למאי נפקא מינה בזה שהיה מולד הלבנה בחצות, ומה לנו אם בחצות היה אם בשעה אחרת היה.

והביאור בזה, שרש"י (שמות יב, ו) הביא שכשהגיע עת הגאולה לא היו בידם מצוות שבזכותן ייגאלו, ונתן להם הקב"ה שתי מצוות דם פסח ודם מילה, כדי שבזכותם ייגאלו. והנה מצוות הפסח היא מצווה התלויה בזמן, י"ד בניסן, וממילא מצווה זו תלויה בקידוש החודש, שאם אין ראשון לחודש אין ארבעה עשר לחודש, וכדי שתהיה מצוות הפסח בידם, בהכרח זקוקים היו לקידוש

כסדר הדורות, ואם כן מדוע אנו מקדימים ופותחים עבדים היינו שלא כסדר השתלשלות הדורות. אך גם על הרמב"ם עצמו קשה, שהרי בסדר ההגדה שלו הזכיר קודם עבדים היינו, שלא כסדר הדורות, ושלא כמו שכתב בהלכות.

ונראה הטעם בזה שמאחר שבמצוות ההגדה נאמר

דין "מתחיל בגנות" א"כ צריך "שהגנות" תהיה תחילה - שיתחיל בגנות. ואם היינו מתחילים ב"מתחילה עובדי ע"ז וכו', והיינו מספרים את השתלשלות העניינים מזמן תרח, א"כ כשהיינו מגיעים לעבדים היינו לא היה ניכר שיש כאן מתחיל בגנות, שהיה נראה ש"עבדים היינו" הוא המשך סיפור העניינים מזמן תרח, וא"כ לא נצא ידי חובה לדעת שמואל שלפי דעתו צריך להתחיל בעבדים היינו.

לכך פותחים אנו בעבדים היינו - כשמואל, ובאמצע סיפור הדברים חוזרים אנו למתחילה עובדי ע"ז וכו', ואז ניכר שרוצים אנו להתחיל מחדש, שהרי באמצע סיפור מצרים שוב חוזרים אנו לזמנו של תרח - שלא כפי הסדר, וכך ניכר שעתה מתחילים אנו בגנות - פעם נוספת, כדי לצאת ידי חובה ע"פ דעת רב, האומר שיש להתחיל ממתחילה עובדי ע"ז וכו', וכך יוצאים אנו ידי חובת ההתחלה בגנות, הן לדעת רב והן לדעת שמואל.

גזירת הקב"ה על פורענות לא נאמר זמנה בפירוש - הקב"ה חישוב את הקץ

שהקב"ה חשב את הקץ

הנה כבר עמדו בזה, דמהי הגדולה בכך שחישוב הקב"ה את הקץ, שהרי פשוט לחשב את הארבע מאות שנה משנולד יצחק (וכמש"כ רש"י עה"ת שמות יב, מ "שלושים שנה וארבע מאות שנה - בין הכל משנולד יצחק עד עכשיו היו ארבע מאות שנה" וכו'), ושעברו ארבע מאות שנה מלידת יצחק, הגיע העת שאמר הקב"ה לגאול את בניו.

ונראה בביאור הדברים אשר נמנה להם גזירת כי גר יהיה זרעך מלידתו של יצחק, דהנה הרמב"ם (פ"י מהלכות יסודי התורה ה"ד) לגבי נביא שקר, כתב שאם לא יבא הדבר שאמר הנביא לטובה הרי זה נביא שקר. אך אם לא יבואו דברי פורענות שאומר אין זה ראייה שנביא נביא שקר הוא, שהקב"ה ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה. הרי מבואר בדברי הרמב"ם שדברי פורענות נבואה שפיר יכולים להשתנות.

ונראה עוד, שפעמים אף שלא תשתנה הנבואה של פורענות לגמרי, אך מכל מקום הזמן ישתנה, והיינו שכאשר הקב"ה נתן זמן וקצבה לפורענות, כגון לגבי שעבוד מצרים שאמר שארבע מאות שנה יהיה השעבוד (בראשית טו, יג), וכגון בגלות בבל, שאמר לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם (ירמיה כט), הרי שהנבואה נאמרה ונגזרה גזרה, אבל מאמתי יחשבו הארבע מאות שנה של כי גר יהיה זרעך, ומאמתי יחשיבו השבעים שנה של גלות בבל - זה לא נתפרש, וכמו שמצינו שטעה בזה בלשצר (מגילה יא, ב), ודבר זה הוא בכוונה תחילה שלא נתפרש להדיא בפירוש מאמתי יהיה החשבון, מפני שדבר זה עדיין נתון ותלוי במעשי ישראל, שאם יצדיקו את מעשיהם אם כן יוכל החשבון להתפרש מזמן מסויים, אך אם לא ייטיבו דרכם, ייחשב זאת מזמן אחר.

וכאשר אמר הקב"ה לאברהם כי גר וגו' ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה, אם היו זוכים בני ישראל הרי שהיו הארבע מאות

"בהשאלה" בלבד, שאז הכלי נחשב עדיין ברשות המצריים, ועדיין יש אפשרות לבטל את העבודה זרה. וכאשר הוכו המצריים במכת בכורות, אמר הכתוב "ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים" (לקמן יב, יב), ופרש"י (שם) שעבודה זרה של עץ נרקבת ושל מתכת נמסת, והרי נתבטלו כל העבודה זרה עוד בהיותם ברשות המצריים, ואם כן מותרים הכלים לישראל.

וזהו ביאור המקרא "ויוציאם בכסף בזהב ואין בשבטיו כושל", שאף מכשול רוחני לא היה בכלים, אחר אשר נתבטל מהם שם עבודה זרה, ואילו היו מקבלים את הכלים במתנה, לא היו יוכלים לבטל שם עבודה זרה מן הכלים לעולם.

"בחומר ובלבנים" - ב' משמעויות, ושעבוד בני לוי

ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך

הנה על הפסוק "וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה, את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך" (שמות א, יד), בזה"ק איתא שדרש המקרא הוא על לימוד התורה, ופירוש המקרא "בחומר" - זהו קל וחומר, "ובלבנים" - זהו ליבון הלכה. וכן שאר הדברים האמורים במקרא כאן נדרשו בזהוה על לימוד התורה.

ויש להקשות, וכי העבדו המצריים את ישראל בלימוד התורה - בקל וחומר, ובלבון ההלכה, וא"כ מה שיך לדרוש כן על שעבוד המצרים.

וביאר בזה מורי חמי הגאון רבי חיים זאב פינקל זללה"ה, שאף כי אמנם גזירת שעבוד מצרים נגזרה בברית בין הבתרים, אך אם היו "זוכים" בני ישראל, אם כן היתה הגזירה מתקיימת על ידי עמל התורה בקל וחומר ובלבון ההלכה, ובזה היו יוצאים ידי גזירת השיעבוד. ומשלא זכו - נתקימה הגזירה בשיעבוד ועינוי ממש.

ויש להוסיף, שהן אמת ובסופו של דבר נתקיימה הגזירה בפועל בעינוי ממש, אך אצל שבט לוי נתקיימה הגזירה על ידי לימוד התורה, שהרי על שבט לוי לא היתה מלאכת השיעבוד בפועל במצרים (כמש"כ רש"י שם ה, ד), וזכו בני לוי שנתקיימה בהם השיעבוד בתלמוד תורה בפירכא וליבון הלכה.

ובזה יש לבאר עוד, מה טעם כל השבטים נטלו חלק בארץ ישראל, ואילו שבטו של לוי לא נטל חלק בארץ כאשר אמר הכתוב "ונחלה לא יהיה לו בקרב אחיו" (דברים יח, ב). והביאור בזה, דהנה בני ישראל זכו בארץ על ידי פריעת שטר החוב של השיעבוד במצרים (וכמו שהביא רש"י על הפסוק "ולא יכלה ארץ מגריהם" בראשית לו, ז), וכמו שאמר ה' לאברהם כי גר יהיה זרעך וגו' ודר רביעי ישו בו הנה (בראשית טו, טז). ומעתה כיון ששיעבוד מצרים היה תנאי בכדי לקבל את הארץ, אם כן יש לבאר, דכל השבטים שנשתעבדו שיעבוד גשמי בארץ מצרים, זכו גם בארץ ישראל בחלק גשמי, אך שבטו של לוי, שהיו רק בשיעבוד רוחני, כמו שנתבאר שהיה שיעבודם בעמל התורה, אם כן, זכו רק בחלק הרוחני שבארץ ישראל, בעבודה שבבית המקדש, וה' הוא נחלתו.

ועברתי בארץ מצרים - כמלך העובר ממקום למקום

ועברתי בארץ בארץ מצרים בלילה הזה

כתב רש"י, "ועברתי - כמלך העובר ממקום למקום, ובהעברה אחת וברגע אחד כולו לוקין". ויש להקשות, שמתחילת דבריו של רש"י משמע באומר "כמלך העובר ממקום למקום", ומשמע מתיבות אלו שאין כולם

החודש, והקב"ה כשהיה מדבר עם משה לא היה מדבר עמו אלא ביום ולא בלילה כמו שכתב רש"י, ובגמרא מבואר שהזמן שמשעת מולד הלבנה עד הזמן שאפשר לראות את הלבנה נמשך שש שעות (ר"ה כ, ב לדעת הפייטן ורש"י).

ואם כן, כדי שידבר הקב"ה עם משה ויראה בעינוי

את הלבנה, ויהיה עדיין יום, שהרי בלילה לא דיבר עמו, א"כ צריך שיהיה המולד של הלבנה בדיוק בחצות היום, שאז כעבור שש שעות תיראה הלבנה בשיעור הקטן ביותר הראוי לקידוש, ויכול משה לראות את הלבנה ולקדשה ויאמר לו הקב"ה בסיום היום "כזה ראה וקדש", ויראהו מיד אחר כך - שהוא כבר תחילת הלילה, ויזכו עי"ז למצוות קרבן פסח.

נמצא שמשעת בריאת העולם חישב הקב"ה את הקץ, שיהיה מולד הלבנה של ראש חודש ניסן שבו יצאנו ממצרים בחצות היום, כדי שיראה משה ויקדש, ויזכו בזה למצוות קרבן פסח ולגאולה.

ציווי הקב"ה שישאלו ממצרים בתורת "שאלה" ולא בתורת "מתנה" - ביאור הדבר

ואחרי כן יצאו ברכוש גדול

הנה כדי לקיים את הבטחת הקב"ה לאברהם אבינו ע"ה, שבניו יצאו אחר העינוי ברכוש גדול, ציוה הקב"ה למשה "דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו, ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב ושמלות" ופרש"י, "שלא יאמר אותו צדיק, 'ועבדום ועינו אותם' - קיים בהם, 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול' - לא קיים בהם" (שמות יא, ב).

יש להקשות למה ציוה המקום ב"ה שישאלו כלים מן המצריים, והיינו שיקחו רק בהשאלה, ולא ציוה את ישראל שיבקשו מן המצריים שיתנו להם את הכלים במתנה, והרי המצריים בודאי היו שמחים גם לתת את כליהם לישראל במתנה, ובלבד שילכו מאתם, וכמו שכתב רש"י (יב, לו) שכשרצו לשאול כלי אמרו להם המצריים "טול שנים ולך", ובלבד שתיפסק המכה, וא"כ למה זאת ציוה הקב"ה שישאלו כלים מן המצריים ולא ציוה שיבקשו במתנה את הכלים.

ונראה לבאר, ובהקדם יש לבאר המקרא האמור בתהילים (קה, לו) "ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל". וצריך ביאור, מה שסיים הכתוב ש"אין בשבטיו כושל", וכי למה היה סלקא דעתך לומר שיהיה כושל, ומה שיך סוף המקרא לתחלתו לומר שאין בשבטיו כושל כאשר הוציאם בכסף וזהב.

ופשוטו של מקרא יש לבאר, שאף שיצאו ישראל ממצרים בכסף וזהב, מכל מקום לא הכביד עליהם המשאוי, כי לא היה אחד מישראל שלא היו עמו תשעים חמורים שעליהם הניח כסף וזהב של מצרים (עי' בכורות ה, ב), ואף שמשאוי רב היה עמם מ"מ לא כשלו מבלי כח, כיון שהכל הונח על גבי החמורים שהיו עמם.

אך נראה לבאר עוד, שכוונת הכתוב "ואין בשבטיו כושל" הכוונה בזאת גם ל"מכשול רוחני", ולא רק למכשול מבלי כוח. דהנה דרך העובדי כוכבים היה לצייר ולחקוק על כליהם צורות של עבודה זרה, וכמו שמצינו כן כמה פעמים כן בגמרא (יעוין ע"ז מב, ב). ואם כן, אם היו המצריים נותנים את כליהם במתנה לישראל, הרי היו הכלים נאסרים לישראל לעולם, מפני שאז היו נחשבים הכלים של ישראל, ועבודה זרה של אין לה ביטול עולמית (ע"ז נג, א). אשר לזאת ציוה הקב"ה שישאלו מן המצריים את כליהם,

עוד יש להקשות, מדוע בשירה זו לא נזכרה רשעת פרעה בשעבוד, ואף לא ניסים שנעשו במצרים - דהיינו עשר המכות

ונראה שכאן יש רמז למה שאמרו חז"ל, שכבר במצרים אמרו ישראל שירה וכלשון הגמ' (פסחים קיז, א) "אפשר ישראל שחטו את פסחיהן ונטלו לולביהן ולא אמרו שירה". דהיינו, לא ייתכן שקיימו שחיטת הפסח בלא שאמרו עליו שירה.

עוד משמע בגמ' שם, שכשעלו מן הים מיד אמרו "הלל" (עוד בטרם ראו שהמצרים טבעו בים, אלא בהיותם חוששים עדיין שהמצרים ירדפו אחריהם), והלל זה נאמר לפני שירה זו - שירת הים (יעו"ש בפרשב"ם ד"ה שעמדו על הים). נמצא אם כן, ששירת הים לא היתה השירה הראשונה ששרו בני ישראל, וכבר קדמה לשירה זו שירת ההלל שנאמרה פעם ראשונה בהיותם במצרים, ופעם שנייה תיכף לעלייתם מן הים טרם שראו את המצריים מתים על שפת הים, ומאחר ששירת הים היתה לאחר שירת ההלל, לכך נאמר "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת" אך כבר קודם לכן, בהיותם במצרים ועל הים, שרו שירה אחרת, שירת ההלל. ובשירת ההלל שיבחו גם על "עשר המכות" שה' הקים מעפר דלים, את ישראל שהיו דלים במצרים, והגביהם לְשֹׁבֵת.

הקדמת גאולתינו לגאולת אבותינו

אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים

קשה, מדוע הקדים לומר אשר גאלנו, ורק לאחר כן הזכיר וגאל את אבותינו, לכאורה היה מן הראוי להזכיר גאולת אבותינו קודם, ולאחר מכן את גאולתנו.

ונראה עפ"י מה שאחז"ל, שכשרצה הקב"ה ליתן את התורה לישראל, דרש מישראל ערבים, והשיבו שבניהם יהיו ערבים להם. והנה תכלית יציאת מצרים היא קבלת התורה, כמש"כ "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה" (שמות ג, יב ושם ברש"י), נמצא שגאולת הבנים שהיו ערבים לישראל במתן תורה, היא הסיבה לגאולת האבות, ולכך מקדימים כאן את גאולת הבנים שהיא גרמה לגאולת האבות.

מנהג פתיחת הדלת קודם אמירת "שפוך חמתך" - זכר לקרבן פסח ואמירת ההלל

הנה בליל הסדר המנהג לפתוח את הדלת קודם אמירת שפוך חמתך, והטעם בשביל להראות שלילה זה, הוא משומר ובא מן המזיקים.

אמנם שמעתי ממורי ורבי הגר"ש רוזבסקי זצ"ל לבאר בזה עוד, שכיון שבקרבן פסח נאמר איסור להוציא מן הבית מן הבשר חוצה, לפיכך היו רגילים שהדלת היתה נעולה כל זמן אכילת הפסח, ורק בסיום האכילה פתחו את הדלת, כיון שבגמרא מבואר שבסיום אכילת הפסח היו עולים לגגות לקרוא את ההלל (פסחים פה, ב פו, א), ואז היו פותחים את הדלת. וזכר למנהג זה, שעלו לגגות לקרוא את ההלל, ולזכור ענין קרבן הפסח, נוהגים לפתוח את הדלת בסיום האכילה.

לוקים ברגע אחד, אלא כמלך שעובר ממקום אחד למקום השני, ולוקים בזה אחר זה, ואילו בסוף דבריו כתב "וברגע אחד כולן לוקין".

וביאר זה (יעו"ש במהר"ל דיסקין עה"ת), שהרי הקב"ה אמר שמכת בכורות תהיה בחצות בדיוק (אלא שמשא אמר כחצות שלא יטעו ברכות ד, א), אך זמן חצות

המדויק אינו שווה בכל ארץ מצרים, שהרי גם זמן הזריחה והשקיעה אינו שווה בכל מקום, וזמן חצות המדויק שהיה ברעמסס אינו באותו זמן שהיה בארץ גושן, אלא שהקב"ה "עבר" - כמלך העובר ממקום למקום, בכל ארץ מצרים, ובכל עיר ועיר, כשהגיע זמן חצות המדויק, אירעה המכה.

נמצא שבסופו של דבר ברגע אחד לקו - היינו ברגע של חצות בדיוק, אך היות שאין חצות שווה בכל מקום, לכן מתקיים גם עניין זה, שעבר הקב"ה ממקום למקום, ובכל מקום כאשר הגיע עת חצות בדיוק - לקו.

ולפי זה נראה לפרש לשון המקרא "ויקם פרעה לילה וגו', ותהי צעקה גדולה במצרים" (לקמן יב, ל), ולכאורה קשה, שהיה צריך להיות קודם "ותהי צעקה גדולה במצרים", ואחר כך, לאחר שהיתה צעקה, "ויקם פרעה לילה" ומדוע משמע מן הכתוב שפרעה קם, ורק לאחר מכן נהיתה צעקה גדולה בכל מצרים.

ולפי האמור, הרי מבואר היטב, שהרי הצעקה לא היתה בכל מצרים באותו רגע ממש, שהרי היתה המכה על ידי הקב"ה כמלך העובר ממקום למקום, ואם כן, אף שהמכה החלה, ולכן פרעה כבר השכים, מכל מקום עדיין לא היתה הצעקה בכל ארץ מצרים, רק מאוחר יותר הגיע הזמן המדויק של חצות בכל ארץ מצרים - גם במקומות המרוחקים ממקום מגורי פרעה.

עוד יש לבאר בזה עפ"י מה שאחז"ל שכשהחלה מכת בכורות וראה כי כלתה אליו הרעה קם פרעה והרג את יועציו הרעים, שיעצו לו לשעבד את ישראל, נמצא שעל ידי שקם פרעה והרג את יועציו - על ידי זה נהיתה צעקה גדולה. שמלבד הבכורות שלקו כולם, נהרגו על ידי פרעה גם יועציו הרעים, ונתוספה צעקה במשפחותיהם.

שירה חדשה

ונאמר לפנינו שירה חדשה הללויה-

הנה בתפילה אנו אומרים: "שירה חדשה שיבחו גאולים לשמך הגדול על שפת הים". וצ"ב מהו הלשון המיוחדת כאן הנקראת "שירה חדשה", שמלשון זו משמע ששירת הים היתה שירה "חדשה", וכבר קדמה לה שירה אחרת - אלא ששירה זו חדשה היתה.

והנה בשירת הים - שהיא השירה ששוררו ישראל על שפת הים, נאמר (שמות טו, א) "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת", ויש לדקדק מה ביאור תיבת "אז ישיר" וכבר ביאר בזה רש"י, שתיבת "אז" כוונתה לומר "כשראה הנס, אז עלה בלבם לומר שירה", אך נראה להוסיף בזה עוד, ובהקדם מה שיש לדקדק בתיבת "הזאת", דמשמע מהמקרא שאז שרו בני ישראל את השירה הזאת, מכלל שקודם לכן שוררו שירה אחרת ועכשיו שרו את השירה "הזאת", וצ"ב איזו שירה נוספת היתה בנוסף לשירת הים.

חג הפסח

במעלת מידת האמונה

והנה המלבי"ם על הפסוק הנזכר כותב וז"ל, 'ויאמינו בה' ובמשה עבדו אמונה שאחריו למ"ד מציין שמאמין אל מה שאומר לו לפי שעה, ואמונה שאחריו בי"ת מציין שמאמין בהעצם עצמו ובכוחו, (כל' שיש להאמין לדבר, ויש להאמין בדבר), שהוא האמונה לעולם, כמו שכתוב וגם כך יאמינו לעולם, ועד עתה נמצא בין העם ההמונים שלא הכירו גדולת ה', וחשבו שעיקרי הדברים נעשו ע"י משה וחכמתו, והאמינו במשה ולא בה', גם נמצא ביניהם מי שהאמין בה' ולא במשה, שחשבו שדברים רבים מוסיף משה מדעתו, כמ"ש מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים, ועתה גם העם ההמונים כולם יראו יראת הרוממות, והאמינו בה' ושמשה הוא עבדו נאמן ביתו, ע"כ.

וביאר דבריו, שקיימים שני סוגים ואופנים באמונה, האופן הראשון שבן אדם מאמין לחבירו לפי שעה כגון שחבירו הבטיח לו שיעשה דבר מה והוא מאמין לו משום ששקל בדעתו את דבריו ומצאם אמינים, ונראה לו שעל פי המציאות הרגילה אין שום סיבה שהבטחה זו לא תצא לפועל ולכך הוא מאמין לו, זה מה שקורה המלבי"ם אמונה שאחריו למ"ד כל' הוא לא מאמין בכל מה שחברו אומר אמונה שלימה אלא הוא מאמין לו בצורה נקודתית לדבר מסוים בו, זה אמונה שמאמין אל מה שאומר לו לפי שעה, דאף שאין לו אמונה אמיתית בחברו, בכ"ז הוא מאמין לדבריו כי נראה לו מסתבר שהדבר אכן יקרה.

אמנם קיים סוג נוסף של אמונה, שזה באופן שאדם מכיר את חבירו בצורה מושלמת בתור אדם אמיתי שאינו משקר לעולם, וכתוצאה מכך הוא סומך עליו באופן גמור ומוחלט בכל מה שהוא יוציא מפיו, גם מבלי לבדוק אחרי הדברים אם הם אכן נראים לו אמיתיים או לא, ואמונה זו היא שמאמין בחבר עצמו ולא רק לדבריו בלבד, שזו היא אמונה אמיתית בעצם הדבר שהוא האמונה לעולם.

ויעוין עוד בדברי המלבי"ם שכתב גם בעניין היראה על הפסוק 'ויראו העם את ה'", שעד עתה יראו מה' יראת הגמול והעונש, כי הלשון יראה מה' מורה שיראים מדבר והנהגה מסוימת אצל ה"ת ולא דוקא מעצמותו, אבל כשכתוב 'ויאמינו בה' ז"א שיראו ממנו לגמרי מכל עצמותו וזה מורה על יראת הרוממות, שיראו מעצם קיומו ולא רק משכר ועונש.

וזו דרגה אחרת שהם השיגו עכשיו שהגיעו ליראה של רוממות ואמונה בעצמות ית', שאפילו שעד עתה ג"כ האמינו כמו שאכן אף יצאו למדבר מכח אמונה זו, אבל עדין זה היה בבחינת 'ויראו העם את ה'" שהאמינו לה', אך לא אמונה שלימה בעצמותו ית', ולאמונה שלימה בעצמותו ית' הגיעו רק לאחר קריעת ים סוף וזה שנאמר 'ויאמינו בה' וגו', שהאמינו גם בדברים שהם מעל להשגתם.

"ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו" (שמות י"ד ל')

מבואר בפסוק שכאשר בני ישראל הבחינו בניסים הגדולים ובמופתים שעשה הקב"ה במצרים, הם הגיעו לידי יראת ה', ולידי האמונה בו ית'.

ודבר זה תמוה מאוד, שהרי גם כשהיו בני"י במצרים כבר היו ניסים ונפלאות שראו בהם בבירור את ידו הגדולה והחזקה של הבור"ע, שהכה את מצרים בעשרת המכות והוציא אותם מתוכם וכו' וודאי שכבר אז האמינו בהי"ת ויראו ממנו, וא"כ מה התחדש עכשיו באמונת ישראל בקב"ה שלא היה עד עכשיו. וביותר שבפסוק בירמיהו (ב' ב') אומר הנביא "כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" רואים כאן להדיא שהקב"ה משבח את ישראל במידת האמונה שהיתה להם וזה עוד קודם קריעת ים סוף, שהיו מוכנים ללכת למדבר מכח האמונה שלהם, וא"כ כיצד שייך לומר שרק אחרי קריעת ים סוף האמינו בה' והתייראו ממנו.

ויעוין באוה"ח הקדוש שעמד על נקודה זו וכתב שם בזה"ל, 'ויראו העם את ה' פי' יראת הרוממות, אבל יראת העונש מן הסתם היה להם כבר קודם במצרים, ולפי מה שהוכחנו בפסוק זאת חוקת הפסח (לעיל י"ב מ"ג) כי לא קבלו עליהם מצות המלך, א"כ אפילו יראת העונש לא היתה להם עד שראו היד הגדולה, ויראו העם וגו' ועל כל פנים ביראת הרוממות הכתוב מדבר מאומרו וירא ישראל את היד הגדולה ויראו וגו' ואומרו ויאמינו כי זה תשלום האמונה בהם, עכ"ל.

המבואר בדבריו שכאן הפסוק לא מדבר על יראת העונש, אלא על יראת הרוממות, שכאשר ראו את הניסים הגדולים של קריעת ים סוף, הגיעו לידי יראת הרוממות, ולא יראת העונש בלבד, ויראת הרוממות היא האמונה השלימה, כל' שגם באמונה התעלו בדרגה, שאמנם כבר האמינו בה' עוד כשהיו במצרים, אבל כעת ע"י יראת הרוממות שהשיגו, הגיעו לתכלית של אמונה מושלמת, ודבר זה לא היה בשעה שהיו במצרים ואפילו שראו את כל הניסים והאותות.

אמנם עצם הדבר צריך ביאור מדוע במצרים הגיעו רק ליראת העונש ולא ליראת הרוממות, ומדוע בשעה שעדין היו במצרים וראו את כל הניסים הגדולים לא יכלו להגיע לאמונה שלימה, שהרי גם שם היו ניסים גלויים ביותר. ועוד מש"כ האוה"ח 'ואמרו ויאמינו כי זה תשלום האמונה בהם' זה ג"כ צריך ביאור, מדוע יראת הרוממות היא שלימות האמונה.

והביאו' הוא כי בקריעת ים סוף הם ראו את ה' בברור כמו שכתוב שראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי, ואחרי שראו את ה' בבירור לא נשאר מקום להסתפק בעניין גדלותו, ובשעה שמכירים בגדלות בצורה ברורה כבר אין מקום לספיקות ולכך דוקא רק בקריעת ים סוף הגיעו לאמונה אמיתית.

ובטעם הדבר שרק לאחר קריעת ים סוף הגיעו לאותה השגה, נראה לבאר דהנה יש בחז"ל מה שנקרא 'קטני אמנה', ומבאר זאת החזו"א באו"ב (ב-א) וז"ל, 'וכשם שמידת הענווה ומידת הרחמים וכיו"ב מן המידות אין להם ממקרי צורת הגשם, שצורת הגשם קשורה בקצב ובמידה (כלו' דבר גשמי כגון שולחן יש לו גודל קצוב, אבל המידות אינן דבר גשמי ואין להם כל גבול וקף) ואם תפסיד קצבה תופסד צורתה שכלי שבור אינו כלי אלא חרס, אבל מידות בני"א מתחלפות לדרגות זה למעמה מזה, ולכל איש יש ממידה הענווה ומידת הרחמים, אבל אין בני"א משתווין בזה, והם זה למעלה מזה, כן מידה האמונה יש בה מדרגות זה למעמה מזה, וקטני אמנה ג"כ בכלל מאמינים, כיון שאינם בכלל הכופרים והמינים, אבל אמונתם חלושה, ואין פעולת האמונה שולטת בהם, רק נגד עבירות היתר מפורסמות', עכ"ל.

מבואר בדבריו שעניין קטני אמנה זה שיש להם אמונה רק שאינם מאמינים הרבה.

והנה בעיקר יציא"מ היו ב' חלקים, שבתחילה היו תח"י פרעה והיו לו לעבדים, וראשית יציאתם היתה לגבי זה שכבר לא היו צריכים לעבוד לו אבל עדין היו משועבדים לו, ואפי' שלא היתה כאן עבודה בפועל עדין נחשבו עבדים כבכל הגלויות, שאמנם לא היתה עבודה בפועל אבל היה שעבוד מלכויות.

ונחזור לעניין של אמונה, שהלא דבר ברור הוא שהאמונה היא דבר פשוט ומתבקש למי שרק יש לו את השכל והעיניים האמיתיות, וכמש"כ ר"א וסרמן שיסודי האמונה הינם פשוטים ומוכרחים לכל אדם שאינו בכלל שוטה, כיון שא"א להסתפק כלל ביסודות אלו ובאמיתותם, אבל כל זה בתנאי שהאדם אינו משוחד, כלו' שיהיה חופשי מרצונותיו ותאוותיו, (קובמ"א עקבתא דמשיחא מאמר א) וכע"ז כותב ג"כ החזו"א בתחילת או"ב 'שמידת האמונה היא נטייה דקה מעדינות הנפש, אם האדם הוא בעל נפש, ושעתו שעת שקט חופשי מרעיון תאוני', והיינו שהאמונה אינה מסתכמת בידיעה פשוטה שהקב"ה ברא את העולם וכדו' אלא זו תכונה ומידה נפשית ככל המידות. נמצא שכשאדם קשור לחומריות ואינו חופשי מתאוותיו עדיין אין לו את האמונה האמיתית כי הוא כלל לא בר הכי להשיג את המידה של אמונה.

ולפי"ז נראה לבאר שכשיצאו ממצרים יצאו רק מעבודת פרעה אבל

עדין היו משועבדים לו, וכל מה שיצאו בליל שימורים זה רק מהעבדות בפועל, אבל לא יצאו מתוך שיעבוד מצרים, [וזה כעין מה שאנו יודעים שיש בקניין ב' חלקים יש את 'שיעבוד הגוף' ויש את ה'קניין נכסים'], ולכן בשעה שיצאו ממצרים ועדין לא טבעו המצרים, הגם שיהיו 'מאמינים' (בגדר 'יוראו העם את ה'') מ"מ היו בגדר 'קטני אמנה' מאחר ועדין לא היו חופשיים מהחומר ומן התאוות, וכמש"כ החזו"א שאין אמונתו אמונה אמיתית אלא אמונה בדרגה נמוכה, אבל בשעה שראה ישראל את מצרים מת על שפת הים, אז יצאו לגמרי מהשעבוד מלכויות ויצאו מתח"י השלטון התאוני ואז 'ויאמינו בה' ובמשה עבדו".

ונמצא מהדברים נקודה חשובה הנוגעת למעשה, שהרי לפי המתבאר מידת האמונה היא נתינת אמן המגיעה כתוצאה מהכרה בערכו של מי שמאמינים בו, ודבר זה הוא כח אמיתי בנפש, וכח זה הושרש בכלל ישראל בקריעת ים סוף לדורות, וזהו שורש הכח שלנו להאמין בכלל ישראל.

אבל מידה זו היא דבר שצריך לעבוד עליו ולפתח אותו, וידוע מה שאמר המשגיח הגר"י לעוינשטיין זצ"ל שכל אחד כאשר היה בגן לימדו אותו להאמין ויש כאלו שנשארים כל החיים עם רמת האמונה שהיה להם בגן, ואנשים אינם יודעים כלל כמה צריך להשקיע במידה זו ולפתח אותה.

אבל ההיפך של מידת האמונה היא מידת ה'חוצפה' שהרי כפשנ"ת אמונה זו הכוונה שמכירים בערכו של משהו ומקבלים אותו בלי לנסות לחקור אחריו וזה נקרא לתת אמן, אבל מידת החוצפה התוכן שלה זה ההיפך הגמור, שלא מקבלים שיש משהו יותר גדול מאתנו, ומנסים להקטין את ערכו ולזלזל בו, ולא לתת לו שום ערך.

ומה שבעיקר נוגע לנו בעניין הזה, שכל המושג של קבלה מרב לתלמיד מבוסס על מידה זו שהתלמיד מאמין לרב, ובימינו זה אחד הדברים שנפגעו ביותר שכל דבר שהרב אומר מייד שואלים מי אמר, וכפי שאיתא בסוף הגמ' בסוטה שבימות המשיח 'חוצפא יסגא'. ובצורה כזו אין שום דרך לקבל מרב וכל מסירת התורה נפגמת לגמרי, וצריכים לעבוד על זה ולפתח אצלנו את מידת האמונה, ומי שחי את החיים שלו באמונה, הוא חי ברמה אחרת לגמרי, ויש לו רוממות מיוחדת.

ואנו אם ברצונינו להשיג ולו במקצת דרגה זו של אמונה אמיתית מתוך החופשיות מן התאוות, עלינו להתמיד הרבה בעמל התורה שזה מזכך את החומריות, ואז הגוף אינו מפריע ברעיונות תאווניים, ואפשר להגיע לאמונה שלימה.

שנזכה באמת להשיג את מעלת האמונה, ונחיה את חיינו מתוך אמונה שלימה בקב"ה ונזכה להגיע לרוממות אמיתית.

יומא טבא לרבנו

שוחרי התורה ומבקשי דרך האמת ולכל המון תלמידיו אשר רבות בשנים מיחלים לראות את דברי תורתו חקוקים עלי ספר, וזכינו עתה ברוב חסדי ה' להוציא לאור את הספר

'שיעורי רבינו יהושע העשיל'

עמ"ס כתובות/ סוכה

ניתן להשיג בחנויות המובחרות ובפלא' 052-7155596
כמו"כ התקבלה תרומה לחלוקה לבתי מדרשות וישיבות
(נותנה כמות מצומצמת) ניתן להביל במס' הנ"ל.

❧ יציאת מצרים - יסוד האמונה ❧

שיחת המשגיח הגה"צ ר' בנימין פינקל שליט"א

הקב"ה מטהר את ישראל.

מבואר בחיד"א [הובא בבנין עולם פט"ז] בשם זקנו בעל החסד לאברהם [שהיה מגדולי המקובלים] ששלושים ימים אלו שלאחר ה"קיימו וקיבלו" עד חג הפסח, הקב"ה מתחיל להוציא את ישראל מהיכלות הטומאה, ובכל יום מטהר אותנו חלק אחד משלושים עד שבאים לפסח נקיים לגמרי, ועי"ז נעשים בני חורין.

והביאור הפשוט בזה הוא שכדי להתקרב לקב"ה צריך להיות טהור, וכל קשר לעבירה וליצה"ר, הוא טומאה והרחקה מהקב"ה, וע"כ מטהר אותנו כדי שנבוא ללילה הגדול - שכיום יאיר - בטהרה.

והוסיף ע"ז החיד"א "ואשר עיני בשר לו ייטיב מעשיו לקראת אלוקינו", שישתדל לטהר את מעשיו, ואז הקב"ה יטהרו ויזכה לשפע הגדול שאפשר לקבל בלילה זה למשך כל ימות השנה.

חג הפסח - יסוד האמונה.

והנה מה הוא עבודת הפסח, ומה מלמדנו חג הפסח, שהתייחד כ"כ עד שכל החודש נתקדש לקרותו 'ראש חדשים'? מהות חג הפסח הוא האמונה. והגם שיסוד האמונה הוא בריאת העולם כמ"ש "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה" (ישעיה מ, כו), ו"השמים מספרים כבוד קל" (תהילים יט, ב), שהבריאה זועקת שיש בורא עולם, וכן אברהם אבינו הכיר בקב"ה מכח זה שחקר את הבריאה, אבל ביציאת מצרים התווסף שראינו שהקב"ה בעלים על הבריאה.

והוא הדיבור הראשון ששמענו מפי הגבורה, "אנוכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" (שמות ב, כ). שלא אמר אשר בראתי את העולם, אלא אשר הוצאתיך מארץ מצרים.

וביאר הרמב"ן שהיציאה ממצרים תורה על המציאות ועל החפץ, וגם תורה על החידוש, ותורה על היכולת, והיכולת תורה על היחוד.

שביציאת מצרים נתברר לנו שיש מציאות השי"ת, וכן נתברר שהכל מחפצו ורצונו. וכאשר רואים שהוא כל יכול, רואים בזה שהוא יחיד ואין בכח מי שהוא לעשות היפך רצונו. ובעשותו בבריאה כפי רצונו, בהכרח שהוא ברא את העולם. שאם הכל מתהלך כהרגלו עדיין אינו ניכר כ"כ בבריאה, אבל כשרואים שינויים בבריאה ניכר שהוא הבעלים וברצונו מביא וברצותו לוקח, ברצותו מאריך וברצותו מקצר.

חיזוק האמונה ע"י התבוננות בבריאת השמש.

ודברים פשוטים אלו יש לדעת תמיד ובפרט כהכנה ליציאת מצרים, שזה תכלית הבריאה האמונה בו יתברך. וע"י התבוננות בבריאה מגיעים להתפעלות והתרגשות, ולדוגמא נתבונן בנס הנסתר של השמש שעליה אמרו "המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים", ומבואר שברחמים היינו שהשמש זורחת לאיטה ולא בפעם אחת כדי שלא ניבהל, וזורחת במזרח ואומרת שירה כל הזמן (כמבואר בע"ז כה). ושוקעת במערב. ובמשך כל היום אי אפשר להביט בה כלל, אבל בזמן ששוקעת רואים את יופי השקיעה הנפלאה, וזה מורה שיש מנהיג לבירה.

ולו יצויר שהיינו רואים פעם אחת שבמקום לשקוע במערב חוזרת לאחוריה, הרי כולם היו מתפעלים מזהו "המבינים" היו אומרים דעות רבות איך זה קרה, והיו מנציחים אירוע כזה בכל דרך שאפשר.

הבה ונתבונן וכי מה ששוקעת במערב הוא כן מובן? הלא גם זה אינו מובן, אלא שכך הטביע הקב"ה בבריאה שזורחת במזרח ושוקעת במערב, ואין אצלו שום חילוק בצדדים אלא שכך הוא רצונו יתברך, ואותה התפעלות צריכה להיות גם מעצם מהלכה הרגיל של השמש. [ויעיין ברש"י ריש קהלת שכבר היה כן לעולמים ששינה את השמש כדי להתעורר, אבל לרשע גם זה לא מספק אותו. וזה "אין כל חדש תחת השמש" שהכל יהיה במהלך קבוע, עד ביאת הגואל שנחלקו בזה אם יהיה שינוי מהנהגה זו, ולאחר שית אלפי שנים יהיו השמים החדשים והארץ החדשה.]

מן הניסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בניסים הנסתרים.

והם הם דברי הרמב"ן הידועים בפרשת בא [הוזכר מכבר חלק אחד מדבריו ועתה נבאר חלק האחר]. שמן הניסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בניסים הנסתרים, שאין לאדם חלק בתורת משה עד שנאמין בכל דברנו ומקרנו שאין בהם טבע ומנהגו של עולם כלל, אלא העושה מצוה יצליחנו שכרו ואם יעבור עבירה יכריתנו ענשו הכל בגזירת עליון.

שע"י שינויי הטבע ניכר שכל הנסתר הוא ג"כ נס, שהרי אצל הקב"ה אין שום חילוק בין טבע לנס, אלא שברא את הבריאה לשית אלפי שנים שיהיה בהנהגה קבועה וזה נקרא טבע, ואינו חפץ בשינויי טבע¹ אלא כיון שרצונו יתברך הוא שנכיר בו ונראה שהכל מאתו יתברך, ע"כ עשה זמן של ניסים גלויים שהוא לימוד לדורות שכל הבריאה הוא נס.

הנהגה ניסית.

ובציאת מצרים לא רק שהיו ניסים בדרך מקרה, אלא היה הנהגה ניסית, שכל עשרת המכות אינם שייכים בטבע כלל, שהמים ייפכו לדם וכיצ"ב.

וגם לאחר שהוכו מצרים במכה, היה עוד נס בכל מכה שבני ישראל ניצלו מהמכה, וכמו שביארו הרמב"ם והרע"ב על המשנה באבות (ה, ד) "עשרה ניסים נעשו לאבותינו במצרים" שניסים אלו הם מה שניצלו בני ישראל מהמכות, שיהודי כן שתה מים וכדומה.

ומה שהמכה באה בהתראה הוא ג"כ נס, שהיה ידוע מקודם מה שיהיה. וכן מה שהמכה הגיעה בזמן שקבע והסתיימה ג"כ בזמן שאמר, זה גם נס שמראה באצבע שיש בורא שעושה בבריאה כרצונו.

ואח"כ המשיך הנהגה זו במדבר שהיה לישראל ענן ומן ובאר, עד שבאו לארץ שחזרו להנהגה טבעית. [ובביהמ"ק המשיך הנהגה ניסית].

עשרת המכות מזרים על שלטון מוחלט בכל חלקי הבריאה.

ובספר חיי עולם למרנא בעל הקה"י זצ"ל [שהוא אחד הספרים המומלצים בדור זה לחינוך האמונה] משריש בלב ענין זה בצורה ברורה. ומבאר שם מדוע הביא הקב"ה על המצריים את אלו עשרת המכות [ורש"י פירש שבתכסיסי מלחמות בא עליהם, ובמדרש מבואר שהיה מידה כנגד מידה]. שהוא כדי להראות שהקב"ה שליט בכל חלקי הבריאה: דומם צומח חי מדבר, מים בעלי חיים שרצים ומעופפים, מחלות ופצעים, חיים ומוות, בשמים ובארץ, ואור וחושך. כדי שנראה בבירור שהוא הבורא ושליט בכל ויחיד.

שלילת הדעות המוזבות מכח יציאת מצרים.

וע"י עשרת המכות נסתם פיהם של כל הדעות הכוזבות כמש"כ הרמב"ן (שם) שהיו בגויים שלושה שיבושים: שיש שכחשו בה', ויש שהודו במציאותו - שכל בעל שכל מודה בזה, אבל אמרו שיש ח"ו עוד כוחות זולתו, ויש שאמרו עזב ה' את הארץ.

שבהתראה למכת ערוב נאמר "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ", שלא עזב ה' את הארץ. ובהתראה למכת ברד נאמר "למען תדע כי אין כמוני בכל הארץ", שאין זולתו. ולאחר מכת ברד כתיב "למען תדע כי לה' הארץ", שהוא הבעלים. ואפשר להטעים את זה שבברד אמר כצאתי את העיר אפרוש כפי אל ה', ולמי מתפללים - לה' שהוא הבעלים וזה הורה כי לה' הארץ.

"אני ה' בקרב הארץ".

והוקשה לרמב"ן (ע"פ והפליתי, שם ה, יח) מדוע במכת דם צפרדע וכינים לא כתוב מפורש שלא היה לישראל מכה זו כמ"ש בערוב מפורש "והפליתי" [והפרשתי- רש"י] ביום ההוא את ארץ גושן אשר עמי עומד עליה לבלתי היות שם ערוב. ועוד מדוע אח"כ כתוב שוב "ושמתי פדות בין עמי ובין עמך" שהערוב יהיה רק במצריים ולא בבני ישראל.

וביאר שוודאי שישראל ניצלו מכל המכות בדרך נס, ולא היה אצלם מכת דם [כמו שאחז"ל שאפילו אם שתו כוס אחד ישראלי ומצרי, הישראלי שתה מים והמצרי דם], אבל בדרך כלל לא היה בולט כ"כ השינוי בין ישראל למצריים לפי שהיא מכה עומדת,

וכן צפרדע וכינים. מה שאין כן בערוב שלא היה מתוך מצרים, אלא החיות באו ממרחקים 'ממעונות אריות מהררי נמרים', והגיעו משושים במצריים כמ"ש הנני משליח בך ובעבדיך את הערוב, שהגיעו כחיילי הקב"ה לכלות ולאבד במצריים, ועברו מעיר לעיר בארץ מצרים, ורק על ארץ גושן שהייתה בתוכם פסחו ולא נכנסו בהם בלא שום מניעה הנראית לעין, ולאחר שעברו את ארץ גושן שבו כבראשונה לטרופן ולדרוס, ע"כ נאמר במכה זו "והפליתי", שהיה לפלא שבאו עד גושן ולא נכנסו שם.

ומה ששנה שוב "ושמתי פדות" הוא שגם אם היה אחד מישראל בתוך ארץ מצרים בשעה שהכה שם הערוב וטרף באין מציל, בראותו את הישראלי נעצר ועבר לידו בכבוד ואח"כ המשיך שוב כמעשהו בתחילה. וזה הפדות שגם בתוך מצרים יהיה חילוק בין ישראל למצרי.

וכן במכת דבר מתו כל מקנה מצרים, אבל מקנה ישראל רעו כהרגלם. ובשחין שרק למצרי היו פצעים, והישראלי התהלך בבריאות איתנה. וכן בשאר כל המכות.

ומכה זה הגיעו להכרה של "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ" שהקב"ה בעלים על הבריאה שזה מציאות ה' ומחדש הבריאה, ולהכרה שמנהיג את הבריאה שזה חפץ ה', והיכולת תורה על היחוד שאין כח אחר זולתו.

'אדם מודה בניסים הנסתרים'.

בפרשת ויהי אם שמוע מבואר שאם נקיים את המצוות "ונתתי מטר ארצכם בעתו", ואם "יפתה לבבכם" - "ועצר את השמים ולא יהיה מטר". וכי טבעי הוא שהגשמים תלויים במעשיהם של ישראל? ובוודאי שנס הוא, אלא שהוא נסתר שאינו ניכר להדיא. ורצונו יתברך הוא שנפקח את עינינו ונתבונן בניסים הנסתרים שגם הם מעשיו.

ובדברים אלו יש להתחזק כל ימי חיי האדם. [עד ביאת המשיח שיתקיים בנו כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות]. והוא יסוד כל התורה כמ"ש הרמב"ן שאין לאדם חלק בתורת משה עד שנאמין בכל דברנו ומקרנו שאין בהם טבע ומנהגו של עולם כלל.

וביותר כשבאים ימי הפסח שנפתחים אורות של אמונה, כמבואר בדרך ה' שכל חג הוא מעין האור הראשון. והוא בין בליל פסח ובין בכל ימי החג. [ושביעי של פסח הוא עוד דרגה של "ויאמינו בה' ובמשה עבדו"]. ויש לשאוב כח מימים נעלים אלו למען נוכל להמשיך כן הלאה, וכלשון התפילה 'והשיאנו' שלוקחים מהימים טובים לכל השנה.

המנה לליל הסדר - סיפור יציאת מצרים בליל התקדש החג.

עה"פ "והגדת לבנך ביום ההוא" (שם יג, ח) תמה האוה"ח והרי אינו ביום אלא בלילה. וביאר שגדר לילה זה הוא כיום יאיר ולא יקרא לילה.

ובאמת שבליל הסדר ידעו כל הגויים במשך הדורות שזה הלילה של היהודים אף בתוך הגלות, והיו גויים שהתחפשו ליהודים כדי שיוכלו להיכנס לאכול ב'כל דכפין'. וכל העלילות דם הגיעו מרוב שקינאו ביהודים ושנאו אותם.

ידוע מהגר"ח שזכירת יציאת מצרים כל השנה שונה במהותו מהחיוב בליל הסדר, שכל השנה הוא דין זכירה ובפסח הוא דין סיפור. וכמסופר על החת"ס והח"ח שאף שהיו גדולים בדרוש, עכ"ז היו מאריכים בסיפור יציאת מצרים על פי פשוטו. והח"ח ביאר את המכות והמחישם לבניו איך היו נראים.

ומצוות "והגדת לבנך" הוא להעביר את האמונה מאב לבן ומרב לתלמיד, וכמה יפה היא שרשרת הזהב הנמשכת מדור לדור. ולזה יש להתכוון בלימוד ההלכה ובהכנת הנפש ובלימוד במדרשים למען ישתרש היטב בלבבנו.

מצוות הלילה

ולילה זו עשירה במצוות מדאורייתא ומדרבנן גם יחד: אכילת מצה וסיפור יציאת מצרים, וד' כוסות, ולכשיבנה הבית נזכה להקריב קרבן פסח, ואז גם המרור יהיה דאורייתא. ועל כל דבר יש ברכה, ומצוות האמונה היא תמידית. ובמשך כל ימי החג יש לנו את מצוות איסור אכילת חמץ, ובל יראה ובל ימצא, ובכל כזית מצה שאוכלים יש מצוה לדעת הגר"א. ויש להתבונן בדברי החינוך (ה- יט) שמצוות הלילה הם כדי לקבוע בנפשותינו ע"י הפעולה החיצונית

שאנו עם הנבחר שהקב"ה בחר בנו.

ובל נשכח את מצוות החסד וההתגברות, שהיצר יכול לעורר מתח בזמן נעלה כזה, ויש להתחזק שלא לכעוס, וגם אם נכשל יתחזק שוב.

ועל שמחת החג יש לעבוד הרבה שלא יופרע, ולעיין בסימן תקכ"ט (ע"ב) שחייב אדם להיות שמח וטוב לב ולשמח אשתו ובני ביתו, ואינו מגיע בנקל להיות בשמחה כל החג.

ובפסח מקבלים את כל השפע במתנה, ואח"כ העבודה היא לזכות בעמל ויגיעה לקבלת התורה, שמיד לאחר יו"ט הראשון מתחילין ספירת העומר שזוהי הכנה לקבלת התורה.

תשעה ירחי לידה

והערה אחת נביא כאן, בסוף ההגדה יש כמה פיוטים נפלאים ואחד מהם הוא פיוט 'אחד מי יודע' מאחד עד עד שלושה עשר, ויש להבין מה רוצים לומר בזה. וודאי שיש בזה דברים גבוהים ונשגבים עד למאד, אך ידוע לבאר ביאור נפלא בשם הבעל התניא שכמו שהאדם בעידן חדוותא מראה לבניו את כל האוצרות שיש לו, כך ישראל בלילה הגדול הזה פורצת השמחה ופותחים את האוצרות שיש לנו. ופותחים ביחידו של עולם, וממשיכים שיש לנו שני לוחות הברית, ושלושה אבות, וארבע אמהות, וחמשה חומשי תורה, וששה סדרי משנה, ושבת קודש, ומילה, וכן בהמשך יתבאר השאר, אך תשעה ירחי לידה אינו מובן כלל שהרי גם לגוי יש תשעה ירחי לידה.

ונראה שהכוונה בזה הוא ע"פ מה שאחז"ל (בנדה ל:) שהמלאך מלמדו במעי אמו את כל התורה כולה, וכיון שבא לאויר העולם סטרו על פיו ומשכחו את כל מה שלמד, לפי שהעיקר הוא עמל התורה. ומבואר מהגר"א שמה שמלמדים אותו מתחילה, הוא כדי שתהא התורה חקוקה בלבבו, ורק כך בלימוד אח"כ הוא יכול להוציא מן הכח אל הפועל את חלקו המיוחד לו בתורה. [ומבואר שלאחר פטירת האדם מזה העולם באים לקראתו שלושה מלאכים, ואחד מהם הוא מי שלמדו את התורה במעי אמו, שבודק כמה יודע מהתורה שלמדו.]

וזה מה שאנו שמחים בתשעה ירחי לידה, שעלינו לזכור את מה שהכניסו בנו בתשעה ירחים אלו, שהרי יש בתוכנו את כל התורה כולה, וצריך לנצל את זה ולקבל על עצמנו שנלמד באוצרות אלו - חמשה חומשי תורה וששה סדרי משנה. וזה מביא להתחדשות מחודשת שהיכן שאוחזי ימשיך הלאה להתעלות בידיעת התורה ובהבנת התורה, ובליילה זה מקבלים באמת יותר השפעות.

חיזוק האמונה, והכנה לקבלת התורה.

ואח"כ ממשיכים 'עשרה דבריא', ו'אחד עשר כוכביא' שזה מביא לחיזוק האמונה, שיוסף חלם שאחד עשר כוכבים משתחוים לו, ואחיו אמרו "ונראה מה יהיו חלומותיו", אבל לבסוף 'דבר אלוקינו יקום לעולם', שרצון השי"ת יתקיים תמיד.

ואח"כ 'שנים עשר שבטיא' - שבטי קה, ומסיימים ב'שלושה עשר מידיא' שיש להדבק במידותיו של הקב"ה, שהרי מפסח מתחיל ההכנה לקבלת התורה עד שבועות, והוא ע"י עמל התורה ומידות טובות שבלא מידות אי אפשר לזכות.

הכנה לגאולה העתידה.

וכל ההכנות לפסח הם גם הכנה לגאולה שקרובה לבוא, שעכשיו הם כמעט ההכנות האחרונות שניתן לנו כדי לזכות לחיי הנצח, שהרי "פתאום יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים". ואשרי מי שמכין את עצמו להיות ראוי לגאולה, שלא נבוש ולא נכלם לעולם ועד. שהרי אז יראו את מה שנקרא בהפטרות שבת הגדול "ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלוקים לאשר לא עבדו", שאז יכירו בבירור את ההבדל שביניהם.

הקב"ה יעזרנו שנחוג את חג המצות הדיצה,

וכימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות בגילוי כבוד שמים במהרה בימנו אמן.

שיעור חומש

על פרשת השבוע

משיעורי מרן הגאון רבי חיים פיינשטיין שליט"א

ראש ישיבת עטרת שלמה

פסח תשע"ט

הגדה של פסח

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים.

יש לבאר תוכן פתיחה זו, דהנה המצה היא זכר לשני דברים, דהיא זכר לעבדות, וכמו שכתב הרמב"ן בפרשת ראה, דהמצה היא זכר לעבדות שהיו במצרים, שאכלו לחם צר ומים לחץ. וכן איתא בספרי (פר' ראה), אמר רבי שמעון למה נקרא מצה לחם עוני, על שם עינוי שנתענו במצרים. וכעין זה מבואר בגמ' בפסחים (דף קט"ז ע"ב), לחם עוני, עני כתיב, מה עני שדרכו בפרוסה, אף כאן בפרוסה. ומבואר דהמצה היא זכר לעבדות.

אכן עוד קיום של זכרון יש בהמצה, דהיא זכר לחרות וגאולה, וכמו שאומרים בהגדה, מצה זו שאנו אוכלים על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ, עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים וגאולם. הרי מבואר דהמצה היא זכר לשעבוד, וזכר לחרות וגאולה.

והנה מה דהמצה היא זכר לחרות, והו' מה שאומרים בסיום ההגדה, מצה זו שאנו אוכלים על שום מה, על שום שלא הספיק בצקם וכו', ואם כן יש לומר, דכאן בתחילת ההגדה אנו מבארים שהמצה היא זכר לשעבוד ולעוני, והו' שאומרים הא לחמא עניא.

ויש להוסיף עוד דלכן אומרים זאת כאן בתחילה ולא בסוף, כשאומר מצה זו שאנו אוכלים על שום מה, דהנה בתחילת סדר ההגדה מתחיל בגנות ובסיפור השעבוד, ואז המצות משמשות זכרון לעוני שהיה במצרים, וכמבואר בדברי הגמ' (דף ק"ח ע"א) לגבי ד' כוסות, דתרי כסי קמאי לא בעי הסיבה, דאבתי עבדים היינו קאמר, הרי דבתחילה הוא זכרון השעבוד, ועל כן כאן בתחילת סדר ההגדה, שיך הענין שהמצה היא זכר לשעבוד, ולכן מזכירים דוקא כאן, דהו' המצה שאכלו אבותינו בארעא דמצרים, ובהמשך הסיפור, כשמגיעים לשבח ולסיפור הגאולה, כזה מזכירים שהמצה היא זכר לחרות, שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ וכו'.

השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישאל השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין.

מה שכל ואמר, לשנה הבאה בארעא דישאל, לשנה הבאה בני חורין, יש לבאר דהנה כתב א"ז מרן הגר"ז זצ"ל דבבבית בין הבתרים נאמרו שתי עניינים, האחד גרות וגלות, ושנית, עבדות ועינוי, וכמבואר בפסוק שכתוב 'דוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדים ועינו אותם וגו', הרי נאמרו כזה שני דברים, גם גרות וגלות, וגם עבדות ועינוי.

ולפי זה יש לפרש, דכפלות הדברים של בעל ההגדה, הוא כנגד שתי העניינים הנ"ל, דלשנה הבאה בארעא דישאל, זהו כלפי חלק הגלות והגירות, ואומר דלשנה הבאה נהיה בארץ ישראל שהגלות תפסק, ועוד אמר לשנה הבאה בני חורין, זהו כלפי חלק העבדות והעינוי, דלשנה הבאה נהיה בני חורין דהשעבוד והגלות יפסקו ונהיה בני חורין.

ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא כנגד ארבעה בנים דברה תורה.

יש להבין מה שייכא הודאה על נתינת התורה, בתוך הענין של כנגד ארבעה בנים דברה תורה.

ויש לבאר בזה, דהנה מצינו דכל מקום שיש תוספת מצוה וחיידוש ענין בעסק של תלמוד תורה, יש קביעות ברכה נוספת על התורה, וכמו דבקריאת התורה בציבור, תיקנו ברכה לפני ולחריה, והיינו משום דיש בזה תוספת ענין בעסק של ת"ת.

וכן יש לפרש בהא דבשירת האזינו נאמר 'כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוקינו', והיינו ברכת התורה, וכמבואר בגמ' בברכות, ואף דגם עד עתה למדו תורה מפי משה, ובודאי דברכו ברכות התורה גם עד עתה, מ"מ נאמר כאן שוב דין של ברכת התורה על שירה זו, ומשום דהיה ציווי מיוחד ללמד את השירה דהאזינו, ושימה בפיהם, והיה בזה חיידוש ענין בהמצוה הכללית של תלמוד תורה, משום כך היה צורך לברכת התורה מחודשת.

ולפי זה י"ל דמאחר וסיפור יציאת מצרים, הוא אופן מסוים ומיוחד של אמירת הדברים, והוא אופן מיוחד ומסוים של תלמוד תורה, המחוייב כלילה זה, ממילא צריך ברכות התורה מיוחד על הקיום דין ת"ת המיוחד באופן זה.

הכח מה הוא אומר, מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלוקינו אתכם, ואף אתה אומר לו כהלכות הפסח אין מפטירין וכו'.

הנה בכתוב בפר' ואתחנן, כתוב תשובה אחרת על שאלת החכם, דכתיב שם עבדים היינו וגו', ולמה לא הביא בעל ההגדה התשובה הכתובה בפסוק.

עוד צריך ביאור דתשובה זו דאמור לו כהלכות הפסח, לא כתיבא בקרא כלל.

ונראה לבאר דבשאלת החכם מה העדות וכו', נכללו בה שתי עניינים, האחד מהו טעם הענין. והב' מה פרטי ההלכות והדינים שנאמרו. והנה התשובה הכתובה בתורה, באה על השאלה דמהו טעם הענין, ועל זה התשובה היא עבדים היינו וגו' ואותנו הוציא משם וגו', ויצונו ה' לעשות את כל החוקים וגו'. והנה תשובה זו כבר אמר בעל ההגדה קודם לכן, דמיד אחר שאלת מה נשתנה, באה התשובה דעבדים היינו ויוציאנו, ועתה מבאר בעל ההגדה את החלק שבשאלת החכם כפשוטו, מה העדות והחוקים, מה הם הדינים וההלכות ופרטיהם, ולשאלה זו, התשובה הראויה היא לאמור לו כהלכות הפסח.

והנה בתורה לא נאמר תשובה על חלק השאלה הזה, משום דזה דבר פשוט שאם שואל ההלכות צריך לענות לו כפי שאלתו, וכל מה שנצרך לכתוב בקרא תשובה לשאלת החכם, הוא רק על החלק שבשאלתו על טעם הדברים.

ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה וכו'.

איתא בחז"ל על הכתוב 'והוצאתי אתכם סבלות מצרים, והצלתי אתכם מעבודתם, וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים', דנאמרו כאן לשונות של גאולה, והוצאתי והצלתי וגאלתי, והיינו דהם עניינים חלוקים של גאולה, וצריך לפרש מה הם השלושה ענייני גאולה שיש כאן.

ונראה לפרש דג' ענייני הגאולה, הם כנגד שלושה עניינים נפרדים שהיה בשעבוד מצרים.

דהנה בשעבוד מצרים היה שתי גזירות, אחד גזירה של עבדות ועינוי, ועוד גזירה של גרות שיהיו בגלות בארץ לא להם, וכמו שנאמר לאברהם אבינו כברית בין הבתרים, ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם, הרי דשתי עניינים נכללו בגזירת שעבוד מצרים.

ולפי זה יש לפרש שתי הלשונות של והצלתי וגאלתי, דהצלתי, הוא הצלה מגזירת השעבוד והעינוי של ועבדום ועינו אותם, וזהו שאמר והצלתי אתכם מעבודתם, דהיינו מהשעבוד, והגאולה הנוספת של וגאלתי, זה הוא היציאה מגזירת הגלות כמצרים שנגזר עליהם כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, ועל זה אמר להם וגאלתי אתכם, שע"י המכות המצרים ישלחו אותם ויצאו מגירותם במצרים.

ובביאור לשון הגאולה הראשון שהוזכר בכתוב של והוצאתי, נראה לפרש, על פי דברי הראב"ד (בהשגות על הרמב"ם פ"ו מהל' תשובה), שכתב שהקב"ה גזר רק ועבדום ועינו אותם, והמצרים הוסיפו על זה עבודה בפרך, והמיתו מהם, וטבעו מהם, והם עשו כעין שנאמר בנביא זכריה 'אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה, עכ"ה, ולפי דבריו נראה לפרש, דהלשון של והצלתי, זה הוא על השעבוד והעינוי שנכלל בגזירה של 'ועבדום ועינו אותם', והלשון של והוצאתי, זה הוא גאולה מהתוספת של הפרך והמיתת והטיבוע שעשו לישראל, שזה הוסיפו המצרים עליהם יותר ממה שנגזר עליהם.

ובזה יש לפרש לשון הכתוב סבלות מצרים, דהכונה לסבלות שהמצרים הוסיפו עליהם יותר ממה שנגזר עליהם, ולכן נקראו סבלות מצרים.

וסדר הכתוב הוא, דמתחילה אמר שיהיו נגאלין ממה שהמצרים מוסיפין עליהם שעבוד ועינוי, ואח"כ אמר להם שגם יהיו נגאלין מהעבודה שנגזרה עליהם.

ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, אני ולא מלאך וכו'.

הנה כבר עמדו בזה המפרשים, דבפסוק (י"ב, כ"ג) כתוב 'לא יתן המשיחית לבוא אל בתיכם לנגוף', ובתרגום יונתן כתוב 'ולא ישבוק מלאכא מחבלא למיעול לבתיכם', ומשמע דהייתה ההכאה ע"י שליח.

והביאור בזה יש לומר, דהנה במכת בכורות כתוב (י"ב, כ"ט), 'זה' הכה כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה וגו' עד בכור השבי אשר בבית הכור וגו', וכתב רש"י, ובכור שפחה בכלל היה, שהרי מנה מן החשוב שבכולם עד הפחות, ובכור השפחה חשוב מבכור השבי. וצריך עיון, דכיון דבכור השפחה חשוב מבכור השבי, א"כ מאי טעמא בהתראה שהתרה משה את פרעה לא אמר אלא את בכור השפחה, ולא התרה גם על מיתת בכור השבי, כמו שכתוב בפסוק

(י"א, ה'), 'זמת כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה וגו' עד בכור השפחה וגו'.

ונראה לבאר בזה, דהנה בטעם שמתו גם בכור השבי, כתב רש"י שתי טעמים, א' שהיו שמחים לאידם של ישראל, ועוד, שלא יאמרו יראתנו הביאה הפורענות.

והנה לפי הטעם השני דלקו בכורי השבי, בשביל שלא יאמרו יראתנו הביאה הפורענות, א"כ באמת הכאתם אינה מכלל עצם המכה, וכל הכאתם הוא רק בשביל לסלק אמירתם, ועל כן אף על פי שלקו, לא הוצרך להתרות על זה, דאין זה מעצם המכה, ולא בתורת מכה מתו, ורק על מה שהוא מעצם המכה צריך התראה, ומבואר היטב מאי טעמא בהתראה לא התרה משה את פרעה שבכורי השבי ימותו.

ונראה דגם להטעם הראשון שהיו שמחים לאידם של ישראל, יש לדקדק דגבי בכור השפחה כתב רש"י לעיל שלקו מפני שאף הם היו משתעבדים בהם ושמחים בצרתם, ומחמת שנשתעבדו בישראל שייכו להמכה כמו מצרים, אבל גבי בכור השבי כתב רש"י רק ששמחו לאידם של ישראל, ולא הזכיר דנשתעבדו בישראל, וא"כ באמת מתו רק על מה ששמחו לאידם.

ולפי זה יש לומר, דכיון דרק שמחו לאידם, ולא נשתעבדו בישראל, אז מיתתם אינה נחשבת חלק מעצם המכה, אלא רק בטפילות לעונש מצרים, ועל כן אין צריך התראה על זה.

ולפי זה יש לדון, במה שדרשו שמכת בכורות היה ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו, אם זה גם על בכורי השבי, וגם מיתתם הוא בכלל זה שהוא ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו, או דנימא דרק על מיתת שהיא מעצם המכה, הוא דנאמר דיהא ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו, אבל מה שמתו בכורי השבי, שזה אינו מעצם המכה, אלא מטעם אחר וכמו שנתבאר, מיתת זו יכולה להיות גם ע"י שליח ומלאך.

ולפי זה יש לומר, דבאמת מיתת בכור השבי היה ע"י שליח, ולא ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו, ועל המלאך המשיחית הזה, הוא דנאמר ולא יתן המשיחית, שהיה זה מלאך המשיחית.

ובאותות זה המטה, כמו שנאמר, ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות.

והיינו דפירוש הפסוק ויוציאנו ה' ממצרים וגו' ובאותות, הוא דה' הוציאנו ממצרים ע"י המטה, ולכאורה אינו מובן דבפשוט המטה לא היה אלא היכי תימצי לעשות בו את המכות, אבל היציאה עצמה הייתה ע"י המכות, אכן בפסוק מבואר דהיציאה עצמה נחשבת שהייתה ע"י המטה, וצריך ביאור.

ונראה בביאור הדברים דהנה איתא בחז"ל בפרקי דרבי אליעזר (פ"מ, וכן הוא בתרגום יונתן בשלה, י"ד, כ"א) דעל המטה היו כתובים עשר המכות, ולרבי יהודה היה כתוב על המטה דצ"ק עד"ש באח"כ, וביאור הענין דהמכות היו כתובים על המטה, היינו שבה המכות מונח ונמצא במטה.

אשר לפי זה מבואר, דמה שהמכות נעשו ע"י המטה, לא היה זה רק היכי תימצי בעלמא שעל ידי המטה תהא ההכאה, אלא כל כח המכות באו מכה המטה, דכח המכות עצמם היה מונח במטה, ולכן הוא דהיה צריך את ההכאה במטה, שרק ע"י ההכאה במטה שבה מונח כח המכות, היה אפשר שיבואו המכות.

והנה איתא בחז"ל (שם בפרקי דרבי אליעזר ועוד, ונרמז בדברי התרגום יונתן דלהלן) שהמטה היה בגינתו של יתרו, ולא הצליח שום אדם להוציאו, עד שמסרו הקב"ה למשה רבנו.

וביאר הדברים דכיון דהמטה היה מטה מיוחד שיש בו כח לעשות את המכות, על כן לא שייך ליטלו וזולת מי שנתייחד לזה שבידו ימסר כח ההכאה.

ונראה לבאר בזה עוד, דהנה באבות (פ"ה מ"ו) תנן עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות, ואחד מהם הוא המטה, וכלל בידינו דכל הנבראים בערב שבת בין השמשות, הם בריאות ודברים רוחניים, וכמובן בענין הלוהות והמכתב. ויש ללמוד מזה שהמטה מלבד היותו מטה בפשוטו, היה בו ענין רוחני.

והנה בתרגום יונתן על הפסוק בפרשת שמות (ד', כ') 'ויקח משה את מטה האלוקים בידו כתב, ונסיב משה ית הוטרד דנסב מן גנוניתא דחמוי והוא מספיר כורסי יקרא וכו' ועלו חקוק ומפרש שמא רבא ויקרא וביה אתעבידו ניסין מן קדם ה'. מבואר בדבריו דשם המפורש היה חקוק במטה, וכן כתב בתרגום יונתן בפרשת בשלח (י"ד, כ"א), ועוד איתא במדרש, דהים לא רצה ליבקע, ואמר לו הקב"ה למשה ואתה הרם את מטך ונמטה את ירך, שהראה לו את שם המפורש החקוק במטה, ואז ניאות הים ליבקע.

ואיתא במדרש (וארא פ"ה, פ"ב. ועוד) דהמטה הוא שרביטו של הקב"ה שנמסר למשה. והביאר הוא דכיון דשם המפורש חקוק בו הרי זה ממש כשרביטו של המלך.

וכיון דנתבאר דהמטה היה מטה מיוחד שיש בו כח ההכאה והוא בריאה רוחנית שחקוק בו שם המפורש, ונחשב שרביטו של הקב"ה, והקב"ה מסרו למשה רבנו, אז יש לומר דבהכאה ע"י המטה נחשב זאת שהקב"ה בעצמו הוא המכה את מצרים ע"י המטה, דבזה שמכה במטה שהוא שרביטו של הקב"ה, חשיב שהקב"ה בעצמו הוא המכה. ולשבר את האוזן, אפשר לדמות ענין זה דכשהותמים בטבעת המלך הרי זה כדבר המלך ממש, כן על דרך זה הוא גם כן ענין המטה שהוא שרביטו של מלך ושם המפורש בו לעשות את המכות, שעל ידי זה חשיב שהמכות נעשות ע"י הקב"ה.

וסמך לדברים דע"י דשם המפורש חקוק על המטה, הרי זה נחשב שהקב"ה בכבודו ובעצמו הוא המכה את מצרים, נראה ללמוד מדברי מרן הגר"י זצ"ל בהא דמשה רבנו הרג את האיש המכה את רעהו בשם המפורש, כדאיתא ברש"י בפר' שמות, וביאר דהיה זה דין מיתה בידי שמים. למדנו מדבריו דהריגה ע"י שם המפורש, חשיב מיתה בידי שמים, והכי נמי בענין המטה יש לומר דעל ידי דשם המפורש חקוק בו, חשיב ע"י זה הכאה בידי שמים.

והנה הטעם דהוצרך להיות שההכאה תחשב שנעשית ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו, ולכן הוצרך שההכאה תיעשה ע"י המטה דווקא, נראה לבאר עפ"י המבואר בחידושי מרן רי"ז הלוי בפרשת שמות שכתב דיציאת מצרים היתה צריכה להעשות דוקא ע"י הקב"ה בעצמו, והביא כן מדברי המדרש (מד"ר פט"ו) דמשה אמר להקב"ה וכי כך הכחת לאבותם שביד בשר ודם אתה מוציא את בניהם.

ובזה ביאר דברי רבנו הגר"ה זיע"א דהקשה על הפסוק דכתיב 'ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וגו' לכל האותות והמופתים וגו' לעשות בארץ מצרים, והקשה הגר"ה דלעתיד לבא גם יהיו נעשים אותות ומופתים כמו שנעשו במצרים, וכדכתיב 'כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות'.

וביאר הגר"ה דאמנם כן דלעתיד לבא יהיו נעשים אותות ומופתים כמו שהיה במצרים, אבל במצרים היה זה ע"י נבואת משה, ולעתיד לבא יהיו נעשים ע"י נבואה סתם.

וביאר מרן הגר"י זצ"ל דבמצרים היה זה ע"י נבואת משה דשכינה מדברת מתוך גרונו, והיו צריכין לזה דעל ידי זה יהא נחשב שזה נעשה ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו, אבל לעתיד לבא אין צריך שהנפלאות יהיו נעשים ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו, ועל כן אפשר להעשות הנפלאות גם על ידי נבואת שאר נביאים.

ועל פי זה נראה לבאר הא דהוצרך שהמכות יהיו ע"י המטה בדווקא, דלפי מה שנתבאר שבמסירת המטה שהוא שרביטו וחקוק בו שם המפורש והמכות כתובין בו שמסר הקב"ה למשה רבנו, חשוב שהקב"ה בכבודו ובעצמו הוא המכה את מצרים, הרי נמצא דההכאה עצמה נמי חשיב שנעשה ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו, וממילא חשיב דגאולת מצרים נעשתה ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו, וכמש"כ מרן הגר"י זצ"ל דמוכרח הוא להיות כן דהגאולה תיעשה ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו, ולכן צריך דההכאה תיעשה ע"י המטה דווקא, דע"י חשיב שזה נעשה ע"י הקב"ה בעצמו, ומבואר היטב הא דחשיב דהוציאנו השי"ת בכבודו ובעצמו ממצרים.

פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבת המקדש היה קיים על שום מה, על שום שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו במצרים וכו'.

הנה הטעם של מצות פסח דורות, הוא לזכרון והודאה על שנגאלו מצרים, והטעם של מצות פסח מצרים הוא בשביל שעל ידי זה ינצלו, כמו שכתוב ולא יהיה בכם נגף למשחית בהכותי את מצרים, ונמצא דטעם מצות פסח מצרים וטעם מצות פסח דורות, הם שתי טעמים נפרדים, והדבר צריך ביאור, והרי שתיהם נכתבו בפרשה אחת, ודיניהם נכללו יחד.

ונראה לבאר בזה, דהנה הגר"ה ביאר את הכתוב בתהילים, ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך אשירה לה' כי גמל עלי, דאף דבחסדך בטחתי ויש לי בטחון גמור שתבוא הישועה עד כדי שיעור של יגל לבי בישועתך, מ"מ הבטחון אינו מספיק בשביל לומר שירה, דלזה צריך את הישועה בפועל, וזהו שסיים אשירה לה' כי גמל עלי, דהגדת השירה תהיה רק כשתהא ישועה בפועל, דהבטחון בישועה אינו מספיק לומר שירה.

אולם נראה דיש אופן של שירה על הנס, אף קודם הנס, דהנה במדרש איכה (ד', ט"ז) איתא, ארבעה מלכים היו, מה שתבע זה ולא תבע זה, דוד, אסא, יהושפט, וחזקיהו. דוד אמר ארדוף אויבי ואשיגם, אמר לו הקב"ה אני עושה כן וכו', עמד יהושפט ואמר, אני אין בי כוח להרוג ולא לרדוף, אלא אני אומר שירה ואתה עושה וכו'.

ומבואר בדברי המדרש גדר חדש בענין השירה, דבפשוטו השירה באה בהודאה על הניצחון והנס שכבר נעשו, אמנם בדברי המדרש מבואר שעל ידי אמירת השירה קודם הנס, זה גופא סיבה שיבא הנס, ויהושפט תלה את נצחונו, שעל ידי אמירת השירה יבא לו הניצחון, וזה שעל ידי שמעמיד עצמו במדרגה של אומר שירה אף קודם הניצחון, זה גופא הוי סיבה שיבוא הנצחון והנס, כדי שיהא לו על מה לומר שירה, דכך היא ההנהגה שאם האדם מתעלה ומגיע למדרגת אומר שירה, ומתהלל בקב"ה תמיד, נותנים לו סיבה להגדת שירה, ולא הנס הוא סיבה להשירה, אלא השירה היא סיבת הנס.

שיעורים בדיני הכשרת המטבח, בדיקת ומכירת חמץ, ליל הסדר, פסח שחל בשבת ועירוב תבשילין וביעור מעשרות.

מהמרא דאתרא הגאון הגדול הר' שריאל רוזנברג שליט"א

נמסר בבתיכ"ס המרכזי "בית אריה" רמת דוד
נכתב ע"פ הבנת הכותב

בדיקת חמץ

- בודקין את החמץ אור לארבעה עשר.
- וכמו שמצינו בשאר מצוות שנוהגות בלילה שיש איסור של אכילה לפנייהם כגון לפני מעריב. ומצינו מצוות שאסור גם טעימה כגון לפני קריאת המגילה, גם לפני בדיקת חמץ כן. ובבדיקת חמץ הוא יותר חמור, שרק אכילת פרי אחד תהיה מותרת אבל אכילת פירות מרובים כתב המ"ב שאסור, אפי' שלפני מעריב ועוד מצוות מותר. והטעם הוא שמצוות בדיקת חמץ שונה משאר מצוות הלילה מכיון שאין זמנה לכתחילה כל הלילה אלא שעיקר התקנה היא בדיקה בתחילת הלילה ובאכילתו מעכב הוא הבדיקה.
- הגאון דייק מהלשון 'אור לארבעה עשר' דאף דהוי לשון נקיה לא ישנו הדין מחמת כך, אלא שקמ"ל שיש ענין בזמן שיש קצת אור דהיינו בביה"ש, ואכן במעשה רב הביא שהגאון הי' בודק לפני מעריב ומתפלל באמצע ולא חשש להפסק.
- ומכיון שעיקר מצוותה בתחילת הלילה ויש שיטת הראב"ד שחיובו לפני צה"כ כשיש עוד קצת אור יום, גם שלא פסקינן כן אין לאחר הבדיקה יותר מדי.
- יש נידון לגבי מעריב האם מעריב קודם לבדיקה וכתב המ"ב שציבור שיתפללו קודם מפני שאחרי זה יהיה טרח לקבצם, אבל יחיד מבואר במ"ב שיש להסתפק אי יבדוק קודם מעריב או שיש חשש שישכח להתפלל אם יהיה עסוק בבדיקה.

מקום הבדיקה

- חיוב הבדיקה היא בכל מקום שהוא שלו ואפי' במקום שהרשות משותפת שלו, ולפיכך בתי כנסיות גם חייבים בדיקה לאלה שמשתמשים בהם בקביעות, והטעם מפני שיש לציבור רשות להכניס לשם חמץ. וה"ה בחלקים המשותפים בבנין כגון חדר המדרגות החצר והחניון וחדר אשפה גם שהוא לא משתמש בהם לבד, ואם רוצה להיפטור יכול להשכיר המקום לגוי אם לא ישתמש בו בפסח.
- מי שגר בבנין שיש בו דיירים שאינם מקפידים על חמץ ולפיכך משתמשים במקומות משותפים בחמץ יש לו בעיה.
- ולכן מה שנוהגים לשלוח את הילדים לפני פסח לאכול מחוץ לבית כדי שלא יהיה פירורים אם הם אוכלים בחצר הרי גם שם חייבים בבדיקה.
- לגבי חצר שאינה מקורה יש דין שאמצעה של חצר לא צריך בדיקה מפני שהעורבים יאכלוהו, אלא שדין זה אינו פשוט ממתני אפשר לסמוך על העורבים שלשון השו"ע הוא בספק חמץ דווקא, אבל ודאי חמץ א"א לסמוך על העורבים, והמ"ב מביא שאם היה שם חמץ זמן רב לפני פסח אין בעיה אבל תוך שלושים יום הוי סמוך לפסח וא"א לסמוך על העורבים (מ"א). אבל במקור חיים כתב שכל שהיה לפני ליל הבדיקה פטור, ולפי המקור חיים יש קולא לתת להם לפני פסח, אבל לפי המ"א יש בעיה, ובערב פסח וודאי שזו בעיה לתת חמץ בחצר.
- חיוב הבדיקה הוא בליל י"ד וא"א לדחות את הבדיקה לבוקר גם שיודע שיאכלו שוב בחצר מפני שעיקר התקנה היתה בלילה.

לענין צבי הירש בן דוד ז"ל
לענין שלמה וירגניו בן אברהם גולילמו ז"ל
לענין ורניקה לאה בת משה הירש ע"ה

- אכסדרה לאורה נבדקת ולפיכך מקום פתוח יכול לבדוק לאור היום ב"ג בלי ברכה או למי שלא בדק בלילה גם ב"ד בברכה.
- מי שיש לו חצר פרטית שמקפיד שלא יכניסו חמץ יכול לבדוק בה ב"ג ביום לאור החמה כדין אכסדרה לאורה נבדקת. אבל לא לדחות ל"ד ביום.
- מי שיש לו גגון מעל החצר ויש חשש שיזרקו השכנים מעל חמץ יש דין של אמצעה של חצר שהעורבים יאכלוהו אם אינו יודע בוודאי שיש חמץ.
- המכונתית גם חייבת בבדיקה מכיון שמכניסים בה חמץ, אלא שמסוכן להשתמש באור נר ולכן מקילין לבדוק המכונתית לאור פנס, אבל בשאר מקומות מכיון שלומדין מחיפוש או צריך נר.
- ספרים שמשתמשים כל השנה הגאון הקפיד לבדוקם (מעשה רב), אבל החזו"א אמר שכיום לא מקפידים להביא ספרים בשעת האוכל לפיכך כל הספרים טעונים בדיקה. אבל גם בלי חומרא זו ברכונים וסידורים שוודאי משתמשים בשעת האוכל צריכים בדיקה, ומה שקשה לבדוק בליל י"ד אפשר לבדוק לאור היום.
- פחי האשפה העיריה בבני ברק מרוקנת גם באמצע ליל י"ד וגם ביום בע"פ בצהר, לכן יש להשגיח לא להכניס חמץ לפחים אחרי שרוקנו אותם בליל י"ד.
- להשכיר את חדר האשפה ולא להשתמש בו יש לדון האם קיימת זכות כזו על דייר להשכיר זכות שימוש זו לאדם שלא מהבנין.
- מי שנמצא במקום אחר בפסח בדירה של אחר או במלון [גם שאין רוח חכמים נוחה ממלונות] צריך לדעת כשכא בע"פ שאם לא בדקו החמץ הוא חייב לבדוק את החמץ כשמגיע.
- מי שעוזב הדירה לכל הפסח והולכים להורים וכדו' וקשה להם לבדוק החמץ יכולים להשכיר הדירה לכל הפסח. אבל יש דעה בשו"ע שאם לא יהיה לו מקום אחר לבדיקה חייב אפי' שהשכיר הבית לגוי. והעצה שישאיר חדר קטן שיבדוק ולא ישכיר לגוי, או שישכור החדר שבו נמצא בפסח.
- גם אם הגיע באמצע פסח לבית שלא בדקוהו חייב בבדיקה.

ביטול חמץ

- דינא דגמרא שהבודק צריך שיבטל החמץ מכל מה שלא ראה. ובבוקר לאחר השריפה מנהג שמבטלים שוב ואז מבטלים גם את מה שראה ולא ביער. ויש להבין את נוסח הביטול שאומר, ושיהא בלב שלם.
- ביטול זה שעושה בבוקר מי ששלח שליח למכור לו חמץ צריך שיבטל החמץ רק לאחר מכירת החמץ מכיון שאם יבטל החמץ ויהיה הפקר המכירה לא תתפוס. ונשאר חמץ של הפקר שלא נמכר לגוי שנוהגים שאסור בהנאה, והזריזים לשרוף החמץ צריך לפרש שלא יבטל מה שרוצה למכור לגוי. וגם שהחמץ נמצא במקום שמשכיר המקום לגוי לא פשוט שגוי קונה בחצר. וכן חצר מושכרת לא פשוט מי קונה המשכיר או השוכר.
- ילדים אחרי בר מצווה שקיבלו משלוחי מנות, וכן אשה שקיבלה מתנה מבעלה, חייבים לבטל את החמץ (ואם רוצה להשאיר חמץ לאחר פסח יש לו למכור את החמץ).

מכירת חמץ

המכירה עשויה לב' מטרות: א. למכור חמץ וספק חמץ שברשותו.

ב. להשכיר מקומות כדי לפטור עצמו מהבדיקה.

יש להסתפק לגבי פטור הבדיקה במקום שמשכיר לגוי דגם שהמקום לא שלו אבל החמץ הרי של היהודי, ומה שכתב במ"ב שנפטר מבדיקה אירי שכבר מכר את החמץ לגוי, על כן המשכירים ב"י יש להם למכור אז את החמץ הנמצא באותם מקומות, וסגי למכור את החמץ שאינו ידוע הנמצא שם.

מי שמגדל חיות בביתו דגים וציפורים וכדו' שמאכלם חמץ, וגם דגן יבש אבל שמים אותו במקום שמתרטב ונעשה חמץ יש למכור את הכלוב והחיות והדגן לגוי שאסור לתת להם חמץ. ומה שמאכיל החיות מוסיפים במכירה לגוי שהוא מבקש שיאכילו החיות ואילו באמת יקיים את המכירה אכן יצטרך לשלם על טירחת האכלת החיות. אבל חמץ ממש גם חיות של גוי אסור להאכילם חמץ ולא יעזור למכור (כן נראה בפשטות ממה שמבואר בבהמת הפקר שלא יאכיל אותה חמץ הפקר), ורק אם מאכלם דגן שאינו חמץ, רק שיש חשש שיחמיץ בזמן האכילה, כל עוד לא מביאו לבהמה במצב חמץ מותר.

לגבי בעלי מניות של חברה שלא בדקו חמץ, יש צד גדול לומר שהוא שותף לפי אחוז המניות שלו ואם לא ימכור המניות נמצא שיש חמץ ברשותו, ושמענו שהיום יש כן בעלות לכל בעל מניה אלא שמחמת מיעוטו אין לו כח ואם יהיו לאחד כדוגמא חצי ממניות החברה כן יהא לו השפעה לפיכך כן הוי בעלות (ולומר שאין לחברה שום בעלים אלא רק דבר בפ"ע הוא דבר מחודש שלא מצאנו), ומכיון שלא יכול למכור החמץ של החברה שהרי אין לו שליטה, ולכן העצה למכור את כל המניות שיש לו. וכמו"כ מודיעים לגוי על מכירת המניות. קנין המניות לכאורה ע"י כתיבת שטר.

וכן מי שיש לו כסף בבנק ומכיון שהכסף הוא בהיתר עיסקא הוא שותף לכל העיסקאות של הבנק.

וכן עובדים שיש להם קרן פנסיה גם צריכים להוסיף במכירה, אלא שיש לדון בזה שהרי זכות זו לא ניתנת למכירה אלא שייכת רק לאדם שרשום על עצמו, ואפשר שמהני מדינא דאיתא בחת"ס שאף שהמדינה מקפידה על מכירות שיהיו עם מיסים וטאבו וכדו' לצורך מכירת חמץ אינה מקפידה, ושמה גם כאן אפשר יהיה לסמוך שיעזיל.

יש מח' במכירה של יהודי לגוי שלר' יוחנן שקנין ליהודי הוא בכסף מדאורייתא לגוי מוכרים במשיכה, ולר"ל שקונה במשיכה גוי יקנה בכסף, ופסקו באחרונים לעשות שני הקנינים, כיום שמוכרים דרך השליחות לא שייך משיכה, ומצרפים קנינים אחרים: סודר, חצר, אגב, סיטומתא, אודיתא.

במכירות הציבוריות שמוכרים כיום שהרב מוכר החמץ של כולם יש צד באחרונים שמכיון שרוצים שיקנה הגוי בקנין כסף, צריך שיהיה פרוטה לכל אחד ואחד מהמשלחים. והיינו סכום של פרוטה לכל אחד פעמים פעם אחת על השכרת המקום ופעם אחת על המכירה. וגם אז יש בעיה שכדי שזה יתחלק בשווה ולא באופן יחסי כל אחד לפי כמה שהוא מוכר שאז יהיה חלק שאין להם פרוטה, לכן צריך לפרש בשטר מפורש שיתחלק באופן שווה, ומכירה זו אינה נחשבת שותפות אלא מכירה של הרבה אנשים בקנין אחד.

אחד הקנינים העיקריים במכירה היא קנין אגב. ויש נידון באחרונים אי יכול למכור החמץ של ראובן אגב החצר של שמעון דהיינו ככה"ג שיש מי שלא משכיר קרקע אי אפשר גם אצלו למכור אגב קרקע של אחר. ולכן המשכירים ב"י צריך שישאירו מקום אחד להשכרה ב"י. אבל מי שלא משכיר ב"י בוודאי יש לו קרקע להשכיר ב"י שבכל השליחות הוא גם להשכיר את מקומות החמץ. ומשכירים גם בשטר.

אלא שלמקור חיים לא מועיל בשליחות, וע"כ כתבו האחרונים לצרף את שטר ההרשאה לשטר השכרה.

בתוס' באיזהו נשך מבואר שלא שייך שהמשלח יזכה מגוי עבור משלחו ויש בזה כמה ביאורים באחרונים, יש עצה לזה שיעשה הקנין לגוי מדין ערב, אבל עדין מכיון שלא אמרו המוכרים לגוי בעצמו ורק כתבו בשטר מבואר לגבי קידושין בתוס' דלא מהני, ויש עוד עצה בקנין חצר ועושים תנאי שאי לא מועיל מדין חצר יתנו לשליח לזכות מדין ערב, ואת קנין החצר עושים ע"י כלי שזיכו לכל המוכרים ומקנים כשהוא באור.

המוכר ע"י שליחות ישים לב שלא יקנה חמץ אחר שמינה השליח שהרי על זה לכאורה לא שייך קנין מכיון שעוד לא בא לעולם בזמן השליחות וכמשי"כ בתוס' בנזיר, ויש מרכבת המשנה שמינוי שליחות בכתב מתחדש בכל רגע וא"כ אין כאן חיסרון של דשלב"ל. ואם קנה חמץ אחר ההרשאה טוב שיאמר בפה שממנה את הרב שליח למכור גם את זה.

בחורים שאין להם בית שלהם או שסומכים על הפוסקים שמועיל אגב קרקע של אחר או שיכול לשכור ממישהו חתיכת קרקע קטנה ואותה להשכיר.

מכיון שכל החמץ נמכר לגוי לפני בדיקת חמץ יוצא שהחמץ הנמצא הוא של הגוי ואם מאחרים ושורפים אחרי המכירה יוצא ששורף חמץ של הגוי, ואפשר שלא מהני הברכה על חמץ שמכר וזכה חזרה. וגם שיכול לזכות בחמץ אבל עדין החמץ שמצא ובירך עליו הוא לא שרף אותו אלא מכר לגוי. ולכן ראוי לשרוף לפני המכירה.

יש שכתבו שיטול ידינו לפני הבדיקה מפני כבוד הברכה כי היא מצוה חשובה.

מי שאין לו כזית לשרוף לא יכול לברך על הבדיקה, ולכאורה יש ענין להשאיר כזית שישאר לשריפה.

הכשרת המטבח

השיש שבמטבח צריך הגעלה כמבואר בשו"ע ששולחנות שבמשך השנה נשפך עליהם מדי פעם רוטב של חמץ טעון הגעלה.

כלי אבן וכלי עץ מועיל בהם הגעלה. שיש חברון הוא אבן גמורה, אבל שיש שלנו הוא כמו מוזאיקה שעשוי מחתיכות קטנות שמדובקות, ודבק זה אם הוא מחול דינו ככלי אדמה שלמ"א מועיל הגעלה ולחזו"א לא מועיל. ויש מקומות שצורפים בתנור אבל מכיון שזה לא חום כבשן אלא רק 60 מעלות א"כ אין זה חרס. וגם אילו מועיל בו הגעלה יש הרי הרבה חריצים בשיש שלא יגיע הגעלה, ומנהג ישראל לכסות השיש.

הכיורים עשויים מחרסינה ולא מועיל בהן הגעלה ולכן שמים קערות פלסטיק בכיורים.

כיוור מצירוסטה אם יש בו סדקים יש בעיה להכשירו, אבל אפשר לעשות ליבון קל.

כששמים סיר יבש על השיש היבש יש כלל שאין בליעה יוצאת בלא רוטב, ולכן בימות השנה אפשר לשים סיר בשרי בשיש חלבי כשהם יבשים, אבל בפסח מקפידים גם על יבש ביבש.

ריצפת המטבח נהגו לחשוש שמה יש על הרצפה פירורים ולכן מה שנופל על הרצפה בפסח נוהגים לזרוקו, אבל גם מי שלא מחמיר אם הוא רגיל במשך השנה כשאין מקום להניח סירים על הריצפה, יש בעיה של בליעה להניח שם בפסח.

הרבה נוהגים לרווחא דמילתא להגעיל השיש וגם לכסותו, הגעלת השיש מבואר בשו"ע לעשות כן ע"י עירוי מכיון שכל החשש הוא שנשפך מהסיר על השיש וכאיסורו כך הכשירו. והמ"ב מביא מהר"י

וייל שיש גם חשש שמא שם פשטידה חמה ויש לה דין גוש וכלי ראשון וצריך הגעלה. ולכן העצה לשים מים רותחים ואז עם אבן מלובנת להרתיח המים על השיש, וכן אפשר לשפוך מקומקום עובד, או גם לעבור עם מגהץ, ומהני מפני שרוב תשמישו ע"י עירוי ורק לפעמים מכ"ר (שעה"צ ע"פ החק יעקב).

• **החריטיות** שמסביב לשיש גם כן נוגע בהם חמץ ולכן צריך להיזהר לכסותן.

• **הברז** גם כן לפעמים נוגע בו אוכל חמץ ולכן ראוי לערות עליו מים רותחים, ועדיף שידליק המים החמים שבברז כדי שיהיה הברז חם ולא יצנן מי ההגעלה.

• כשמכסים השיש עם נייר מתכת ושמים עליו סיר, אם הסיר חם ויש רטיבות בינו לנייר מתכת יוצא שיש כאן בליעה מכלי לכלי בלי רוטב (מהשיש לנייר מתכת והסיר), ואם הנייר מתכת לא צמוד מספיק בכנסים מים בין הנייר מתכת לשיש ואז יש כאן רטיבות ויש בליעה מהשיש לנייר מתכת ומהנייר מתכת לסיר, ולכן יש עצה לשים שני שכבות של נייר מתכת שביניהם תמיד יבש, ומי שחושש לרטיבות יכול גם לשים שלוש שכבות. אבל למעשה מקפידים לא לשים סיר רותח על הנייר כסף אלא על דבר קצת עבה כדי לא לחמם הנייר מתכת והמים ליד סולדת.

• לגבי **הגז** מבואר ברמ"א שהחצובה טעונה ליבון, והביא המ"ב שזה רק לכתחילה כי אין בליעה מכלי לכלי וגם כשהסיר רטוב תולים שמה שנשפך בימות השנה על החצובה נשרף ואין בה בליעות של חמץ, וכיון שזה רק חומרא מספיק ליבון קל ולא צריך ליבון גמור עד שיהיה אדום.

• **חצובות** שלנו שיש להן שכבת צבע יכול להיות שיש להן דין של חרס ולא יועיל הגעלה, ולכן המנהג להשתמש בחצובות לפסח או לפחות לעטוף אותן בנייר מתכת עבה כדי שלא יקרע מהסירים. וכן כל השנה יש ליזהר בין בשר וחלב לא להשתמש באותם חצובות (אלא שכל השנה קיל טפי שנותן טעם לפגם מותר). **המבעירים** של הגז וודאי לא צריכים הכשר.

יש בחצובות בע"י לגבי הצבע שלהם שבמג"א יש קולא שכלי חרס מהני ליבון קל אפי' שלא מועיל בו הגעלה ולפ"ז לכאורה גם בחצובות עם צבע יהני, ועוד שמיד שנופל עליו נשרף מהאש.

• **המשטח שתחת הגז** צריך להכשירו (שרגילות שגולש מהסירים על המשטח, ואסור לערות מכלי פסח חם לתוך כלי חמץ), אבל אילו שעשויים מאמייל שהוא כחרס לא מועיל הגעלה ולכן צריך לכסותו. אבל העשויים מנירוסטה מועיל בהם הגעלה.

• **פלטח של שבת** אם ינקו טוב ויצפו בנייר מתכת ואם יש חשש שיגלוש ישים ב' שכבות לכאור' מהני.

• **סכנים** מאד קשה להגעיל אותם לפסח.

• **מיחם** של מים נשפך עליו הרבה פעמים חמץ, ויש בו כל מיני חלקים מפלסטיק שא"א להגעיל וגם אם הבליעות קדמו לאבנית צריך להורדיה כדין טלאי ששמו אחרי הבליעה.

• לגבי **עירי מכלי פסח** לכלי חמץ נוהגים בפסח לכתחילה לא להעביר, אבל עם העביר לא נאסר המאכל בדיעבד. ומבואר בדיני ע"פ שחל בשבת שיעביר לכלי חמץ לא בן יומו שבע"פ מותר נותן טעם לפגם, אבל בפסח לא ישפוך לכלי חמץ אפי' אינו בן יומו.

• **שולחנות** אוכל של כל השנה שנשפך עליהם גם כן חמץ במשך השנה, גם שהמפה לכאורה מספיקה לכיסוי נוהגים שמלבד המפה מבד שמים גם כיסוי.

• הכשרת **מפות לפסח** מצד הדין אפשר להרתיח אותה וזה כהגעלה, וזה דווקא כבד אבל אם יש אפי' אחוז קטן של טרילין לא מועיל

הגעלה. ויש עוד בעיה במפות בקיפולים שצריך לפרוס אותם שמא יש שם חמץ, ולכן המנהג לא להכשיר מפות אלא להשתמש במפות לפסח.

• **תנורים** של חמץ הגעלה לא מספיקה לתבניות וצריך ליבון ומכיון שהם עשויים לרוב מאמייל צריך להחזיר לכיבשונות וזה א"א.

• **התנור עצמו** הרי האוכל לא נוגע בו ומה שנוהגים להבדיל בין בשר וחלב זה משום הזיעה של הבישול כמבואר לגבי כיסוי שגם שהאוכל לא נוגע בו צריך הגעלה. ובתנור של הגמרא לא היה זיעה מחמת האש. אבל בתנורים הקטנים שלנו חוששים לזיעה. וכדי להכשיר מכיון שהחשש הוא רק מחמת זיעה מספיק ליבון קל ולכן היה צריך להספיק לחמם את התנור על חום גבוהה, אלא שיש חלקים בתנור שלא מועיל הגעלה כגון הזכוכית שבדלת וגם שיכול לכסות הדלת בנייר מתכת, עשדיין התנור לא סגור הרמטי ויש מאחורה גומיות וחוטני חשמל מפלסטיק, וכיון שבחמץ חוששים למשהו יש תמיד לחשוש. וכן מיקרוגל לא ניתן להכשר.

• הכלל בהגעלה כתשמישו כך הכשירו סירים שמשתמשים על האש צריך להכשיר על האש, כלים בכלי ראשון אפשר בכלי ראשון רותח לא על האש. שיפור משתמש על האש צריך ליבון חמור. וליבון קל שווה להגעלה, ולכן דברים עם חריצים יכו לעשות בהם ליבון קל.

• ויש עוד סוג של בליעה ע"י **כבוש כמבושל**, וא"כ הוא גם צריך הגעלה מכלי ראשון ובזכוכית סבר המחבר שאינה בולעת (והיינו ע"י כבוש שלא היה להם עדין זכוכית שניתנת למגע אש), אבל הרמ"א חלק שלא יועיל לה הגעלה כי שמא דינה ככלי חרס, וא"כ במקום שאין אפשרות להשיג כלי אחר מקילים ע"י ג' ימים שמכניסים מים לכלי ומחליפים כל 24 שעות סומכים בשעת הדחק.

• **כוסות** שתייה לשו"ע לא צריך כלל הכשר משתמשים בהם בצונן, אבל כותב הרמ"א שאת הגביעים צריך להגעיל משום מיעוט תשמישו שלפעמים משתמשים בחמין אבל לשו"ע הולכים לפי רוב תשמישו. ואפשר שזה תלוי במח' האם נותן טעם נפגם אסור שלשו"ע לא חוששים לנותן טעם נפגם ולכן גם אם השתמש פעם בחמין אין זה בן יומו אבל לרמ"א שחוששים א"א לסמוך על רוב תשמישו.

• היוצא מדיני המ"ב שיש שני צורות להגעיל כלי או שיהא שישים במים או שהכלי אינו בן יומו, ולפ"ז בפסח שאסור גם במשהו וגם באינו בן יומו לא יכול להגעיל כלים, ומי ששכח ולא הגעיל לא יכול להגעיל בפסח.

• יש דין שקדרה שלא בת יומה צריכה הגעלה על אף שהיא נותן טעם לפגם גזירה אטו קדרה בת יומה שהיא איננה נטל"פ. על כן כתב המ"ב שכלי שבישלו בו חמץ בפסח מותר לבשל בו אחר הפסח לא שייך בחמץ גזירה אטו בני יומן. ובמ"ב סימן תנ"א הביא בשם הפמ"ג שמפקק בבישל בשביעי של פסח ורוצה לבשל בו במוצאי פסח האם חשיב שיש בו בליעה של איסור או כיון שעכשיו כבר מותר אינו אסור, ולכאור' יש להבין מה הספק הרי זה ממש איסור, ואכן בפמ"ג נראה שנקט לאיסור בדבר (ורק הסתפק היכא דיש ס' כנגד החמץ).

• כל השנה כשמגעילים נהגו לא להחליף כלי מתשמיש בשרי לחלבי ולהיפך, והטעם מחשש שיחזור ויתבלבל. ומבואר במהרש"ם שכלי שלא נשתמש בו יותר מ"ב חודש לא שייך בו גזירה זו וגם י"א דהוא מותר גם ללא הגעלה, ולכן יכול להעביר מיעודו מחמת שאין חשש שיתבלבל ביעודו.

וא"כ לכאורה אם מגעיל כלי לשימוש בפסח כבר יכול עכשיו להשתמש בו ביעוד שונה.

• יש דין ששיפוד שצלו בו בשר קדשים נאסר הבליעה מדין נותר, ומבואר שהוא נותר ע"י הגעלה אפי' שלכאור' הוא טעון ליבון לפי

שימוש ע"י צלי, מכיון שגם בשעת בליעתו ה' זה היתר ולא איסור (היתרא בלע). ומזה למדו לגבי בשר וחלב שמכיון שבלע היתר יכול להעביר מליבון קל ע"י הגעלה. ולמדו מזה כמה ראשונים שה"ה בפסח שיהי גם לשיפור הגעלה לפסח, אבל לא נהגין כן אלא חשבינן דהוי כ'איסורא בלע', והטעם כיון שגם לפני זמן פסח נחשב חמץ לאיסור בעצמו.

• יש כלל שנותן טעם בר נותן טעם אינו אוסר בהיתר, כגון סיר שנתבשל בו בשר ואח"כ התבשל בו פרווה הפרווה מותר לאוכלו בחלבי, אבל מנבילה וטריפה ושמו דבר אחר בקערה זו הוי נ"ט בר נ"ט שאסור.

נ"ט בר נ"ט של חמץ לכאור' גם כן תלוי במח' הנ"ל אי הוי איסורא ומבואר בתנ"ב שחשיב היתרא בלע שלך (יעוין שם בביה"ל שיש להחמיר בזה) והקשו בראשונים דא"כ תמיד המים שמגעילים אותו אוסרים אותו שוב אף שהם נ"ט בר נ"ט.

הפיתרון לזה או שיהא יותר משישים במים או שיהא לא בן יומי, ועל כן טוב מה שנוהגים בהגעלות כלים ציבוריים להפריד בין כלים חדשים לכלים ישנים כדי שלפחות מי שמגעיל כלי חדש לא יכנס לבעי" של חמץ.

ועדין כדאי להגעיל מוקדם בבוקר במים החדשים שעדין לא הגעילו הרבה כלים ואין בהם עדין הרבה בליעות חמץ, שהרי יש חשש שיבואו אנשים שלא מכירים טוב בענין בן יומי ויביאו כלים שהשתמשו בהם בחמץ בן יומי.

ומה ששמים אקנומיקה וכדו' אינו פשוט שמועיל כ"כ.

• מדוכה שבלוע בה חריף או שהשתמש בה ע"י האור בחמץ ורוצה להשתמש בפסח בחריף כתב בחזו"א שיהא אסור כיון שהוא אינו נפגם.

• **טבעות הנשים** שהן מבשלות בהם צריכות הגעלה מפני שהן בולעות במשך השנה.

תענית בכורים

• בכורים מתענים בע"פ זכר שהם ניצלו ממכת בכורות, ובכל מקום בכור זה רק בכור לאימו פטר רחם, וגם כאן בקידוש הבכורים הרי נאמר על מכת בכורות "כי לי כל פטר רחם" אך מ"מ מבואר שגם בכור מאב מתענה מפני שגם הם היו בנס, אבל גדול הבית לא צריך להתענות. ויש דעה שגם אשה בכורה צריכה ואין המנהג כן. ביוצא דופן הבאר היטב הסתפק.

• נולד לו בן בכור בליל י"ד הסתפק בזה השכו"י, ורצה לחלק בין נולד קודם חצות לנולד אחר חצות כיון שהנס ה' בחצות, אבל בקרבן נתנאל חלק עליו שכל תינוק רק לאחר ל' יום צמים עליו שיצא מכלל נפל, ובברכי יוסף חלק עליו.

• מי שיש לו בן בכור קטן המנהג שהאב מתענה במקומו. ואם גם הוא בכור כתב הרמ"א שאימו תתענה, וכתב המ"ב שלא נהגו כן.

• מנהג העולם להשתתף בסעודת מצווה ואז לא צריך להתענות שאר היום.

ערב פסח

• בע"פ משעה עשירית אסור באכילת פת כדי שיאכל המצה לתיאבון, ומבואר בירושלמי איסור דרבנן שלא לאכול בע"פ מצה והאוכל לוקה מכת מרדות, ויש שנהגו גם מר"ח ויש שנהגו מפורים. והקשו הראשונים א"כ איזה פת אסור לאכול בע"פ, וכתבו תוס' ועוד ראשונים שהכוונה היא על מצה עשירה שא"א לצאת בה בפסח.

• יש באיסור אכילת מצה בע"פ דין חינוך לקטנים.

• כתב הרמ"א נהגו שלא לאכול מצה עשירה מפני שאין אנו יכולים להיות בטוחים שלא יחמין, שהגם שמי פירות בפ"ע לא מחמיצים

כשיש בהם מים זה מחמין יותר מהר ממים לבד שכתוב בהם שיעור שעד מיל לא מחמין, ובזה אין אנו יודעים את השיעור של החימוץ.

אבל שיטת הרמב"ם (חמץ ומצה ו' יב) שבע"פ אסור לאכול מצה משום שיהא היכר למצווה ויש איסור גם לאכול מיני תרגימא, ומה שמבואר בגמרא שמותר היינו רק קצת כדי שיאכל המצה לתיאבון, ודייקו האחרונים ברמב"ם שלא תירץ דאירי במצה עשירה שסובר שגם מצה עשירה אסור לאכול, שגם מאכלים אחרים שאינם פת.

• **קנידלך** גם שעשויים ממצה כיון שנתבשלו א"א לצאת בהם ידי חובה, אבל לרמב"ם גם מזה אסור לאכול הרבה.

• יש שנהגו לא לאכול "מצה שרויה", טעם המנהג שוא נשאר קמח לא אפוי ועכשיו חוזר ומחמין מהמשקה, ואף דק"ל שקמח קלי (שנאפה בתנור) אינו מחמין והרי המצה עברה כבר אפי' וכן הקמח שבו, כיון שאין אנו בקיאים מהו קמח קלי חששו, ויש שטענו לפי זה שגם מי שלא אוכל שרויה הרי שבע"פ יכול לאכול, מפני שבע"פ החמץ אינו אסור במשהו, שהרי יש ביטול בשישים, ושוא מחמת הכלים לא נהגו כן.

• גם הנוהגים איסור במצה שרוי' יש להבחין שאחר שנתרבה המצה במים קרים תוך י"ח דקות וודאי מותר באכילה, ובמים רותחים מחמין יותר מהר. אבל בחלטה קי"ל דלא מחמין, אבל אין אנו בקיאים בשיעור, ויש שנהגו שגם מי שאוכל שרויה לחלוט במים את הקנידלעך לרווחא דמילתא.

• **עוגה** מקמח מצה אסורה לאכול בע"פ (לאוכלים שרויה) מפני שיתכן שאפשר לצאת בה בפסח, שאין זה מצה עשירה שבשעת האפיה לא היתה עשירה, ואח"כ שנטחנה לא בטל ממנה שם פת של 'לחם עוני'. ומי שקשה לו לאכול מצה אוכל קמח מצה.

• **איסור מלאכה** בע"פ אחר חצות בזמן שהקריבו קרבן פסח הוי יו"ט כיון שמביא קרבן, ומכיון שמותר להקריבו רק מחצות לכן עיקר דינו רק מחצות, וכן גירסת תוס' בירושלמי, אבל ברש"י מבואר הטעם מפני שיהו פנויים לעסוק בעסק ביעור חמץ והעשיית המצה, והנפ"מ בפסח שחל במוצ"ש ביום שיש עסוק בענין המצה אבל אינו כלל זמן הקרבן. ולכאורה רש"י דיבר למקום שנהגו שלא לעשות מלאכה לפני חצות, אך במקום שנהגו לעשות מלאכה לפני חצות אין חוששין לטעם זה.

ובזמן הזה הוא איסור דרבנן וכתוב שמשמטים אותו, אבל אמירה לנכרי הביא השו"ע מח' "יש מי שאוסר ויש מי שמתיר" וע"פ כללי השו"ע עיקר כדיעה השניה שמותר ע"י גוי, וכן פסק הרמ"א שנהגו היתר אחר חצות.

• להסתפר אחר חצות בעצמו אסור אבל ללכת לגוי שסיפרו תלוי במח' של הש"ך והט"ז האם מסייע אסור, דלט"ז חשיב מסייע ואסור, ובמ"ב הביא שהסכימו הרבה שיכול ע"י גוי.

• לפני חצות יש מקומות שנהגו לעשות מלאכה ויש מקומות שנהגו שלא לעשות. ובירושלים אסור לעשות. וברמ"א כתב שאצלנו המנהג שלא לעשות, והביא המ"ב שיש אחרונים שכתבו שיש מקומות שלא נהגו כן. אבל כיום שאנו בקיבוץ גלויות ואין מנהג ברור יש מקום להחמיר לנהוג כהרמ"א.

• השו"ע כתב שגם במקום שהתירו לא התירו להתחיל אלא ג' מלאכות בלבד חייטים ספרים וכובסים. אבל מקום שנהגו לאסור אסור גם בג' מלאכות אלו. אבל הרמ"א כתב שיש מקילין שג' אלו מותרים בכל מקום, וא"כ ממה נפשך אפשר להסתפר גם לשו"ע וגם לרמ"א, אבל החזו"א חשש ליתפוס את שני החומרות שלא לעשות מלאכה כהרמ"א וגם לא לעשות אלו ג' מפני השו"ע שמקום שנהגו שלא לעשות גם אלו מלאכות אסורות וע"כ הסתפר בע"ש הגדול.

- מלאכה שאינה מלאכה גמורה מבואר שמותר. גיהוץ מותר כמו בחוה"מ על בגד חלק, רק שלא יעשה קפלים. ייבוש במיבש וודאי מותר. וכן אחר חצות.
- **צחצוח נעלים** החמירו בחוה"מ וכן בע"פ אחר חצות. אבל לתקן כליו מותר כגון שנפל כפתור.
- בסוגיא זו של מקום שנהגו מבואר דין ההולך ממקום שנהגו איסור למקום שנהגו היתר, וה"ה למי שבא מבית חסידי והתחיל לנהוג בעצמו מנהגי ליטאים ולהיפך, ולמדו האחרונים שאשה שמתחנתת היא כהלכה למקום בעלה, ומקבלת גם הקולות וגם החומרות, ויש דיעה שגם באין דעתו לחזור אסור לו להקל ולפ"ז היה מקום להחמיר באשה שתמשיך להקפיד על מנהגיה אבל עיקר הדין הוא שהולכת אחר הבעל גם לקולא.

הכנות לסדר

פסח שחל בשבת

- מבואר שהגר"א היה מוסק החריין אחר בואו מביהכ"נ אבל בשבת אסור וע"כ יסקו מע"ש, ויסגור עד הלילה שלא יפוג החריפות.
- מצות מותר לרסק בשבת שאין טוחן אחר טוחן, אבל לא בכלי המיוחד לכך.
- חרוסת שמרסקים הפירות כאגוזים וכדו' וביר"ט שמים יין, בשבת ישים קודם היין כדי שיהיה שינוי, וגם ישים יותר יין שיהיה בלילה רכה.
- מי מלח מותר לעשות לא בכמות גדולה, ולא עזים, דהיינו עד שליש מלח.
- לבדוק החסה מתולעים מותר רק סמוך לסעודה (להשרות רק מע"ש).

מצות

- מצות צריכות להיות שמורות והיינו לכתחילה משעת קצירה ואם לא אז בדיעבד משעת לישנה. וכיום אפשר דרא וזכינו שקונים לכל פסח מצות שמורות.
- מבואר שרק יהודי יכול לעשות מצות לשם מצות מצווה וגוי לא יכול גם שישראל עומד על גביו. ולכן התעוררה מח' לגבי **מצות מכונה** אי יועיל ישראל מפעיל את המכונה או שהיו כמעשה קוף בלי דעת, ורוב הפוסקים החמירו להצריך מצות יד דווקא לכזית מצה, ובירושלים יש הנהגים לאכול מצות מכונה.
- ברחיים של מכונה אף דהוי מח' האם צריך שימור רק משעת לישנה יש עוד בעיה שאומרים שהקמח מתחמם יותר בשל מכונה.
- הרצעה להתחיל לאכול ריחים של מכונה במקום של יד צריך התרת נדרים.

מרור

- מרור יש ה' מינים חזרת, עולשין תמכא חרחבינא ומרור.
- כתבו הפוסקים שחסה שלנו היא חזרת, וכיון שהוא המין הנזכר ראשון שהוא עדיף. אבל יש קושיא שהרי החסה לא מרה, ובירושלמי יישוב על זה שתחילתו מתוק וסופו מר, כמו במצרים שהתחילו "בפה רך" עד 'וימררו את חייהם'. והפירוש הוא שאם ישאר באדמה נהיה מר, והח"א כתב דכוונת הירושלמי שאפי' קודם שנהיה מר יוצאים בו ידי חובה כיון שהוא מין שסופו מר, אבל החזו"א כתב שבאמת לא יוצאים בו כשאנו מר אלא צריך לאכול אותה כשהיא מרה, אבל גם שתהיה עדין ראויה למאכל אדם. ויש עוד בעיה בחסה שהוא נגוע בתולעין וצריך לנקותם טוב, שהרי אכילת תולעת זה חמש לאוין ואילו

מצוות אכילת מרור בזה"ז היא דרבנן. ולכן הרבה מקפידין לאכול חריין שהיא תמכא אלא שמאד קשה לאוכלו מחמת חריפותו, ובמזרח אירופה שלא היה להם חסה נהגו לאכול חריין. ויש עוד ירק שמביאים מחו"ל שנקרא עולשין.

- אפשר לאכול החסה עם החריין אם שניהם כשרים למרור, אבל לחזו"א שהחסה בעיתית היא תבטל את טעם המרור. ופעם היה אחד שגידל חסה מרה וקניתי שם ועד ליל הסדר כבר לא היה מר.
- מרור שגדל **בעצין שלא נקוב**, מדאורייתא הרי לא הוי גידולי קרקע ולגבי מעשר חיובו הוא מדרבנן, אבל לגבי מצוות מרור הוא כשר, בגמרא מבואר שלומדים מרור שיהיה גידולי קרקע ממצות, ומצות שנאפו מחיטים שגדלו בעצין שאינו נקוב כשרות. וזו משנה מפורשת שמונה שלא יוצאים בטבל והסבירו בגמרא דהיינו שגדל בעצין שאינו נקוב והוא טבל דרבנן. והיום יש גם שמגדלים בגידולי מים ולכאורה דינו כמו עצין שאינו נקוב שאפשר לקיים המצווה. אלא שיש נידון לגבי ברכות הנהנין בגידולי מים, שבעצין שאינו נקוב סוכר הח"א (סוף כלל כ"א) שברכתו 'שהכל', אבל החזו"א חולק מכיון שהוא מין האדמה, ופה בגידולי מים צ"ע ויהיה נפ"מ לפי הראשונים שסיבת אכילת הכרפס היא כדי לפטור בברכתו את המרור ואם מרור זה ברכתו שהכל אין הוא נפטור בברכת בפה"א של הכרפס.

דיני הסיבה

- יש נידון במצוות הסיבה האם הוי דין בפני עצמו או שמא הוא פרטי דין באכילת מצה ושתית ד' כוסות שיהא כדרך חירות ע"י ההסיבה, וברמב"ם שהביא הרמ"א שיהא כל הסעודה בהסיבה משמע לכאורה שיש דין בפ"ע של הסיבה.
- טעם ההסיבה מבואר ברמב"ם שיהא כבן חורין, ולפ"ז מבואר גם הדין שאם אין לו איך להסיב יסב על ברכי חבירו ולא על ברכי עצמו, והטעם מפני שנראה כדואג. ואם הענין הוא שיראה כבן חורין מובן למה לא מהני אם הוא נראה כדואג.
- בראב"ה מבואר שהיום אין צריך הסיבה כיון שאין רגילים כל השנה לאכול כן, ואדרבה זה גם יותר קשה, אבל לא נהגין להקל בזה.
- נשים מבואר ברמ"א שנשים חשובות מסיבות, אך נהגו לסמוך על ראב"ה.
- **אכל או שתה בלא הסיבה** מה שיכול לחזור חוזר ואוכל בהסיבה. כגון מצה וכוסות באפיקומן יש סתירה בדבר במ"ב, שכתב שאם קשה יכול לסמוך על ראב"ה שאי"צ היום הסיבה ורמב"ם שא"צ באפיקומן הסיבה ומאידך כתב המ"ב שאין לאכול פעמים אפיקומן. ובשם ר' חיים אומרים שאפשר שאם אוכל פעם שני מתברר שהשני ה"י האפיקומן ולא הראשון.
- אבל שתית כוס מכיון שלא נהגין לשתות בין הכוסות משום מוסיף על הכוסות הביא המ"ב בכוס א' שצריך לכונן שאם ירצה לשתות יין אחרי כוס קידוש שלא יצטרך לברך ואז יוכל לחזור ולשתות בהסיבה וזה קצת פלא שהרי אם זוכר דין זה בשביל שאם ישכח להסיב, הרי יזכור לשתות בהסיבה. אם לא שתה בהסיבה ולא עשה עצה זו לכונן הביא המ"ב שלא יחזור וישתה. ורק בכוס שני' חוזר ואתה בהסיבה.
- **צורת ההסיבה** כתב במ"ב שישים כר תחת ראשו, והיום נהגו לשים בצידו כר.

קדש

- מצוות ארבע כוסות היא ביין, ומי שקשה להם רגילים לשתות מיין ענבים ולא גרע מיין מגיתו. אבל ברמב"ם מבואר שיש ענין בפסח ביין ערב, ויש שמחמת הרמב"ם הזה מקפידים על יין. וברשב"ם ותוס' מבואר עוד שיש מצוות שמחת יו"ט ביין ולמדו פשט בגמרא

שבשתיית ארבע כוסות הוא מקיים את המצווה של שמחת יו"ט, [גם שהוא בלילה הראשון]. אבל שיעור חזק היין לא כתוב, ויכול לערב מיץ ענבים ביין ולא גרע ממוזגת מים ביין.

• עוד נפ"מ בין טעם הרמב"ם לרשב"ם, שלרמב"ם יש לנשים גם מצוה לשתות ד' כוסות דרך חירות אבל לתוס' מצות שמחת יו"ט שלהם היא בבגדי פשתן.

• קידוש יו"ט מח' אי הוי דאורייתא או דרבנן, אבל כשחל יו"ט בשבת ודאי הוי דאורייתא, מלבד שיטת המ"א שיוצאים בתפילה ידי חובת קידוש, ובכל שבת יש עליו שתי קושיות א. שהרי לא מכוונים ב. שלא אמרו יציאת מצרים. ביו"ט הרי אמרו יציאת מצרים אבל עדין קשה שלא מכוונים. ועל כן צריך לכוון מצוות קידוש, ד' כוסות, ולרמב"ם שמחת יו"ט.

• יש ענין ביין אדום, ואם רוצה לערב אפי' שאין פוסקים כמ"ד שיש צביעה באוכלים יכול לשים קודם היין האדום.

• השומעים צריכים לכוון לצאת בקידוש על הכוס שלהם, ולא כמו בכל שבת ויו"ט ששותים מכוס בעה"ב.

• ברכת שהחיינו צריך לכוון לצאת גם על כל מצוות הלילה מצה הגדה וכו'.

• נשים שנוהגות לברך שהחיינו בהדלקת נרות ואמנם כבר הקשו האחרונים מה המקור לכך שהרי דינא דגמרא לברך על הכוס אלא שכן המנהג, ובכל יו"ט לא צריכות לענות אמן על ברכת שהחיינו של הבעל, אבל בפסח יש צד שצריכה לברך שוב בגלל ד' כוסות ההגדה וההלל, ולכן תענה אמן ותכוין לצאת, שאין ברכה לבטלה בשומע כעונה מלבד שיטת הרע"א. ולא כדאי שיכוונו בשהחיינו של ההדלקה על כל המצוות הללו מכיון שהן מפסיקות אח"כ בדברים אחרים.

• שתית שאר משקים כתב המ"ב שמשקים משכרים לא ישתה, ושאר משקים יכול, אחר שהתחיל מגיד כתוב שעדיף לא לשתות אבל לגבי ברכה ראשונה אי שתה רביעית פוטר, אבל מלא לוגמיו הסתפק הבה"ל.

• קידוש צריך שיהיה במקום סעודה, וצריך גם שתהיה סעודה סמוכה לקידוש וגם שאינו יוצא למקום אחר ויש קושיא איך מפסיקים בליל הסדר, ולחזו"א היה עצה להקפיד לשתות רביעית, שהשו"ע הביא (רע"א) שיטת הגאונים ששתית רביעית יין חשיב קידוש במקום סעודה וגם שיש סוברים שהיינו חוץ לכוס הקידוש. אך עיקר הדין שסגי ברביעית של הקידוש אלא שלמעשה יש בעיה נוספת של ברכה אחרונה, אם הוא מפסיק כדי דיבור אחר שתיית כוס ראשון, ואם שתה רק מלא לוגמיו הוא פטור, וכן מבואר לגבי מקומות שהיין ביוקר שיכולים לשתות לכתחילה מלא לוגמיו, חוץ מכוס אחרונה שישתה רביעית בשביל שיוכל לברך הברכה אחרונה.

• נוהגים שמוזגים לבעה"ב כדי שיהיה דרך חירות, אבל שאר המסובים משמע שאפשר שימזגו לעצמם, ויש נוהגים שכל אחד מוזג לשני.

• יש מצוות חינוך על כל ילד לפי דרך אכילתו ושתייתו והבנתו, שיאכל כזית או ישתה רביעית ואפשר גם מיץ ענבים, וכן בסיפור שספר בעצמו את יציאת מצרים.

• גם נשים חייבות ב"הגדת לבנך".

והחן

• אחרי הקידוש שנוטלים ידים זה משום שאוכלים דבר שטיבולו במשקה שחייב נטילה מדינא דגמרא. והראשונים כבר דנו על מה שבכל השנה מזלזלים בזה, ותירצו משום שאין לנו תרומה, וידוע שהגאון חיזק מאד ענין זה בתקופתו, ומ"מ מי שלא מקפיד יכול להיות

שמספיק שרק בעה"ב יטול כדי לא לבטל הסדר. וגם כשאוכלים עם מזלג צריך נטילה כיון שיכול לאכול ביד, אבל דבר שתמיד אוכלים עם מזלג עדיף שיאכל ביד, ובנצי"ב כתב שלכו"ע בליל הסדר שהוא כנגד האכילה בימי המקדש יטלו ידים.

• נטילה זו צריכה שתהיה כדין רק שאינה טעונה ברכה.

כרפס

• יש מח' ראשונים בטעם אכילת הכרפס, אנו שואלים בהגדה מה נשתנה הלילה הזה שטובלים שתי טבילות ואין על זה תשובה, ובגמרא מוזכר שזה משום היכר שהתינוקות ישאלו למה לא מתחילים מיד הסעודה. אבל ר' יוסף טוב עלם כתב שזה כדי ליפטור את המרור, שהרי מרור טעון ברכה ראשונה וא"א לברך עליו שתי ברכות שלא עושים מצוות חבילות חבילות, וכן משמע ברמב"ם שכתב שמברך בפה"א ולוקח פרי ואוכל, ומשמע שעיקר הענין הוא לברך בורא פרי האדמה. והטיבול כתב רש"י משום שכל אכילתה היתה ע"י טיבול.

• עוד נפ"מ במח' זו היא לגבי ברכה אחרונה, שאם בא לפטור המרור הרי שהוא אוכל מזה גם בתוך הסעודה ואז הוא נפטור בברהמ"ז, אבל אם המרור לא צריך ברכה ראשונה והכרפס רק לשינוי א"כ צריך לברך אחריו ברכה אחרונה, ולכן כתב השו"ע שיאכל פחות מכזית, ובביאור הגר"א מבואר שוודאי לא סומכים על בפה"א של כרפס למרור כמו שלא סמכין על כוס ראשון לכוס שני, ומטעם זה כתב שאם יאכל כזית יהא חייב בברכ"א. אבל במעשה רב מבואר שכן ה' אוכל כזית ולא בירך ברכה אחרונה.

ואפשר לתרץ בשיטת הגר"א שהרי במרור כתב המעשה רב שנהג לאכול כביצה דהיינו שחשש שהמידות התקטנו, ואילו כאן כתב כזית, ושמא היינו כזית של שיעור הקטן והיינו שסבר שוודאי התקטנו השיעורים ולא חשש לכזית שלנו, ואינו מוכרח. למעשה גם אם אכל כזית לא יברך ברכה אחרונה משום ברכת המרור.

יחן

• חוצים המצה ומטמינים החלק הגדול לאפיקומן והחצי הקטן למוציא מצה.

• נחלקו הראשונים אם צריך שיהיה לו ג' מצות או ב' מצות, שי"א שמכיון שחוצה אחת צריך שיהיה לו עוד שתיים בשביל לחם משנה, אבל יש ראשונים שלמדו שפה התקנה היתה שמצה וחצי הוי הלחם משנה. וכן כתב ברי"ף שיש ענין של לחם עוני לאכול חצוי, ואפי' אי חל פסח בשבת.

מגיד

• מצוות עשה של "והגדת לבנך" סיפור יציאת מצרים והוא גם למי שאין לו ילדים, התינוקות שואלים מה נשתנה וצריך שישמעו התשובה ושלא ילכו לישון חוץ ממה שצריך לחנכם למצה ותינוק שיכול לאכול כזית חייב בחינוך למצה.

• כתוב שצריך לחלק לילדים קליות ואגוזים והיינו שיאכלו את זה בסעודה ואז הם מחכים לאכול ונשארים ערים, וברמב"ם כתוב שגם מדין שמחת חג של הילדים צריך ליתן להם קליות ואגוזים, והסתפקו האחרונים מה מקור הרמב"ם.

• גם שמלמדים את הילדים לשאול, לכתחילה עושים שינויים כדי שישאלו שאלות מעצמם.

• נשים חייבות במצוות הלילה בסיפור יציאת מצרים וד' כוסות, ולשיטת תוס' גם בהלל, ונשים שטרודות בהכנת הסעודה צריכות ליתור לומר ההגדה, וגם יהא להן בעיה בכוס שני שכוס שני גומרים

עליו ההגדה. נשים שלנו חייבות בהסיבה אלא שסומכות על הראבי"ה שא"צ הסיבה בזמן הזה, אבל יש שאפ"ה מקפידות.

• **התשובה על שאלות הכן** מה נשתנה הלילה הזה היא עבדים היינו, אבל יש גם תשובה פרטנית בסוף ההגדה על מצה ועל מרור, ועל שאלת האכילה בהסיבה, התשובה היא מה שאומרים אחרי כן בכל דור ודור חייב אדם לראות עצמו כאילו יצא ממצרים, וברמב"ם כתוב "להראות עצמו" ולכן אוכלים בהסיבה, ובזמן המקדש לא שאלו על הסיבה אלא על קרבן פסח והתשובה היא ר"ג אומר וגו'.

על שאלת הטיבול פעמיים הוי מח' האם יש טעם כדי לפטור ברכת המרור או דהוי רק כדי שישאלו התינוקות וכו"ל.

• **כל שלא אמר ג'** דברים הללו בפסח לא יצא ידי חובתו כתב בר"ן שלא שמעכב לגמרי אלא שלא הוי מצווה מן המובחר בלי זה, ומי שקשה לו לומר ההגדה מ"מ דברי ר"ג צריך להגיד.

• בזמן ההגדה שופכין מכוס שני ולפני הברכה ראוי למלאות אותו שיהיה מלא.

חצצה

• אם יודע שלא נטמאו ידיו משעת אכילת הכרפס יטמאם, ואין זה נחשב ברכה שאינה צריכה.

מוציא מצה

• אחרי נטילת ידים **אסור לדבר וא"כ** צריך להסביר הכל לפני נט"י ברכות הנהנין והמצוות, הסיבה ואכילה כדי אכילת פרס, וצריך שלא יפסיק עד אחר המרור והכווץ משום שלהלל המצווה היא הכווץ. ויש כאלה שאומרים לא לומר זכר למקדש כהלל עד אחר אכילת הכווץ אבל לכאורה הוי מענין המצווה ואין זה הפסק, הנהנין לומר בפה סימני הסדר אפשר לאומרו לפני הנטילה יחד, מוציא מצה ומרור וכווץ.

• **צריך לחלק לכולם** את הכזיתים וזה הפסק גדול, ומובא שהחת"ס היה מחלק הכזיתים לאחר המוציא ולאחר מכן היה מברך על אכילת מצה וראיתי שדייקן מתוס' שחמור יותר הפסק בברכת המצוות מברכות הנהנין. ובמ"ב מבואר לא כן.

• האיגרות משה מביא שהמנהג שכל גדול יכין לעצמו לחם משנה כדי שיהיה פחות הפסק לבעה"ב.

• מובא בשו"ע שצריך לכוון בברכת המוציא מצה גם על אפיקומן.

• מבואר בשו"ע לאכול שתי כזיתים מהמוציא ומהיחץ, והמוציא על השלימה ואכילת מצה על הפרוסה ו"א הפוך, וזה לא כ"כ קל כי צריך להתחיל לבלוע בב"א, וראינו גדולים שלא הקפידו לא החזו"א ולא הרב מברסק. וא"א לומר שמקיימים המצווה דווקא בזו שמכוונים עליה שא"כ היה מצה של רשות מבטל טעם מצה של מצווה, אלא זה רק ענין של כוונה על כל מצה ברכה אחרת. אבל מתי שיש הרבה מסובים ובמילא נותן רק קצת מהמצה אין ענין זה של אכילת שני זיתים אלא למברך.

ולכאורה לאכול משניהם לא מרוויח מכיון שעדין אינו אוכל הכזית של מוציא מצה ראשון כזית שלם.

כתב השעש"ע בשם הב"ח שיאכל שניהם יחד הפרוסה משום לחם עוני והשלימה משום אין מעבירין על המצוות. והשו"ע כתב שאם לא יכול לאכול שניהם יאלץ השלימה וא"כ אין מרוויח ענין זה.

• **כדי אכילת פרס** מקפידים על 2 דק', והיינו מזמן הבליעה ולכן אם יכניס קודם לפיו וילעס טוב יהיה לו יותר קל לאכול דהיינו לבלוע תוך שתי דקות.

• **ברכת המוציא מצה** היא גם על הכווץ וכן ברכת מרור על המרור שבכווץ, ולכן יש להיזהר לא להפסיק עד אחרי הכווץ.

הפמ"ג כתב שלא ידבר שיחת חולין עד אחר האפיקומן.

מרור

• המרור צריך ללעוס ולא לבלוע כיון שצריך להרגיש טעם המרירות. המצה נאכלת בהסיבה אבל המרור לא מפני שזה זכר לעבדות אבל הכווץ כן בהסיבה. וברמב"ם מבואר שיאכל כל הסעודה בהסיבה לכתחילה.

כווץ

יש לדון מדוע אין בעי' של כווץ כאשר מטביל המרור ומנער החרוסת מהמרור. וכשחל בחול אין איסור, אך כשחל בשבת יש איסורלכרוך פסולת מתוך אוכל.

שולחן ערוך

• נהגו איסור לאכול צלי כלילה, והיינו גם בבשר עגל ועוף שנהגו האיסור בכל דבר שטעון שחיטה וכן צלי קדר אסור, וכן אם בישלו קודם אסור ויש לראות שהבשר יהיה מבושל, אבל דגים וביצים עלויות מותר.

• נהגו לאכול ביצים קשות אחרי הכזיתים והכווץ, וכתבו שהוי זכר לט' באב שחל באותו יום בשבוע כמו פסח, אבל הגר"א כתב שח"ו להזכיר החורבן אלא דהוי כנגד חגיגה.

אפיקומן

• יש מח' תנאים שיטת ראב"ע שזמן הקרבת קרבן פסח מדאוריתא עד חצות, וכן מצה הוקשה לפסח. לר"ע זמנו עד עמוד השחר ורבנן גדרו כדי להרחיק אדם מן העבירה שיאכל עד חצות, ולגבי מצה משמע שלר"ע כשר כל הלילה. ויש שכתבו שגם לר"ע לא יאחר אחרי חצות וכן מבואר בגר"א.

למעשה צריך לאכול האפיקומן קודם חצות, מבואר במעשה רב שפעם התאחרו וראו אחרי הכזיתים שכמעט חצות, ואכלו תיכף אפיקומן ולא אכלו מסעודת החג. באבני נזר יש עצה שיעשה תנאי דאי הלכה דמצוותו מדאוריתא עד חצות אז אחרי חצות מותר כבר באכילה סתם, ואי כל הלילה הרי שיאכל אח"כ האפיקומן.

• יש לאכול אפיקומן על השובע, ומבואר הטעם בירושלמי שלא יבוא לשבור עצם, וקשה שהרמב"ם סובר שאוכל מהפסח גם בתחילה ולא רק בסוף. ומ"מ משמע שיש דין מיוחד בפסח לאוכל על השבוע יותר משאר קרבנות.

יש דרגה של אכילה לא לתאבון שאינה מן המובחר, ויש דרגה של אכילה גסה שלא מקיים מצווה כלל.

• "א שמצוות אפיקומן ב' כזיתים, אחד כנגד פסח ואחד כנגד המצה הנאכלת עימו והחזו"א לא נהג כן.

• אם רואה שמתעכב עד חצות יאכל מצה ומרור לפני המגיד. אם לא הספיק לאכול מצה ומרור לפני חצות יאכל בלא ברכה.

• כתב הרמ"א שאין אוכלים אפיקומן בב' מקומות, ברש"י מבואר בחומש שב' בתים אוכלים וב' חבורות לא.

• הישן בסעודה והוא יחידי לא יחזור ויאכל, ואם אוכלים בחבורה ולא ישנו רובם יאכלו.

• אין מפטירים אחר הפסח אפיקומן, אין לאכול ולשתות אחר האפיקומן אלא שתי הכוסות, ומים ותה מותר. ואם אכל צריך שיאכל שוב אפיקומן.

• **כוס שלישי** צריכה הדחה שהיתה בסעודה, אבל כוס שניה אין צורך להדיח מכיון שלא השתמשו בכוס רק בשביל הקידוש.

• ברמ"א כתוב להשתדל לומר הלל קודם חצות משום שיש להספיק כוס רביעי, אבל הגר"א לא הקפיד על זה.

• כתוב ברמ"א שיש ענין שיהיו שלשה בסדר כדי שיוכל בעה"ב לומר להם הודו כמו החזן בביהכ"ס, ולכתחילה צריך ג' אנשים גדולים.

• בחתימה אחר הלל הגדול יש מנהגים שונים וכל אחד יעשה כמנהגו.

• כוס רביעי צריך שישתה רביעית שלימה בלא הפסקה, כדי שיוכל לברך ברכה אחרונה, דיש מח' אי יכול לברך בשתה בהפסקה, והחזו"א סבר שעיקר הדין שאפשר לברך בכל אופן.

• **בברכה אחרונה** מזכיר יו"ט, הנוסח ברמ"א "זכרנו לטובה ביום חג פלוני" אבל בסידורים הנוסח (כמובא בטור סי' ר"ח) "ושמחנו ביום חג פלוני", ושמעתי שמקורו מהרא"ש שכתב שאכילה ביו"ט היא בכלל שמחה. והרב מבריסק היה אומר שניהם. וביאר הגר"ר מאיר סולוביצ'יק זצ"ל דיש מח' האם חיוב אכילה ביו"ט משום שמחת יו"ט או משום עונג ודנו בזה האחרונים וע"כ נחלקו בנוסח הברכה כנ"ל.

• יש נוהגין להשאיר את **כוסו של אליהו** לקידוש ביום, דהואיל ואיתעביד בה חדא מצווה ליעביד בה מצווה אחריתא.

• יש מנהג לומר **שיר השירים** אחרי הסדר, שבא לתאר את האהבה הגדולה בין הקב"ה לכנס"י "זכרתי לך חסד נעורך אהבת כלולותיך".

יש שכתבו שאם אין מנין שלא קרא שה"ש בלילה לא יקראו בברכה, והוא תמוזה שהרי מבואר בח"א שהוא כדין קריאה המחויבת רק בציבור, ומה שקראו ביחיד לא מהני כלל.

• **מצה בריי** יש ספק האם הטיגון במחבת חשיב בישול או אפיה, ולכן לכתחילה יאכל רק בסעודה.

עירוב תבשילין

• השנה שביעי של פסח חל בע"ש, וא"כ צריך לעשות עירוב תבשילין.

• **מדאורייתא** מותר לבשל מיו"ט לשבת ודנו הראשונים מדוע, יש שיטה שצרכי שבת נעשים ביו"ט ויש שיטה שמכיון שיכול להשתמש ביו"ט אפי' יש לו כמות מספקת כיון שאם יבואו אורחים ישתמש בזה אין איסור. והתקנה של חכמים היא לאסור כדי שיאמרו ק"ו אי אסור להכין לשבת שאסור להכין לחול, ותיקנו להתיר לבשל מיו"ט לשבת ע"י עירוב תבשילין, ובלי עירוב התירו רק קדירה אחת ופת אחת. והביאו הראשונים נפ"מ לדינא שצריך לבשל דווקא בכה"ג שיהיה מוכן לשבת כדי שיהיה ראוי ביו"ט, ופסק המ"א שאין לבשל סמוך לחשיכה שאי אפשר לאסור דאורייתא לא מועיל עירוב תבשילין, והבה"ל מביא שרוב הראשונים לא פסקו כשיטה זו, וביו"ט שני (שחל יו"ט בחמישי) בשעת הדחק אפשר להקל, ואפשר שגם ביו"ט ראשון.

• בחוט שני הביא עוד נפ"מ לגבי אי אחר שהדליק רוצה להוסיף **שמן שידלק יותר**, שלמ"א אסור כי תוספת זו לשבת ולא ליו"ט.

• **עירוב תבשילין** נתקן למי שלא בישל, וע"כ כתב המאמר מרדכי שמי שכבר בישל כל מאכלי השבת לא יוכל לברך על העירוב, וכיון שבשביל הדלקת נרות היו מח' אי צריך עירוב תבשילין, שיש מן הראשונים שלא כתבו בנוסח "ולאדלוקי שרגא", דיש היתר רק להדליק נר אחד, ואם יש תאורת חשמל לכאורה לא יוכל להדליק כלל.

• **ואורח שלא מבשל** יכול לעשות עירוב גם בשביל בישול של תה, ובשביל שלא יקנה תבשיל שכבר התבשל ורוצה לחממו לא מהני דאי אין בישול אחר בישול (וגם בדבר לח מעיקר הדין פסק החזו"א שאין בישול אלא שמחמרים) הרי שלא צריך לזה עירוב.

• עירוב תבשילין עושים עם **תבשיל ופת**, וכדיעבד גם תבשיל לבד, ושיהיה כזית.

• מי שלא אוכל מצות מכונה יש להסתפק אי יוכל לעשות בהם עירוב שהרי בשבת כן יאכל מהם, אבל מי שהילדים אוכלים בפסח מצות מכונה וודאי יכול.

• יש אומרים לקחת ממאכל שנעשה בתחילה בשביל שבת.

מצווה על גדול העיר לערב לכל בני העיר, וכתוב שמזכה לכולם חלק בפת ותבשיל, ומועיל למי **שלא פשע**, ומי ששכח פעם אחת לפעם הבאה אפי' שכח הוי פושע, ומשמע במ"ב שפעם שניה היינו רק בפעם הבאה ולא אחרי כמה שנים. ולכאורה מי שסומך לכתחילה על הגדול לא יחשב פושע ויוכל גם כמה שנים להשתמש בזה.

• בחוט שני כתב שאחרי שגדול העיר עירב לא יוכלו אחרים לעשות עירוב שכבר יש עירוב, ועל כן שיערב הגדול סמוך לחשיכה, וק"ק שהרי בעירוב תחומין מצינו שאפשר לעשות רק למי שרצה.

• הבה"ל מסתפק במשרתת, אבל אורח לכאורה לא יועיל, אלא אם באים לכמה חודשים שאולי יחשבו כבני בית.

• יש שאלה לגבי דברים שהם לא אוכל אי מועיל עירוב תבשילין, כגון לגלול הס"ת לשבת ש"א שמותר בגלל העירוב ו"א שאין איסור ו"א שאסור ולא מועיל העירוב (ח"א). וכן קיפול הטלית למי שסומך לקפל בצריך לאותו יום.

דיני יו"ט וחזה"מ

• התפרסם מכתב שבגו **שיש שסתום ביטחון** יכול להיות בעיה להדליק האש ביו"ט, ולכן ידליק האש מעיו"ט.

• כתב הרמב"ם שיש לאכול **סעודה שלישית** גם ביו"ט כמו בשבת, וכתוב במעשה רב שלא נהג הגר"א לאכול מלבד שביעי (אחרון) של פסח משום חיבוב המצה, ויש להסתפק בשנה שהוי ע"ש אי הוי עדיף מסעודה בע"ש אחר חצות.

• כתוב במעשה רב שהגר"א לא **אכל מצות אחר הפסח**, ונראה שם בלשון שלא מטעם בל תוסיף אלא משום חיבוב מצווה שאוכלים מצה רק מחמת המצווה, וע"כ השנה בשבת זה לא בעיה לאכול מצה, ורק בסוכה מצאנו שצריך היכר.

• בלילה השני מתחילים **ספירת העומר**, ואמר הסטייפלר שהעצה הטובה ביותר זה להתפלל במנין ולא רק בספירה אלה כל השנה יתפלל במנין כדי שיהיה רגיל.

לקט הלכות ביעור מעשרות

ההלכות לוקטו מתוך הקונטרס של מורינו הרב שליט"א "לקט הלכות תרומ" משנת תשס"א

מצות הביעור

• בסוף ג' שנים של שנות מעשר, שעברו ב' שנים של מעשר שני ושנה שלישית של מעשר עני, צריך כל אדם לבער מביתו את כל התרומות והמעשרות. דהיינו ליתן לכהן ללוי ולעני את הראוי להם, ולהביא לירושלים ולאכול את הטעון אכילה בירושלים.

• **זמן הביעור** הוא אחר שכלו המעשרות של שנה ג' דהיינו בפסח של השנה הרביעית שאז כלו התרומ"מ של פירות האילן השייכים לשנה השלישית [שחנטו קודם ט"ו בשבט של שנה רביעית]. ולפי"ז יש ב' זמנים לביעור בכל מחזור של ד' שנים, בפסח של רביעית ובפסח של שנת השמיטה [נמיהו אין להשהות מתנותיו במשך הג' שנים עד זמן הביעור משום הלאו דבל תאחר].

• במתני' דמע"ש (פ"ה מ"ו) תנן ערב יו"ט הראשון של פסח של רביעית ושל שביעית ה"י ביעור וכו', גיר' הרמב"ם היא ערב יו"ט האחרון של פסח וכן פסק להלכה בחיבורו (מע"ש פ"א ה"ז), וכן פסק השו"ע (י"ד סי' שלא סע' קמד). הרבה ראשונים גורסים כגירסה

שלפנינו והיא גירסת ר"ח ותוס' והרא"ש (עי' בגליון על הרמב"ם), והגר"א בשנו"א הסכים עם הרמב"ם וכדמוכח מהירושלמי שם.

• כתב החזו"א (דמאי סי' ב' ס"ק ז) דאף לגיר' שלנו אין שיעור זה אלא מדרבנן ומהתורה אינו עובר אלא עד שיעבור הרגל ולא ביער. והטעם בזה פשוט דזמן הדין הוא ביעור הרי כו"ע מודים שהוא ביו"ט האחרון של פסח וא"כ ע"כ דין התורה הוא דחייב לבער עד אז.

אמנם הקשה המנ"ח (מצוה תרז) דאם הדין דאוריתא הוא לבער ברגל, א"כ כשהוא מבער בעיר"ט הראשון לא קיים המצוה דזמנה ברגל, ולמה תיקנו לבער לפני הרגל ולבטל ע"י זה את עיקר המצוה דאוריתא. והחזו"א תירץ ע"ז שם דהמצוה אינה לבער ברגל דוקא אלא בכל השנה כולה, שמצות התורה היא לבער את המתנות עד הרגל. דהביעור אינה מצוה בפני עצמה אלא מפרטי דיני תרומה, שצריך לקיים נתינת המתנות עד זמן הביעור, ולכן לא הזכירו מוני המצוות כלל מצוה זו של ביעור.

ולפי"ז פשוט שיש לבער בעיר"ט ראשון ולא להמתין עד עיר"ט אחרון [כדעת רמב"ם ושו"ע], שהרי כשהוא מבער בעיר"ט ראשון מקיים הוא מצוה לכו"ע, דאף הסוברים שזמן המצוה ביו"ט אחרון יכול לקיימה גם קודם. [אם לא ביער בעיר"ט ראשון יבער בחו"ה ואם לא ביער עד יו"ט האחרון אפשר שיכול ליתן ביו"ט דבמקום מצוה לא אסרו חכמים וצ"ע].

ובדעת המנ"ח צ"ל שהוא סובר דהביעור הוא מצוה בפ"ע ולא כדברי החזו"א שהוא רק זמן אחרון לקיום דיני המתנות ולכך הוקשה לו שמבטל הוא מצות הדאורייתא בביעור לפני יו"ט ראשון, ועי' ברשב"א (ר"ה ד.) שכתב דהביעור הוא עשה דכתיב "תוציא את כל מעשר תבואתך" ולכאור' הוי כדעת המנ"ח.

• לגבי חיוב ביעור לנשים נחלקו בזה שהמנ"ח הסתפק בדבר דלכאורה הוי מצות עשה שהזמן גרמא אך מאידך מכיון שמי של ביער מוטל עליו לבער לעולם א"כ מצות הביעור היא לא מצוה שהזמן גרמא [וכמש"כ תוס' קידושין דף כט. ד"ה אותו לענין מילה], אך החזו"א כתב דפשיטא דנשים חייבות בביעור דהא חייבות לקיים את דיני המתנות והביעור אינו חיוב בפני עצמו אלא זמן לקיום חובת המתנות, וכנ"ל.

[יש בזה גם צד שלישי שהביעור הוא תנאי במצות וידוי שאינו יכול להתודות בזמנו אם לא ביער עדיין ולכן חייב הוא לבער קודם זמן הדין, וכן מביאים מהיר' רמה (סנהדרין יא.) ומהמשנה ראשונה (מע"ש ה' ז') וכן משמע לכאור' לשון הרמב"ם (מע"ש פ"א ה"ז), ולפי"ז יהא דין ביעור בנשים תלוי בדין חיוב נשים בידוי עי' מנ"ח בזה. ומיהו הוכיח המנ"ח דהביעור נהוג אפי' בזמן דאין הדין נהוג (וכן ברמב"ם מע"ש פ"א ה"ד) וא"כ ע"כ דהביעור חיוב בפ"ע הוא].

מהו הביעור

• דין הביעור במתנות הניתנות לכהן דהיינו חלה ותרומה גדולה ותרומת מעשר שיתן אותם לכהן קודם שיעבור זמן הביעור. ובמתנות הניתנות ללוי [מעשר ראשון], ולענין [מעשר ענין], שצריך ליתן אותם בזמן הביעור ואסור להשהותם בידו.

• הכהן והלוי אינם חייבים לאכול מיד את המתנות שקיבלו ומותרים להשהותן כמה שירצו.

• מה שטעון אכילה בירושלים דהיינו מעשר שני ונטע רבעי ובכורים, צריך לאוכלו עד זמן הביעור, גם דמי פדיון מעשר שני ורבעי חייבים בביעור וחייב הוא להעלותן לירושלים וליקח בהן פירות ולאכלם בירושלים (רמב"ם מע"ש פ"א ה"ח).

• מעשר שני ונטע רבעי שנטמאו שא"א לאוכלם [ובאופן שגם א"א לפדותו שיוכל לאכול הדמים], צריך הוא לבערם מן העולם ולאבדן.

• מע"ש טהור שלא העלהו לירושלים והגיע זמן הביעור חייב הוא לאבדו, או לפדותו על מצות ולאבד את המעות [כן הוא דעת הרמב"ם ועי' בחזו"א ס"ק ז דהר"ש אינו סובר כן].

בזמן הזה שא"א לאכול את הפירות בירושלים חייב הוא לבער אותם מן העולם או את דמי פדיונם.

והמנ"ח העיר דאסור לאבד המעשר שני קודם זמן הביעור ואם זמן הביעור ביו"ט האחרון יהא אסור לאבד בעיר"ט הראשון, והמנהג לבער ולאבד דמי פדיון ומע"ש בעיר"ט הראשון ואין חוששין בזה"ז לטענה זו [וכמו שאין חוששים לפדות המע"ש בשווי ודו"ק].

• מתנות שלא ביער בזמן הביעור כתב המנ"ח דלא נאסרו ומותר לאכלן אחר זמן הביעור, אמנם הסתפק מה הדין במעשר שני ונטע רבעי שלא ביערם בזמן הביעור אם נאסרו או לא, שכן שונים מע"ש ונט"ר משאר המתנות, ששאר המתנות מצוה ליתנם לפיכך אין עליהן דין אסור אכילה אבל מע"ש ונט"ר מצוה לאבדם מן העולם כמו שכתב הרמב"ם וא"כ שוב אין להם היתר אחר שעבר זמן הביעור, וכבר הביאו כן משער המלך (מאכלות אסורות פ"י ה"ז) ומפ"י הגר"א והר"ש סיריליאו בירושלמי (מע"ש פ"ה ה"ה) דמע"ש ונט"ר אחר זמן הביעור אסור באכילה.

אמנם בחזו"א פשיטא לי' דלא נאסר המע"ש והנט"ר בזמן הביעור. ונראה שסובר כן לשיטתו (ס"ק ד') דמי ששרף המעשר שני בזמן הביעור אינו יכול להתודות דאין השריפה מצוה אלא רק היכי תמצי להנצל מאיסור החזקת מע"ש אחר הביעור ע"ש. והאדר"ת כתב דמה דמאבד המע"ש בזמן הביעור הוא הלכה למשה מסיני.

• ועל אף שסובר החזו"א דמע"ש שלא ביערו אותו בזמנו אינו נאסר מ"מ חיוב הביעור לא פקע ממנו וחייב הוא לבערו לאלתר [ונ"ל "דכל יום ויום בחיוב ביעור קאי", ויש מדייקים מזה דיכול להשהות הביעור עד השקיעה דהחיוב אינו כל שעה אלא כל יום, וא"כ יכול הוא להמתין לסוף היום. וצ"ע מנין לו לקבוע בזה שיעור של יום, ומסתבר שלשון כל יום ויום הוא כמו כל שעה ושעה כמו שכתב החזו"א (שביעית סי' יא ס"ק ו') לענין חיוב ביעור פירות שביעית אחר שעבר זמן הביעור]. וא"כ לכאורה אין נפ"מ במח' זו האם נאסרו באכילה מכיון שגם לחזו"א מחויב הוא לבערם לאלתר. וצ"ל דהנפ"מ האם יחייב פדיון בפירות אלו דאי לא נאסרו כדעת החזו"א יכול לפדותם ולבער הפירות אך אם הפירות נאסרו כיון דלאיבוד קיימי לא שייך בהם פדיון וחייב לאבד הפירות ממש, וכן משמע בשעה"מ דנטע רבעי שלא ביער אותו בזמנו נאסר בהנאה ואין לו מתירין וחייב לאבד הפירות עצמם.

• תרומה טמאה הראוי' להדלקה או להסקה יש בה דין נתינה לכהן שהרי ראוי' היא לו (רמב"ם תרומות פ"ב ה"ד). [ובמנחת יצחק (ח"ח סי' ק"ו) כתב לדעת ריב"א בתוס' (שבת כד: ד"ה לפי) אין מצוות נתינה בתרומה טמאה ע"ש].

• משקין של תרומה טמאה שאינם ראויים להדלקה אין בהם דין נתינה לכהן, (עי' חזו"א שביעית סי' ה' סע"ק י"ב) וא"כ אין חייב הוא לבערם בזמן הביעור.

מנהג העולם לא לתת לכהן שום תרומה וחלה להסיק אלא רק שמן (עי' מהרי"ט ח"א סי' פה) שסומכין ע"ז שהכהנים אינם מקפידים כיון שזו הנאה מועטת (ועי' בנו"ב תנינא יו"ד סי' ר"א) ובמנחת יצחק כתב בשם המג"א (סה"מ שרש יב) דאין מצוה לתת לכהן חלה כיום שחלה דרבנן, וצ"ע.

ומ"מ אפשר שכדאי להחמיר ליתן את התרומה לכהן, ומ"מ אם ביער התרומה וודאי אינו עובר [ובמנחת יצחק כתב דתרומה טמאה יש חיוב לבער אותה בשריפה ולכאור' ה"ה אף במשקים לבער בזמן הביעור והא דין מחודש].

• **תרומה טהורה בזמן הזה**, שהפירות לא הוכשרו לקבל טומאה כגון חטים למצות, יש ג"כ לדון אם חייב ליתן אותה לכהן בזמן הביעור ולכאור' כיון שבזמן הזה אין הכהן יכול לאכלה אין צריך ליתנה לכהן [וחייב לאבדה מיד משום חשש תקלה וכמש"כ החזו"א]. אבל במהר"י קורקוס (תרומות טז) כתב בדעת הרמב"ם דכהן יכול להאכיל לבהמתו תרומה טהורה אפי' היא עומדת לאכילת אדם, דלא כתוס' (יבמות סו: ד"ה כרשיני) ושאר הראשונים הסוברים דדוקא כרשינים הותרו לבהמת כהן.

וא"כ אף בזה"ז יהא דין נתינה לכהן בתרומה טהורה שיכול הוא להאכילה לבהמתו. ובחזו"א (שם ד"ה וכהן) מפקפק דכיון דכהנים דידן שאינם מיוחסים אסורים ליתן תרומה לבהמתם, אך מ"מ משום חובת ביעור יש מקום להחמיר להקנות התרומה לכהן, ואם הכהן מחמיר על עצמו שלא להאכילה יכול הוא לאבד את התרומה, או הישראל עצמו יאבדה עם רשות מהכהן אחר ההקנאה [ואף שלא בזמן הנתינה ה"ז מן הראוי לעשות כן לקיים מצות נתינה, וצ"ע].

עוד דן החזו"א דאין ליתן היום תרומ' לכהנים ולווי' מכיון שהם עולים ע"פ עצמן ע"י"ש (שם ד"ה ויש) [ועי' שו"ת הר"ב אשכנזי סי' ב' שכתב ה"י המנהג בא"י לעכב המעשר מחמת הספק וגמרמר ע"ז מאד, וכן במהרי"ט הנ"ל].

ויתכן שזו היתה דעתו מטעם זה לפטור גם בזמן הביעור מליתן התרומ' וכן דייק במנח"מ מקונטרס סדר הפרשת תרומ' הנפס בחיי החזו"א שזכר רק ליתן המעשר עני בזמן הביעור, אך כפי ששמענו ה"י מרן זצ"ל עצמו מקפיד בדבר להקנות כל המעשר ראשון שברשותו בזמן הביעור לכהן או ללווי.

• **מכלל חובת הביעור לתקן את הטבל בזמן הביעור וליתן המתנות כראוי ולא יניח את הפירות בטבלן [כן הוכיח הירושלמי ממתני' דפ"ה מ"ח דטבל נמי קרוי קדש וחייב בביעור].**

• **דעת תוס' דאין חייב להפריש הפרשה גמורה ולקבוע מקום למתנות, ודי בהקנאה התרומה שעתיד להפריש (קידושין כו:). והמשל"מ (מע"ש פ"א ה"א) למד מדברי הרמב"ם דלדידן דק"ל אין ברירה צריך הוא לקבוע מקום למתנות וכדין הפרשה גמורה.**

• **כתב התוה"א לשיטתו אלו שמע"ש אחר הביעור נאסר בהנאה גם טבל הטבול למע"ש נאסר. ובמנחת שלמה (סי' סה) כתב דאין לזה מקור וגם כתב שם דאפי' לתוה"א לא נאסרו כל הפירות אלא רק חלק המע"ש שבטבל.**

• **דמאי, מבואר במשנה שאין לו ביעור (דמאי א ה), ובחזו"א (מעשרות סי' ז' ס"ק יז) כתב דדוקא דמאי אין לו ביעור דרוב עמי הארץ מעשרין הן אך ספק טבל חייב בביעור וכתב שם דכיום אין לנו רוב עמי הארץ מעשרים והלוקח פירות מן השוק אינם דמאי אל' ספק טבל, ע"י"ש.**

והנה פשוט דתרומות ומעשרות שהופרשו מספק טבל פטורים מן הביעור, ואין בזה חילוק בין דמאי לספק טבל, שהרי מתנות המופרשות מספק טבל אין צריך ליתנם לכהן וללווי ולעני דהמוציא מחבירו עלי הראי' [ואפי' את"ל דרוב הפירות בשוק אינם מעושרים מ"מ אין הולכים בממון אחר הרוב ופטור הוא מליתן את המתנות].

וכל הנידון בזה הוא לענין מעשר שני, דמעשר שני של דמאי פטור מן הביעור [יכול להשהותו לאחר הביעור לאוכלו בירושלים] ואילו **מעשר שני של ספק טבל חייב בביעור.**

וכן יהא לכאורה הנידון בזה לענין חובת הביעור בספק טבל שעדיין לא הופרשו מתנותיו, שדמאי שלא הופרשו מתנותיו אין הוא צריך לתקנו בזמן הביעור ואילו ספק טבל צריך הוא לתקנו בזמן הביעור.

ומיהו אם חיוב הביעור בטבל הוא רק משום קיום דין המתנות, א"כ בספק טבל שא"צ ליתן המתנות לא יהא חיוב ביעור כלל, וזה דוקא בספק טבל של שנת שלישית ושישית שיש בהם מעשר עני, אבל של שאר שנים שיש בהם דין מעשר שני שיש חיוב ביעור על המעשר שני שבתוכם בודאי יש גם חיוב לתקן את הטבל ולהפריש ממנו מתנותיו ולבער את המעשר שני.

• **פירות בהשגחה שמקפידים על הפרשת תרומ' כדין יצאו מכלל טבל.** ומ"מ אפשר שחייב מן הדין להפריש תרומ' מ, שא"א לסמוך על נאמנות המשגיה [ועי' בזה בקובץ השעורים בהל' מעשר פ"ט ה"ן]. אלא דא"כ אין בהם חובת ביעור דדין הפירות הוא דין דמאי הפטור מן הביעור.

והרבה מקפידין שלא לסמוך על הפרשת תרומ' שבהשגחה כיון שמצוי תקלות בהפרשה, וא"כ לכאורה אין פירות אלה דמאי אלא ספק טבל, אך אפשר דאין זה כי אם ספק רחוק ואין להחמיר בהם יותר מדמאי וצ"ע.

פירות החייבים בביעור

• **כתב החזו"א דדין ביעור אינו אלא בפירות ג' השנים, אך בפירות שנה הרביעית אין דין ביעור.** וי"א דדעת הרמב"ם דאף פירות שנה רביעית חייבים בביעור שלא כהירושלמי (ה"ג), אך י"ל דהרמב"ם סמך על מש"כ בהלכה ג' דאין הפסח מגיע משנה רביעית אלא כל פירות שלישית נתעשרו וכו', דמזה משמע דהביעור והיודי הוא רק על פירות שלישית, ודו"ק.

• **ירק שגדל בשלישית ונלקט ברביעית, הרי הוא פירות שנה רביעית לענין תרומ' מ, דבירק הולכים אחרי לקיטתו וא"כ לכאורה לדעת הירושלמי אין בו ביעור.** אבל החזו"א הביא מדברי הגר"א (בביאור הירושלמי) דירק שהגיע לעונת המעשרות בשלישית חייב בביעור אע"פ שנלקט [או נגמר גידולן] ברביעית, והחזו"א מסיים עלה בצ"ע. ולדעת הגר"א יש להחמיר ולבער גם אתרוג הנלקט אחר ט"ו בשבט של שנה רביעית אם הגיע לעונת המעשרות קודם ט"ו בשבט, וכן בכל פרי הדר מסתפק החזו"א (שביעית סי' ז' ס"ק טז) אם דינם כאתרוג ע"י"ש.

• **ולכאור' נראה דפירות שמקודם ג' שנים אלו שלא היו חייבים בביעור בזמן הביעור הקודם דהם חייבים בביעור עכשיו, דמה שמיעט הירושלמי פירות שנה רביעית כיון שלא כלה זמן המעשר שלהם אבל לא פירות מהשנים הקודמות, [וכן מבואר במ"ר (בסוף מ"ח) לענין פירות שלא הגיעו לעונת המעשרות בזמן הביעור דחייב לבערן בזמן הביעור השני והוא פסח הבא לאחר שלש שנים, ע"י"ש].** ושמעתי שיש מי שמפקפק בדבר דפירות קודם ג' שנים הם כפירות שנה רביעית, וצ"ע.

• **בביעור שבפסח של שנה שביעית לכאורה לא שייך מח' זו דירק הנלקט שביעית הרי הוא קדוש בקדושת שביעית ופטור מן המעשרות.** ומיהו משכ"ל בירק הגדל בקרקע של נכרי ונגמרה מלאכתו ביד ישראל. שכתב הרמ"א (סי' של"א סעי' יט) וי"א אם עובד כוכבים מכר פירות בשביעית לישראל וגמר מלאכתו ביד ישראל וגמר מלאכתו ביד ישראל חייבים בתרומה ומעשר ומפריש מעשר עני כדין עמון ומואב, ע"כ. [שלחומרא חוששין שמא פירות נכרי בשביעית חייבים בתרומ' מ, ע"י חזו"א שביעית סי' ט' ס"ק יח].

וכן באתרוג שחנט לפני ר"ה של שביעית [עי' רש"י סוכה לט: ד"ה ומשנין], והיתה לקיטתו לאחר ט"ו בשבט של שביעית דלענין שנות המעשר הוא שייך לשנה השביעית ולענין שביעית יש בו ספק אם אזלינן בתר חנטה או בתר לקיטה ומתעשר לחומרא כפירות שישית (עי' רמב"ם שמיטה ויובל פ"ד ה"ה).

וכן בפירות חו"ל שנקבעו למעשה ביד ישראל לאחר שנכנסו לארץ, שחייבים בתרומ' (ע"י רמב"ם תרומות פ"א הכ"ב), ואם נקבעו למעשה בשנה השביעית היא תלוי במח' הנ"ל האם חייבים בביעור או לא, וזה שכיח מאד בשמן סו' ושמן שומשום שגדלים בחו"ל ונכבשים בארץ, וחוששין שמא הכבישה היא גמר מלאכתן וחייבים בתרומ' [נאלץ שיקים בזה עוד ספק אם לענין שנות המעשר הולכים אחר שנת הגידול או שנת החיוב ע"י גמר מלאכה בארץ, וגם אם נעשה בשנה רביעית יש לחוש שמא הוא פרי משנה ראשונה או שני' וחייב הוא בביעור. על כן הקונה שמן אחר הפסח או מוצרים שיש בהם שמן [והוא סמוך אחר הפסח שמסתמא נגמר מלאכתן קודם הפסח] חייב הוא לבער המע"ש מיד [ואפשר שיש להקל ולתלות שהשמן הוא מגדולי שנה ג' שאינה מע"ש אלא מעשר עני ויש כאן ג' ספיקות להקל וצ"ע].

• תנן (מ"ח) בא ר"ע ולימד שכל הפירות שלא באו לעונת המעשרות פטורים מן הביעור. ונאמרו בזה ג' פירושים:

א. פיר' הר"ש והגר"א (בשנו"א) ועוד ראשונים, דטבל שלא נתמרח עדיין פטור מביעור. ולפי פ' זה אם יש ברשותו יין טבל שלא קיפה (שלא הסיר ממנו הזגין והחרצנין, ע"י רמב"ם מעשר פ"ג הי"ד) אין הוא צריך לבערו. ויש מי שמפקפק דאולי לענין זה הוי גמ"מ משעה שדרכו וא"צ קיפו, וצ"ע.

ב. פ' הגר"א בירושלמי (הנזכר לעיל) שכל הפירות שלא באו לעונת המעשרות בשנה השלישית אינן חייבים בביעור, אע"פ שבאו אח"כ לעונה מ' קודם הביעור. ודין זה שייך הן לגבי טבל והן לגבי המתנות, שטבל כה"ג אין בו חיוב ביעור בשנה זו, והמתנות שהופשרו ממנו ג"כ אין בהם חיוב ביעור.

ולענין ירק ותבואה פשוט הדבר תלוי אם הגיעו לעונת המעשרות קודם ר"ה של רביעית או לא, ולענין פירות האילן, לכא' תלוי אם הגיעו לעונה מ' קודם ט"ו בשבט של רביעית שעד אז היא שנה שלישית שלהם וצ"ע. [ולסוברים דאף פירות שנה רביעית חייבים בביעור לא שייך כלל דין זה]. והרמב"ם (בה"י) כתב דפירות שלא הגיעו לעונת המעשרות בשנת הביעור וע"כ דאין הוא מפרש כפי זה של הגר"א, דתלי לה בהגיעו לעונת המעשרות בר"ה, ודו"ק.

ג. משנה ראשונה ע"פ הרע"ב דפירות שלא הגיעו לעונה מ' בזמן הביעור לא חל עליהו דין ביעור, ופירות שהגיעו לעונת המעשרות חל עליהם דין ביעור וברגע שיתלשם יהא חייב בביעור מידוכיין מי שלא ביער בזמן הביעור דחייב לבער מיד. ומיהו מסתבר שלא צריך לתולשם מיד ויכול להמתין עד שיגמר הפרי.

פירות שהגיעו לעונת המעשרות סמוך לזמן הביעור הרי הם שייכים לשנה רביעית ואעפ"כ יהא בהם דין ביעור לפי פ' המשנה ראשונה, וע"כ שחולק הוא על מה שנאמר לעיל דביעור הוי רק על פירות ג' השנים הראשונות.

• פירות רבעי שחנטו לפני ט"ו בשבט של רביעית הרי הם כפירות שנה ג' וחייבים בביעור לכו"ע, ואם חנטו אחר ט"ו בשבט יש לדון אם הם חייבים בביעור לדעת הירושלמי, אם דינם כתרומ' של פירות שנה רביעית הפטורים מן הביעור או דילמא נטע רבעי לא שייך כלל לסדר שנות המעשר, וכל הרבעי הנמצא בזמן הביעור חייב בביעור.

• וכן יש לדון בפירות רבעי שלא נגמרה מלאכתן אם יהו חייבים בביעור לדעת הר"ש. ולכאורה לא שייך דין גמר מלאכה בפירות רבעי, ואפי' שלא נגמרה מלאכתן הם חייבים בביעור.

• אך פירות רבעי מחזורים שלא נתלשו שלדעת הרמב"ם (מע"ש פ"ט ה"ב) אין פודין אותו במחזר לקרקע לא שמענו שיהא חייב לתולשם ולפדותם בזמן הביעור. [ובפשטות לא חלה עליהם כלל חובת ביעור,

ולכן כשתולשם אח"כ אינו חייב לבערם בו ביום, ולדעת המ"ר הנ"ל חלה חובת ביעור אף במחזר ולכשיתלשו חייב לבערם מיד].

• יש לעי' בעיסה שנילושה בשנה הרביעית אם היא חייבת בביעור להפריש ממנה החלה וליתן החלה לכהן. דאפשר דכיון שנתגלגלה ברביעית הרי היא כפירות רביעית, ופטורה מן הביעור לדעת הירושלמי הנ"ל, או דילמא לא שייך בחלה חילוק לשנים כלל וכמו שנסתפקנו לעיל גבי רבעי.

• ולמעשה בודאי יש להחמיר בכל הספקות ולבער [ומיהו לפי צד א' לעיל אין חיוב לתקן הטבל כשאין הוא נותן המתנות וא"כ מי שאינו נותן החלה לכהן אינו צריך לתקן העיסה בזמן הביעור].

פרטי הביעור למעשה

• **כענין נתינת המתנות לכהן ללוי או לעני :**

כשאין מוליכים המתנות ממש לביתם יש להקנות המתנות בקנין המועיל [כגון שהמתנות בכמות גדולה או שאינם תחת ידו, או שנותנם לכהן רק כדי לקיים מצות נתינה ומאבדם מיד אח"כ לאחר בקשת רשות הכהן].

הכהן הלוי והעני יכולים לזכות במעשר בקנין הגבחה, וכן בקנין משיכה כגון מטען גדול של אגוזים וכדו' שא"א להגביהה. וי"א דאפי' במטען גדול של עצים הדין כן (ע"י חו"מ קצ"ח א', ובגר"א ס"ק ג'). משיכה אינה קונה אלא בסימטה או בחצר של שניהם (ע"י חו"מ קצח ט').

אם המעשר מונח בתוך כלי של בעה"ב י"א דלא מהני משיכה (ע"י רמב"ן ב"ב פו, שע"מ גניבה פ"ג) אא"כ הוא מקנה לו גם את הכלי. ואפי' לסוברים דקנין משיכה והגבחה במתנה אינו אלא מדרכנן [ע"י תוס' ע"ז עא. ד"ה פרדשני, וכ"ה שיטת הרמב"ן בפרק הזהב], ואפי' את"ל דקנין דרכנן לא מהני דאורייתא מ"מ כיון דתרומ' בזה"ז דרכנן בודאי מהני [ע"י מג"ח שם, שכתב כה"ג לענין קנין אגב].

• ואם הכהן אינו נמצא איתו יכול הוא לזכות את המעשר ע"י אחר שיזכה במתנות עבור הכהן או הלוי או העני, והזוכה יגביה או ימשוך את המעשר כדין.

• ויש לדון אם הוא יכול לזכות ע"י קטן שהגיע לדרגה של 'חפץ ומחזירו לאחר שעה, דבגיטין סה. לענין מעשר בזמן הזה דרכנן יכול לזכות ע"י קטן (בפד"ת מעשר חשבינן כזוכה לאחרים ע"י"ש תוד"ה ופדו), וע"י רמב"ם (מע"ש פ"ה ה"ט) שלכאורה השמיט דין זה, וצ"ע. לזכות ע"י אשתו ובניו הגדולים הסמוכים על שולחנו תלוי במח' המובאת בשו"ע או"ח סי' שס"ו סי"ע ע"ש.

• לזכות המתנות אגב קרקע בשו"ע (סי' שלא סעי' קמ"ה) פסק שיוכל, וע"י בש"ך (חו"מ רג ס"ק א') דהביא דברי העיטור (ריש מאמר שני קנין) שטובת הנאה אינה ממון ואינה נקנית אגב קרקע, [ומה שהקשה סתירה מדברי העיטור באות שכירות כבר תירץ בהערות שער חדש אות ט' ע"ש].

• אם משכיר לכהן את מקום התרומ' מהני גם לעיטור מדין קנין חצר. וע"י ש"ך (סי' ר' ס"ק א') ד"א דבעינן בזה חצר המשתמרת דוקא, וא"כ צריך שיעמוד הכהן בצד החצר. ויכול להקנות את המתנות אגב שכירות קרקע, ע"י ש"ך (חו"מ סי' ר"ב ס"ק ב').

את הקרקע ישכיר בכסף או בשטר, ולא בסודר כיון ד"א דלא מהני שכירות קרקע בקנין סודר (ע"י סי' קצ"ה ס"ט ובש"ך ס"ק י').

• אם המקבל איננו כאן יכול הוא להשכיר את המקום למקבל ע"י אחר, שאותו אחר יתן כסף עבור השכרת המקום עבור הכהן או שיקבל את השטר שכירות עבור הכהן ויכול הוא לעמוד גם בצד החצר ולשמור החצר עבור הכהן. אינו יכול להשכיר את המקום לזה אגב זה יקנה המתנות לכהן (ע"י סי' ר"ב ס"ג).

• **בענין ביעור המעשר שני והנטע רבעי :**

• בזמן הביעור יפדה את כל פירות המע"ש והנ"ר שברשותו, ויאבד את המענות ביחד עם שאר מטבעות של פדיון מע"ש ונ"ר שיש לו.

• ויפדה את המטבעות הגדולות המיוחדות לפדיון מעשר שני ורבעי על מטבע קטן ויאבד את המטבע הקטן. אם יש לו במטבע הגדול חיובים של דאורייתא ודרבנן מעורבים יחלל על מטבע שיש בה ב' פרוטות דדאורייתא ודרבנן לא מצטרפים בפרוטה א' נ"ע בשעורים הלכ' מע"ש פ"ה ה"ג.

• יזהר לחלל גם את הפרוטות החמורות שיש בהם חיובים משנים קודמות של מע"ש או נט"ר שגם הם חייבים בביעור, ויפדה גם הפירות משנה רביעית שמא יש בהם מע"ש פחות משווה פרוטה ואחר הביעור לא יהא לו פרוטה חמורה.

• אם יש לו פירות מעשר שני טוב הוא שיחלל אותם ביחד עם המטבעות על המטבע האחר, ובאופן המבואר בשעורים (מע"ש פ"ד ה"ח) שיפדה כל המע"ש חוץ משו"פ, ואח"כ פודה אותו שו"פ יחד עם כל המטבעות על מטבע שיש בה שו"פ, ע"ש.

המטבעות הקטנות שיש בידו שחילל עליהם כל פעם את המטבע הגדולה כשנתמלאת דעת מרן החזו"א זצ"ל שלא לחזור ולחלל את כולם על מטבע אחת אלא יאבד את כולם (וכן בכפתור ופרח פרק מ').

• **בענין איבוד המטבעות :**

• כתב הרמב"ם (פ"א ה"ח) נשארו אצלו פירות מע"ש של ודאי או נטע רבעי או מעות פדיתן ה"ז מבער אותן ומשליך לים או שורף. מלשון זה משמע דמהני זריקה לים כמות שהן ואין צריך לאבד צורתן קודם לכן.

וכן מבואר בשו"ע (יו"ד סי' רצ"ד ס"ו) לענין איבוד פדיון נטע רבעי דישראל הפרוטה לים הגדול או ישחקנה ויפזרנה לרוח או ישלכנה בנהר אחר שחיקה. להדיא שלים הגדול אי"צ שחיקה ונבכר"פ שם כתב דמשליכים לאיבוד לא הבורות].

מיהו לענין איבוד ע"ז כתב הטור (יו"ד קמ"ו סעי' יא) שוחק וזורח לרוח או שוחק ומטיל לים, ומבואר דגם במשליך לים צריך שחיקה. ואפי' לדברי הבי"ד דוקא בים המלח לא צריך שחיקה משום שאין עוברות שם ספינות, אבל בים הגדול שעוברות ספינות צריך שחיקה וכמש"כ הט"ז (סי' קלג ס"ק א'). ולכאור' ה"י צריך לחלק בין איבוד דמי מע"ש לבין איבוד ע"ז, אך הש"ך (בסי' רצ"ד ס"ק י"ג), והגר"א (ס"ק כ"ב) דימו הדינים זה לזה.

• מסברא ה"י נראה לומר שדוקא במטבעות שלהם שה"י בהם שווי עצמי הצריכו שחיקה משא"כ במטבעות שלנו שאינם שווים אלא בצורתם יועיל גם לשוברם לשנים, או לקלקלם שלא יוכלו לעבור לסוחר, אך יש מקום לומר שצריך כן איבוד מן העולם ולא מספיק שבירה לב'.

• שמענו שמרן החזו"א זצ"ל אמר לשבור את המטבע ואח"כ להשליכה לים, וצ"ע אי אם סבר שצריך גם במשליך לים שחיקה כדעת הטור או שסבר ששבירה אינה כשחיקה ואין צריך שחיקה במשליך לים אלא דמ"מ צריך לאבד צורת המטבע.

• שמעתי מי שהורה לא לזרוק המטבע דרך ביזיון ולא להשליך לביוב אלא לים דוקא, אלא שאם אין לעצה אחרת והגיע זמן הביעור ישליך לביוב.

• מי שיש בידו משקאות או קופסאות שימורים של טבל שצריך הוא לתקן את כולם בזמן הביעור אין הוא יכול להפריש מאחד על כולם משום 'מן המוקף' נ"ע"פ הגר"א יו"ד סוף סי' שכ"ה משמע דאף בחביות שמן סתומות אינו יכול לתרום מזו על זו, ובורכ המשקאות

והשימורים יש קפידה בסתימה כדי שלא יתקלקלו והיו כחיבות של יין שלכו"ע אינו תורם מזה על זה, וע"י בשיעורים תרומות ג' ה"ח].

מנהג העולם להקל בקופסאות שימורים שבהשגחה מעולה, שאף שמחמירים להפריש מהם תרומ' מ"מ אין מקפידין לפתוח את כולם ומפרישים שלא מן המוקף נאפי' שלא בזמן הביעור יש שהקלו בזה, ויש שהעירו שיוזהר לעשר הוא ולא ע"י שליח שמא יש איסור בדבר ואין שליח לדבר עבירה].

• מי שיש לו איזה אונס שאינו יכול לתקן הטבל בזמן הביעור יש לו עצה להפקיר הטבל, וכן אומרים שהורה מרן החזו"א זצ"ל, וא"צ להוציא מביתו דאדרבה יבואו ע"י כך לידי תקלה.

וההפקר צריך להיות בפני שלושה (חו"מ סי' רעג ס"ז) נכתב במהרי"ט (ח"א סי' פ"ה) שאפשר להפקיר אפי' בפני אשתו ובני ביתו, וי"א דבעינן כשרים לעדות].

ויש שרצו ללמוד מדברי השו"ע (או"ח סי' רמ"ו ס"ג) דכל שהוא מפקיר כדי להניצל מאיסור א"צ ג' ויועיל בפני אחד או בינו לבין עצמו כדעת הרמ"א (בחו"מ שם) דמדאורייתא הוי הפקר גם בינו לבין עצמו (וע"י בסמ"ע ס"ק יא). המשנ"ב שם בסע' ט"ו הביא לדברי הרא"ש דרק שם הקילו להפקיר בפני אחד כיון דעשה מה שה"י צריך לעשות ועכשיו הוא דיעבד, אך לכתחילה איך נסמוך על הפקר זה.

• למכור לגוי יחד עם החמץ, לכאורה מי שאינו סומך על מכירת חמץ גמור גם לא יוכל להיפטר מדין ביעור, ואף דביעור בזמן הזה דרבנן גם במכירת חמץ הוי רק משום איסור דרבנן כיון דמדאורייתא מהני ביטול.

ואלו המפקירים או המוכרים לגוי לכאורה אחר הפסח כשחזרו וזוכה חייב לבער מיד, אלא שיש צד לומר דאם מוכר לפני פסח נפטר מדין ביעור כיון שה"י ביד גוי, אבל אם מכרו בעיו"ט כבר חלה עליו חובת ביעור ויהא חייב לבערו כשיזכה בו.

ושמא יכול הוא לכוין במפורש שאינו זוכה בטבל אחר הפסח עד שעה שירצה להשתמש בו.

• **בענין וידוי מעשרות :**

• מצוות עשה מן התורה להתוודות לפני ה' אחר שמוציאין כל המתנות שבזרע הארץ וזה הוא הנקרא וידוי מעשר, ואין מתודין וידוי זה אלא אחר הביעור (רמב"ם פ"א א-ב).

• מתודין במנחה של יו"ט האחרון של פסח, ומדינא כל היום כשר לוידי המעשר, אלא שקבעו לו זמן להתוודות במנחה שאז כבר גמר מלאכול את המע"ש ונט"ר (שם ג-ד).

• וידוי זה נאמר בכל לשון וכל אחד ואחד אמרו בפני עצמו ואם רצו רבים להתוודות כאחד מתודין, [ומשמע מהש"ך (סי' של"א ס"ק א') דרבים המתודים כא' היינו שאחד מתודה בקול ומוציא האחרים, ולכן הוסיף הש"ך שמצוה מן המוכרח שיאמר כל אחד בפני'ע].

• כתב החינוך (סוף מצוה תר"ז) נוהגת מצוה זו בזמן הבית בזכרים וכו', ומבואר דנשים אינם חייבות בוידוי, וכתב המנ"ח הטעם דאין נשים מתוודות שלא נטלו חלק בארץ, וכמו דאמרין לענין מקרא ביכורים. אך בשבות יעקב (ח"ג סי' טו) כתב לחלק בין מקרא ביכורים לוידוי מעשר, דבמקרא ביכורים צריך שתהא ראוי' לקבל חלק בארץ אך בוידוי מעשר מספיק שנכללת בכלל ישראל שקיבלו את הארץ שכתוב בו לשון רבים. וכה"ג חלק הגר"ח זצ"ל, והאר"י בזה.

המנ"ח כתב עוד טעם לפטור נשים מוידוי מחמת דהוי מ"ע שהז"ג, אלא שמהני שלא יהו חייבות במצווה אך אם ירצו להתוודות הרשות בידן כמו בכל מ"ע שהז"ג. ואילו אי הוי כדן ביכורים אינן יכולות כלל להתוודות, אך לחילוק השבו"י והגר"ח אם ירצו יכולות להתוודות.

♦ לדעת הרמב"ם חייב לבער ולהתודות בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית, והראב"ד והחינוך חולקים שאין וידוי אלא במקדש ע"ש. ולרמב"ם לכאור' שייכת מצות וידוי גם בזמן הזה. ובסוטה תנן (מז.) דיוחנן כה"ג העביר הודיית המעשר, ומבואר בגמרא לפי שאין נותנים אותו כתיקונו שהתורה אמרה לתת ללוי ואנו נותנים לכהן [שהרי קנס עזרא את הלויים כמבואר ביבמות פו:]: וא"כ מבואר לכאורה שאין וידוי מעשר בזה"ז.

אבל באחרונים תמהו ע"ז דברמב"ם (מעשר פ"א ה"ד) כתב דעזרא קנס את הלויים בזמנו וכו', דמשמע דרק לבני דורו קנס ולא לעולם, וא"כ בזמנו של יוחנן כה"ג כבר בטל הקנס, [עיי"ש במהר"י קורקוס], ועי' בחזו"א (דמאי סי' ב' ס"ק ג' וס"ק ו'), דלדורות מעשר ראשון ניתן לכהן ולא ללוי (כדעת י"א ברמ"א סי' שלא סעי' ט), ובזמן יוחנן כה"ג נהגו הרוב לתת לכהן ולא ללוי, ולכך ביטל הוידוי. אך בזמן שרובא דעלמא נותנים ללוי חזר הדין שחייבים בוידוי. ובזמן הזה אין הדבר ברור האם נותנים המעשר ראשון לכהן או ללוי ולכן הדבר ספק האם נוהג אצלנו הוידוי או לא.

♦ עוד כתב החזו"א דכיון שאין לנו מע"ש הנאכל בטהרה אלא מאבדין את המעשר שני או את פדיונו לכן אין לנו להתודות. וכן המעכב מעשרותיו לעצמו מחמת ספק שוב אינו יכול להתודות ולכאורה כונתו שמעכב וודאי מעשר ראשון לעצמו כיון דהלוי הוא ספק לוי, [אך בספק טבל שמעכב המתנות לעצמו שהוא פטור מנתינה לכאורה אין זה מעכב הוידוי]. עוד האריך דשמא עשינו דבר שמעכב את הוידוי במשך השנים. ולכן אין אנו מתודים.

ומכל מקום אף שנמנע ממנו מלקיים המצוה, אפשר שראוי לעסוק בהלכות אלו בזמן הזה בבחינת "ונשלמה פרים שפתינו".

לענין ר' גדליה ב"ר ראובן זצ"ל
לענין ר' יצחק רפאל ב"ר נחמן שמואל זצ"ל
לענין ר' שלמה ב"ר יצחק לייב זצ"ל
לענין ר' יחיאל מיכל ב"ר ברוך פנחס זצ"ל

מורנו ראש ישיבות אורחות תורה הגאון רבי שרגא שטיינמן שליט"א

בענין ברכה אחרונה על היין בליל הסדר¹

ידוע שמי ששותה רביעית יין בקידוש שלפני הסעודה, אינו מברך אחריה על הגפן ועל פרי הגפן, אלא ברכת המזון של הסעודה שאחריה פוטרת גם את הרביעית, אבל אחרי שתיית כוס של ההבדלה צריך לברך ברכה אחרונה, ואפי' אם מתכוין לפני ההבדלה שמיד אחריה יאכל סעודה, מ"מ אין שייכות לסעודה עם ההבדלה, דרך הקידוש שייך לסעודה שאחריה משום שאין קידוש אלא במקום סעודה ממילא הקידוש צריך את הסעודה, ולכן הברכה המזון שאחרי הסעודה פוטרת את היין של הקידוש, אבל בהבדלה הא אינו נצרך לסעודה שאחריה, [אע"פ שהסעודה צריכה את ההבדלה שלפניה], ובזה לא תפסור הברהמ"ז את יין ההבדלה.

ומעתה צריך בירור, בשתיית ד' כוסות שבלייל הסדר, למה מברכין ברכה מעין ג' רק אחרי כוס רביעית, דהנה כוס ראשון אין מברכין אחריה מעין ג' משום שכוס ראשון הוא קידוש, וברהמ"ז שאחרי הסעודה תפסור אותו, אבל כוס שני הא אינו צריך את הסעודה, ואין לו שייכות עם הסעודה, וממילא ברהמ"ז של הסעודה לא תפסור אותו, וא"כ צ"ב מ"ט לא מברכין אחרי כוס שני ברכה מעין ג' על הגפן ועל פרי הגפן.

ובאמת זה קשה לא רק על כוס שני אלא גם על כוס ראשון, דהא ידועה שיטת הגאונים המובא בשו"ע סי' רע"ג ס"ה דגם אם שתה כוס יין נחשב סעודה לגבי קידוש במקום סעודה, ובמג"א הביא בשם הלבוש והב"ח דכונת הגאונים שישתה עוד כוס מלבד הרביעית של הקידוש, וא"כ יוצא לפי הגאונים דהכוס השני היא הקביעות סעודה לגבי הכוס הראשון, ומעתה גם הכוס הראשון כבר אינו צריך את הסעודה, וא"כ ברהמ"ז של הסעודה לא תפסור לא את הכוס הראשון ולא את הכוס השני, וצ"ב מ"ט לא מברך עליהם ברכה אחרונה ברכת מעין ג' על הגפן ועל פרי הגפן.

והי' אפשר לומר שהברכה מעין ג' שמברכים אחרי הכוס הרביעית תפסור גם הכוס השלישית וגם הכוס השני, [ולפי הגאונים גם את הכוס הראשונה], אלא דשמעתי להעיר שלפי"ז יהי' חידוש דאם לכוס שלישית ורביעית כבר אין לו יין ושתה רק חמר מדינה, שאז אינו מברך ברכת מעין ג' על כוס רביעית אלא בורא נפשות, כה"ג אכתי יצטרך לברך מעין ג' בעד הכוס השני, ולא נזכר חידוש זה.

אמנם באמת כבר מבואר בתוס' פסחים ק"ג ע"ב ד"ה ר' אשי, דחזינן דלענין ברכה ראשונה נחשב ההגדה הפסק בין כוס ראשון לשני ולכן צריך לברך שוב בורא פה"ג על כוס שני, ואילו לגבי קידוש במקום סעודה ע"כ דלא נחשב הפסק, דהא מאריכין בהגדה אחרי כוס ראשון ויש שהות זמן עד הסעודה, ומ"מ נחשב קידוש במקום סעודה, ולא ביארו מה באמת הטעם שלגבי קידוש במקום סעודה לא נחשב ההגדה להפסק בין קידוש לסעודה.

וכנראה נצטרך לומר דכיון שתקנו חז"ל לומר ההגדה בליל הסדר, ושיהי' באופן זה תחילה כוס ראשון ואח"ז סיפור יצי"מ, לפני הסעודה בשעה שהמצה והמרור מונחים לפניך, ואח"ז כוס שני, לכן לא נחשב הפסק, לענין קידוש במקום סעודה, וא"כ י"ל דזה גם הסיבה, שבעל הסדר קשור הסעודה עם הקידוש, כי כך תקנו שיהי' סדר הדברים בלילה זה, ולכן הכל שייך זב"ז, ושפיר הברהמ"ז של הסעודה תפסור את ב' הכוסות שלפניה.

[ובנידון ההפסק בין כוס ראשון של קידוש לסעודה, יעוי' בארוכה ב' באר המועדים להג"ר אברהם בנדיקט, מה שביאר בטוטו"ד].

¹ נאמר בישיבת תורה בתפארתה, אלעד, סוף זמן חורף תשע"ח

רשימות תלמידים

משיעורי רבנו הגאון רבי דוד פיינשטיין שליט"א

ראש ישיבת בית יהודה

והנה בודאי יש לענות כסיל כאוולתו ולהקשות שינוי של רשע, אמנם צ"ב מה זה שייך להגדה שענינה 'סיפור יציאת מצרים'.

אכן יש לומר הביאור בזה על פי דברי רש"י על פסוק זה – 'בעבור זה', בעבור שאקיים מצוותיו, כגון פסח מצה ומרור הללו, עכ"ל. והיינו דכל תכלית ענין היציאה ממצרים היה בעבור שאקיים מצוותיו, וזהו שאנו אומרים לכן הרשע שאילו היה שם לא היה כדאי ליגאל, והיינו דמכיון דרשע הוא ואינו מקיים מצוות ה' יתברך, הרי הוא חסר כל עיקר התכלית והמטרה של הגאולה ממצרים, ועל כן 'אילו היה שם לא היה נגאל'. ונמצא דתשובה זו אינה רק הקהיית שינוי הרשע גרידא, אלא מבארים אנו בזה את תכלית ענין היציאה ממצרים, ושפיר הוי זה בכלל הקיום של 'סיפור יציאת מצרים', כן אמרנו, ומצאנו שכבר עמד בזה אא"ז זצ"ל.

וכן הוא באמת מפורש בפסוק בסוף פרשת שלח – 'אני ה' אלוקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלוקים', הרי דכל ענין היציאה ממצרים היה כדי 'להיות לכם לאלוקים'.

וכן הוא לשון ה'תורת כהנים' בכמה דוכתי – על תנאי הוצאתי אתכם מארץ מצרים, על תנאי שתקבלו עליכם מצוות מידות (קדושים פ"ח ה"י), על תנאי שתמסרו עצמכם לקדש את שמי (אמור פ"ט ה"ו), על תנאי שתקבלו את מצוות ריבית (בהר פ"ה ה"ג).

ובתהילים מזמור ק"ה מונה הכתוב כל ענין גלות מצרים, ומפרט האותות והמופתים שנעשו לישראל בצאתם ממצרים, וענין ירושת הארץ, ומסיים – 'בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו', וזה כמו שנתבאר דכל התכלית והמטרה של הגאולה ממצרים היתה בעבור שנקיים מצוותיו.

יכול מראש חודש, תלמוד לומר 'ביום ההוא' [הגדה]

אאמו"ר הגאון זצ"ל ביאר בזה, דהנה מצינו בכמה דוכתי שחודש ניסן הוא זמן המסוגל לגאולה, וכדאיתא בגמ' ראש השנה דף י"א ע"ב שבניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל, וכן הוא גם לשון הפייט ביוצר לפרשת החודש – 'החודש אשר ישועות בו מקיפות'. ומבואר מזה, דהגאולה ממצרים אינה מתייחסת רק ליום חמישה עשר בניסן, אלא כל חודש ניסן חשיב זמן הגאולה, ועל כן הוי כל חודש ניסן זמן המסוגל לגאולה.

וזהו דהוה סלקא דעתך הכא דמצוות הסיפור ביציאת מצרים מתחלת מראש חודש, שהרי באמת כל החודש שייך לגאולה. וקא משמע לן קרא דמכל מקום קיום מצוות סיפור יציאת

ואפילו כולנו חכמים, כולנו נבונים, כולנו זקנים, כולנו יודעים את התורה, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים [הגדה]

והנה לכאורה היה ראוי יותר לומר דברי הקדמה אלו קודם 'מה נשתנה', שהוא תחילת קיום המצוה של סיפור יציאת מצרים, וצ"ב למה המתין בעל ההגדה מלאמרם עד אחר שאלת הבן 'מה נשתנה', ותשובת האב 'עבדים היינו'.

והנראה לומר בזה, על פי מה שנראה מדברי הרמב"ם בפ"ז מחמץ ומצה, דשני ענינים נכללו בהמצוה ד'סיפור יציאת מצרים', א' מצוה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים, הנלמד מקרא ד'זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים' (שמות י"ג), ב' מצוה להודיע לבנים ענין השעבוד במצרים והחירות ממנו, לפי דעתו של בן, הנלמד מקרא ד'והגדת לבנך ביום ההוא לאמר' (שם).

ואשר לפי זה יש לומר, דבתחילה מקיימים את המצוה ד'והגדת לבנך', שענינו להודיע למי שאינו יודע את ענין השעבוד במצרים והחירות ממנו, ומכיון ששאל הבן 'מה נשתנה הלילה הזה', והשיב לו האב 'עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' משם' וכו', כבר נתקיימה המצוה להודיע לבנים, ומכאן ואילך מתחילים לקיים המצוה ד'זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים', שהוא קיום בפני עצמו לעסוק בלילה זה בסיפור הנסים והנפלאות שנעשו לאבותינו במצרים.

ולפי זה הרי מובן היטב הא דלא הקדים בעל ההגדה הקדמה זו של 'ואפילו כולנו חכמים' קודם 'מה נשתנה', שהרי שאלת 'מה נשתנה' והתשובה ד'עבדים היינו', הוה מלתא ד'והגדת לבנך' ועיקר המצוה ד'והגדת לבנך' הינה להודיע לבן שאינו יודע את ענין השיעבוד במצרים והחירות ממנו, ורק לגבי החלק השני של ההגדה, שהוא קיום בפני עצמו של סיפור הנסים והנפלאות שנעשו לאבותינו במצרים, הנלמד מקרא ד'זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים', בזה קאמר בעל ההגדה שאפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו זקנים וכולנו יודעים את התורה, מכל מקום מצוה עלינו לעסוק בלילה הזה בסיפור הנסים והנפלאות שנעשו לאבותינו במצרים. והיינו, דהוה סלקא דעתך דבכולם חכמים לא שייך גם קיום מצוה זו של 'סיפור', והוצרך בעל ההגדה לאשמועין שאפילו אם 'כולנו חכמים', מכל מקום שייך גבן קיום זה.

ואף אתה הקהה את שינוי ואמור לו – 'בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, לי ולא לו, אילו היה שם לא היה נגאל' [הגדה]

מצרים אינו אלא 'ביום ההוא', ובשעה שיש מצה ומרור מונחין לפניך.

ויש להוסיף, דבאמת יסוד הדבר שביאר אאמו"ר הגאון זצ"ל, דהגאולה ממצרים מתייחסת לכל חודש ניסן, מפורש הוא בתורה, דבפרשת כי תשא כתיב – 'כי בחודש האביב יצאתם ממצרים', והכי נמי כתיב בפרשת ראה – 'כי בחודש האביב הוציאך ה' אלוקיך ממצרים לילה', הרי להדיא דכל 'חודש האביב' חשיב הזמן שבו הוציאנו ה' ממצרים.

רבי יהודה היה נותן בהם סימנים [הגדה]

רבים מקשים, מה הוסיף רבי יהודה בסימנים אלו. ושמעתי פעם מאאמו"ר הגאון זצ"ל שאמר, שכן הוא אופן קנין התורה ליתן בה סימנים, וכדאיתא בגמ' עירובין דף נ"ד ע"ב, אמר רב חסדא אין התורה נקנית אלא בסימנים, שנאמר 'שימה בפיהם' – אל תיקרי 'שימה' אלא 'סימנה'. [ופרש"י, 'סימנים' – סימני השמועות זו אחר זו, וסימני חכמים כדרך שיש בהש"ס, ותשים גירסא דסמניה בפיהם, עכ"ל]. שמעה רב תחליפא ממערבא, אזל אמרה קמיה דרבי אבהו, אמר – אתון מהתם מתניתו לה, אנן מהכא מתנינן לה 'הציבי לך ציונים שימי לך' וגו', עשו ציונים לתורה.

וכן הוא מפורש ב'שיטה מקובצת' מנחות דף צ"ו ע"א אות ח', אהא דתנן התם – שתי הלחם, ארכם שבעה טפחים ורחבן ארבעה טפחים וקרנותיהם ארבע אצבעות. לחם הפנים, ארכו עשרה טפחים ורחבו חמשה טפחים וקרנותיו שבע אצבעות. רבי יהודה אומר, שלא טענה זד"ד יה"ז. וזה לשונו – דרכו של רבי יהודה לתת סימן, כמו דצ"ך עד"ש באח"ב, עכ"ל. הרי להדיא דמנהגו זה של רבי יהודה ליתן סימנים בעשרת המכות, דצ"ך עד"ש באח"ב, לא היה מנהג מיוחד בליל הסדר, אלא כן היה דרכו של רבי יהודה ליתן סימן. והביאור בזה הוא כמו שאמר אאמו"ר זצ"ל, שכן הוא אופן קנין התורה ליתן בה סימנים, וכשם שנתן רבי יהודה סימן למידות האורך והרוחב של שתי הלחם ולחם הפנים, כך נתן סימנים לסדר מגין עשרת המכות.

שפוך חמתך אל הגוים וגו' [הגדה]

יש לפרש הא דנקט בזה לשון שפיכה, על פי מה דאיתא בגמ' עבודה זרה דף ד' ע"א על הפסוק 'רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם' (עמוס ג') – משל למה הדבר דומה, לאדם שנושה משני בני אדם, אחד אוהבו ואחד שונאו, אוהבו נפרע ממנו מעט מעט, שונאו נפרע ממנו בבת אחת. וזהו דקאמר הכא – 'שפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך', כלומר, מכיון שהגוים לא ידעוך, מן הדין הוא שתשפוך כל החמה הראויה לבא עליהם בבת אחת, כדי שלא יוכלו לעמוד בה, ויכלו מיד, וכמנהג הנפרע משונאו שאינו נפרע ממנו מעט מעט, אלא נפרע ממנו הכל בבת אחת.

ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין [שיר השירים א']

ופירש רש"י, על שם שנתן להם תורתו, ודיבר עמהם פנים אל פנים, ואותם דודים עודם ערבים עליהם מכל שעשוע,

ומובטחים מאיתו להופיע עוד עליהם לבאר להם טעמיה ומסתרי צפונותיה, ומחלים פניו לקיים דברו, וזהו 'ישקני מנשיקות פיהו', עכ"ל.

והנה בדברי רש"י כאן מבואר שהובטחו ישראל מאיתו יתברך 'להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמיה ומסתרי צפונותיה', וצ"ב היכן הובטחו הבטחה זו.

ונראה דהכוונה למה שנאמר בנבואת בלעם 'כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל' (במדבר כ"ג), ופירש רש"י שם, וזה לשונו – עוד עתיד להיות עת כעת הזאת, אשר תגלה חיבתך לעין כל, שהן יושבין לפניו ולומדין תורה מפיו, ומחיצתן לפניו ממלאכי השרת, והם ישאלו להם 'מה פעל אל', וזהו שנאמר 'והיו עיניך רואות את מוריך' (ישעיה ל'), עכ"ל. ומקורו במדרש במדבר רבה פ"כ סימן כ' – 'כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל', ראתה עינו את ישראל יושבין לפני הקדוש ברוך הוא כתלמיד לפני רבו לעתיד לבא, ושואלין ממנו כל פרשה ופרשה למה נכתבה, וכן הוא אומר 'כי ליושבים לפני ה' יהיה סחרה לאכול לשבעה ולמכסה עתיק' (ישעיה כ"ג), עכ"ל. הרי מפרש שהובטחו ישראל לעת כזאת שיהיו יושבין לפני הקדוש ברוך הוא, וישאלו ממנו כל פרשה ופרשה למה נכתבה, והיינו 'סוד טעמי תורה ומסתרי צפונותיה', וכדמייתי עלה המדרש קרא ד'ליושבים לפני ה' יהי סחרה לאכול לשבעה ולמכסה עתיק', דהיינו שיגלו להם דברים שכיסה עתיק יומין, ומאי נינהו טעמי תורה, כדאיתא בגמ' פסחים דף קי"ט ע"א.

וזהו שכתב רש"י כאן, שכשם שהופיע עליהם ודיבר עמהם פנים אל פנים בשעת מתן תורה, כן מובטחים ישראל מאתו שיופיע עוד עליהם פנים אל פנים לבאר להם סוד טעמי תורה ומסתרי צפונותיה, וכמו שפירש רש"י שם שיהיו יושבין לפניו ולומדין תורה מפיו, ומביא על זה הכתוב בישעיה 'ולא יכנף עוד מוריך והיו עיניך רואות את מוריך', כלומר, שלא יסתיר ממך פנים, אלא יהיו עיניך רואות אותו, וידבר עמך פנים אל פנים.

וכונן מקדשך על מכונו [תפילת מוסף לשלש רגלים]

יש לפרש, ד'מכונו' היינו מקום מושבו, והוא מלשון את הכיור ואת 'כנו' (שמות ל'), וכן הוא בפירוש הרוקח.

והביאור בזה, דבאמת גם מקודם שנבנה המקדש בירושלם, היה מקום זה מיוחד למקדש, וכדכתיב בפרשת בשלח – תבאמו ותטעמו בהר נחלתך 'מכון לשבתך' (שמות ט"ו), ובתרגום שם – 'אתר מתקן לבית שכינתך', הרי להדיא דמקום זה הוא מקום מיוחד ומתוקן לשבתו, וכן הוא מבואר בדברי רש"י בפרשת בשלח שם – דמקדש של מטה מכון כנגד כסא של מעלה, ומקורו בתרגום יונתן בן עוזיאל ובמכילתא על אתר, וכן הוא במדרש תהילים מזמור ל', הרי מבואר שיש מקום מסוים במיוחד למקדש, והוא כנגד כסא של מעלה.

וזהו שאנו מבקשים כאן – 'וכונן מקדשך על מכונו', והיינו שיבנה בית המקדש על אותו המקום המיוחד למושבו.

דברי השירה

ויזכר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תמס (וזכירם לא)

מתורת מורינו רבי יהודה אריה הלוי דנר שליט"א
רב ביהכ"נ ידברי שירי ואזור מרז ב"ב

נערך ע"י א.ח.ב. • ניתן לקבל הגליון במייל d036194741@gmail.com

הגדה של פסח

לחדש חידוש בסיפור יציאת מצרים

יש להסביר מדוע אנו משתמשים בביטוי של 'הגדה של פסח' ובחז"ל קוראים לזה 'סיפור' יציאת מצרים.

המקור למה שקוראים לזה 'הגדה של פסח' הוא כי לשון הפסוק (שמות י"ג - ח') הוא "והגדת לבנך".

וצריך להבין מה ההבדל בין 'הגדה' ל'סיפור'?

והנה מצאנו בתורה כמה פעמים את הלשון 'הגדה'. בקבלת התורה בפר' יתרו (י"ט - ט') כתוב "ויגד משה את דברי העם אל ה'" וכותב האבן עזרא (שם) שזה מסמל דבר חדש. ש'הגדה' הוא לשון של לחדש משהו שלא ידעו לפני כן. וגם בפר' בראשית (ג' - ז') כתוב "מי הגיד לך כי ערום" וכן בישעיהו (מ"ב - ט') כתוב "חדשות אני מגיד" וזה בא לרמז לנו שלא המצוה לספר את 'סיפור' יציאת מצרים כי זה בכל השנה אבל בליל פסח יש מצוה להגיד, זאת אומרת לחדש איזה דבר שלא ידעו משנים קודמות בענין סיפור יציאת מצרים.

לחיות את יציאת מצרים

עוד כתוב בשו"ע שאפילו ת"ח צריך לספר דרך שאלה ותשובה. וכן תחילת ההגדה כתוב בדרך שאלה ותשובה.

מה הענין בזה? ומדוע זה מיד בתחילת ההגדה.

שמעתי מראש ישיבת פוניבז' לצעירים מרן הגאון רבי מיכל יהודה ליפקוביץ זצ"ל שרבי אלחנן וסרמן זצ"ל תמיד כשאמר שיעור בברנוביץ הוא היה מתחיל את השיעור בשאלה, כי כשבן אדם שואל שאלה זה מעורר את כולם לחשוב ואז כשאדם יש לו סקרנות הוא קולט יותר טוב את הלימוד, אבל אם סתם יאמר יסוד זה נכנס ויוצא, וע"י השאלה זה מענין את כולם וכך זה נכנס אחרת אצל השומעים.

ולכן חז"ל תיקנו שזה יהיה הדרך של תחילת ההגדה בשאלה ותשובה שעל ידי כך האדם ירגיש ויחיה זאת כאילו הוא יצא ממצרים כי היסוד של ליל הסדר זה לחיות את יציאת מצרים כאילו עכשיו יוצאים ממצרים מחדש.

תוס' במס' פסחים (דף ל"ה ע"ב) מסתפק אם יוצאים במצה שנעשה מקמח של דמאי כי הדין שבמצה שנעשה מקמח של טבל ודאי הוא שלא יוצאים ידי חובת המצוה של מצה, ודנים תוס' מה הדין במצה של דמאי? וכתבו תוס' לדון שיוצא כיון שלעני מותר לאכול דמאי והרי בליל הסדר אוכלים לחם עוני וא"כ אנחנו כמו עניים ומותר לאכול דמאי.

וראים מזה שב'הא לחמא עניא' אדם צריך להרגיש שהוא עני עד כדי כך שמותר לו לאכול מצה של דמאי.

בן אדם שחי את יציאת מצרים זה אחרת לגמרי, וכך זה נשאר אצלו למשך השנה. ועי"ז אפשר להעביר את המסר בצורה טובה לילדים ולמסובים אתו כי כשהילד רואה שהאבא חי את הדברים הוא מקבל את זה יותר.

ונתן לנו את התורה - ללמוד תורה בחיות ובמרץ

שמעתי פעם שאלה בשם ראש ישיבת מיר באמריקה רבי שמואל בירנבוים זצ"ל שהגמ' אומרת בשבת (דף פ"ח ע"א) שה' כפה עליהם הר כגיגית, שואלים תוס' למה כפה עליהם הר כגיגית הרי קבלו את התורה באהבה בזה שאמרו 'נעשה ונשמע'? ומתרגמים שמבואר שכשראו את האש הגדולה חזרו ופיחדו ולכן הוצרך לכפות עליהם הר כגיגית. [והמדרש נחומא בפר' נח ג"כ מקשה זאת ואומר תירוצו אחר שתורה שבכתב קבלו באהבה אבל תורה שבעל פה שדורש הרבה עמל ויגיעה הם לא רצו ולכן כפה עליהם הר כגיגית].

שואל רבי שמואל זצ"ל על תירוצו התוס' הרי אמרו 'נעשה ונשמע', וא"כ שה' לא יעשה קולות ולפידים וכך לא יפחדו לקבל את התורה ולא יצטרך לכפות עליהם הר כגיגית, ולמה היה צריך כל זאת? ותירץ שקבלת התורה היה מוכרח להיות עם אש, כי אש מרמז לנו את האש של התורה, שיהודי צריך לא רק ללמוד ולקיים אותה אלא חייב להיות אותה עם כל המרץ, כמו שאש בוער כך הבן אדם צריך לחיות את התורה.

הגאון רבי יעקב קמינצקי זצ"ל סיפר שפעם נשבר לו איזה בורג מסוג שקשה להשיג את זה בחנות טמבור רגיל, והיה צריך ללכת לחנות יותר גדולה, וכשהגיע לשם היה שם איזה מוכר גוי כושי גבוה מאוד ורחב אמה על אמה ששאל אותו במה הוא יכול לעזור לו, והוא ענה לו שהוא הגיע לקנות בורג כמו הבורג השבור שיש לו ביד, אמר לו הגוי לחכות כמה דקות, ולאחר כמה דקות בודדות הגוי חזר עם הבורג שהוא היה צריך. הוא שאל את הגוי הרי בחנות כאן יש יותר ממליון פריטים שעומדים למכירה, מתי פעם אחרונה מכרת את הבורג הזה? ענה לו הגוי האמת אולי לפני יותר מעשרים שנה, שאל רבי יעקב "איך אתה זוכר איפה הבורג הזה נמצא?". ענה הגוי "איך אני זוכר? זה הביזנס שלי! אני חייב להיות את זה". כשחזר רבי יעקב הביתה אמר "ע"ז נאמר כי טוב סחרה מכל סחורה".

אם אדם חי את התורה זה אחרת לגמרי ולכן היה אש במתן תורה להגיד לנו לחיות את התורה.

וזה התפקיד שלנו בליל הסדר, לחיות כאילו יצאנו ממצרים.

~~~~~

זמן סיפור יציאת מצרים

"מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע... ורבי עקיבא שהיו מסובים בבני ברק... הגיע זמן ק"ש של שחרית... יכול מבעוד יום תלמוד לומר בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך". חוקר הרב מבריסק זצ"ל מה הדין מי שהוא עני שאין לו מצה ומרור, האם חייב בסיפור יציאת מצרים? שהרי אין מצה ומרור מונחים לפניך, האם דווקא מתי שיש מצה ומרור לפניך יש חיוב סיפור יציאת מצרים ומי שאין לו מצה ומרור לא יהיה לו

חיוב של סיפור יציאת מצרים?

ומבאר שהכוונה 'בזמן מצה ומרור' היא על הזמן שמצה ומרור מונחים יש חיוב סיפור יציאת מצרים,

וגם מי שאין לו בפועל צריך לספר.

ועד מתי הוא הזמן ש'מצה ומרור מונחים לפניך'?

כל זמן אכילת קרבן פסח, ויש בזה מחלוקת מה הזמן של קרבן פסח (ברכות דף

ט' ע"א) רבי אליעזר בן עזריה סובר שזמנו עד חצות ורבי עקיבא סובר שזמנו כל הלילה, ולפי זה סיפור יציאת מצרים זה אותו דבר.

הסטייפלר מרן הגאון רבי יעקב ישראל קניבסקי זצ"ל שואל למה כתוב שרבי אליעזר בן עזריה ישב ביחד עם חמשת הזקנים כל הלילה בבני ברק הרי הוא סובר שזמן קרבן פסח הוא עד חצות אז לכאורה היה צריך להפסיק את סיפור יציאת מצרים כבר מחצות. ותירץ שאין הכי נמי כשהגיע חצות לילה חשב שלשיטתו מצות סיפור יציאת מצרים נגמר ולאחר חצות מה שהמשיך היה בגדר לימוד תורה. ועוד תירץ שהיו מסובין בבני ברק, והגמ' (סנהדרין דף ל"ב ע"ב) אומרת שרבי עקיבא היה מרא דאתרא בבני ברק ולפי רבי עקיבא החיוב הוא כל הלילה ממילא רבי אליעזר בן עזריה נשאר איתם לנהוג כמנהג המקום.

אבי מורי זצ"ל שאל שאם נגיד שלאחר חצות סיפור יציאת מצרים לא גרע מתלמוד תורה, א"כ הרי מי שמתחיל ללמוד בזמן היתר הוא יכול להמשיך ללמוד גם אחר שהגיע זמן קריאת שמע של שחרית והיה מותר להם להמשיך עד סוף שעה שלישית אז למה כתוב עד שהגיעו תלמידיהם וכו'? ומתיר שמי שהתלמידים הגיעו זה לא היה בתחילת זמן ק"ש אלא סמוך לסוף זמן ק"ש.

~~~~~

חינוך מתחיל מגיל אפס

"ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא, כנגד ארבע בנים דברה תורה, אחד חכם אחד רשע אחד תם ואחד שאינו יודע לשאול".

את הרשע ואת השאינו יודע לשאול? ותירץ שבעל ההגדה מגיד לנו ששתייהם מגיעים מאותו מקום, השאינו יודע לשאול הוא עדיין תינוק והוריו חושבים שעדיין לא הגיע הזמן לחנכו וכך עובר שנים על גבי שנים עד שנהיה גדול ואז זה כבר מאוחר מאוד כי הוא כבר נעשה רשע, ובעל ההגדה בא להגיד לנו שאם לא מחנכים ילד מאז שהוא נולד אז יוצא ממנו רשע כי כל אחד ואחד צריך לקבל את החינוך הראוי לו ואם לא ישגיחו עליו אז חלילה לא יצא ממנו צדיק.

באותו ליל הסדר שזה נקרא 'ליל החינוך' הבעל ההגדה בא לרמז לנו לא לשכוח שזה הלילה של חינוך אפילו לילד קטן ואל תחכה, כי אחרת תפסיד את חינוכו.

~~~~~

אני ולא מלאך, ולא ע"י שליח אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו...

הראשונים שואלים שהרי כתוב מפורש בפרשת חוקת (במדבר כ' - ט"ז) "ונצק אל ה' וישמע קולנו וישלח מלאך" וכתב רש"י (שם) מלאך זה משה רבינו, אז מה אנו אומרים "אני ולא מלאך"??

מבאר המגיד מדובנא כדרכו בקודש ע"י משל, שפעם היה יהודי שהיה לו בן יחיד ובנו היה חולה מאוד והאבא לא זז מהמיטה של בנו, הוא הביא את כל הרופאים ואמר שהוא לא זז עד שבנו יתרפא. יום אחד האבא היה מוכרח לטוס לחו"ל ואמר לבנו "אני חייב לנסוע אבל אני לא עוזב אותך אפילו לרגע אחד, יש לי ידיד מאוד טוב שהוא יהיה כאן בשבילך במקומי". נחה דעתו של הבן והסכים. האבא נסע ולאחר חודש הוא חוזר ושואל את בנו "האם החבר שלי היה טוב עבורך במקומי?". הבן ענה "לא ולא". שאל האבא "למה?". הבן ענה לאביו "אמרת שהוא יאכיל אותי במו ידיו וזה לא נכון, הוא נתן לי לאכול עם מזלג, נתן לי לשתות עם כוס..." אמר האבא "תבין בני, מזלג זה ידא אריכתא, זה הוא ולא משהו אחר".

מסביר המגיד שגם ביציאת מצרים ה' אמר "אני ולא מלאך" פירושו אני ולא משהו אחר, משה רבינו זה לא מלאך, משה רבינו זה כמו המזלג, כי משה רבינו ביטל את עצמו לרבונו של עולם אז יוצא שזה כאילו הוא בכבודו ובעצמו ולא כח אחר, ממילא הוא מסביר בזה את הגמ' במסכת תענית שהמפתח של גשמים ושל תחיית המתים הקב"ה אף פעם לא מסר ביד שליח ושואל תוס' (שם) שמפתח של גשמים נמסר לאלהיו הנביא ומפתח של תחיית המתים נמסר לאלישע.

כביכול של ה' ועל כן זה נחשב כאילו הוא בעצמו.

היסוד בשבילנו לדעת לבטל את עצמנו למען שמו יתברך, יהודי שמבטל את עצמו לרבונו של עולם אז הוא לא עושה כלום וכל מה שהוא עושה זה כמו שה' בעצמו עושה.

~~~~~

קרבתנו לפני הר סיני

"אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה, דיינו".

שואלים מה דיינו? הרי לא קבלנו כלום אז למה הגענו להר סיני??

יש כמה תירוצים, תירוצ אחד, ש"ולא נתן לנו את התורה" - הגמטריא של 'תורה' זה שש מאות ואחד עשרה וכתוב בחז"ל שאף שיש שש מאות ושלוש עשרה מצוות כמנין תר"ג 'אנכי' ו'לא יהיה לך' שמענו מהקב"ה עצמו והשאר שמענו ע"י משה רבינו, וזה הפשט דינו, שאילו לא קיבלנו את התורה שזה השש מאות ואחת עשרה מצוות ממש רבינו אלא רק לשמוע את 'אנכי' ו'לא יהיה לך' מהקב"ה בכבודו ובעצמו דינו.

תירוצ שני, דהכוונה למעמד הר סיני עצמו, שכתוב (שמות י"ט - ב') "ויחן שם ישראל נגד ההר" ורש"י (שם) כתב כאיש אחד בלב אחד, רק ההכנה שהכינו את עצמם להר סיני בקדושה ובאחדות, אפילו שלא היינו מקבלים את התורה גם כך היינו מאושרים.

תירוצ שלישי, מבואר בחז"ל שכל ההרים רבו ביניהם כי כל אחד רצה לזכות שקבלת התורה תהיה עליו, כל אחד אמר שהוא הכי גבוה ויפה וכו' אבל הר סיני עמד בצד וה' בחר בו בזה שהיה עניו. ואנו אומרים דינו שממעמד הר סיני היינו לומדים את מידת הענווה.

שמעתי לפני כמה שנים בבית הכנסת דברי שיר מראש ישיבת פוניבז' מרן הגר"ד פוברסקי שליט"א תירוצ נוסף, שכתוב בחז"ל שהקב"ה כפה עליהם הר כגיגית, מה הפשט? האם היה באמת שכפו אותם כפשוטו?

במשך חכמה מבואר שזה לא כפיה ממש [כפיה גשמית], אלא מדובר כאן על כפיה רוחנית, זאת אומרת שהגיעו למדרגה שהבינו שבלי תורה זה לא חיים, ולא שייך לחיות בלי תורה. וראש הישיבה נתן לזה משל, כמו שאף אחד לא מעיז לשים את אצבעו באש כי הוא מאמין בודאי שהאש ישרוף אותו, כך גם עם ישראל הגיע למדרגה להבין שבלי תורה זה לא חיים. בהמה גם חיה בלי תורה וכן גוי [וכן רח"ל חלוני גם חי בלי תורה] אבל זה לא חיים. וזהו הכוונה 'אילו קרבנו' וכו' שהגענו למדרגה זו להבין תכלית החיים אשרינו שאנו זוכים לחיות חיי תורה כי בלי תורה לא שייך לחיות כי אין תוכן ואין גשמע'ק בחיים והכוונה של דינו שמודים ע"ז שהבינו את תוכן של החיים שהוא רק עם תורה וזה כבר מספיק סיבה להודות.

לעילוי נשמת

מר"ר יחזקאל מלכה ע"ה נפ"ק י"ז שבט תשע"ז
מחשבוני תלמיד מרן החזון איש זצוק"ל הגאון רבי רפאל אביגדור יחזקאל ב"ר עזריאל ברוטלי זצ"ל נפ"ק י"ח אדר ראשון תשע"ז
ראב"ד לונדון הגה"צ רבי יוסף צבי הלוי בן רבי ברוך חיים דינר זצוק"ל נפ"ק ט"ז שבט תשס"ז
מרן בעל 'שבט הלוי' הגאון רבי שמואל הלוי בן רבי יוסף צבי וראב"ד זצוק"ל נפ"ק ט"ז שבט תשע"ה
ת.צ.צ.ב.ה.

מתיקות ההלכה

הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונפת צופים (תהלים י"ט - י"א)

ממורינו רבי יהודה אריה הלוי דינר שליט"א

רצ ציהכ"נ "737 שיר" ואזור מרכז צ"צ

ניתן לקבל במייל d036194741@gmail.com

שו"ת בעניני חג הפסח

של עכו"ם, הרי מגלה דעתו שמעונין להציל את אותו החמץ, הגם שלא קיבל עליו את שמירתו, וא"כ הוי כמו רוצה בקיומו ואסור.

ועוד הורה לי בזה הגר"ש אלישיב זצ"ל, שלכתחילה אין לו להזמין בעל מלאכה לתקן המקפא מטעם אחר, משום דזה מיחזי כהערמה על המכירה (שדואג על החמץ כאילו הוא שלו), אבל אם עבר והזמין בעל מלאכה, לא אמרינן דמשום דמיחזי כהערמה נאסר החמץ בדיעבד, אלא אמרינן שחשב שמותר לדאוג על החמץ של הגוי. ולכתחילה יודיע לגוי שהמקפא נתקלקל, והגוי יעשה מה שרוצה, עכ"ד.

שמע בחוה"מ שירש חמץ לפני פסח

שאלה: מי ששמע בחול המועד שאביו [שאינו שומר מצוות] נפטר לפני הפסח בחו"ל והשאיר לו בירושה מחסן עם חמץ, האם חייב להוציא כל ממונו לנסוע לשם לשרוף כל החמץ?

יסוד השאלה הוא דהיות ואביו נפטר לפני פסח ואז עדיין היה מותר בהנאה ממילא ירש הבן את כל נכסיו, ונמצא שיש לו חמץ ברשותו ועובר לכאן בכל רגע על לאו דבל יראה ובל ימצא. וא"כ השאלה היא אם חייב להוציא כל ממונו ולנסוע לשם כדי שלא לעבור על לאו [דקיי"ל ביו"ד סי' קנ"ז] שחייב להוציא כל ממונו בכדי שלא יעבור על לאו.

תשובה:

אם מכר חמצו לעכו"ם

והנה אם הבן נתן רשות לרב למכור כל חמצו גם חמץ זה נכלל במכירה אף שלא פירט שמוכר מחסן פלוני, שהרי בנוסח המכירה כתוב שמוכר "כל חמץ שיש לו בכל מקום שהוא", ואפילו אם לא מכר שום חמץ ע"י הרב, רק ביטל כל חמצו לפני פסח, נמצא דמדאורייתא אינו עובר, אלא דמדברבנן חייב לבער, וע"ז בודאי אינו מחוייב להוציא כל ממונו. וכל הספק הנ"ל הוא רק במי שלא מכר חמצו לעכו"ם ולא ביטל חמצו אם חייב להוציא כל ממונו. וכן יש להסתפק אם נפטר האב באמצע הפסח דלא הועיל ע"ז המכירה והביטול.

אינו מצוי אצל חמץ

והראוני מש"כ בשו"ע הרב (סי' תל"ו סעי' ו') שמביא דעת רש"י והר"ן, וז"ל "ויש חולקין ע"ז ואומרים שאפילו יש ודאי חמץ הרבה מאוד בתוך ביתו אינו זקוק לו אם יוצא קודם ל' יום, ודי לו בביטול שיבטל במקום שיהיה שם כשיגיע ערב פסח, וגם ביטול זה אינו אלא מדברי סופרים, שמן התורה אינו עובר כלל בבל יראה ובל ימצא על החמץ שבביתו כיון שאין מצוי אצלו בימות הפסח, והתורה אמרה לא ימצא, מי שמצוי בידך, והרי חמץ זה נחשב אצלו כנפל עליו מפולת, וכדברי האומרים שהוא כמבוער מן העולם לגמרי וכו'", ועי' שם שמסיק שבדיעבד יש לסמוך על סברא זו.

ולפ"ז בנד"ד שרק בחוה"מ שמע שמת אביו, וא"א באמצע חוה"מ לבטל חמץ או למוכרו, אין לך בדיעבד גדול מזה, ויכול לסמוך על שיטת רש"י והר"ן שמן התורה אינו עובר ע"ז בבל יראה ובל ימצא כיון שאינו מצוי אצלו, ואינו חייב להוציא כל ממונו בשביל לנסוע לשם ולבער.

אכילת חמץ לאחר פסח

וכן לאחר פסח יכול לאכול החמץ כיון שבדיעבד לא עבר ולא נחשב חמץ שעבר עליו הפסח. ועוד דאפי' אם היה עובר מה"ת בב"י וכו', מ"מ כיון שהיה אנוס עליו לא נאסר משום

בענין שיעור סיפור יציאת מצרים

כתב השו"ע (סי' ער"ה סעיף ט') ליל פסח שחל בשבת מותר לקרות ההגדה בספר (ואין חשש שמא יטה) משום דהוי כעין ראשי פרקים דאין עם הארץ שלא תהא שגורה בפיו קצת. וכתב המשנה ברורה דאם הוא עם הארץ שלא למד מעולם (מצוי בבעלי תשובה) ואין שגור בפיו כלל ההגדה בלי סידור ואין לו שם אדם שדעתו עליו שלא יטה, מ"מ אפשר ג"כ דיש להקל שלא לבטל מצות הגדה שהיא מן התורה, אפילו אם אין לו רק נר של שמן.

והעיר הגר"א שטיינמן זצ"ל מהמבואר בראשונים (עי' אנדרהם בשם הרי"ף) דהא דאין מברכין על מצות סיפור יציאת מצרים (לפני התחלת "מגיד") משום שכבר יצא ידי חובת סיפור בקידוש כשאמר "זכור ליציאת מצרים", היינו דמדאורייתא יוצאים בכל שהוא, וא"כ למה התיר המשנ"ב לומר כל ההגדה, הלא מצות הגדה מן התורה כבר יצא ידי חובה בקידוש. ואולי היות שיש בזה קיום מצוה שרי אע"פ שאינו חובה ועוד דחוששים לשאר הראשונים.

להזמין פועל לתקן מקפא שיש בו חמץ

שאלה: מעשה באחד שהיה לו מקפא מלא חמץ ומכר החמץ לפני הפסח לגוי, וכן השכיר לו המקפא שבתוכו החמץ (כדי שיהא חמץ של עכו"ם ברשותו של עכו"ם), ובחוה"מ נתקלקל המקפא, האם מותר לו להזמין פועל נכרי לתקנו או לא.

תשובה: איתא בשו"ע (או"ח סי' ת"נ סעיף ז') אסור להשכיר כלי לאינו יהודי בפסח כדי שיבשל בו חמץ אבל משכיר לו חמור להביא עליו חמץ, ומפ' המשנה"ב (סי' כ"ג) טעם האיסור משום שהוא רוצה בקיומו של חמץ, שאם ישפך החמץ בשעה שהכלי עומד ע"ג האש יבקע הכלי, והרי הוא כנהנה מן החמץ, משא"כ בחמור לא איכפת ליה אם יאבד החמץ.

גדר רוצה בקיומו

ובעיקר הענין של "רוצה בקיומו", הנה לכאן כל חמץ שמוכר במכירת חמץ לפני פסח לגוי, הרי רוצה בקיומו, דמשו"ה מוכרו ואינו שורפו. אלא י"ל שבעצם אין לו צורך באותו חמץ דוקא, ומה שאינו מבערו היינו משום שאינו רוצה להפסיד ממונו, ואם העכו"ם ישלם מחיר מלא עבורו בודאי היה מקבל, אבל אם יש לו קפידה דוקא על אותו חמץ שיהיה קיים ולא מוכן לקבל תמורתו, אין להתיר למכור החמץ. ולכן כשמשכיר כליו לגוי לבשל בו חמץ, באותו זמן שהכלי עומד על האש והחמץ בתוכו, רוצה שהחמץ ישאר בכלי ושלם יסלקוהו משם כדי שלא יבקע הכלי, וזה נחשב רוצה בקיומו שאסור מדברבנן. דהיינו שרוצה אז בקיום החמץ בעולם, ואע"פ שהחמץ של הגוי אסור.

למכור לעכו"ם חלה של צדיק

ומה"ט דן בשו"ת ערוגת הכנסם (סי' קי"ב) שאין למכור לנכרי חלה מי"ב חלות של צדיק, שאדם שומר למשמרת וסגולה, או שאר חמץ שחשוב לו יותר מדמיו של החמץ ואינו רוצה לבערו, משום שיש כאן רוצה בקיומו אצל הגוי. [ג.ב. ובלא"ה יל"ע אם לא נפקעה קדושת הצדיק מהחלה לאחר שנכנסה לרשות העכו"ם].

למעשה

ולפ"ז בנידו"ד אם יזמין פועל לתקן המקפא שיש בו חמצו

קנס כמבו' במשנ"ב (סי' תמ"ח ס"ק ט'), וכעין זה הורה בעל **שבת הלוי** זצ"ל שאם חלה הרב ולא מכר החמץ ובעל החמץ לא ידע מזה, מותר לאכול החמץ לאחר פסח כיון שנחשב לאונס גמור.

עירוב תבשילין במלאכה דרבנן

שאלה: ביו"ט שחל להיות בערב שבת האם מותר לכתחילה להוציא מרק קפוא מהמקפיא סמוך לזמן קבלת שבת ולהניחנו על האש, ויתחמם רק בליל שבת?

תשובה:

האם צרכי שבת נעשין ביו"ט

יעויין בגמ' **פסחים** (דף מ"ו ע"ב) דמקשי' למ"ד מן התורה צרכי שבת אין נעשין ביו"ט, איך עירוב תבשילין שהוא היתר דרבנן מתיר איסור תורה לבשל מיו"ט לשבת. ומתרצי' בגמ', הואיל ומיקלעי

אורחים, ר"ל דמה"ת אין איסור בבישול מיו"ט לשבת מכיון שאם יבואו אורחים מבעוד יום יהא תבשיל זה ראוי להאכילם, ובכל זאת מדרבנן אסור הואיל ולמעשה אין ידוע שיגיעו אורחים, ולזה מהני היתר של עירוב תבשילין שהוא מדרבנן.

להכין מוקדם מבעוד יום

ומה"ט כתב **המגן אברהם** (מובא במשנ"ב סי' תקכ"ז סק"ג) כשמכניס האוכל ביו"ט לצורך שבת יזהרו להכין האוכל ביו"ט מוקדם בכדי שתגמר מלאכתו בעוד היום גדול שיחא עדיין אפשר לאוכלו ביו"ט, ועי"ז מהני עירוב תבשילין.

האם במלאכה דרבנן צריך להקדים

והנה יש לדון בהא דאמרינן דצריך לכתחילה להיות ראוי להיות, האם זה רק במלאכה דאורייתא, דכדי להתיר האיסור תורה צריך היתר של "הואיל", אבל במלאכה דרבנן מכיון שיש במלאכה זו רק איסור דרבנן להכין מיו"ט לשבת, אפילו בלי היתר של "הואיל" יכול העירוב להכינו סמוך לשבת, או שמא למ"ד דאסור להכין מה"ת מיו"ט לשבת אמרינן גם בזה לא פלוג, ותקנו רבנן כעין דאורייתא, וצריך להכינו באופן שיחא ראוי לאוכלו כבר ביו"ט.

מיו"ט שני לשבת

והנה **בביאור הלכה** שם סעי' א' (סוד"ה וע"י עירוב) כתב שבי"ט שני של גלויות שחל להיות בערב שבת, בשעת הדחק אפשר לסמוך על הפוסקים דס"ל כמ"ד בגמ' שם דמה"ת צרכי שבת נעשין ביו"ט ולא צריך להיתר של "הואיל" ע"ש. ואי אמרינן דבמלאכה דרבנן אינו צריך "הואיל" כלל, הרי ביו"ט שני איסור המלאכה הוא לעולם רק דרבנן, וא"כ לכו"ע אין צריכים להיתר של "הואיל". אלא משמע דלמ"ד צרכי שבת אין נעשין ביו"ט גם באיסור מלאכה דרבנן צריך להיתר של "הואיל", ולכן כ' הביה"ל שרק בשעת הדחק אפשר לסמוך על הפוסקים כמ"ד צרכי שבת נעשין ביו"ט.

ויש לדחות שמצאנו בכמה דברים שהחמירו ביו"ט שני כעין יו"ט ראשון, כגון באמירה לעכ"ם, ולא אמרינן דהוא שבות דשבות שמותר לצורך מצוה, ולכן י"ל דגם בזה החמירו שבמלאכה דאורייתא ביו"ט שני צריך להיתר של "הואיל" כמו ביו"ט ראשון, אבל במלאכה דרבנן שמא יש להקל ע"י עירוב תבשילין גם ביו"ט ראשון ואפילו בלי ההיתר של "הואיל".

בישול חצי שיעור בערב שבת

ועוד יש להביא ראיה מהא דכתב **הפמ"ג** בהקדמה לה' שבת, שאם חצי שיעור היה אסור רק מדרבנן, היה מותר ביו"ט שחל להיות בערב שבת לבשל חצי שיעור סמוך לשבת ע"י עירוב תבשילין, ואין צריך לבשלו מבעודי' ע"י היתר של "הואיל". ולכא"ו מבואר מדבריו דה"ה במלאכה דרבנן א"צ להיתר של "הואיל" [כן הוכיח **אחי הגור"ד** שליט"א]. אולם יש לדחות דשאני חצי שיעור שהוא מותר מה"ת ואין בו רק איסור דרבנן, ומשו"ה לא החמירו בו כעין דאורייתא, משא"כ בשאר מלאכות כגון בישול דמשכח"ל שיחא אסור גם מה"ת, שמא תיקון בה רבנן כעין דאורייתא שגם בזה צריך להיתר של "הואיל" כבמלאכה דאורייתא, וצריך שיחא לכתחילה ראוי מבעוד יום.

לבשל מרק קפוא

ולפ"ז יש לדון בנד"ד, שכבר בישל המרק מעיו"ט והקפיאו, ועכשיו ביו"ט רוצה לחממו, דלפי דעת **השו"ע** (או"ח סי' ש"ח סעי' ט"ז) שדבר נוזל שנצטנן לפחות משיעור יד סולדת בו יש בו איסור בישול דאורייתא כשחוזר ומחממו, בודאי צריך לחממו מבעוד יום, כדי שיחא ראוי להשתמש בו מבעוד יום בכדי להתיר האיסור דאורייתא, אבל לפי דעת **הרמ"א** שם, וכמו שביאר **החזון איש** (או"ח סי' ל"ז ס"ק י"ג וס"ק ל"א), דמעיך הדיון ס"ל שאין בישול אחר בישול אפילו בדבר לח, ורק לכתחילה מחמירין אם נצטנן לגמרי ע"ש, א"כ כשמחמם המרק יש בזה רק איסור דרבנן, אולי בזה אין צריך להגיע להיתר של "הואיל", ומותר לחממו אפילו סמוך לשבת.

ולמעשה:

אם בישל מרק מעיו"ט והיה במקפיא, ורוצה לחממו ביו"ט לצורך שבת ע"י עירוב תבשילין, לבני ספרד שנוהגים כהשו"ע עדיין יש בזה איסור בישול מה"ת, וע"י עירוב תבשילין מותר לחממו ע"י צירוף של "הואיל", וא"כ צריך לחממו מבעוד יום כדי שיחא ראוי גם ביו"ט עצמו אם יבואו אורחים. אבל לבני אשכנז שנוהגים כהרמ"א, מכיון שאין בזה איסור בישול דאורייתא יכול לכתחילה לחממו סמוך לשבת, ואינו צריך להיתר של "הואיל", וכן הורה בעל **שבת הלוי** זצ"ל. ויש סוברים דגם בזה יש להחמיר, מכיון דרבנן תקנו כעין דאורייתא, וצריך להיתר של "הואיל", וכן הורה **הגר"ז קרליץ** שליט"א.

בישול בחוה"מ לצורך יו"ט אחרון

שאלה: בן א"י הנמצא בחו"ל בימי פסח, האם יכול לבשל בחוה"מ עבור יו"ט האחרון של פסח [של חו"ל] לצורך עצמו או לצורך בני חו"ל.

תשובה: איתא **בשו"ע** (סי' תצ"ו סעי' ג') בני ארץ ישראל שבאו לחוצה לארץ אסורין לעשות מלאכה ביו"ט שני בישוב אפילו דעתו לחזור, וכתב **המג"א** (ס"ק ד') אפילו בצנעא אסור לעשות. וכתב **בהנהגות רע"א** שם שלעצמו אסור לבשל בחול המועד לצורך יו"ט שני של יו"ט אחרון, ע"כ. והיינו שיש לו בודאי דיני בן ארץ ישראל ויו"ט שני אצלו הוא כיום חול, ורק לחומרא יש לו דין בן חו"ל וצריך לשמור יו"ט שני, ונמצא שמבשל בחוה"מ לצורך חול, ואסור.

אולם מותר לבן ארץ ישראל לבשל בחוה"מ לצורך בן חו"ל לצורך יו"ט שני של גלויות, דכיון שבן חו"ל עצמו מותר לו לבשל ממילא מותר גם לאחרים לבשל בשבילו [וכעין שמצינו שאם זה דבר האבד אחרים עושים בשבילו אפילו בשכר אע"ג דלדידהו אין זה דבר האבד, **שערי יצחק** כלל י"ד אות ה'], ועוד שזה נחשב לצורך יו"ט, כיון שאצל האנשים האוכלים הוא יו"ט [מנחת שלמה ח"א סי' ט' אות ב', והוסיף שאולי מותר לבשל ביו"ט בארץ ישראל בתחילת הלילה של יו"ט, כדי לשלוח התבשיל לחו"ל במטוס של נכרים עבור תינוק או חולה שאב"ס חזק לך, אע"ג שבשעה שיגיע לשם יהיה כבר אסרו חג בארץ ישראל, דכיון שאצל האוכלים הוא עדיין יו"ט שפיר נחשב זה בישול לצורך יו"ט].

ולסיכום:

בן ארץ ישראל מותר לו לבשל בחול המועד לצורך יו"ט אחרון של חג עבור בן חו"ל, אבל לצורך עצמו (אפילו אם הוא נמצא בחו"ל) אסור לבשל לצורך יו"ט אחרון, כיון דאצלו הוא חול.

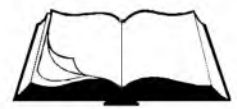
ויש להוסיף שאם מבשל לעצמו לצורך יו"ט שביעי של פסח, ובדרך ריבוי בשיעורים מוסיף לצורך יו"ט אחרון מותר, וכמבואר **בשו"ע** (סי' תק"ג) ממלאה אשה קדירה בשר אע"פ שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת, ומ"מ רק מה שעולה לו בפעולה א' כגון להכניס הרבה אוכל בב"א בתוך הסיר, אבל לקלף ירקות וכדומה, שכל חתיכה וחתיכה היא טרחה בפני עצמה, מותר רק כמה שצריך ליום השביעי של פסח בלבד.

לעילוי נשמת

ראב"ד לונדון מרן הגאון רבי יוסף צבי הלוי בן רבי ברוך חיים דינר זצוק"ל - נלב"ע ערב פסח תשס"ז - ת.נ.צ.ב.ה.
ראב"ד זיכרון מאיר ב"ר וראש ישיבת חכמי לובלין מרן הגאון רבי שמואל הלוי בן רבי יוסף צבי וואזנר זצוק"ל - נלב"ע ס"ו ניסן תשע"ה - ת.נ.צ.ב.ה.
בעל החידושים וביאורים מרן הגאון רבי חיים שאול ב"ר שמואל גריינימן זצוק"ל - נלב"ע כ"א ניסן תשע"ה - ת.נ.צ.ב.ה.

מִי יֵרֵם מִי יֵרֵם

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח').

גליון 363 **מדיני פסח שחל בשבת, ושאלות בעניני הפסח** ניסן תשע"ט

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב ביהכ"נ צא"ל "דברי שיר" ב"ב

פסח שחל בשבת

שבת הגדול

במוצש"ק במערב אומרים "ויחי נועם..." (משנ"ב סי' רצ"ה ס"ק ג'), פמ"ג, וכן נהגו אצל ה"חזון איש", "ארחות רבינו" ח"א עמ' קכ"ח, קונטרס "אגירתא חדא" מהגר"ש דבליצקי זצ"ל. ויש נוהגים שאין לאמרו ("לוח א"י"), כיון שערב פסח אסור במלאכה משום קרבן פסח, אין כאן ששת ימי מעשה).

הדלקת נרות

כשחל יום ראשון של פסח בשבת מדליקים נרות לפני שקיעת החמה (ולא ככל יו"ט שיש נוהגים להדליק לאחר שחזורים מביהכ"נ), ומברכים "להדליק נר של שבת ושל יו"ט" (משנ"ב סי' רס"ג ס"ק כ"ד).

קבלת שבת

בקבלת שבת נוהגים שלא לומר "לכו נרננה" ומתחילים מ"מזמור שיר ליום השבת", וכן אין אומרים פרק "במה מדליקין" (רמ"א סי' ר"ע ס"ב).

"ויכולו" ומעין שבע

בערבית לאחר תפילת י"ח אומרים "ויכולו" בקול רם ואח"כ הלל, אבל אין אומרים ברכה מעין שבע (שו"ע סי' תפ"ז ס"א) מכיון שלא נתקן אלא משום מזיקין, ובפסח הוא ליל שימורים (משנ"ב ס"ב). ש"ץ שטעה והתחיל ברכה מעין ז', אם רק אמר "ברוך אתה" יפסיק, אם כבר המשיך ואמר השם יאמר "למדני חוקיד", ואם אמר אלו קינו ימשיך ויאמר "מלך העולם וכו', לקרוא את ההלל", ואם כבר התחיל הברכה ואמר "אלוקינו ואלוקי אבותינו", ימשיך כל ברכה מעין ז' ויחתום בסוף כרגיל, ויסמוך על הפוסקים שסברו שכן יברך ("דעת תורה" סי' תפ"ז ועי' שו"ת "רב פעלים" או"ח ח"ב סי' ל"ב ו"הל' שבת בשבת" ח"א עמ' שכ"ג).

"שלום עליכם" וברכת הבנים

יש נוהגים לומר "שלום עליכם" ו"אשת חיל" כמו בכל ליל שבת (עי' "מטה אפרים" סי' תקפ"ג), וכן מברכים את ברכת הבנים כמו בכל ליל שבת ("דרכי יוסף צבי" עמ' קל"ז).

קידוש

בקידוש אומר "ויכולו" ומזכיר בתוך הברכה גם של שבת. גם הנוהגים בכל ליל שבת לעמוד בשעת אמירת "ויכולו", בליל הסדר יושבים ("אליהו רבה"), וכענין מבואר במשנ"ב סי' תע"ג סק"ד לענין ברכת קידוש והבדלה, ובסי' תפ"ס סק"א לענין אמירת הלל, ויש נוהגים לעמוד גם בליל הסדר.

אם שכח לומר "ויכולו" בכל שבת צריך לאמרו על הכוס באמצע הסעודה (משנ"ב סי' רצ"ה ס"ק מ"ה) אבל בזה שאסור להוסיף על הכוסות יאמר "ויכולו" בכוס השניה, או על הכוס באמצע הסעודה, שמותר להוסיף על הכוסות. אבל לא יאמרו על הכוס באמצע ההגדה.

בעת אמירת הקידוש, אם הזכיר של שבת בלבד או של יו"ט בלבד צריך לחזור ולקדש (שו"ע סי' תפ"ז ס"ק ב'). אם הזכיר את שבת ויו"ט באמצע הברכה וסיים בשבת בלבד ("מקדש השבת"), אין לחזור על הברכה (משנ"ב סי' ק"ז). הזכיר שבת ויו"ט באמצע הברכה וסיים ביו"ט בלבד, י"א שלא יחזור ("שו"ע הרב" סעיף ג'), וי"א שצריך לחזור על הברכה ("מטה אפרים" סי' תקפ"ב סעיף כ'), ו"ביאור הלכה" סי' תפ"ז סוד"ה מקדש נשאר בצ"ע, וספק ברכות להקל (הגר"ש אוערנד צ"ל).

הגדה לאור הנר

מותר לקרוא ההגדה מספר לאור הנר אף שהוא ביחיד ולא חיישין שמא יטה שאין עם הארץ שלא תהא שגורה בפיו קצת (שו"ע סי' ער"ה ט'), ואפילו הוא עם הארץ למד כלל מ"מ יש להקל שלא יבטל מצות הגדה שהוא דאורייתא (משנ"ב סי' ק"ז), וכן לגבי הפיוטים שלאחר ההגדה אף הם שגורים בפי הכל ומותר לקרוא לאור הנר ("חוט שני" סי' פ"ד ס"ק ז'). והינו "אחד מי יודע" ו"חד גדיא" השגורים בפי כל, אבל "ויחי בחצי הלילה" ו"ואמרתם זבח פסח" אינם שגורים בפי כל, ולכן אלו שיש להם שעון שבת לחשמל יש לכוון שלא

יכבה לפני סוף ההגדה. ולפי מש"כ במשנ"ב (סי' ער"ה ס"ק ד') בנרות שלנו מותר לקרוא משום דלא שייך בהם שמא יטה, עי' שם.

צליית זרוע וביצה

צריך לצלות הזרוע והביצה לפני שבת, ואם שכח אין שום אפשרות לצלותם בשבת, וישים זרוע או חתיכת בשר מבושלת אחרת.

הכנת חרוסת

חרוסת, אם טחן מבעוד יום ולא נתן את היין, יעשה בשינוי שיתן את היין בכלי ואח"כ ישים את החרוסת, ויערבב את החרוסת באצבעו ולא בכף, או יאחז הכלי וינענע. וכל זה מותר רק אם עושה בלילה רכה (עי' שו"ע סי' שכ"א, רמ"א סעיף ט"ז).

הכנת מי מלח

יכין את מי המלח קודם שבת ולא יעשה בשבת כמבואר בשו"ע (סי' שכ"א ס"ב), ואם לא עשה קודם שבת ואין לו חומץ לטבול בהן יש לעשות מי מלח מעט (משנ"ב סי' תע"ג ס"ק כ"א).

אורח עכו"ם בליל הסדר

בכל יום טוב אסור להזמין עכו"ם או חילוני לאכול אצלו ביו"ט, שמא יבוא לבשל בשבילו, אבל כשחל בשבת מותר, שאין כאן חשש.

בעל הבית יזהר שאורחו הגוי לא יגע בשום בקבוק יין שעל השולחן, כדי שלא יאסר משום יין נסך, כל שכן שיזהר שלא ימזוג מהבקבוק.

וכן המארח לא ימזוג יין לתוך הכוס שלו מהבקבוק שמזוג יין לאורח, כי אם יש שיירי יין בתוך כוסו של האורח, הוא מתחבר ומצטרף ליין שבבקבוק על ידי קטפרס כמבואר בשו"ע (הל' יין נסך, קנ"ב א'), והיין שבבקבוק נאסר.

בנוגע למצות – יזהר המארח שלא יתן לאורחו הגוי שיריים ממצת המצוה, מאחר שיש בזה משום ביזוי מצוה, וכן בכל שיורי מצוה אחרים שיש על השולחן (עי' משנ"ב סי' קס"ז ס"ק צ"ז וב"שולחן שלמה" שם).

ועיין ב"כף החיים" (שם ס"ק ק"מ) שהביא מעשה נורא מזקנו של בעל שו"ת "רב פעלים" ה"בן איש חי" זצ"ל, שאמר לאחד שהאכיל מצה לשכנו עכו"ם שאפשר שיזיקנו השנה נזק גדול, ורק בנס הצליח לברוח מפניו, עיין שם.

שבת "רצה" או "יעלה ויבא"

בליל הסדר שחל בשבת, אם שכח לומר "רצה" או "יעלה ויבא" בברכת המזון, ונזכר לאחר שהתחיל ברכת "הטוב והמטיב" חוזר לראש ברכת המזון, ואם נזכר לפני שהתחיל ברכה רביעית, אומר "ברוך... שנתן שבתות... או "שנתן ימים טובים..." ואם שכח שניהם אומר "ברוך... שנתן שבתות וימים טובים..." (שו"ע סי' קפ"ה ומשנ"ב שם). אם נזכר לאחת שתיית הכוס שלא אמר "רצה" או "יעלה ויבא" יחזור ויברך ברכת המזון אבל לא יחזור וישתה (משום ד"א שיש על זה שם ברכת המזון, וי"א שבדיעבד אם שתה שלא על הסדר שתקנו יצא ידי חובתו, וא"כ הוי ס"ס ואינו יכול לחזור ולשתות, דהוי מוסיק על הכוסות).

נשים ששכחו "יעלה ויבא" בליל הפסח חייבות לחזור ולברך כמו כששכחו "רצה" בשבת (שו"ת רע"א מה"ק תשי"א).

שלום זכר בליל הסדר

שאלה: האם נוהגים לעשות שלום זכר בליל הסדר שחל בשבת? **תשובה:** כמדומה שאין עושים (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

קריאת מגילה

קוראים מגילת "שיר השירים" ביום ראשון של פסח מכיון שהוא שבת, ובחול"ל קוראים ביו"ט אחרון.

הבדלה

במוצאי יו"ט ראשון, כיון שהוא גם מוצאי שבת אומרים "ויתן לך...", ומבדילין כרגיל בנר ובשמים וזמירות של מוצש"ק.

עירוב תבשילין בערב שביעי של פסח

מכיון דשביעי של פסח חל ביום שישי, צריך לעשות עירוב תבשילין מלפני החג, בכדי להחזיר להכין ביו"ט את צרכי השבת.

בית הוראה ע"י ביהכ"נ "דברי שיר", רח' זכריה 4, בני ברק. פתוח בימות השבוע (א'-ה') :

אחה"צ, בין השעות 13:45 - 14:15. טל': 03-6194741

סעודת יו"ט

יש להזהר להתחיל סעודת יו"ט קודם שעה עשירית מכיון שהוא ערב שבת. וכמו כן אלו שאוכלים סעודה שלישית מפני חביבות מצות אכילת מצה שזמנה הולך לו, וכמנהג הגר"א, יזהרו להתחיל קודם שעה עשירית.

בישול קטניות בשביעי של פסח

אלו שמקפידים לא לאכול קטניות או שרויה בפסח, יש נדון אם מותר לבשל בשביעי של פסח לצורך שבת, דשםא עירוב התבשילין מתיר רק דברים שמותר לאכול ביו"ט, ורוב הפוסקים מתירים לבשל קטניות או שרויה גם ביו"ט זה, כיון שהרבה אוכלים, נמצא שראויה לאחרים (עיי' "חזון איש" סי' מ"ט ס"ק ט"ז) ומה"ט מותר לבשל קטניות לצורך "שלוש זכר" וכד'. ויש להזהר שלא לטעום ממאכלים אלו קודם צאת החג.

חמץ וקטניות בשבת אסרו חג

לפי רוב הפוסקים מותר לבני ארץ ישראל לאכול חמץ בשבת רק אין לנו אפשרות לכך, ולכן נוהגים להמשיך לאכול מצות ומאכלי פסח עד מוצאי שבת, ואם גוי יביא מאכלי חמץ משלו באמצע השבת מותר ליהודי לאכלו.

אלו שמקפידים כל הפסח לא לאכול קטניות או מצה שרויה יכולים לאכלם בשבת זו, מכיון שאין זה חג הפסח אלא שבת רגילה. ובכל זאת אלו שמקפידים על כך לא יבשלו מאכלים אלו בכלי פסח שלהם, כיון שיש מקפידים גם על הבליעות, וא"כ לא יוכלו לבשל באותם כלים אוכל לצורך שביעי של פסח, לכן יש לייחד להם כלים מיוחדים, ויש המקפידים שבימי הפסח לא תהיה שרוייה ברשותם כלל.

תוספת שבת על יו"ט

ביו"ט שחל בערב שבת יש להקדים כמו בכל שבת ולעשות תוספת שבת על קדושת יו"ט, ונשאר בזה ב' קדושות, גם של יו"ט וגם שבת ("חזון איש" זצ"ל ודלא כט"ז סי' תרס"ח שסבר שע"י קבלת שבת נפקעת קדושת יו"ט. עיי' "ארחות רבנו" ח"ב עמ' ק"י).

בגדי יו"ט בשבת

הרבה נוהגים ללבוש בגדי יו"ט עד לאחר שבת, כדי שלא יהא זלזול בכבוד שבת.

קידוש ליל שבת

בן חו"ל שעושה קידוש ביו"ט שני שחל בשבת יוכל להוציא בן א"י בקידוש, ויכוון לצאת רק בחלק של שבת ("ברכי יוסף"). (וכע"ז מי שמברך "על המחיה" וי"ע להוציא יכול להוציא מי שמחויב רק ב"על המחיה").

בן חו"ל בקריאה של א"י

בשחרית בשבת בן חו"ל יכול לעלות לתורה לקריאת פרשת שמיי אף לדלידיה יו"ט אחרון של פסח הוא ("לוח א"י").

"אב הרחמים" באסרו חג

בשבת שהוא אסרו חג אין אומרים "אב הרחמים" ("לוח א"י") אע"פ שבשאר ימי ספירת העומר אומרים אפילו בשבת מברכין ובימים שאחרי ר"ח סיון, אבל בחו"ל שהוא יו"ט אומרים "אב הרחמים" מפני שמזכירין בו נשמות.

הבדלה במוצאי שבת (מוצאי יו"ט שני)

במוצאי"ק יכול בן חו"ל לצאת יד"ח הבדלה על ידי בן א"י, ואפילו אם לא כיוון הבן א"י להוציא יצ"ח הבדלה המוטלת עליו מחמת יו"ט שני (הגר"ש אויערבך זצ"ל, ובעל "קהילות יעקב" זצ"ל).

קריאת שמיי שמונה פעמים

כשחל שמיי של פסח בשבת, קוראים פרשת שמיי שמונה פעמים בחו"ל: א. מנחה שבת הגדול. ב. יום שני. ג. יום משיח. ד. מנחה בשבת יו"ט ראשון. ה. מנחה בשבת שמיי של פסח. ו. יום שני. ז. יום משיח. ח. שבת פ' שמיי, ובשנה מעוברת פ' אחרי מות שמונה פעמים.

שאלות בעניני פסח

עבודות נוספות לעוזה בית

שאלה: העובד בבתיים כדי לנקותם לפסח, ומרבה לעבוד גם בלילה עד מאוחר (כדי להרוויח עוד כסף), ולכן למחרת הוא עייף ועובד פחות טוב, האם מותר לעשות זאת?

תשובה: איתא בשו"ע (חו"מ סי' של"ז י"ט) אין הפועל רשאי לעשות מלאכה בלילה ולהשכיר עצמו ביום וכו' מפני ביטול מלאכתו של בעה"ב, שהרי מחליש כוחו שלא יוכל לעשות מלאכת בעה"ב בכוח. וכעין זה איתא ברמ"א (יו"ד סי' רמ"ה י"ז), אסור למלמד להיות נעור בלילה יותר מדי, כדי שלא יצריח עצל ביום ללמד, וכן לא יתענה או לעצור במאכל ובמשותה כי אלו דברים הגורמים שלא יוכל ללמד היטב, עיי"ש. מכאן מבואר שלעשות פעולות שגורמות למעט במלאכתו, זה איסור דאורייתא משום גזל.

חולה שאסור לו לאכול מצה

שאלה: חולה שאסור עליו הרופאים לאכול מצה, משום שזו סכנה עבורו, האם מותר לו לאכול בכל זאת?

תשובה: לא יפר את הוראתם, ואפילו אם החולה רוצה להחמיר על עצמו אינו רשאי לברך על האכילה (שו"ת "יהודה יעלה" למהר"א אסאד, או"ח תש" ק"ס: י"א) אך יאמר "וצונונו" והתורה אמרה "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם" וכן "חי בהם", וגם אין מצוה הבאה בעבירה גדולה מזו, ועיי' שו"ת מהר"ם שיק או"ח תש" ר"ס).

חולה שאינו יכול לאכול מרור

שאלה: חולה שאינו יכול לאכול מרור בליל הסדר, איך ינהג? תשובה: כשיגיע בסדר ההגדה ל"מרור זה שאנו אוכלים על שום מה" ידלג על המילים "שאנו אוכלים", ויאמר רק "מרור זה על שום מה" (הגר"ש אויערבך זצ"ל), ואם יכול ראוי לו ללעוס מעט מהמרור בפיו, ואפילו שאינו בולע כלל, זכר לטעם המרירות, אולם לא יברך על לעיסה זו (משנ"ב סי' תע"ג ס"ק מ"ג).

אכל מן בטעם מצה

שאלה: במדבר היה לעם ישראל מן, ואם חשבו על לחם למ"ד טעמו וממשו קיבל המן תכונת לחם גם לגבי העיכול בגוף (עיי' ספר "טעמא דקרא" פ' בשלח), ולפי זה מה הדין אם חשבו שיהא טעם מצה, האם יוצאים בזה בליל הסדר לחובת מצה? תשובה: צריך מצה העשויה מקמח חמשת המינים, אבל מן היה רק בצורת מצה ובטעם מצה, אבל לא היה ממש מצה, ולא יוצאים בה חובת מצה (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

פתיחת דלת ב"שפוך חמתך"

שאלה: המנהג הוא לפתוח את דלת הבית בשעת אמירת "שפוך חמתך", האם מי שמפחד לפתוח את הדלת הפונה לחדר המדרגות באמצע הלילה יכול לפתוח את דלת המרפסת? תשובה: אליהו הנביא לא צריך דווקא את חדר המדרגות, ולכן אפשר לפתוח את דלת המרפסת אפילו אם גר בקומה גבוהה (הגר"ש אלישיב זצ"ל).

חבילת חמץ שהגיע בדואר

שאלה: בר"ח אייר קיבל חבילה מבית חרושת (לאחר ששלח להם מוצר פגום), והתברר שהחבילה היתה מונחת ברשות הדואר במשך שלושה שבועות, האם נאסר תוכן החבילה משום חמץ של יהודי שעבר עליו הפסח? תשובה: עלינו לברר שלושה דברים:

- א. מי נחשב הבעלים על החמץ בפסח?
- ב. האם הבעלים מכרו את החמץ?
- ג. האם מועילה המכירה של הבעלים?

א. אדם השולח חבילה בדואר כל זמן שלא הגיעה לכתובת המקבל עדיין השולח נחשב לבעליה, היות שהמקבל לא עשה בו שום קנין, ועוד, אם נאבד בדואר השולח צריך לשלוח חבילה שנייה.

ב. לפ"ז מכיון שבית החורשת הוא הבעלים של החמץ, עליו למכור את החמץ. ובנד"ד התברר שעשה מכירת חמץ, ונעשתה על ידי בד"ץ ירושלים כדת וכדין, ועוד הוסיפו בשטר שהמכירה חלה על כל החמץ שיש להם בין ברשותם, בין באוויר, בין על הים, ובכל מקום שהוא, וא"כ הרי זה חמץ של גוי שעבר עליו הפסח ומותר לאכלו.

ג. יש לדון האם מהני מכירתם או שמא זה נחשב כמו אינו ברשותו כיון שהדואר לא היו מחזירים את החמץ לשולח (וכעין שמצינו גזל ולא נתיאשו הבעלים, שניהם אינם יכולים להקדישו, זה משום שאינו שלו וזה משום שאינו ברשותו), ומסתבר שכיון שהדואר הם שלוחים של השולח (ולא מחזירים להם משום שזה סדר עבודתם ושליחותם), עדיין נחשב הדואר לשומר של השולח, וק"ל יד שומר כיד בעלים, ויכול הבעלים למכור את החמץ שמונח ביד הדואר (הגר"נ קרליץ שליט"א).

ברכת "שהחיינו" בשעת הקידוש

כתב ב"אבודרהם" שיש לכוון בשעת ברכת "שהחיינו" על שאר מצוות הלילה, שהם מצות סיפור יציאת מצרים, מצה וכו'. ומובא בשם הגר"ש אויערבך זצ"ל שהיה מכריז לפני הסדר שיכוונו בברכת "שהחיינו" לשאר מצוות הלילה. מ"ש ממגילה ששם כתוב:

יש להעיר למה המג"א כתב כן בהל' מגילה (מובא במשנ"ב סי' תרצ"ב ס"ק א') שצריך לכוון על שאר מצוות היום, משלוח מנות, סעודת פורים וכו', ולמה כאן בהל' פסח לא כתב כן לכוון (ומשמע בפשטות שאין צריך לכוון).

א. ויש שמתרצים שלגבי מגילה, כיון דשאר מצוות היום לא הוי באותו מעמד, לכן צריך לכוון עליהן, משא"כ בליל הסדר שעושים את שאר מצוות היום באותו המעמד, באותו מהלך של ליל הסדר, וממילא זה נחשב שמכוון על שאר המצוות.

ב. שמעתי בשם הג"ר מיכל פיינשטיין זצ"ל לגבי פסח, ברכת "שהחיינו" הולכת על קדושת היום וממילא כל המצוות נכללות בה, ולא צריך לכוון, משא"כ לגבי מגילה, זה קאי רק על מעשה קריאת המגילה ולא על שאר המצוות, ולכן צריך בפירוש לכוון עליהן, עכ"ל.

בדיקת חמץ - מצווה אחת או כמה מצוות נפרדות

לכל חג וחג יש מצוות שהתורה יחדה לחג. בר"ה - תקיעת שופר, בסוכות - ישיבת הסוכה ונטילת לולב, בפסח - אכילת מצה בליל הסדר וקרבן פסח. בחג הפסח יש גם עניין מיוחד¹ **האיסור לאכול חמץ**. מקורו בתורה מהפסוק בפרשת בא: "כל האוכל חמץ ונכרתה" וכו' (ועוד פסוקים). מלבד איסור אכילת החמץ, ישנו גם **איסור נוסף של לא ליהנות** מן החמץ. כמובן, המדובר כאן בכל סוגי ההנאות האפשריות מלבד האכילה, וכגון להאכיל לבהמתו וכיו"ב. לא רק אכילה והנאה אסרה תורה, אלא שגם **לא יהיה לך חמץ**. איסור זה, חריג משאר איסורי תורה. לשם ההשוואה, באיסורי תורה אחרים [ערלה וכלאי הכרם] נאסר ליהנות אך התורה לא אסרה בלאו ועשה החזקת ערלה וכלאי הכרם בביתו. [יש איסור להחזיק בבית משום תקלה (עי' יו"ד ס' נז ועי' תוס' פסחים דף ב. וש"ר שם)]

הראשונים: הרמב"ם (בספר המצוות) והחינוך (מצווה יא) מונים את איסורי החזקת החמץ בשני לאוין ומצוות עשה. וז"ל החינוך: "שלא ימצא חמץ ברשותנו בכל ימי הפסח שנאמר: שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם." [יצוין שלהרבה מהראשונים, איסור 'כל ימצא' קיים גם כאשר החמץ שלי נמצא ברשות אחרת וכגון אצל הגוי]. בהמשך (**מצווה כ**) כותב החינוך, את האיסור של "לא יראה לך", **ובמצווה ט'** - מצוין שישנה חובה, של תשבייתו³ שאור מבתיכם. לסיכומם של דברים: אדם המחזיק חמץ בפסח, (רח"ל) למעשה, עובר על שלשה איסורי תורה, **בל יראה, כל ימצא, ומבטל מ"ע של תשבייתו**. (והטעם שהתורה אסרה גם בלהחזיק חמץ ע' רן רפ"ק ובספר החינוך). מה הפתרונות כדי שאדם לא יעבור איסורים אלו בפסח? למעשה, התורה לא כותבת במפורש, מה לעשות. ישנן, כמה אפשרויות בגמ' ובראשונים.

- שורף - אין חמץ, וקיים גם תשבייתו.
 - ניתן להפקיר - כי כתוב לא יראה לך וכו' "שלך אי אתה רואה" אפילו של ישראל אחר. בפשטות⁴ אם לא קיבל עליו אחריות.
 - י"א שאפילו לא מפקיר בפועל אלא מבטלו - החמץ הזה בשבילי הוא כמו עפר⁵. (ע' רמב"ן ומהר"ם חלוואה דף ד.). ואכן י"א שמעיקר הדין מועיל גם כשרואה ממש את החמץ בבית שלו דאומר שאצלי לא לעבור על איסור תורה חשוב מכל דבר - אך י"א שלא מועיל ביטול על חמץ שבענין, שהתורה לא סמכה על זה, אך מעיקר הדין גם זה אפשרי).⁶ (ע' מ"ב ס' תלו סק' ה) כל זה מן התורה - ביחס לאיסורי התורה הנזכרים לעיל, והדרך איך לא לעבור עליהם.
- חז"ל תקנו לבדוק את החמץ. ידועים דברי המשנה בריש פסחים: "אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר". איפה זה כתוב בתורה? אומרים חלק מהראשונים - שיש עוד אפשרות לא לעבור על כל יראה מהתורה - איך? **לבדוק את החמץ**. גם בדיקת הבית מחמץ, והוצאת כל החמץ מהבית, מועילה כדי לא לעבור על איסורים מהתורה. [כמו הדרכים שצינו לעיל - הפקר, ביטול, שריפה...]. ההנחה היא, שבד"כ במשך השנה יש חמץ בבית. אם אחד לא יפקיר ולא יבדוק הוא עובר על כל יראה. וכי מה יטען להגנתו - "איני יודע אם יש לי חמץ בבית". מה אתה חושב שאתה לא אוכל חמץ כל השנה? לחם, ביסקוויטים, בפרט שיש ילדים. (כמובן, מי שהוא רגיש למוצרי חיטה ולא מכניס לבית רק פירות וירקות זה נקרא שאין לו חמץ בבית, אבל סתם אדם בחזקה שיש לו חמץ בבית). ואכן, מעיקר הדין לשיטות אלו, כלפי דין התורה - אם אדם בדק ומצא ל"ע, חמץ בפסח - בפשטות אחרי שבדק טוב, אין עליו תביעה, הוא בני"א. **אפילו לא עבר על איסור כל יראה בשוגג**, הוא פשוט לא עבר על איסור כל יראה ככל שבדק והוציא החמץ מרשותו עד היכן שידו מגעת. כמובן, שעכ"פ הוא מחויב מכאן ולהבא במצוות עשה של "תשבייתו". (ועי' ר'ן שם ופרי חדש ס' תל"ב)
- כאן מגיע תקנת חכמים של בדיקת חמץ - באו חכמים וירדו לסוף דעתו של אדם, ותקנו - שצריך לעשות שני דברים לא זה לבד (ביטול) ולא זה לבד (בדיקה), דווקא שניהם יחד. בדיקה לבד לא מספיקה, כי **אנשים לא מספיק מרוכזים**, לא בודקים כמו שצריך, לכן צריך לבטל, גם כן (או הפקר או ביטול כידוע בראשונים). גם ביטול לבד לא מספיק, כי חוששים **שהוא לא מספיק רציני** בזה - אין פיו וליבו שווין. אולי לא מתכוון לבטל.

¹ בנוסף לאיסור הכללי שיש בכל החגים של שביתת מומלאכה

² ובאיסור של כל יראה - י"א שהאיסור קיים רק אם הוא רואה אבל אם מוטמן או נמצא אצל מישהו אחר, לא עובר. עם זאת, להלכה נפסק שעובר גם בבל יראה גם בנמצא אצל אחר. וכמו שמצינו באיסור של כל ימצא.

³ ובגמ' בפסחים מחלוקת תנאים באופן הקיום של מצוות תשבייתו - לר"י רק בשריפה ולחכמים **גם בשאר דרכים** ולהלכה נפסק כחכמים. (עי' סימן תמ"ה ובפוסקים שם).

⁴ אף שיש החולקים וסוברים שחמץ של ישראל אחר, יש עליו מצווה של **תשבייתו** וי"א שהוא מדין **ערבות** ואכמ"ל (עי' משנה ברורה מב' ס' תמ"ג)

⁵ יש לזה תקדים בגמ' כמו בע"ז שמבטלים אותה. אבל במציאות המוכרת לנו קשה מאוד לנו להבין את זה. מטבע יש לו שוויות גם חמץ יש לו שוויות. נחשוב על אדם בעל מפעל אוסר שאומר בשבילי הוא לא שווה. זה אחת הסיבות שכבר בזמן חז"ל לא רצו לסמוך על הפיתרון הזה, ולא רצו לסמוך על דעת בני"א בעניין זה, שמה לא יבטלו יפה, כמו שאומר הר"ן בתחילת מסכתין.

⁶ השאלה אם הוא מקיים מצוות תשבייתו בזה שהוא מבטל או מפקיר - זה מחלוקת מפורסמת בין הראשונים רש"י ותוס' וסברת הראשונים שלא מועיל דחיזון שר"י מצריך שריפה וגם לרבנן פעולה של השבתה מסוימת.

כמו"כ אולי לא מספיק רציני בהפקר⁷. ולא זו בלבד, אלא אף הצריכו ברכה על תקנה זו, כי חלק מהתהליך הוא לבער את החמץ, ועל זה תקנו הברכה.

אם אינו יכול להוציא את כל החמץ. אדם שלא יכול לבער את כל החמץ. יש לו עסקים חובקי תבל. הוא נזכר בערב פסח שיש לו חמץ בהודו, ונניח, שמדובר באופן שהוא לא יכול למכור לגוי וכגון שנמצא כעת בערב פסח, בסין, בלי יהודים לידו, ובמקום עכשיו אין לו אפשרות למכור לגוי. אמנם, הוא בודק חמץ במקומו, כמובן, אך מה לגבי החמץ בהודו, הוא הרי לא יכול לבער אותו.

השאלה המרכזית היא: **האם חייב לבדוק והאם הוא יכול לברר על ביעור חמץ.** באופן שהוא יודע עכשיו שהוא לא מבער את כל החמץ? מן התורה, שיעור איסור חמץ הוא בזית כשיטת ב"ה. לגבי איסור אכילת חמץ בפחות מכזית, להרבה פוסקים, יש כאן 'חצי שיעור' שאסור מן התורה. [אמנם, יש דיון בפוסקים, אם יש איסור בל יראה בחצי שיעור, אך הרבה פוסקים ס"ל שיש בל יראה גם בחצי שיעור]. נניח כרגע, לצורך השאלה, שיש בל יראה גם על פחות מכשיעור⁸. [ע' שאג"א ודגול מרובה בס' תמ"ב ובחזו"א] **נתבונן**. אדם שיש לו 2 כזיתים של חמץ. מה דינו? האם הוא עובר על כל כזית וכזית איסור נפרד או שמכזית והלאה עובר על איסור אחד מתמשך? נדגים זאת באופן הבא. אדם אכל כזית מצה, קיים מצוות אכילת מצה, האם כשאכל שני כזיתים, קיים שתי מצוות? בפשטות לא⁹. נטל לולב בסוכות, קיים מצוות נטילת לולב. נטל אחרי עוד שעה, הוא כבר קיים את המצווה, ולא יקיים שוב מצוות נטילת לולב, **פשוט**. א"כ ה"ה בצד החיוב [צד האיסור] צריך להיות לכאורה, לגבי באיסור חמץ, שעובר על איסור אחד של בל יראה. או נאמר דבזה אמרין שבכל כזית יש איסור בפנ"ע. [ואכן מצינו בדומה לזה גם בעשין וגם בלאווין, כגון לובש שתי ציציות (בגד עם ציצית) מקיים שתי מצוות, והלובש שני בגדים של כלאיים עובר בשתי עבירות]. לסיכום, כלפי איסור חמץ יש להסתפק האם יש איסור נפרד בכל כזית או שנימא מה לי כזית אחד מה לי אלף כזיתים. **זה לגבי איסור תורה**. (ע' מגן אברהם ס' תמ"ב)

מה ביחס לאיסור דרבנן? הרי בדיקה והוצאה מרשותו, הוא חייב דרבנן. גם כאן יש מקום להסתפק: האם נאמר שכל כזית זה איסור וביטול תקנת חכמים בפני עצמו, נדמיין, לצורך ההמחשה, **אדם מבוגר** שיש לו דירה בת חמישה חדרים חדר שינה, סלון, אורחים ועוד, קשה לו לבדוק את כל החדרים. האם נאמר לו, מה אפשר לעשות, לא יכול לבדוק, אז אל תבדוק בכלל, ואל תברך, או להיפך, נאמר לו, מה שאתה יכול לבדוק אתה מקיים מצווה, ועל זה תברך. מה שאתה לא יכול לבדוק, אין מה לעשות.

בנקודה זו נחלקו גדולי האחרונים - הט"ז (**סי' תל"ב**) בהלכות בדיקה על דברי השו"ע בשם באמצע בדיקת חמץ. (בין הברכה לבדיקה - קיבל טלפון דחוף), האם יחזור ויברך בגלל שזה הפסק. או דילמא כיון שזו מצווה אחת אז לא מברכים. **כתב הט"ז** - שבדיקת חמץ היא ממש כמו בתקיעת שופר שם נפסק שאם דיבר, לא צריך לחזור ולברך, אף שלכתחילה כמובן, אסור להפסיק. כלומר, המצווה היא מצווה אחת ארוכה, מתמשכת, ולכן הברכה חלה על כל המצווה, גם אם הפסיק באמצע המצווה.

גם האו"ש אומר כעין זה. דבריו אמורים ביחס לשאלת ה**ריב"ש** למה לא מברכים על בדיקת כל חדר וחדר שהוא בדיקה בפנ"ע? כמו על ציצית שעל כל בגד מברך ברכה נפרדת (כמובן שאם לובש בב"א מברך רק ברכה אחת, אבל נניח באופן שלובש בוא"ז במשך כמה שלבים ביום...) **אומר האו"ש** - א"א לברך על כל חדר בפי עצמו. זה לא כמו ציצית. עיקר הבדיקה היא מצד לא יראה, כל עוד שיש כזית חמץ בבית נוסף לא נגמרה המצווה - וכאילו לא בדק כלל.

לעומתם ה**נוב"י** למד אחרת (**מה"ק או"ח ס' מוא**) הוא דימה את בדיקת חמץ לציצית. הנוב"י דיבר על קריאת המגילה (וה"ה לבדיקת חמץ). כשיש ברכים ורעמים באמצע הקריאה, וכותב שכמו בסוכה שמקיים כל רגע ורגע מ"ע אך מברך רק פעם אחת, כי זו פעולה אחת עם מצווה שנמשכת. מברכים על **פעולות נפרדות**. בסוכה הוא מקיים **המצווה כל רגע ורגע** אבל יש כאן רק **פעולת מצווה אחת**. כי לגבי בדיקת חמץ - אדם שיכול לבדוק רק בית אחד, האם נאמר שכל בית זה מצווה בפנ"ע או שהכל מצווה אחת. מסיק הנוב"י, שגם אם יישאר לאדם בביתו עוד הרבה חמץ, על כל כזית שיעבר קיים מצוות תשבתו. מובאר שהוא נוקט שעל כל כזית וכזית זה מצווה בפנ"ע, ולכן גם אם יישאר לו חמץ הוא עדיין מקיים מצווה על מה שבדק **ולכאורה יכול לברך על זה**. **וז"ל הנוב"י (שם): "הגע בעצמך - מי שנודע לו באמצע פסח שמת מורישו** [נודע בליל הסדר שמת קרובו, שלא היה צלול ולא הספיק לבער החמץ וירש מפעל שלם של חמץ], או שהיתה לו תבואה בשדה וירד גשם בליל הסדר וכל התבואה שלו החמיצה, או מקום רחוק שא"א להשבתו, **בע"כ יעבור עליו**... (בבלי יראה) **היעלה על הדעת הואיל שאינו לא יכול לקיים תשבתו על חמץ רחוק לא יקיים על חמץ קרוב? וודאי לאו מילתא היא דכל חתיכת חמץ מצווה עליו להשבתו ואין אחד מעכב את חבירו...** עכ"ל. דבר זה נכון, גם לגבי כל כזית, וגם לגבי פחות כמו - חצי שיעור.

כלומר, נמצאנו שנחלקו בשאלה הנ"ל - הנוב"י והאו"ש. ביחס למצוות בדיקה, ובאופן שלא יכולים לבדוק את כל המקומות. שאלה עקרונית לגבי בדיקת חמץ. האם התקנה לבדוק את כל החמץ שיש לו היא **מצווה אחת גדולה**. דעת האו"ש שאם לא מבער את כל החמץ לא מקיים את תקנת חז"ל. לעומת זאת סובר הנוב"י **שכל חמץ וחמץ הוא מצווה בפנ"ע** ונמצא שלשיטתו, גם אם לא יכול לבער את כל החמץ שלו, על מה שיכול לבער, יברך בבדיקה זו על ביעור חמץ.

⁷ מפני שביטול זה תלוי במחשבתו של אדם... וחוששים או שלא יתכוון לבטל כמו שצריך מראש, או שיראה בקבוק ויסקי בפסח ויצרו יתגבר עליו (גלוסקא יפי"ה), ויימלך ויתנה על הראשונות (על הביטול)

⁸ כמבואר ביומא (עד) שחצי שיעור היינו כל שהו ולא דווקא חצי כזית וכיו"ב (ע' רמב"ם פ"א מהלכות מאכלות אסורות הלכה ב')

⁹ כמובן, עסקינן במצווה הבסיסית של **כזית אכילת מצה**, מלבד שאר ה"כזיתים" הנהוגים היום בתפוצות ישראל (ע' הגדת הנצי"ב והעמק שאלה על השאלות פ' יתרו וקריאות יעקב ס' ו-ז)

אזמרה לשמך

פסקי הלכות ותשובות מפי מורנו הגאון הגדול רבי עמרם פריד שליט"א

דיני ליל הסדר שחל בשבת

הכנות שיש לעשות מבעוד יום

א. יש להכין מבעוד יום את מי המלח לטיבול הכרפס, שכח ולא הכין מבעוד יום, אם יש לו חומץ יטביל הכרפס בחומץ, ואם אין לו חומץ יכין מי מלח בכמות הנצרכת לסדר בלבד, ויכנים באופן זה שהמלח הניתן במים יהיה פחות משיעור שני שליש מכמות המים.¹

ב. יש להכין מבעוד יום את החרוסת, שכח ולא הכין מבעוד יום, יש לחשוש לאיסור טוחן בשבת בחיתוך הפירות מהם מכינים את החרוסת, ולכן לא יחתוך אלא לחתיכות גדולות מעט, ובסכין בלבד, ויעשה זאת סמוך לסעודה, שבאופן זה אינו בכלל מלאכת טוחן,² וכמו כן ישנה בעשיית החרוסת שלא יעשנה כפי שעושה בכל השנים בלילה עבה זכר לטיט, אלא יעשנה בלילה רכה על ידי שיתן בה הרבה יין עד שתהיה נוזלית, וכן ישנה בכך שיתן היין קודם שנותן הפירות, ועוד ישנה בעשיית מכל השנים בכך שיערב העיסה פעם אחת לאורך ויוציא את הכף ואח"כ לרוחב ושוב יוציא את הכף וכך מספר פעמים עד שיתערב.³

ג. הנוהגים לקחת חזרת למצות מרור, יש להכינה מבעוד יום ולכסותה עד זמן עשיית הסדר, שכח ולא הכין מבעוד יום, יחתכנה לחתיכות גדולות וסמוך לסעודה שלא יבוא לידי מלאכת טוחן.⁴

ד. הנוהגים לקחת עלי חסה למצות מרור, עליהם לבדוק העלים מתולעים מבעוד יום, שכח ולא בדק, יבדוק בשבת למול האור, אם מצא חרקים או תולעים יזהר שלא לשטוף העלה, אלא יטלם עם מעט מן העלה עצמו.⁵

ה. יש לצלות את הזרוע מבעוד יום, שכח, יטלנה כמות שהיא בלא צליה.

עריכת הסדר

ו. נוהגים ללבוש בגד לבן [קיטל] בעת עריכת הסדר, ולענין חתן בשנה הראשונה יש בזה מנהגים שונים.⁶

ז. מביאים לשולחן את קערת ליל הסדר שבה יש את המרור, הכרפס, החרוסת, זרוע וביצה, ובזמן הבאת הקערה חלוקים המנהגים, יש נוהגים להביאה אחר הקידוש קודם אכילת הכרפס,⁷ ויש שנהגו להביאה קודם הקידוש⁸ ומנהג הגר"א להביאה אחר טיבול ראשון. וכמו כן חלוקים המנהגים בענין סידור הקערה, יש המסדרים באופן שהכרפס והמי מלח למעלה ואחריהם שלש מצות ואחריהם מרור וחרוסת וזרוע וביצה, כדי שלא יעבירו על המצוות,⁹ ויש המסדרים הזרוע מימין וביצה משמאל ומתחתיהם המרור באמצע, ואחר כך חרוסת מימין תחת הזרוע והכרפס משמאל תחת הביצה, והוא על פי קבלת האר"י,¹⁰ וכל אחד ינהג כמנהג אבותיו.

ההסיבה

ח. יסדר מקום מושבו כדי שיוכל לישב בהסיבה, ואופן ההסיבה הוא שמטה גופו לצד שמאל¹¹, ואף האיטר יסב על שמאלו¹², וישען על כרים וכסתות¹³, ובדיעבד יכול להשען על חבירו¹⁴.

ט. מנהג רוב האשכנזים שאין הנשים מסיבות¹⁵, ויש שנהגו שאף הנשים מסיבות¹⁶.

י. תלמיד אצל רבו אינו מיסב אלא אם כן נתן לו רבו רשות¹⁷, וכן האוכל אצל גדול הדור אף אם לא למד ממנו תורה, אינו מיסב¹⁸. ובן אצל אביו מיסב אף אם אביו הוא רבו המובהק, שמסתמא מוחל¹⁹. ואם אומר בפירוש שאינו מוחל, יש אומרים שבטלה דעתו ומיסב²⁰, ויש אומרים שלא יסב²¹.

יא. מי שיש לו מכה בצד שמאלו שההסיבה מכאיבה לו, אפשר שפטור מלהסב²².

יב. לכתחילה יש להסב בכל הסעודה²³, והיום רבים נוהגים שאין מיסבים במשך הסעודה כי אין רגילים להסב במשך השנה, וראה בהמשך הדברים שיש מקומות בהם ההסיבה מעכבת אף בדיעבד, שאינו יוצא ידי חובתו אם לא היסב בהם.

1. מגן אברהם (סימן תע"ג ס"ה) בשם הגהות מימוניות, בט"ז (שם ס"ג) ובמשנה ברורה (שם ס"ב), שבאופן זה אין איסור דומה לעיבוד המבואר בשלחן ערוך (סימן שכ"ב).
2. שלחן ערוך (סימן שכ"ב) ובמשנה ברורה (שם ס"ה). 3. מגן אברהם (סימן תע"ג ס"ט), ומשנה ברורה (סימן שכ"ב ס"ח). 4. כנ"ל לענין חרוסת. 5. משום איסור בורר כמבואר בשלחן ערוך (סימן שי"א) ובבאר היטב (שם ס"ב) ובמשנה ברורה (ס"ק ס"א). 6. עיין במהר"ם שיק (אורח סימן כה) ובקצה המטה על מטה אפרים (סימן תרי"ט ס"ט).
7. רמב"ם (תמץ ומצה פ"ח ה"א) ושלחן ערוך (סימן תע"ד). 8. פרי מגדים (סימן תפ"ו משי"ז). 9. מעשה רב (אות קצ"א). 10. רמ"א (סימן תע"ד). 11. חיי אדם (כלל קל ס"א) משנה ברורה (שם ס"ק כו) וראה בחק יעקב (שם ס"ק טו) הטעם שאין בזה משום אין מעבירין על המצוות. 12. גמרא (פסחים צ"ב) שלחן ערוך (סימן תע"ב ס"ב). 13. שלחן ערוך (שם ס"ג). 14. משנה ברורה (שם ס"ז). 15. מגן אברהם (שם ס"ג). 16. שלחן ערוך ורמ"א (שם ס"ד). 17. פסח מעובין (סימן קצ"ב), בן איש חי (פרשת צו אות כח), ומנהגי חתם סופר. 18. שלחן ערוך (שם ס"ה), משנה ברורה (ס"ז). 19. מקור חיים (סימן תע"ב ס"ה). 20. כל בו (סימן מח), אבודרהם ולבוש (שם ס"ה). 21. חק יעקב (שם ס"ט). 22. פרי מגדים (שם משי"ז ס"ד). 23. ביאור הלכה (שם ס"ג). 24. רמב"ם (תמץ ומצה פ"ח ה"ה).

יג. הקידוש של ליל הסדר אין לעשותו אלא אחר צאת הכוכבים. ואמנם בהגיע הזמן מיד אחר תפילת ערבית יש למהר לעשות הקידוש כדי שלא ישנו התינוקות.²⁵

יד. נוהגים לחלק לתינוקות קליות ואגוזים ושאר מיני מתיקה כדי לעוררם שלא ישנו²⁶, וכן כדי שיראו שינוי מהמנהג בכל השנה שאין מחלקים אלא אחר הסעודה, ויבוא לשאול מה נשתנה.²⁷

טו. לענין אמירת 'שלום עליכם' ושאר זמירות שבת בליל הסדר שחל בשבת חלוקים המנהגים²⁸, וכל אחד יעשה כמנהג אבותיו.

טז. קודם הקידוש יאמר עורך הסדר 'קדש', וקודם נטילת ידים ראשונה יאמר 'ורחץ', וכן בכל עשיית הסדר יאמר קודם כל דבר מה הולך לעשות²⁹.

יז. כוס הקידוש ימזגו אחרים לבעל הבית ואינו מוזג לעצמו³⁰, ויש נוהגים שאף כל המסובים אינם מוזגים לעצמם, אלא כל אחד מוזג לחבירו, דרך חירות³¹.

יח. לכתחילה יש לשתות מכל כוס שיעור רביעית שלם, [150 סמ"ק לשיעור הגדול, 86 סמ"ק לשיעור הקטן]³², ובפרט יש להקפיד על שתית כל הרביעית בכוס ראשון ובכוס רביעי³³, אולם אם שתה רוב רביעית [76 סמ"ק לשיעור הגדול, 44 סמ"ק לשיעור הקטן], יצא ידי חובה, יש אומרים שאין הדברים אמורים אלא בכוס המחזקת שיעור רביעית, אבל כוס שיש בה יותר מרביעית, חובה לשתות לכל הפחות רובה אף שהוא יותר מרביעית, ויש מחמירים אף את כולה³⁴, וראוי לחוש לדעות אלו ולכן מי שקשה לו שתיית יין מרובה יקח כוס שאין בה יותר מרביעית.

יט. יש לכתחילה לשתות את הרוב רביעית בבת אחת³⁵, ועכ"פ לא יותר מהפסק אחד דהינו שישתה בשתי לגימות, אם שהה בשתיית רוב רביעית מכוס ראשון יותר ממשיך ארבע דקות, יחזור וישתה שנית, ואם שהה פחות מזמן זה אבל הפסיק באמצע שתייתו שתי פעמים, אם נהג כמבואר בסעיף כב וכיון לפטור כל שתייתו עד כוס שני,

יחזור וישתה שנית, ואם לא כיון, לא יחזור לשתות³⁶. ואולם לענין שאר הכוסות [ראה לקמן סעיפים סד, עא].

כ. אדם שפיו גדול ומלא לוגמיו שלו מכיל יותר משיעור רוב רביעית, חייב לשתות כמלא לוגמיו³⁷.

כא. מנהג העולם שאין מברכים ברכה אחרונה אחר שתיית כוס ראשון אף כאשר יעבור שיעור עיכול, ויש שכתבו שיקפיד שלא יעבור שיעור זה ואם יעבור יברך ברכה אחרונה מיד אחרי שתיית הכוס³⁸.

כב. יש לשתות כל ארבע הכוסות בהסיבה, שכח ולא היסב, בן אשכנז אינו חוזר ושותה אלא בכוס שני, ובן ספרד חוזר ושותה בכל הכוסות, ואם כיון מתחילה בברכת הגפן שישתה עוד יין, אף בן אשכנז יחזור וישתה בכוס ראשונה, ולכן נכון לכתחילה לכון לפני שתיית כוס ראשונה שישתה עוד יין עד זמן כוס שני³⁹, [וראה עוד לקמן בסעיף מא].

כג. נשים חייבות בכל מצוות הסדר.

כד. לפני הקידוש יכוין לשם מצות קידוש יום טוב [ושבת⁴⁰], ולשם מצות ארבע כוסות.

כה. סדר הקידוש: ויכולו, ברכת קידוש היום, וברכת שהחיינו, ויכוין בברכת שהחיינו על כל מצוות הלילה. וברכת שהחיינו יש המברכים בישיבה, ולדעת האר"י אף אותה יברך בעמידה.

כו. אין לברך ברכת הגפן אחר שתיית הכוס, כיון שפוטרים אותה בברכת המזון.

ורחץ

כז. נוטלים ידיים כדרך שנוטלים לאכילת לחם⁴¹, אבל אין מברכים על נטילה זו⁴².

כח. שכח וברך על נטילה זו, יאכל כזית מהכרפס⁴³.

כרפס

כט. למצות כרפס יש נוהגים ליקח סלרי⁴⁴, ויש נוהגים ליקח צנון⁴⁵, ויש נוהגים ליקח תפוח אדמה⁴⁶.

25. שלחן ערוך (סימן תעב ס"א) בט"ז (שם סק"א) ובמשנה ברורה (שם סק"א). 26. גמרא (פסחים קח ע"ב) שלחן ערוך (סימן תעב סט"ז) ובמשנה ברורה (שם סק"א). 27. רמב"ם (חמץ ומצה פ"ז מנה חלוקת הקליות והאגוזים כחלק מהשינויים שעושים לעורר התינוקות לשאול. ובמאירי (פסחים קח ע"ב) מבואר דשניהם טעם אחד הוא. 28. רב פעלים (ח"א סוד ישרים סימן יג) ויגד משה (סימן יג). 29. יסוד ושורש העבודה (שער התשיעי פרק ו). 30. רמ"א (תעב ס"א). 31. כף החיים (שם ס"ק לא). 32. ולכוס ראשון שהוא כוס הקידוש יש להחמיר לשתות כפי השיעור הגדול, כהכרעת המשנה ברורה (סימן תפז סק"א), שבדיני דאורייתא יש להחמיר לשיעור הגדול של הנודע ביהודה, וכיון שמצות הקידוש דאורייתא היא כמבואר בגמרא (ברכות כ ע"ב), ומצינו לכמה מהפוסקים (אור זרוע הלכות ערב שבת אות כה, מגן אברהם סימן תקצז סק"ג בשם מהר"ם) שאף קידוש על היין דאורייתא הוא [ועיין בהערה 40], משום כך יש להחמיר שכוס ראשון יהיה בשיעור הגדול של 150 סמ"ק. 33. שבכוס ראשון שיש בו רביעית מקיים קידוש במקום סעודה, שכיון שעריכת השלחן בשולחן ערוך היא זמן רב אחר הקידוש, הרי שבשתיית יין של כוס ראשון מקיים דין קידוש במקום סעודה, אשר פסק השלחן ערוך (סימן רעג ס"ה) כדעת הגאונים ששתיית רביעית יין נחשבת סעודה לענין זה. ומשום כך ראוי להקפיד בכוס זו במיוחד שישתה רביעית כולה ולא רק רובה. ואף בכוס רביעי נכון להקפיד לשתות רביעית שלם כמבואר בט"ז (סימן תפז סק"א) שכיון שמברכים אחריו ברכה אחרונה, צריך שיהיה בו רביעית. 34. שלחן ערוך (סימן תעב ס"ט), ובמשנה ברורה (שם ס"ק לג) שראוי לחוש לדעה זו. 35. מ"א (תעב ס"ק יא) ובגר"ז (שם ס"ק כ) ובמשנ"ב (שם ס"ק יא). 36. משנה ברורה (סימן תעב ס"ק לד). 37. שלחן ערוך (סימן רעא ס"ק יג) משנה ברורה (שם ס"ק סח). ובאיור הלכה (סימן תעב ד"ה וישתה). 38. על פי מהר"ח אור זרוע (סימן רעג), ועיין אשל אברהם (בוטאטט, סימן תעד). 39. השלחן ערוך (סימן תעב ס"ז) פסק כדעת הרא"ש (פסחים פ"י סימן א) שכל דבר שצריך הסיבה אם אכל או שתה שלא בהסיבה לא יצא ידי חובתו, ומטעם זה פסק שבכל ארבע כוסות אם שתאן שלא בהסיבה צריך לחזור ולשתות בהסיבה, אולם הרמ"א שם כתב שבשתי כוסות ראשונות אכן יחזור ויסב, אבל בשתי כוסות אחרונות לא יחזור ויסב, שכיון שיש חשש של נראה כמוסיף על הכוסות, יש לסמוך בזה על דעת הראב"ה שבזמן הזה אין דרך להסב ואין חובה להסב. וכתב המגן אברהם (שם סק"י) שלפי המנהג שאף בין כוסות ראשונות אין שותים, הרי שאם יחזור וישתה יצטרך לברך עליו ברכת הגפן כיון שלא כיון בברכה ראשונה שביד לפוטרו, ואם יברך יראה בזה כמוסיף על הכוסות, ומטעם זה אין לחזור אף בכוסות ראשונות, אמנם ראה בפרי מגדים שם שכתב שבכוס גדולה המחזקת שיעור שתי רביעיות, אם נשאר רביעית יכול לחזור ולשתות. וכמו כן מי שכיון לשתות עוד בין כוסות ראשונות יכול לשתות שנית. 40. ואמנם קידוש של יו"ט על היין אינו אלא מדרבנן כמו שכתב המגיד משנה (שבת פכ"ט) ומגן אברהם (סימן רעא), ואילו קידוש בשבת על היין לכמה דעות (תוספות גזיר ד ע"א, ועוד) מדאורייתא הוא, ועל כן הנכון שיכוין שמקיים המצוה כפי הדין. 41. בדיני הכלי ונטילת הידיים עד הזרוע, ואיסור הפסק והיסח הדעת כמבואר כל זה בשלחן ערוך (סימן קנב ס"ז) ובמשנה ברורה (שם ס"ק כ). 42. שלחן ערוך (שם ס"ד), ודעת הגר"א (שם) שמברכים על נטילה זו, אמנם רק כשאוכל כזית מהכרפס. 43. כמבואר בהערה לעיל דעת הגר"א שמברכים אף נטילת ידיים לדבר שטיבולו במשקה, אמנם אין זה אלא כשאוכל ממנו שיעור כזית, ומטעם זה אם טעה וברך על נטילה זו, יאכל כזית ויציא דעת הגר"א, ולא תהיה ברכתו לבטלה לדעת הגר"א. 44. מחצית השקל (סימן תעג) וחתם סופר (שו"ת סימן קלב). 45. קיצור שו"ע (סימן קיח). 46. ערוך השלחן (סימן תעג).

ל. יש לאכול פחות משיעור כזית מהכרפס, ויברך עליו בורא פרי האדמה.

לא. נראה שיש להדר לטבול את הכרפס ולאכול בידיו ממש ולא בעזרת מזלג וכדו', שכיון שצריך להתחייב בנטילת ידיו משום דבר שטיבולו במשקה צריך שיתבלנו ויאכלנו בידו.⁴⁷

לב. בברכת בורא פרי האדמה שעל הכרפס יכוין לפטור המרור שאוכל אחריו⁴⁸, וראוי לכוין לפטור אף המרור שבכורך⁴⁹.

לג. באכילת הכרפס אין חיוב להסב ואדרבה ע"פ סוד אין להסב⁵⁰, ויש אומרים שחייב להסב⁵¹. ויש הנוהגים לאכול חצי מהכמות בהסיבה וחצי שלא בהסיבה ובזה יוצאים ידי כל הדעות.

יח

לד. יטול המצה האמצעית שבקערה ויבצענה לשתי חצאי מצה⁵², את החצי הגדול יוציא וישמור לאפיקומן, ואת החצי הקטן יותר יחזיר למקומו בין שתי המצות.

לה. יש להקפיד שאף בחצי הקטן יהיה לכל הפחות שיעור כזית, כדי שיוכל לברך עליו על אכילת מצה.

מגיד

לו. לפני שמתחיל באמירת ההגדה יכוין לשם מצוה דאורייתא של סיפור יציאת מצרים⁵³.

לז. יגביה הקערה עם המצות ויתחיל באמירת הא לחמא עניא וכו' עד מה נשתנה⁵⁴, ויש אומרים שיגביה את המצה הפרוסה בלבד⁵⁵.

לח. אחר שסיים אמירת הא לחמא עניא, יסלק הקערה לקצה השולחן כדי שיראו התינוקות וישאלו, ויש אומרים שאין צורך לסלק הקערה אלא יכול להסתפק בכיסוי המצות.

לט. אחר כך ימזוג כוס שני, ואף שאין שותים ממנו אלא אחר סיום אמירת ההגדה מכל מקום מוזגים כבר הכוס כדי שיראו התינוקות ויתמהו ויבואו לשאול על כך.

מ. את ההגדה יש לומר באימה וביראה שלא בהסיבה⁵⁶. ואין לאכול או לשנות בזמן אמירת ההגדה עד שיסיים ברכת גאל ישראל.

מא. כוס שני, בני ספרד אינם מברכים עליו בורא פרי הגפן, שכבר נפטר בברכת הגפן של כוס ראשון⁵⁷, ובני אשכנז מברכים עליו בורא פרי הגפן⁵⁸, וטוב שיכוננו בברכת כוס ראשון שאינם רוצים לפטור בו כוס שני, וראה עוד בהערה⁵⁹.

מב. שכח ולא היסב בכוס שני חוזר ושותה בהסיבה⁶⁰.

מג. אם הפסיק באמצע שתיית כוס שני שתי פעמים, יחזור וישתה שנית⁶¹.

רחצה

מד. קודם נטילת ידיים לסעודה, מי שברור לו ששמר ידיו היטב ולא נגע בדבר המטמא את הידיים, נכון שיטמא ידיו על ידי שיגע במקום מטונף או במקומות המכוסים, כיון שעל נטילה זו מברכים על נטילת ידיים⁶².

מוציא מצה

מה. יש שכתבו שראוי להקנות המצות לכל המסובים [אשתו ובני ביתו וכיוצא ב], אבל מנהג העולם שלא להקנות ויש להם על מה שיסמוכו⁶³.

מו. יש לכוין באכילת המצה לשם מצות אכילת מצה⁶⁴.

מז. אופן הבציעה: יקח שלושת המצות שתי השלימות והפרוסה שביניהן ויברך המוציא, אחר כך ישליך המצה התחתונה ויברך על שתיים שנותרו בידיו על אכילת מצה⁶⁵, ויכוין בברכה זו לפטור גם מצות של כורך ושל אפיקומן⁶⁶, ויאכל כזית ממצה העליונה וכזית ממצה הפרוסה⁶⁷.

מח. שיעור המצה שנצרך לאכול הוא 30 גרם⁶⁸, שבזה נמצא אוכל כזית משיעור הגדול לקיום הדין דאורייתא של כזית אחד, ושני כזיתים משיעור הקטן לקיום הדין דרבנן לאכול משני המצות⁶⁹. ומותר לשקול המצה בשבת ויום טוב ואין בזה משום איסור מדידה בשבת כיון שהוא לצורך מצוה⁷⁰.

מט. מנהג בני ספרד שאף בליל פסח טובלים המצה במלח⁷¹, ומנהג בני אשכנז שבלייל פסח אין טובלים המצה במלח⁷².

מרור

נ. יקח כזית מרור, חזרת או חסה, יטבלנו בחרוסת ומיד ינער החרוסת, ואף כשחל בשבת יכול לנער החרוסת ואין

47. ע"פ א"ח (קנח). 48. תעג ס"ו, ומשנה ברורה (ס"ק נח). 49. סידור יעב"ץ. 50. שבלי הלקט (סימן ריח), ומסקנת הברכי יוסף (סימן תעג). 51. אבודרהם (פירוש על התגדה). 52. שהמצה לחם עוני היא ודרכו של עני בפרוסה. 53. שמצוות צריכות כונה כמו שפסק השולחן ערוך (סימן ס"ד), ובפרט מצוות דאורייתא כמו שכתב האליה רבה (סימן תפט ס"ק יב) ועוד פוסקים שם. 54. שלחן ערוך (סימן תעג ס"ו), מגן אברהם (שם ס"ק כג), ומשנה ברורה (שם סק"ס). 55. חק יעקב (סימן תעג ס"ק לא) בשם פסח מעובין, משום חשש שלא יהיה נראה כמקדיש הזרוע המוגבהת בהגבהת הקערה כולה. 56. של"ה (פסחים ב.), חק יעקב (סימן תעה ס"ק יד), ופרי מגדים (מש"י סימן תפז). 57. שלחן ערוך (סימן תעד ס"א). 58. רמ"א (שם), מגן אברהם וט"ז (שם סק"א). 59. פרי מגדים (מש"י שם) וטעמו כדי שיתחייב בברכה על כוס שני לכל הדעות, אולם מאידך מצינו במשנה ברורה (שם ס"ק כא) שכתב שהנכון שקודם שמברך על כוס ראשון יהיה בדעתו לשתות עוד כוסות כדי שאם ישכח ולא יסב בכוס ראשון יוכל לחזור ולשתות כוס נוספת בלא חיוב ברכת הגפן ולא יהיה בזה כמוסיף על הכוסות, ועל כן הנכון שיקיים עצה זו של הפרי מגדים באופן זה שיכוין שפוטור כל הכוסות שישתה עד כוס שני בלבד, אבל כוס שני אינו פוטור בברכה זו, ונמצא שמחד אם ישכח להסב בכוס ראשון יכול לחזור ולשתות בלא ברכה, ומאידך על כוס שני כבר חייב לברך לכל הדעות, שלא נפטר בברכת כוס ראשון. 60. לבני ספרד פשוט כמבואר לעיל סעיף כב, ולבני אשכנז כתב המשנה ברורה (סימן תעג ס"ק כא) שכיון שאין מברכים על יין שבתוך הסעודה שברכת כוס שני פוטרת כל היין ששייך לסעודה, משום כך יכול לחזור ולשתות שהרי אינו מברך על כוס זו שיחזור וישתה, ואין בכך משום מוסיף על הכוסות, אולם לפי המבואר בשער הציון (אות לא) שאם אין דעתו לשתות יין בתוך הסעודה עליו לברך שנית, משום כך ראוי שיכוין בברכת כוס שני לפטור כל יין שישתה בתוך הסעודה. 61. משנה ברורה (סימן תעב ס"ק לד). 62. פרי מגדים (סימן תעג מש"י סק"א) וביאור הלכה (תעה). 63. שפת אמת (סוכה לה ע"א) אמרי בינה (או"ח פסח סימן כג). 64. כמבואר בשולחן ערוך (סימן ס"ד) שהלכה שמצוות צריכות כונה, ואמנם בסימן תעה (ס"ד) פסק השולחן ערוך כדעת הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ו ה"ג) שאם אכל מצה בלא כונה יצא ידי חובתו, כתב המשנה ברורה שם שביאור הדברים הוא על פי דברי המגיד משנה (שם) בשם הר"ן ר"ה שבמצוות שקיומם באכילה אין הכונה מעכבת משום שכן נהנה, והנהגה במקום הכונה, אמנם הביא המשנה ברורה שדעת הרא"ש שאף במצוות שקיומם באכילה הכונה מעכבת, ויש לחוש לדעות אלו, ומכל מקום לכתחילה לדעת הכל יש לכוין לשם מצוה אף במצוות שקיומם באכילה. 65. שלחן ערוך (סימן תעה ס"א) ומשנה ברורה (סק"ג). 66. פרי חדש (שם ס"א). 67. שלחן ערוך (שם), ומשנה ברורה (סק"ט). 68. שהם נפח 55 סמ"ק בקירוב. 69. שלחן ערוך (סימן תפז) ומשנה ברורה (שם סק"א). ומי שקשה עליו לאכול מצה בשיעור זה יכול להקל בפחות מזה, וישאל חכם. 70. שאין לחלק כלל בין מדידה לשקילה. 71. טור (סימן תעה בשם הירושלמי), שלחן ערוך (שם ס"א), ובאר היטב (סק"ג) מדברי האר"י בזה. 72. רמ"א (שם), ומקורו מלקט יוסף (ח"י) בשם מהר"ל.

בכך משום מלאכת בורר, שהרי אינו מפריד בניעורו את החרוסת כולה⁷³.

נא. יברך על אכילת מרור ויכוין בברכתו לפטור אף המרור שיאכל בכורך.

נב. באכילת מרור אין להסב.

ברך

סא. יברך ברכת המזון על הכוס, וישטפנה וידיחנה קודם הברכה⁸⁶.

סב. יש להזכיר בברכת המזון 'יעלה ויבוא' ו'רצה', שכח אחד מהם, יחזור שנית לברך⁸⁷. אולם אם נזכר אחר שכבר שתה מכוס של ברכת המזון, יברך ברכת המזון שנית בלא כוס⁸⁸.

סג. ישתה כוס שלישי בהסיבה, שכח ולא היסב, בן ספרד יחזור וישתה שנית בהסיבה, ובן אשכנז לא ישתה, שלא יוסיף על הכוסות.

סד. הפסיק באמצע שתיית כוס שלישי באופן ששתה אותו במשך זמן רב יותר מארבע דקות, יחזור וישתה שנית⁸⁹.

הלל

סה. אחר שתיית כוס של ברכת המזון ימזוג כוס רביעית ויאמר שפוך חמתך וכו', ויש מוזגים כוס רביעית אחר אמירה זו⁹⁰.

סו. המנהג לפתוח דלת הבית קודם אמירה זו.

סז. לכתחילה יאמר ההלל קודם חצות⁹¹.

סח. אומר מ'לא לנו' עד סוף ההלל וברכת השיר על כוס רביעית, ואחר כך שותה ממנה, ויש לשתות ממנה שיעור רביעית כדי שיוכל לברך אחריה ברכה אחרונה.

סט. מן הראוי להקפיד לשתות מכוס רביעית קודם חצות⁹².

ע. יש להסב בשתיית כוס רביעי, שכח ולא היסב בן ספרד יחזור וישתה שנית בהסיבה ובן אשכנז אינו חוזר לשתות.

עא. הפסיק באמצע שתיית כוס רביעי באופן ששתה אותו במשך זמן רב יותר מארבע דקות, יחזור וישתה שנית.

כורך

נג. יקח כזית מהמצה השלישית וכזית ממרור, ונוהגים שמניח המרור בין שני חלקי המצה⁹³, ושיעור המצה לכורך 15 גרם⁹⁴, ואחר כך יטבלם בחרוסת, והמקפידים שלא לאכול שרויה לא יטבלו את המצה אלא רק את המרור. ויאמר זכר למקדש כהלל, ואחר כך יאכל הכורך⁹⁵, ויש אומרים שרק לאחר אכילת הכורך יאמר זכר למקדש כהלל⁹⁶.

שולחן עורך

נד. לאחר הכורך אוכלים סעודה, ויש לאכול בה ביצים⁹⁷.

נה. יזהר שלא יאכל בסעודה זו הרבה כדי שיוכל לאכול את האפיקומן לתאבון, ושלא תהיה אכילת האפיקומן אכילה גסה שאינה נחשבת אכילה.

צפון

נו. לאחר גמר הסעודה יאכל כזית ממצת האפיקומן⁹⁸, ולכתחילה ראוי שיאכל שני כזיתים ממצת האפיקומן⁹⁹. ושיעורם 30 גרם.

נז. שאר המסובים יאכלו מעט ממצת האפיקומן, ואת החסר לשיעור כזית ישלימו משאר המצות.

נח. את האפיקומן יש לאכול בהסיבה, שכח ולא היסב, אם נזכר קודם ברכת המזון ראוי שיחזור ויאכל בהסיבה, אבל אם קשה עליו האכילה יכול להקל בכך ואין צריך לאכול שנית¹⁰⁰.

נט. אחר אכילת אפיקומן אסור לאכול ולשתות מלבד מים ותה, עד עלות השחר¹⁰¹, ואם ישן והשכים קודם עלות השחר מן הדין רשאי לאכול ולשתות¹⁰².

ס. יש להקפיד לאכול האפיקומן קודם חצות הלילה¹⁰³, ולצורך זה יזדרז בסעודתו, ובשעת הדחק יש מקילים על

⁷³ כמבואר בט"ז (סימן שי"ט ס"ק יג), ובמשנה ברורה (שם ס"ק סא) שיותר להוציא זבוב ממשקה כשמעורב בו מעט מהמשקה, שאין בורר אלא כשמפריד לגמרי, וכמו כן בניעור החרוסת כיון שאף אחר הניעור נשאר מעט מהחרוסת דבוק במרור אין כאן מלאכת בורר. ⁷⁴ קיצור שלחן ערוך (סימן קי"ט ס"ז), ערוך השלחן (סימן תע"ה ס"ו). ⁷⁵ שלענין דרבנן סומכים על השיעור הקטן. משנה ברורה סימן תפ"ו סק"א. ⁷⁶ משמעות לשון השלחן ערוך (סימן תע"ה ס"א), שלחן ערוך הגר"ז (שם ס"ה), קיצור שלחן ערוך (סימן קי"ט ס"ז). ⁷⁷ ביאור הלכה (שם ד"ה ואומר), משום חשש הפסק בין ברכת המרור לאכילת הכורך. ⁷⁸ רמ"א (סימן תע"ו ס"ב), וראה חק יעקב (שם סק"ו) בטעמים לכך, והנפקא מינה לענין יום טוב שני. ⁷⁹ שלחן ערוך (סימן תע"ו ס"א), ושיעורו 15 גרם. ⁸⁰ מגן אברהם (שם סק"א), ומשנה ברורה (שם סק"א). ⁸¹ משנה ברורה (סימן תע"ו סק"ד), ודבריו בסימן תע"ב (ס"ק כב) יש לומר שאמורים הם כשנזכר אחר ברכת המזון שבאופן זה חלק האפיקומן שם לעצמו ונחשב שתי פעמים אפיקומן כלשונו שם, מה שאין כן קודם ברכה וסילוק סעודה שנחשב אכילת אפיקומן אחת ארוכה. ⁸² שלחן ערוך (סימן תע"ה ס"א) ומשנה ברורה (שם סק"ב). ⁸³ חק יעקב (סימן תפ"א סק"א), ופרי מגדים (שם אש"א סק"א). ואולם על פי המבואר בזהר לעולם הניעור משינתו אסור באכילה אף קודם עלות השחר, משנה ברורה (סימן פט). ⁸⁴ שלחן ערוך שם. ⁸⁵ אבני נזר (סימן שפ"א), על פי מה שחידש שם שאיסור אכילה אחר אפיקומן אינו נוהג לרבי אליעזר אלא עד חצות, שכיון שזמן אכילת אפיקומן עד חצות גם חיוב השארת טעם אפיקומן אינו אלא עד זמן זה, אמנם רבים מהפוסקים פסקו בחידוש זה, וכן פסקו בעצם התנאי אם מועיל, ולכן מן הראוי לאכול האפיקומן קודם חצות. ⁸⁶ פרי מגדים (מש"ז סימן תפ"ו), משנה ברורה (סימן תע"ט סק"א). ⁸⁷ משנה ברורה (סימן קפ"ח ס"ק טז), ואף בנשים הדין כן. רבי עקיבא איגר (שו"ת סימן א). ⁸⁸ שאין להוסיף על הכוסות, וברכה שבידך אף בלא הזכרת רצה ויעלה ויבוא נחשבת ברכה כמבואר בסימן קפ"ח (ס"ט) [ותלוי בדעות בסימן ק"ח ס"יא] וממילא קיים בברכת המזון הראשונה שבידך מצות כוס שלישי על סדר הברכות. ⁸⁹ משנה ברורה (סימן תע"ב ס"ק לד). ⁹⁰ ויגד משה (סימן ל). ⁹¹ תוספות ור"ן (מגילה כא ע"א) רמ"א (סימן תע"ו) וראה בהערה הבאה. ⁹² ביאור הגר"א (סימן תע"ו אות ו) כביאור טעם הרמ"א שהובא לעיל (סעיף סז) שהצריך לומר הלל קודם חצות. ואולם במעשה רב הובא שהגר"א נהג להקל בזה, וסיים ההלל אחר חצות.

נושא השבוע: עניני קרבן פסח,

המקור בפרשה: ענינא דיומא

חסביב לשולחן

עורך – הרב שלמה רוזנשטיין

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא ספרה בעיון בהלכה באגדה ובסוסר

הרב מאיר שולביץ

עקרי הענין

עיקרי הענין קרבן פסח

לשם שאר קדשים ולא שאר קדשים לשמן, אבל לא קי"ל כן:

דין למנויו. כ' הרמב"ם הלכות קרבן פסח (פרק ב הלכה א) אין שוחטין את הפסח אלא למנויו שנאמר תכוסו על השה מלמד שמתמנים עליו כשהוא חי, ואלו המתמנים על הפסח הם הנקראים בני חבורה, ושם בהלכה השחטו שלא למנויו או למי שאין כל אחד מהן יכול לאכול כזית או ששחטו לערלים או לטמאים פסול, שחטו למי שיכול לאכול ולמי שאינו יכול לאכול כזית, למנויו ושלא למנויו, למולים ולערלים, לטהורים ולטמאים כשר, שאלו הראויין לו אוכלין כהלכה והאחרים כאילו לא חשב עליהם. כל אדם מהחייבים בקרבן פסח צריך להתמנות ולהכין לעצמו שם אחד לקרבן. על כל שם יכולים להתמנות כמה אנשים, אך אין להרבות במנויים על שם אחד כדי שיהיה לכל אחד מהמנויים כזית מבשר הקרבן. קבוצת אנשים המנויה על קרבן אחד נקראת "חבורת הפסח". לצורך שחיטת הקרבן שולחים אנשי החבורה שליח שישחט עבורם. בליל הסדר אוכלת החבורה את בשר הקרבן ביחד בבית אחד.

החייבים בקרבן פסח. כל האנשים והנשים מישראל הגדולים חייבים בקרבן פסח, ובלבד שיהיו מהולים וטהורים, היוצא מן הכלל הזה הוא במקרה שבו רוב ישראל טמאי מתים או רוב הכהנים טמאי מתים, שבמקרה זה למרות שטמאים – מקריבים את קורבן הפסח כי "טומאה הותרה בציבור" בפסח, אך זאת רק בטומאת מת ולא בשאר טומאות (כגון טמא שרץ או זב). כמו כן, אדם שבניו הקטנים או עבדיו אינם מהולים, אינו יכול להקריב קרבן פסח. תנאי נוסף לחיוב בקרבן, שיכול האדם להגיע לירושלים בשעת שחיטת הפסח.

זמן ההקרבה. ע"פ הכתוב בתורה, זמן שחיטת קרבן פסח הוא בין הערביים המתחיל בשעה שש ומחצה [בשעות זמניות] ומסתיים בשקיעה למעשה, הקרבן אינו נשחט מיד בשעה שש ומחצה כי יש להקריבו לאחר קרבן התמיד שאף זמנו הוא בין הערביים. וגם קרבן התמיד לא קרב בתחילת זמנו, כי לאחר הקרבנות אין מקריבים אף קרבן מלבד פסח אזי מאחרים את הקרבנות כדי לאפשר הקרבת קרבנות. אם כן הדין הוא, ע"פ המשנה, שקרבן התמיד של בין הערביים נשחט בשעה שבע ומחצה וקרבן בשמונה ומחצה וקרבן פסח אחריו. ואם ערב פסח חל בערב שבת שצריך זמן לצלות את הפסח לפני שבת, מקדימים בשעה. [הפסח נשחט לאחר קרבן התמיד. חקרו האם הוא מדיני פסח – שישחט לאחר התמיד, או מדיני התמיד – שישחט לפני הפסח ראה משנת יעבץ או"ח כב:]

לא תשחט על חמץ. אדם שיש ברשותו חמץ אינו יכול להקריב קרבן פסח. אך אם לאחד מבני החבורה יש חמץ הוא לוקה והקרבן לא נפסל.

אופן ההקרבה. הקרבת כל קרבנות הפסח נעשית בשלוש כיתות של קרבנות, בשביל שיהיה מקום בעזרה וכנגד כהנים לויים וישראלים. בכל כת

צריכים להיות לפחות שלושים אנשים. כאשר מגיע זמן ההקרבה פותחים הכהנים את דלתות העזרה עד שמתמלאת העזרה במקריבי הקרבנות וסוגרים את דלתות העזרה. לאחר סיום שחיטת קרבנות הכת הראשונה וזריקת דמם פותחים הכהנים שוב את דלתות העזרה לכת השניה ועושים כפי שעשו בכת הראשונה, וכן בשלישית. תוך כדי הקרבת קרבנות הפסח קוראים הלויים את הלל, ואם גמרו בעוד שלא הסתיימה הקרבת כל הקרבנות קוראים פעם שניה ואף שלישית. בכל פעם שמסיימים קריאת הלל הלויים תוקעים ומריעים ותוקעים.

בהלל זה, חקר המשנת יעבץ האם הוא מדין שירה, כמו ששרים בכל הקרבנות, או מדין אמירת הלל, כמו שאר הלל [משנת יעבץ או"ח כא ד"ה הרי מבואר].

באיסור מבושל בקרבן פסח. אין מבשלין את הפסח לא במשקין ולא במי פירות. ומקורו מן הפס' בתורה (שמות יב: ט) אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים כי אם צלי אש. והנה יש קצת להעיר על לשון המשנה – "אין מבשלין" והיינו שהאיסור הוא מתייחס לבישול, ואיסור התורה לכא' הוא מתייחס לאכילת הפסח מבושל. ויעניין בלשון הרמב"ם בפיה"מ, וז"ל בשל מבושל, לפי ששנה אסור הבשול בלשון מקור, קבלנו שבא לרמוז לאסור בישולו במי פירות. עכ"ל. ומוכח שנקט שיש איסור במעשה בישול, מכח הפסוק ד"אל תאכלו", ולא משום הפסד קדשים, והנראה דגדר האיסור לבשל פסח ולאכלו.

עיון הלימוד

הרה"ג יחיאל קראם

'קרבן פסח'

ה'משנה ברורה' בסימן תע"א סעיף כ"ב כותב: 'ואחר תפלת המנחה נכון שיתעסק בדיני קרבן פסח ויחשוב לו הקב"ה כאילו קיים בפועל. ב'מעשה רב' סימן ק"צ כתב שהגר"א היה אומר בערב פסח אחר חצות את הפסוקים של עשיית קרבן פסח.

באו"ח סימן מ"ח כתב הרמ"א: 'ואומרים פרשת התמיד', והוסיף במש"ב 'והיא במקום הקרבת קרבן התמיד שכן קבלו חז"ל שבזמן שאין בית המקדש קיים ואין יכולים להקריב קרבנות, מי שעוסק בהם ובפרשיותיהם מעלה עליו הכתוב כאילו הקריבום'.

הגמרא בתענית מביאה בברית בין הבתרים כאשר הקב"ה מבשר לאברהם את בשורת הבנים ואת בשורת הארץ 'אמר אברהם לפני הקב"ה: רבונו של עולם, שמא ח"ו ישראל חוטאים לפניך ואתה עושה להם כדור המבול וכדור ההפלגה, אמר לו: לאו, לא אכלה אותם.

'אמר לפני: ריבונו של עולם הודיעני במה אירשנה' על הפסוק 'במה אדע' מביא רש"י: 'לא שאל לו אות אלא אמר לו הודיעני באיזה זכות יתקיימו בה' איזו זכות תהיה לבני

מקור הענין. (כא) ויקרא משה לכל זקני ישראל ויאמר אליהם משכנו וקחו לכם צאן למשפחתכם ושחטו הפסח: (ח) ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרקים יאכלהו: (ט) אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים כי אם צלי אש ראשו על קרעיו ועל קרבו: (י) ולא תותירו ממנו עד בקר והנותר ממנו עד בקר באש תשרפו:

במהות הקרבן. האריכו המפרשים האם הוא נחשב קרבן ציבור [גבורת ארי ושער המלך] או שהוא קרבן יחיד אלא שקבוע לו זמן ובא בכנופיה ראה תוס' יומא ו: ד"ה אמר, ומעין זה כתב המקדש דוד כו שאינו קרבן ציבור ממש. הביאם ודן בכל זה קהילות יעבץ סנהדרין ט-ב, נפק"מ לדעה שטומאה הותרה בציבור – האם הותרה גם בפסח.

בגדר המצוה. הרמב"ם (בריש הלכות קרבן פסח וברמזי המצוות ובספר המצוות עשה נה) מגדיר את מצות עשיית הפסח, מצות שחיטה ולא מצות הקרבה; 'מצות עשה לשחוט את הפסח בארבעה עשר', 'לשחוט את הפסח בזמנו', 'לשחוט את הפסח ביום ארבעה עשר', בשונה משאר קרבנות שמגדיר המצוה בהקרבה או בעשיית הקרבן (ע' עשין סב-עו). וכן לשונות הכתובים: 'ושחטו אתו', 'ושחטו הפסח', 'וזבחת פסח'. וכן יש לשון עשיה, 'ועשית פסח' וכד' – בניגוד לשאר קרבנות שמצוותם בלשון 'הקרבה' או 'הבאה' (ב) עוד מבואר ברמב"ם שאכילת הקרבנות השונים נמנית במצות עשה אחת של אכילת קדשים (עשה פט), ואילו אכילת הפסח נמנית (עשה נח) מצוה לעצמה. ומבואר שאכילת הפסח חלוקה ביסודה מאכילת שאר הקרבנות. והביאור לפי מש"כ הבית-הלוי (ח"א ב, וביתר הרחבה בח"ג נא) שגדר מצות אכילת קדשים היא שהבשר יאכל ואינה מצות גברא, ולכך כתב שיש קיום למצוה אף בפחות מכזית כמו שאמרו בחלוקת לחם הפנים (יומא לט:) כל כהן מגיעו כפול. וכן אמרו (בפסחים ג) חד אמר הגיעני כפול וחד אמר הגיעני כזית וכו', הרי שגם בפחות מכזית מתקיימת המצוה (וכבר עמדו על כך בתוס' – ישנים יומא לט. ואילו אכילת הפסח ודאי מצות גברא היא ואינה מתקיימת בפחות מכזית. הרי שהיא מצוה השונה בגדרה משאר אכילות הקדשים, ולכך היא נמנית לעצמה.

לשמה בקרבן פסח. [פרק יב פסוק כז] ואמרתי זבח פסח הוא לה'. ובגמ' זבחים [ז' ב'] זבח פסח הוא – זבח פסח – שתהא זביחה לשם פסח, פסח הוא – לעכב, ע"כ. והיינו דחלוק קרבן פסח משאר קדשים שכשרים כשלא נזבחו לשמן רק שלא עלו לבעלים לשם חובה, אבל פסח כשנשחט שלא לשמו פסול, ואפילו אם נשחט לשם חולין. ועיין עוד בפסחים ס"ב ב' ששם ג"כ מבואר לדינים הללו, ועוד יליף מכאן דגם שאר זבחים ששחטן לשם פסח פסול משום דדרשינן פסח הוא בהווייתו יהא לא הוא

מה השיעור להוצאת ממנו עבור ארבע כוסות

כלל קבעו חכמים במצוות "המבזבז אל יבזבז יותר מחומשו" (ב"ק ט' ע"ב), הדברים אמורים בין מצוות דאורייתא בין מצוות דרבנן. דומה שחז"ל הגבילו בקביעה זו את מקימי המצוות והמהדרין במצוות. שלא לבזבז יותר מחומשו, זהו כלל לכל מצוות התורה, ויש יוצא מן הכלל שלא נאמר עליהם כלל זה. וע"כ נעמוד במאמרינו זה.

שינוי בגמ' פסחים צ"ט ע"ב "ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין ואפילו מן התמחוי". ומפרש הרשב"ם (שם) "גבאי צדקה המפרנסים את העניים לא יפחתו לו מארבע כוסות של יין וכו'", אפ"ה אם לא נתנו לו גבאי צדקה ימכור את מלבושו או ילוה או ישכיר את עצמו בשביל יין ד' כוסות, וכ"כ המרדכי בפרק ערבי פסחים. משמע מדבריהם דאף עני המתפרנס מן הצדקה מחויב למכור את כסותו או מלבושו ע"מ שיוכל להשיג מעות לצורך קניית יין לארבע כוסות, וכן משמע בגמ' פסחים ק"ב ל"א וז"ל "אפילו מן התמחוי פשיטא לא נצרכה אפילו לר"ע דאמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות הנא משום פרסומא ניסא מודה".

דומה לכך נפסק בשו"ע א"ח סימן תרע"א "צריך להזהר מאד בהדלקת נרות חנוכה ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולקוח שמן להדליק", וכן כתב הרמב"ם בהלכות חנוכה פ"ד ה"י "מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח והודיה על הניסים שעשה לנו, אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולקוח שמן ונרות ומדליק". וכתב המגיד משנה שהרמב"ם לומר דין זה ממה שנתבאר בפ"ז מהלכות חמץ ומצה דאפילו עני שבישראל לא יפחות מד' כוסות וכש"כ בנר חנוכה דעדיף מקידוש היום. וכן כתב הרמב"ם בהלכות חנוכה פ"ד ה"ג "הרי שאין לו אלא פרוטה אחת ולפניו קידוש היום והדלקת נר חנוכה מקדים לקנות שמן להדליק נ"ח על היין לקידוש היום הואיל ושניהם מדברי סופרים מוטב להדליק נ"ח שיש בזה זכרון הנס.

בשו"ת אבני נזר הלכות חנוכה סימן תק"א מעיר מה הטעם נ"ח קודם לקידוש היום משום פרסומא ניסא, הרי שבת הוא עדות על חידוש העולם כמו שאומרים "זכר למעשה בראשית", וחידוש העולם יש מאין יותר פלא מניסים של יציאת מצרים. וא"כ כיון דבארבע כוסות חשוב משום פרסום הנס שמפרסמים יציאת מצרים, שבת ג"כ יחשב פרסומא ניסא שמפרסמים חידוש העולם, וצ"ל שונים המצוות, שכליל פסח שהם לפרסם לבני ולבני ביתו ככתוב "והגדת לבנך" ועושים כל מיני פעולות ומחלקים להם לקליות ואגודים שלא ירדמו וישמעו השתלשלות יציאת מצרים, משא"כ שבת הוא רק לעצמו, והדבר מובן בטעם הרמב"ם שבכל המצוות אינו מחויב למכור כסותו שהרי חשב לעשות מצוה ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאילו עשה (ע"י ברכות ו' ע"א), משא"כ בפרסומא ניסא שצריך לפרסם לאחרים מה לאחרים במחשבתו, ע"כ קידוש היום שהוא לעצמו שוב דומה הוא לשאר מצוות, וזה הסבר למש"כ הרב המגיד הנ"ל שלומדים נר חנוכה מק"מ ממצה, כיון דנר חנוכה קודם לקידוש ע"כ דתלי בפרסום לאחרים דווקא, וא"כ נר חנוכה שמניח פתח ביתו מבחוץ שיפרסם לכל ק"מ מארבע כוסות שאין מפרסם רק לבני ובני ביתו, וכ"כ בס' אתון דאורייתא ובס' משך חכמה פרשת בא ובשו"ת שבות יעקב כ"ג סימן מ"ט. בביאור הלכה סימן תרנ"ו מביא העוולת תמיד והאליה רבה כתבו דאין אדם מחויב לחדר על הפתחים כדי לקנות תפילין וכדומה לשאר מצוות. ולפי"ז יוצא דאם לשאר מצוות אינו חייב א"כ נמצא דמוכר כסותו לקנות ד' כוסות דחייבו חכמים לעשות כן משום פרסומא ניסא, אך אינו חייב למכור כסותו כדי לקנות מצה דאורייתא.

וכתב להעיר בס' שמועות חיים עניני פסח סימן י' דלפ"ז במי שיש לו כסף לקנות או כדית מצה לקיים מצוה דאורייתא, או יין לד' כוסות לקיים את החיוב דרבנן שיש בו משום פרסומא ניסא איזה מהם קודם. ונראה דתלי במחלוקת הראשונים, דהר"ן בשבת כ"ג ע"ב כתב דזה שאמר דנ"ח קודם לקידוש היין משום פרסומא ניסא מדובר שיש לו פת לקדש עליו הא לאו הכי אין מצות קידוש דאורייתא נדחית עבור מצוה דרבנן אף שיש בה פרסומא ניסא, ויוצא לפי דבריו דדאי יקדים לקנות מצה דאורייתא ולא ד' כוסות דרבנן, ואפילו אם יש לו יין לד' כוסות ואין לו מצה צריך למכור את היין ולקנות בו מצה, אך דעת המפרש בנזיר ד"ד דקידוש על היין הוא מהתורה וכן דעת הר"ח בפסחים ק"ז והתוס' בפסחים דף ק"ז ד"ה זוכרהו, אעפ"כ נדחית מצוה זו עבור נר חנוכה כיון שיש בה פרסומא ניסא, ומוכח דגם מצוה דאורייתא נדחית בעבור פרסומא ניסא ולדבריו יש להקדים לקנות יין לד' כוסות שיש בו פרסומא ניסא אע"ג דיבטל מצות מצה דאורייתא, וכמו"כ אם יש לו מצה ואין לו יין צריך למכור המצה ולקנות במעות יין לד' כוסות. [אולם יש להעיר על דברי הר"ן דלכאורה הדין של מוכר כסותו מצינו רק במצוות שיש בזה פרסומא ניסא אפילו במצוה דרבנן וא"כ למה צריך להקדים מצה דאורייתא ולא ד' כוסות].

אולם מצינו אף במצוות קידוש היום שאין בו ענין של פרסומא ניסא צריך למכור כסותו וכ"כ בס' צפנת פענח פ"ד מהלכות חנוכה ומצין דברי הגמ' במגילה כ"ז ע"ב גבי רבי זכאי דשאלוהו תלמידיו מפני מה הארכת ימים, והשיב לי ביטלתי קידוש היום. אמא זקינה היתה לי פעם אחת מכרה כפה שבראשה והביאה לי קידוש היום". ומוכח דאף לקידוש היום דשואל ומוכר כסותו [כוננת דבריו דרואים שרבי זכאי הזכיר מעשה זה לשבח משמע דאמו עשתה מעשה טוב ומוכח דאף לקידוש היום מוכר כסותו].

בשו"ת מהר"ם שיק סימן של"א מסביר מדוע בכל המצוות אין צריך לחדר על הפתחים ובארבע כוסות ונ"ח צריך לחדר, משום דבכל המצוות שהוא חייב בציווי הקב"ה אומרים חישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעה"כ כאילו עשה, משא"כ במצוה שהוא מחויב נגד אחרים א"א לומר דמחשבתו הטובה תועיל לאחרים, והנה הטעם של פרסום הנס הוא לפרסם כבוד ה' יתברך וגם להראות חשיבות ישראל והוא כדבר שחייב נגד אחרים ע"כ מוכר כסותו כדי לקיים המצוה, ויוצא דאה"נ מצוה דאורייתא חמור יותר מאשר מצוה דרבנן ואפ"ה אם אין לו צריך למכור כסותו גם במצוה דרבנן ובמצוה דאורייתא אם אין לו אין צריך למכור כסותו. ולכן הדלקת נ"ח שמטרתה לפרסם הנס רבים נחשב שחייב לאחרים את הפרסום ולכן חייב למכור כסותו כדי לפרסם הנס.

לגבי מצות מחצית השקל כתב הרמב"ם בפ"א מהלכות שקלים דאפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ושואל מאחרים או מוכר כסותו, ויש להעיר מדוע זה שונה מכל המצוות שיש דין המבזבז אל יבזבז יותר מחומשו?, וכתבו האחרונים להסביר כיון שהוא בא לכפר על הנפשות ובמקום סכנה חייב אפילו למכור כסותו כמאמר הכתוב "כל אשר יתן בעד נפשו", וכדברי מהר"ל מפראג בס' גבורות ה' עה"פ "משכו וקחו לכם" אע"ג דבשאר מצוות אין חייב ליתן כל ממנו אבל לגבי מחצית השקל שבא להצלתם מנגף צריך ליתן כל אשר לו וזה נוגע לאחרים, וא"כ הוא בגדר של פרסומא שהוא חוב לאחרים.

עיון הלימוד המשך

שיתקיימו בארץ ישראל ולא יצאו לגלות. אמר לו הקב"ה: 'בזכות הקרבנות' קחה לי עגלה משולשת'. הקרבנות יכפרו עליהם.

יש שהביאו רמז לדבר, מסמיכות הדברים בפרשת פנחס המתחילה בחלוקת ארץ ישראל בגורל ומסתיימת בפרשת הקרבנות. ללמדנו שבזכות הקרבנות יישארו בארץ ישראל.

ממשיכה הגמ' שם: 'אמר לפניו: רבש"ע, תינח בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים, מה תהא עליהם. אמר לו: כבר תיקנתי להם סדר קרבנות, כל זמן שקוראין בהם מעלה אני עליהם כאילו מקריבים לפני קרבן ומוחל אני על כל עוונותיהם'.

הקרבנות הקרבנות לפני הקב"ה ואמירת סדר הקרבנות בתפילה הם המכפרים על עם ישראל. בעבורם הקב"ה מוחל על כל עוונותינו. כדברי הזהר אמר רב כרוספדאי: כל מי שמזכיר בפיו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות עניין קרבנות והקרבה, מוכוון בהם. ברית כרותה היא, שאלו המלאכים המזכירים עוונותינו להרע לו, אינם יכולים לעשות לו רק טוב.

לכן כתב ה'משנה ברורה' שהעיסוק בדיני קרבן פסח ואמירת פסוקי פרשת קרבן פסח 'יחשוב לו הקב"ה כאילו קיים בפועל' כאילו הקריב קרבן פסח כהלכתו.

המדרש רבה ויקרא מביא: 'רב אחא בשם רב חנינא בר פפא שלא יהיו ישראל אומרים לשעבר היינו מקריבין קרבנות ומתעסקין בהן עכשיו שאין קרבנות מהו להתעסק בהם אמר הקב"ה הואיל ואתם מתעסקים בהם מעלה אני עליכם כאילו אתם מקריבין אותן'.

לא רק אמירת הקרבנות נחשבת כהקרבנות קרבן. בסימן צ"ח סעיף ד' כתב המחבר: 'התפלה היא במקום הקרבן ולכן צריך לזוהר שתהא דוגמת הקרבן: בכוונה, ולא יערב בה מחשבה אחרת כמו מחשבה שפוסלת בקדשים. ומעומד, דומיא דעבודה. וקביעות מקום, כמו הקרבנות, שכל אחד קבוע מקומו לשחיטתו ומתן דמו. ושלא יחוץ דבר בינו לקיר, דומיא דקרבן שהחציצה פוסלת בינו לכלי. וראוי שיהיו לו מלבושים נאים מיוחדים לתפילה כמו בגדי כהונה'. מפני שתפילות אבות תיקנום ואסמכינהו רבנן אקרבנות'. הרי לנו כי גם באמירת פרשת הקרבנות וגם בתפילה זוכים אנו למעלות גדולות ונפלאות אלו. ועל זה נאמר 'ונשלמה פרים שפתינו' ועל התפילה עצמה נאמר אף יותר מכך 'ותיטב לד' משור פר' שלתפילה יש מעלה יותר מהקרבן.

השל"ה כתב: מעשה הקרבן, העיקר הוא עבודת עצמו, ההתעוררות שמתעורר בעצמו להיות עבד נאמן לד'. כאשר אדם מקריב קרבן הוא מכריז על ביטול רצונו העצמי. על נכונותו להקריב את הכל כדי למלא את רצון הבורא.

הקרבן הוא הקרבה והתקרבות. למען מי אני מוכן להקריב את מה שיש לי, למען מי שאני קרוב אליו. בעבודת הקרבנות ובעבודת התפילה אנו מתקרבים לקב"ה ואנו מוכנים למסור נפשינו לרצונו יתברך.

נייחל, נתפלל ונבקש מהקב"ה: 'רצה ד' א' בעמך ישראל ולתפילתם שעה והשב את העבודה לדביר ביתך ואישי ישראל ותפילתם מהרה באהבה תקבל'. נכיר רום ערכה של עבודת התפילה, נתחזק ונחזיק בה כי 'אין העולם עומד אלא על הקרבנות'.

הנושאים הבאים

מצורע אחרי וקדושים - הפסקה

אמור - דיני הכהנים, אמר אל הכהנים וכו' לנפש לא יטמא (כא א)

בהר - אבק ריבית, את כספך לא תתן לו בנשך (כה לז).

בחוקותי - קניני עכו"ם, וכי תמכרו ממכר לעמיתך (כה יד),

בכורות יג א.

מכון ירושלים

אוצר מפרשי התורה

אוצר כל הפירושים והביאורים על התורה
בעריכה תמציתית וייחודית

להשיג בחנותי הספרים

מכון ירושלים

אשת חיל

מדרשים, נסתר,
ראשונים, אחרונים,

אַוֹצְרוֹת "פְּרִי חַיִּים"

גליון 18

פסח תשע"ט

דברים בענינא דיומא מרשכבה"ג מרן ראש הישיבה אילת השחר זללה"ה
 לוקט ונערך מתוך כתבי יבדל"ח תלמידו – החברותא הגרמ"ש שליט"א
 לע"נ ידידנו היקר הבה"ח חיים בן ציון ז"ל בן הרה"ג ר' אברהם צבי טויב שיבדלחט"א

הכנה לפסח

סדרי בן תורה לערבי פסחים

חובה על כל אחד ללמוד גם בימי בין הזמנים כמה שבאפשרותו, ולא יפחות מחמש – שש שעות לימוד ביום!

ואמנם בערבי פסחים החובה מוטלת לקיים כיבוד אם ולתת כתף למשא הכבד של ההכנות לפסח, ובפרט ניקיון האבק על אף שאיננו חמץ אבל כיבוד אם איתנייהו ביה, וזה מהדברים שקשה מאד לעשות לבד. ויש להקדיש לעזרה בבית שלש ארבע שעות ביום.

~ ~ ~
ימי הפסח – חיזוק בהשגחה פרטית

שאלו מה הדבר שצריך להתחזק בו בימי הפסח.

ת. לחזק ההתבוננות בהשגחה פרטית.

ומרבה רבינו זיע"א לדבר ולספר מה שיכול כל א' וא' לראות בימי חייו האיך שההשגחה העליונה מכונת את דרכו, והכל מסודר משמים בתכלית, בין לטוב ובין ח"ו, ואין לו לאדם רק להתפלל אליו ית"ש ולקוות לטוב

~ ~ ~ אפית המצות

זהירות – בן אדם לפניו

באפיית המצות יש להיזהר בב' חלקים, א' בין אדם למקום – שיצאו המצות בתכלית הכשרות ללא חשש חמץ ח"ו, ב' בין אדם לחבירו – שלא לרדות בפרך עם העובדים, והשני חמור מן הראשון.. וכידוע כמה הזהיר רבי ישראל סלנטר על כך, היות ורוב העוסקים במצות היו נשים אלמנות וכדו' אמר ר"י **שיותר יש להיזהר מלצער ח"ו אלמנה באיזה דיבור, מהזהירות בכשרות.**

ומספר רבינו שפעם בחו"ל היה ויכוח בין שתי בנות אחת בת מרן הגרי"ז זצוק"ל ואחת בת מרן רבי ירוחם ליבוביץ זצוק"ל ממיר, כשצריך לקחת משרתת לבית, אם עדיף לקחת בת ישראל [שבדרך כלל היו אלמנות ויתומים], או משרתת נכרית. וכל אחת טענה בצדק, אחת אומרת האיך יתכן לקחת נכרית הבית זי וועט דאך טרײַף מאכען די קינד – היא הרי תטריף את המטבח! והשניה טענה בצדק האיך אפשר לקחת ישראלית, הרי בכל מילה או ביטוי שלא כראוי נכשלים בלאו נורא של אלמנה ויתום לא תענון...

בסך הכל כל המצות הנאפות הם כשרות בלי שום חשש חמץ... ואף המצות הפשוטות אינן חמץ.

~ ~ ~ ביעור חמץ

בדיקת מקום שאין מכניסין חמץ

הבודק חמץ ומיד אחר הברכה בדק מקום שאין מכניסין בו חמץ, ואח"כ הפסיק בדיבור קודם שהמשיך למקום החייב בבדיקה, הוי הפסק, וצריך לחזור ולברך, דבדיקת מקום שאין מכניסין בו חמץ לאו שמיה בדיקה. ולא דמי לגביל לתורא, דלא הוי הפסק, כיון שזה דבר הצריך לעשות, משא"כ מקום שאין מכניסין בו חמץ א"צ בדיקה כלל.

ומטעם זה בזמנינו שמגקים הבית מתחילה היטב היטב, דומה למקום שאין מכניסין בו חמץ, וצ"ע האיך מברכים, ולכן יש להקפיד שיחביאו מתוך הפתיתים חתיכה אחת שיש בה כזית, כדי שיחול עליו חיוב בדיקה, ופחות מכזית לא מחייב בדיקה. וצירוף לא שייך רק בכלי, אבל הבית אינו מצורף החתיכות להיחשב כזית. נומה שמכניסין אחרי שמצאן, לתוך כלי אחד, אינו מועיל, דעכשיו אין כבר דין בדיקה, אחרי שהם כבר אצלו ביד.

מה חמור יותר מ...

החזון איש התבטא פעם שמתפלא על כך, שישנם אנשים שבפסח מדקדקים מאד בזהירות נוראה על כל חשש רחוק של חמץ, ואם נופל משהו על הרצפה זורקים אותו מיד! אבל במשך השנה מה שנוגע לאיסורי טריפה החמורים, אינם מקפידים כ"כ. **אף שבפסח בודאי אין חשש שיעברו על איסור דאורייתא, וטריפה רוב החששות הם על איסורים דאורייתא...**

ומוסיף רבינו, "יש דבר חמור יותר מטריפה, שזה כמעט תמיד דאורייתא, והוא עון חמור הרבה יותר, ובכל זאת אנשים אינם נוהרים ממנו כל כך, והוא – **איסור לשון הרע...**

תענית בכורים וערב פסח

תכ"ט סעיף ב'. והבכורות מתענין בו בע"פ.

שאלה: כאשר עושים בישיבה סיום המסכת שלמדו, בסוף הזמן, ויש תלמידים בכורים שרוצים להשאיר את הסיום לערב פסח, אם כשהיו במעמד הסיום, יהא נחשב שגם הם סיימו כבר, ולא יוכלו יותר לסיים בערב פסח, או מספיק מה שאינם מסיימים בעצמם. והשיב רבינו שיצאו לחוץ בשעת אמירת הסיום.

ולגופו של דבר שמשאירים כמה שורות לערב פסח, אומר רבינו דכיון שתענית בכורים בערב פסח אינו חיוב רק מנהג, אפשר לסמוך גם על זה, [והיי משמע מדבריו דבמקום שצריך לסיום מסכת מן הדין, לא ברירא שיוכל להשאיר כמה שורות מסוף המסכת לזמן שרוצה, אלא רק כשסיים עכשיו בסדר לימודו את המסכת].

והעירוני למש"כ במכתבי רבי עקיבא איגר [אות י"א] וז"ל **על דבר תענית בכורים, גם אנכי דרכי למחות באותם שמכוונים לסיים בכדי לאכול ולהזמין להקראים, זולת באם באמת אסתייעא מילתא שגמר סדרו בערב פסח אינו מוחה להזמין ת"ח כההוא דעבידנא יומא טבא לרבנן עכ"ל.**

נטל ידיו בערב פסח אחר חצות

מעשה באחד שנטל ידיו בערב פסח ושכח שאי אפשר לאכול המוציא, ובירך על נטילת ידים, מה העצה שלא תהא ברכתו לבטלה.

אמר לו מרן שהיה צריך ליקח פרי ולהרטיבו במים, ובכך יתחייב בנטילה, ולדעת הגר"א מברכין על נטילה זו, ונמצא דלכל הפחות לדעת הגר"א אין ברכתו לבטלה.

ליל הסדר

מגיד

ארבע קושיות, ותשובה?

שאלו מה תשובה השיבו לבן השואל, על טיבול שתי פעמים, ועל שאלה הרביעית למה מסובין, הרי אומרים רק עבדים היינו, והיכן ההסבר לתשובה על כל השאלות.

ת. התשובה על כל השאלות היא אחת, כי בלילה הזה הוציאנו ה' ממצרים, וממילא לילה זה הוא שונה, אך מה הטעם של כל דבר א"צ לפרט לו.

והגדת לבנך או כבוד אב

שאלה למעשה שהונחה קמיה רבינו מרן זיע"א מאי עדיף קיום מצות והגדת לבנך או כבוד אב, [כמובן באופן שאם יאכלו אצל האב – הסב יחסר בוהגדת לבנך, ולא בכל מקום הוא כן].

תשובה: כל דבר התלוי ברוחניות הוא קודם לכבוד אב, כמו ללמוד תורה, וכן מצות והגדת לבנך, ובפרט שזה מחדיר הרבה בלב הילד אם משקיעים בו בתשומת לב את סיפור ההגדה, הרי זה רוחניות שאין לוותר עליה מפני כיבוד אב.

מ"ב סי' ער"ה סק"ז בשם הפמ"ג דעם הארץ שאינו יודע ההגדה כלל, אפשר דיש להקל לו לקרות לאור הנר בליל פסח שחל בשבת, כדי שלא לבטל מצות הגדה שהוא מן התורה ע"ש.
וקשה דהא מן התורה יוצא במה שאומר שהקב"ה הוציאנו ממצרים, וזה יודע גם כל עם הארץ, ולמה צריך להתיר לו קריאת ההגדה.
והדבר מפורש בראשונים כמובא באבודרהם, שהביא בשם הרי"ף למה אין מברכין ברכת המצות על ההגדה, ותירץ דבמה שאמר בקידוש זכר ליציאת מצרים, יצא כבר ידי חובתו, ע"ש.
ובשם הגר"ח זצ"ל מובא כמה חילוקים בין מצות סיפור למצות זכירה, דצריך דרך שאלה ותשובה ועוד, אך מדברי הראשונים מבואר דהיינו הך.

~~ ~ ~
מוציא מצה

כזית א' ומשהו

במ"ב כתב שלכתחילה יאכל שני כזיתים, א' מהפרוסה, וא' ממצת המוציא. ואינו מובן למה צריך לאכול ממצת המוציא כזית, הרי חיוב המוציא הוא אפילו על משהו, וא"כ סגי שיטעם משהו מהמצה שבירך עליה המוציא.

~~ ~ ~

כזית בכדי אכילת פרס

שיעור אכילת פרס יש לנהוג ל – 4 דקות. ויש להיזהר מאד בכל ימי החג להקפיד לאכול לכל הפחות כזית א' בתוך שיעור זה, דאל"ה נכשלין בארבע בכרות של ברכת המזון לבטלה ח"ו.
[וקצת תמוה מה שהעולם אוכלים כ"כ בחיפזון וחוששין אולי לא יספיקו כזית בכדי אכילת פרס, דהא פרס הוא שיעור אכילת כמה ביצים, והאיך יתכן דבזמן שאפשר לאכול כמה ביצים לא יספיקו לאכול כזית אחד? אתמהא! - זולת זקן או חולה שקשה לו האכילה].

~~ ~ ~

חריכת המצה לעשותה שלימה

מצה שנחסרה, הורה החזו"א שמועיל אם יחרכנה באור לעשותה שלם. [ואי"ז נוגע לאין אפי' אחר אפי' דשבת, משום דלגבי ברכת המוציא סגי במה שנראית שלימה].
ויש להסתפק בהא דלחם שחסר בו א' ממ"ח נחשב שלם לענין לחם משנה, מה יהי' אם בירך המוציא בשבת או ביו"ט על לחם או מצה שלימה, וחתך מעט פחות ממ"ח לטעום המוציא, אם זה נחשב עדיין שלם, [בשביל אחר שרוצה לברך, או לסעודה אחרת], או דילמא דוקא כשנחסר מעצמו או שחיסר לסיבה אחרת, אבל אם נשתמש בו ללחם משנה ובצע עליו, לא חשיב כבר שלם, דהוא כעין תרתי דסתרי דנקרא שבצע עליו ומצד שני הוא עדיין שלם לאותו ענין.

ומסתבר דבאופן זה לא חשיב שלם, דאל"כ יכול ליקח מצה אחת גדולה ויקח מעט ממנה בכל סעודה.

~~ ~ ~

מרור

מרור – מתוק

החיי אדם כתב דיוצאין ידי מרור באכילת חסה, אע"פ שהיא מתוקה, כיון שלאחר זמן נעשית מרירא. אך החזו"א בסי' קכ"ד לדף ל"ט הרבה להשיב דהעיקר הוא להרגיש טעם מרור, והרי בלע מרור לא יצא כי לא הרגיש טעם, והאיך יוצא במתוק ע"ש.
אך י"ל לסברת החיי אדם דמה שאמרו בלע מרור לא יצא, היינו דחזו"ל הצריכו שירגיש טעם הירק שקבעו חזו"ל שהוא בכלל מרור שאמרה תורה, אבל לא צריך שירגיש מרירות דוקא, אלא כל שהרגיש טעם הירק היינו טעם מרור שאחזו"ל. ולפי"ז אם יבלע חסה, לא יצא, דלא הרגיש טעם הירק.

~~ ~ ~

חסיבה

נשתנה דינו באמצע הכזית

תלמיד אצל רבו שהתחיל לאכול כזית מצה שלא בהסיבה, ובאמצע אכילת הכזית רבו נתן לו רשות להסב, א"צ לחזור ולאכול כזית שלם בהסיבה, דבשעה שאכל חצי הראשון לא הי' חייב בהסיבה וקיים המצוה כדין.

~~ ~ ~

הסיבה היינו שנשען גופו "וראשו" על הצד, ולא סגי במה שגופו נשען וראשו באויר. אלא דסגי אם נשען ראשו על ידו, [היינו שתופס הראש בכף ידו הנשען על הצד].
מיהו שתיית הכוס בהסיבה לא יתכן, דהא כשבא להכניס לפיו נשפך היין, לכן העצה היא שילגום מעט יין בפיו כשהוא יושב, וקודם שיבלע ייסב על צדו ויבלע היין, וכך יעשה כמה פעמים עד שיגמור הכוס, ומה שמכניס לפיו בלי לבלוע אינו כלום.

~ ~ ~

חירות, לא בפני הרב

למה תלמיד אצל רבו אין זה דרך ארץ להסב הרי מקיים מצוה.
תשובה כיון שהסיבה היא להראות דרך חירות אין זה דרך ארץ להראות חירות בפני רבו.

~ ~ ~

ד' כוסות

מיץ ענבים בדי כוסות

בשתיית מיץ ענבים סובר מרן הגרי"ש זיע"א דאינו יוצא ידי חירות, ולכן יש לשתות יין. אמנם א"צ לשתות יין חזק דוקא, אלא יין דל כהל נמי יין משמח הוא.
אמנם נשים לא ישתו יין, דמבואר בגמ' שהוא מביא מכשול, ואדרבה ישתו דוקא מיץ ענבים. וכן יש להקל לקטנים ונערים לשתות מיץ.

~ ~ ~

דרך חירות, מה שנראה לעין

סי' תע"ב סעיף י', מי שאינו שותה יין מפני שמזיקו או שונאו צריך לדחוק עצמו ולשתות. ובמ"ב סקל"ה דאין בכלל זה מי שיפול למשכב מזה. ובשעה"צ ביאר הטעם דאי"ז דרך חירות.
וקשה וכי כשמזיקו או שונאו וכאופן המבואר בגמ' שכאב לו הראש עד העצרת האם זה כן דרך חירות.
וצ"ל דדרך חירות היינו מה שנראה לעיני בני אדם, וכשנופל למשכב זה דבר הניכר, משא"כ אם כואב ראשו או שהיין שנאוי לו אי"ז ניכר בחוץ, וכלפי חוץ הרי הוא מתנהג בדרך חירות.

~ ~ ~

על מה נתכוונו חז"ל ימכור מלבושו

שו"ע סי' תע"ב ס"ג, אפילו עני וכו' ימכור מלבושו וכו' בשביל יין לד' כוסות. צ"ב במאי מיירי אי במלבוש שעל גופו וישאר ערום, בודאי לא חייבוהו חז"ל לילך ערום, וע"כ דיש לו כמה מלבושים, א"כ מאי קמ"ל שימכור מלבושו יותר משאר נכסים שיש לו.
ורצו לומר דמיירי במלבוש עליון. אמר רבינו זיע"א לילך ברחוב בלי מלבוש עליון היינו "ערום"...

~ ~ ~

ליל שימורים

אי חתן צריך שומר בליל הסדר

שאלו אם חתן בימי שבעת ימי המשתה, יכול לילך בליל הסדר בלי שומר, היות והוא משומר ובא מן המזיקין.

ואמר רבינו דאפשר שכיון שלחתן נטפלים המזיקים באופן מיוחד, "זיי טשעפן זאך צו אים" על זה לא נאמר שמשומר מן המזיקין, רק למה שהמזיקין מתנהגים כרגיל.

~ ~ ~

כל היסוד של חינוך נאמר בפסח,

**רק פסח עצמו לא מספיק, וצריך כל השנה לחנך, אבל לומדים מפסח.
ליל פסח יותר מסוגל להשפיע, כי הקב"ה רוצה וציוה את המצוה הזו. ליל
הסדר בעיקר, וההמשך כל השנה, זה יתן כוח לכל השנה.**

~ ~ ~

דובב שפתיים

מתורתו של רבינו מרן רבי מיכל יהודה ב"ר משה זוז זללה"ה

חג הפסח תשע"ט

.....

גליון מס' 182

דברי מוסר והתעוררות

כל פעולות ומחשבות הקב"ה הם לטובת הייעוד האחרון

בילקוט תהילים איתא על פסוק זה, אמר ר' חנינא בר פפא כל פעולות שפעלת - אלינו, יצחק אבינו מבחירי העולם כהו עיניו - לכאורה הוא עונש אבל האמת היה - כדי שיבא יעקב ויטול את הברכות. מצב זה שנראה כקללה וסבל היה בכדי לקבל טובה וברכה. ועוד שם, כל נפלאות ומחשבות שחשבת כדי שיקבל אברהם המלכיות עלינו בשבילנו כדי שנעמוד בעולם, ועוד ארבעה דברים הראה לו, בשעת ברית בין הבתרים, מלכיות, גיהנם, תורה ובית המקדש, אמר לו בזמן שבניך עסוקין בב' - בתורה ובעבודת המקדש, הן ניצולין מב' - מלכיות וגיהנם. ועתידה תורה ליבטל ובית המקדש ליחרב במה אתה רוצה שירדו בניך בגיהנם או במלכיות, ובחר אברהם אבינו בשעבוד מלכיות, גלות, יסורים וצרות, כי הגלות הוא אמצעי ודרך לזכות בנצח לעתיד לבוא, וגיהנם הוא ירידה לבאר שחת, לכן בחר בשיעבוד וגלות כדי שיוכלו הכלל ישראל להגיע לתכלית הרצוי מאת הבורא ית', והשי"ת היה חפץ שיבחר בזה כדי שלא תאבד שארית ישראל.

דברי הילקוט מלמדים אותנו את ההבנה האמיתית במצב הגלות, כל הצרות שסובלים אנחנו בתקופות האחרונות מפורקי עול מלכות ישראל שהם משלימים את גלות ישמעאל ואדום, נכון אמנם אנחנו סובלים אבל אין זה בגדר עונשים ח"ו ורעה, כי מאתו ית' לא תצא הרעה, אלא זה ענינים עמוקים בהבנת הנהגת הקב"ה את הבריאה כולה שהכל לצורך גאולת ישראל.

תכלית המאורעות המתרגשות על אומות העולם

ענין נוסף יש בזה, שכל מאורעות העולם המתרגשות על אומות העולם שלכאן אין לכלל ישראל שום שייכות למאורעות אלו, גם הם נעשו רק עבור ישראל. הוא מה שפירש"י על הפסוק ואני אקשה את לב פרעה והרבייתי את אותותי ומופתי בארץ בארץ מצרים, כתב רש"י "וכן מידתו של הקב"ה מביא פורענות על האומות עובדי כוכבים כדי שישמעו ישראל וייראו שנא' [צפניה ג, ו, ז]. הכרתי גויים נשמו פינותם אמרתי אך תראי אותי תקחי מוסר". כמו ששומעים על מאורעות של רעידת אדמה ושטפונות עצומים שנהרגים רבבות בני אדם, והכל נהפך לעיי חרבות. וכל התכלית בזה, אך תראי אותי תקחי מוסר!!!

וצריך כל אחד ואחד להבין שכמו שהנהגת הכלל היא באופן זה, כן היא הנהגת הקב"ה עם כל יחיד ויחיד כל משפחה ומשפחה לתת לה אחרית טובה, לחיות בהבנה זו שייך רק עם לומדים תורה לשמה בלי נגיעות ומידות גרועות, התורה הק' היא סם החיים, ואם ח"ו לומדים תורה עם נגיעות ומידות גרועות אי אפשר לקרוא לתורה זו סם החיים.

[קטעים מתוך שיחות פרישת ויחי בשנת תשמ"ט, תשנ"ו]

ענין הגלות - עבותות אהבה

הגמרא בשבת פ"ט ע"ב אומרת: א"ר חייא בר אבא אמר ר"י ראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלאות של ברזל אלא שזכותו גרמה לו, דכתיב (הושע י"א) "בחבלי אדם אמשכם בעבותות אהבה". פירש"י בשביל חיבת האדם משכתיים למצרים בחבליים שהם רכים ולא בשלשלאות. "ואהיה להם כמרימי עול על לחייהם" פירש"י: כאדם הסובל ומסייע לבהמתו להרים עולה על צוורה.

באופן זה צריכים אנו להבין את מצב הגלות, שהקב"ה ברוב רחמיו על ישראל בניו הסובלים ונאנקים מעול שיעבוד גלויות הוא מרים את העול ונותן לנו קיום שנצח ישראל לא יאבד.

וכמו שכתב הגאון החסיד רבי יעקב עמדין זצ"ל בהקדמה לסידורו "חי ד' (לשון שבועה) בהסתכלי בקיום האומה מעת חורבן הבית הגדול - גדול בעיני יותר מכל הניסים והמופתים שנעשו במצרים".

ובלשון הילקוט כתוב ראוי היה אברהם אבינו לירד למצרים שבוי בקלון, אמר הקב"ה בני בכורי האם יירד בבזיון? לכן אוריד מבני בניו - ויוסף ירד למצרים, וכמו שמושכים את העגל ואמו ברוב רחמיה עליו נמשכת אחריו, כן יעקב ע"ה הלך שלא בטובתו אחר יוסף בנו.

אשרינו מה טוב חלקינו שחז"ל הק' גילו לנו להבין הנהגת השי"ת ולהכיר שכל המאורעות איתנו הם כולם עבותות אהבה, הבנה זו נותנת לנו את הכח לעמוד בכל מצוקות העיתים ולהרגיש בנפשינו את האושר הגדול שחיבה יתירה נודעת לנו כי בנינו אנו לד' אלוקינו!!!

כלל ישראל הם פרי אילן הבריאה ואומות העולם הם העלין שנבלין ונעשים זבל

בתהילים מ' כ"א, "רבות עשית אתה ה', נפלאותיך ומחשבותיך אותנו, אין ערוך אליך אגידה ואדברה עצמו מספר". כל הנפלאות שרואים בבריאה הם אלינו - הכלל ישראל. וכן כל מחשבותיך, הם הדברים המכוסים מאתנו הכל אלינו, אוי!!! אם היו חושבים על זה כמה תועלת היה בזה! ועוד ממשיך הפסוק "אגידה ואדברה עצמו מספר" כמה שידברו אי אפשר לספר אפילו חלק מכך.

ובפירוש מרפא לנפש על חובת הלבבות בשער חשבון הנפש פ"ג כתב שכל מה שעושה הקב"ה בעוה"ז הכל בשביל הכלל ישראל שהם תקנת העולם, והחסיד יעב"ץ אומר שהכלל ישראל הם פרי האילן ואומות העולם הם העלין שגודלים עד כמה שהאילן צריך אותם ואח"כ הם נובלים ונעשים זבל, אבל הפרי הוא עיקר תכלית האילן. הבנה זו צריכה להיות מושרשת בתוכינו על מעלת הכלל ישראל ועל הנהגת השי"ת בעולם שהכל נעשה עבורינו, כמה רוממות זה יתן לכל אחד ואחד שעל ידי רוממות זו ירגיש כמה קרבת אלוקים לי טוב.

מעשה רב

קצת הנהגות ועובדות ממה שעולה כעת בזיכרון

להכין עצמם לזמני מקראי קודש

...להכין עצמם כראוי,

לזמני מקראי קודש שניתנו לנו בצווי הבורא יתברך,

להתבונן

ולהעמיק

בקדושתם של הזמנים האלו, ובחובת כל אחד ואחד בהם...

מהסכמת רבינו לספר על המועדים

מאת רבי יוסף קאלצקי, ראש בית מדרש 'יד אברהם' ניו יורק

המועדים והזמנים שבלוח השנה, מעולם לא עברו על רבינו ללא הכנה והתבוננות מוקדמת על תכלית ומהות המועד הקרב. סוף זמן חורף בשיבה. התלמידים נרגשים מהפרידה הזמנית מכתלי הישיבה ומשיעוריו של רבינו, אחד אחד נגשים הם לרבינו לפרידה, צוברים עוד מבט מאיר, עוד לטיפה חמה ואולי גם צביטת חיבה קלה, כיצידה לדרך' למשך חודש ימים של בין הזמנים. אחד מהם ביקש 'ברכה', ורבינו אוחז את ידו בחמימות, ומעומק לבו מברכו: "שתזכה להרגיש אמונה בליל הסדר!" - ישנם עוד שבועיים ימים עד לליל הסדר, ומחשבות רבינו כבר נתונות בו. לבו הומה ומייחל לאותה 'הרגשת אמונה' של ליל שימורים.

ולא בכדי.

רבינו תבע ודרש: אם רוצים 'שייכות' לליל הסדר, לכל יעבור בלא כלום, מבלי קחת שום קנין למשך השנה - יש להתכונן לכך! ללמוד את ההגדה, ללמוד שולחן ערוך בהלכות הפסח ולשים לב ולהבחין אלו מצוות דאורייתא מקיימים בלילה גדול זה, אלו מצוות דרבנן, ומהו מצד המנהג. רק מתוך הכנה רבתית זו, אפשר לחיות את הלילה ולהרגיש 'שייכות' לתוכנו. רק בדרך זו יוצאים מן הלילה מחוזקים באמונה. אבל ללא הכנה והתבוננות, הלילה עובר וחולף בלא היה!

כדרכם של צדיקי אמת היה מגלה טפח ומכסה אלפיים בכל הליכותיו, ולא ניתן היה ללמוד ולהקיף את עומק עולמו הרוחני ואת רוממות השגותיו. בתפילות בתנועות החיצוניות לא ניכר ההתלהבות בדביקות בו ית"ש, ראו את הריכוז ואת הכובד ראש והרצינות, אך עמידתו היתה כמעט ללא ניע. וכן בכל מעשה קיום המצוות, הוא לא שיתף את הסובבים אותו ברגשות הקודש שבערו כשלהבת אש בתוככי לבו, אולם פעמים גאו הם ויצאו מתחום הפנימי הנסתר ונגלו לכל, וגילו על הכלל כולו.

בין פעמים אלו היו זמני מקראי קודש, בזמנים אלו לא יכל לכלוא את רגשותיו, בברכת קידוש כשהיה מגיע לתיבות "אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון" היו עיניו זולגות דמעות כמים, וכשהיה ממשיך "ותתן לנו באהבה" קולו נשנק מבכי של רגש אהבה וקירבה איליו ית"ש.

כך גם בכל פעם כשבירך ברכת שהחיינו על מעשה מצוה הבאה מזמן לזמן אם זה במועדים או בחנוכה ופורים, הרגישו את ההודאה על שזכינו להגיע לזמן המצוה המיוחדת הזו, כבן המתרפק על אביו ומודה לו על מתנה גדולה שהעניק לו.

באחת השנים האחרונות כשהגיע למכירת חמין אצל המרא דאתרא רבי שמואל הלוי ואזנר בעל השבט הלוי, כדרכו למעלה מיובל שנים, לפני שנפרדו בירכו זה את זה בברכת החג, בתוך דברי ברכתו אמר רבינו בהתרגשות גדולה: שנוכה להשראת השכינה בליל הפסח הבעל"ט, נענה בעל שבט הלוי ואמר אף הוא בהתרגשות רבה כשהוא חובק את ידי רבינו: רבי מיכל יהודה, השראת השכינה בודאי שיהיה, הלוא כבר לימדנו חז"ל הק' על רוממות הלילה הזה ששכינה שורה בבתי ישראל בעת הזו, רק צריכים אנו להתפלל ולבקש ממנו ית"ש שנוכה להמשיך את השראת השכינה הזו לכל ימות השנה. ונתרגש רבינו מאוד.

בערב פסח תש"ע לאחר תפילת שחרית בירך בהתרגשות את כל הנוכחים: "שנוכה לחוג את היו"ט בשמחה וכו', והוסיף לברך שתשרה השכינה בתוכינו!" ואז פרץ בבכי!...

נעתיק כאן מהנהגותיו והליכותיו של רבינו בימי חג הפסח מתוך רשימות בני ביתו

ליל הסדר

האמת שמי שלא זכה להיות לא יוכל לתאר את ההרגשה, הרגשו גילוי שכינה ממש, הערב כולו היה קודש קדשים לקיום מצוות הלילה ולחיוזוק באמונה. מלבד זאת לא דיברו מילה דברים בטלים, והכל לא מתוך לחץ אלא מתוך התרוממות הרוח, בהרגשה עילאית של קדושת הלילה הזה אשר לילה כיום יאיר כמבואר בספה"ק.

כל עבודת הסדר וקיום שאר מצוות הלילה נעשו בבחינה של גילוי ברעדה, בחדרת קודש ובדביקות בו ית"ש מחד, אך מתוך שמחה גדולה שמחה של מצוה של ישמה ישראל בעושי בני ציון גילוי במלכם.

רבינו היה לבוש בקיטל, ותואר פניו כפני מלאך אלוקים שכל הרואה היה מכיר איך הוא דבוק בשכינה ממש, וכבן המתרפק על אביו באהבה רבה הרי הוא מתדבק בו ית"ש בקיום מצוות הלילה הקדוש הזה, אשרי עין ראתה.

הסדר נערך תמיד ברוב עם הדרת מלך, בהשתתפות ציבור רב מבני המשפחה, בנים, התנים, נכדים, נינים, בלעה"ר, כפי שהכיל המקום. אך הוא לבדו היה עורך את הסדר וכולם סמוכים על שולחנו, דהיינו שהיה על השולחן רק קערה אחת.

כל שולחן הסדר - ההסיבה - המצות וסימני הסדר הכינו מערב החג, ומיד אחר תפילת מעריב, לאחר שוידא שכל המסובין נמצאים, ניגש לשולחן הסדר שהיה ערוך ומוכן כולו ברוב תפארת מבעוד יום, מבלי להתעכב סתם, ותחילה היה מסדר הקערה עם סימניה עפ"י מנהג הגר"א, [מלבד המצות שהיו ג' מצות והיו מונחים בפ"ע שלא בתוך הקערה], והיה פונה לאחד הנכדים או הנינים שיכריז את הסימנים. ויפתח בהכרזת "קדש" [עפ"י רוב היה זה ילד צעיר שאמר את הדברים עם מייטש באידיש ורבינו היה נהנה לשמוע].

קודם הקידוש היה פותח בכמה משפטים [קצרים וברורים שגם הנשים והילדים יבינו] להזכיר את מצוות הלילה, ושיכונו בברכת שהחיינו על כל מצוות הלילה, והיה מוסיף את החובה לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים הלילה הזה, וכלל בדבריו כמה דברי אמונה קצרים שתוכנם היה שבכלל חובת האמונה צריך

לדעת שכשם שגאל אותנו ממצרים אחרי כל כך הרבה שנים של שיעבוד ואחרי שכבר היינו במ"ט שערי טומאה, כך עתיד הוא לגאלנו במהרה מהגלות המר שאנו נמצאים בו, ועלינו להתחזק הלילה ביסודות אלו של אמונה בהשגחתו הפרטית עלינו ואמונה בגאולה העתידה, ולחיות עם אמונה זאת בכל רגע ורגע.

כדרכו בכלל, גם בדבריו אלו חזר ושינן שעלינו להכיר מתוך האמונה את האהבה הגדולה של הקב"ה לבניו בני ישראל בכל עת, ולעורר את ההכרה שאף בתוך הגלות המר אנו מוקפים תמיד בחסדיו ית"ש ללא שיעור וגבול, ואת הידיעה האמיתית שמגודל האהבה הזאת כל אחד יכול להתקרב ולהתדבק אליו ית"ש ממש כבן אל אביו.

באחת השנים האחרונות הקריא את דבריו המתוקים של הספר פלא יועץ שכתב וז"ל: וזה הטעם שצינו יוצרנו בליל פסח להרבות לספר ביציאת מצרים, מלבד שיש בזה סודות עליונים וכו' ומוסיף כה בפמליא של מעלה כמפורש בזה הקדוש פרשת בא שהוא מלהיב את הלב וראוי לקרותו בפסח, עוד יש בה טעם לפי הפשט, כדי שירבה לקבוע בלבו ובלב בני ביתו אהבת האל יתברך שמו ויראתו, כי זה כל האדם, והוא עיקר מצוות הסיפור, להגיד לבני ביתו בסיפור יציאת מצרים איך הראנו הקל את כבודו ואת גדלו, ואהבתו וחמלתו, ויכלתו והשגחתו, ושעל כן ראוי לעבדו בלבב שלם ולשמור מצותיו".

הדברים נאמרו ברגשי קודש ובהתרגשות גדולה כדרכו בקודש כשמרוב ההתרגשות היה קולו נשנק בבכי, והיה די בזה להכניס את כל הנמצאים לאוירה אחרת גבוהה ועליונה.

הקידוש נאמר בנעימות ובהתרגשות בניגון של יו"ט, כשכולם מחזיקים כוסם בידיהם ויוצאים מדין שומע כעונה, וכשהיה מגיע לתיבות "אשר בחר בנו מכל עם" היו עיניו זולגות דמעות כמים וקולו נשנק מבכי של רגש אהבה וקירבה אליו ית"ש.

לפני תחילת ההגדה היה מחלק לילדים שקיות עם שקדים ואגוזים.

מה נשתנה שאלו לפניו כולם, הבנים, הנכדים, הנינים, בקטן החל ובגדול כילה, כאו"א בתורו, והיה פונה ומקשיב לכאו"א בשאלתו. ואח"כ היה פונה לילדים לפני שהתחיל עבדים היינו והיה אומר להם הקשיבו אנחנו עכשיו באים להשיב לכם, ולפעמים בגמר ההגדה היה פונה לילדים הקטנים ושואלם האם הבנתם את התשובה על שאלותיכם וכהנה וכהנה לראות שיבינו את ענין הניסים של יציאת מצרים.

במהלך אמירת ההגדה לא הרבה בדברים כלל ולא אמר פשטים ווארטים, אלא אמר ההגדה, ומפעם לפעם היה מבאר דברי בעל ההגדה ומסבירם לפני המסובין, ומוסיף משפטים קצרים של חיזוק והתעוררות לאמונה, אמונה ביציאת מצרים - בהשגחה פרטית - ובאמונת הגאולה העתידה. אך כל אמירת ההגדה היה בקול ובמתנות ובהתרגשות כשהי את הדבר כאילו היה איתו היום, וביותר באמירת ההלל נפשו יצאה בדברו בגיל וברעדה בהתרגשות גדולה מאוד, וכן באמירת שפוך חמתך שהיה מתחנן ומבקש מעומק לבו הטהור לישועת הכלל והפרט. [והכל נאמר אחריו ברוב עם כחזן וקהל, ומשאחד המסובין רצה להוסיף איזה הרגשה או פירוש מדברי המפרשים או ביאור הדברים לפני הבנת הילדים הקטנים היה גם הוא פוסק באמירתו ומקשיב עם כולם לדבריו בסבלנות וברוב קשב ומשתתף בזה, אך כל הדברים לא היו בפשטלעך ודרושים שיש כהנה רבות על ההגדה, אלא הכל בתיאור גודל הניסים ובהתעוררות אצל כאו"א לחיזוק ההרגשה של כאילו יצאתי היום ממצרים. והיה נותן לבו שיפנו אל הילדים לבאר להם בשפתם וכפי הבנתם את ניסי יציאת מצרים], כך שאמירת ההגדה עצמה לקח זמן רב.

הכוזיתם אכל בחרדת קודש, ואם כי לאהרים לא הקפיד בכזיתים גדולים, הרי לעצמו הרבה באכילה עד שהיה ברור לכל ללא כל ספק שכבר אכל הרבה יותר משיעור הכזית.

קודם אכילת הכזיתים, וכן לפני שתיית כל כוס מד' כוסות היה אומר הריני מוכן ומוזמן וכו' [והיה שנים שאמר כל הנוסח מתוך הסידור "אור השנים" לבעל הפרדס שהיה מונח לפניו].

מלבד הכזיתים, אכל מעט מאוד משאר המאכלים שהוגשו בשולחן עורך, רק מעט דג ובשר הנצרך לכבוד יו"ט ממש [וכן ראו שמקפיד ליטול מעט מהמאכלים שהגישו לפניו כדי להנות את בתו הרבנית תחי' שטרחו ועמלה בהכנת כל סעודות החג].

מלבד זאת הוסיף ואכל עוד כזיתים מצה כפי יכלתו מרב החביבות והתשוקה שהיה לו משום שיש בכל כזית מאכילתו קיום מצוה. [ואפשר שמחמת אכילת הכזיתים היה קשה לו לאכול עוד שאר מאכלים].

בענין זה, יש לציין שאף באחרון של פסח היה מקפיד לאכול בסעודה אחרונה כל המצות שנשארו לו [מצות יד], ופעמים בידעו שנשארו הרבה מצות היה יושב שעה ארוכה ביום זה אחה"צ ואוכל מצה באומרו שחבל להפסיד הרי כל כזית מקיים מצוה וכל כמה דאפשר לזכות חבל לוותר, שישאר סתם לאכילת חולין.

בזמן הסעודה לא שחו בדברים כלום אלא או שהקריאו לפניו ממאמרי חז"ל בתיאור המכות במצרים וכדמו' או ששרו שירי שבח והלל לבו"ת על גאולתנו ועל פדות נפשינו, [והיו שרים בצאת ישראל בניגון שהיו שרים בוולאזין].

היו ממחרים ומקצרים באכילה כפי הצורך כדי לאכול האפיקומן לפני הצות.

נתן לילדים לחטוף האפיקומן, והיה נותן תמורתו ספרים שלו, או פעמים שביקשו תמורתו ברכות לנצרכים לישועות והיה נותן הברכה לא בהעברה בעלמא אלא באריכות וברצינות מיוחדת מעומק הלב בתפילה לפני השי"ת שישמע לבקשתו וישלח ישועתו לפלוני. ועפ"י רוב באותה שעה שראו שהיא שעת הכושר ניגשו כל המסובין אחד אחד לבקש ברכתו והיה מברך לכאו"א בפרטות הצריך לו והכל בכבוד ראש.

אחרי גמר אמירת כל ההגדה והפיוטים היו שרים חסל סידור פסח, והמשיכו עוד בשירי שבח והלל כמו כי להשם המלוכה וכדמו', ואז היה קם ממקומו ויצא עם כל הציבור בריקוד להודות לשבח להשי"ת על גאולתנו ועל פדות נפשינו.

לאחמ"כ באם היה בכוחותיו היה חוזר לומר שיר השירים בהתרגשות ובנעימות גדולה.

[עפ"י רוב לפני שהלך לישון בלילה זה היה אומר הגענו למצב של תחטפנו שינה, עפ"י לשון הרמב"ם בזה].

באחד השנים המוקדמות הכין רבינו רשימה של מצוות הנהוגות בליל הסדר [מועתק מכת"י]

סה"כ 20 מצוות - 14 ברכות

המצוות: א] קידוש. ב] כוס ראשון. ג] נטילת ידים לטיבולו במשקה. ד] כרפס. ה] יחזן. ו] והגדת לבנך. ז] סיפור יציאת מצרים. ח] נטילת ידים לסעודה. ט] מצה. י] מרור. י"א] מורד. י"ב] אכילת הסעודה. י"ג] שמחת החג. י"ד] כוס שני. ט"ו] אכילת אפיקומן. ט"ז] מים אחרונים. י"ז ברכת המזון על הכוס. י"ח] כוס שלישי. י"ט] הלל הגדול. כ] כוס רביעי.

הברכות: א] הגפן. ב] קידוש. ג] זמן. ד] בורא פרי אדמה לכרפס. ה] נטילת ידים לסעודה. ו] המוציא. ז] מצה. ח] מרור. ט] בורא פרי הגפן כוס שני. י] אשר גאלנו. י"א] ברכת המזון. י"ב] בורא פרי הגפן כוס שלישי. י"ג] בורא פרי הגפן כוס רביעי. י"ד] מעין ג' [על הגפן].

מכירת חמץ עשה אצל ידידו וריעו הגאב"ד זכרון מאיר רבי שמואל הלוי ואזנר.

[נפלא היה לראות הכבוד וההערכה ההדדיים שנהגו רבינו ורבי שמואל הלוי ואזנר זה בזה. בבואו למכירת חמץ נהג רבינו כאחד הבעלי בתים לפני המרא דאתרא, וכל דיבורו היה בהדרת כבוד מיוחדת כמדבר לפני הרב. גם לאחר המכירה ביקש ליתן דמי מכירת חמץ כנהוג מקדמת דנא בקהילות הקודש לתת לרב דמי מכירת חמץ כל אחד כפי יכולתו, אך הרב ואזנר סירב לקבל].

לפני שהלך למכור החמץ ישב והכין פירוט בכתב לכל המקומות המכורים, ובשנים שמכר את כל הבית ושהה בימי החג בבית בתו תחי' פירט ביד מי המפתח של הבית בימי החג, והיה מצרף פתק זה לשטר המכירה.

אפיית המצות - רבינו בעצמו בשנות צעירותו כשהיה בחיותיו, השתתף בחבורת אפיית המצות [היה זה חבורה של גדולי תורה כמו: מרן הגר"נ קרלין שליט"א, הגר"י הלבנשטט זצ"ל והגר"צ לייכטמן זצ"ל ועוד], לאחר כמה שנים כשראה ששאר הרבנים כבר עומדים ומפקחים על הלישה והאפיה כל אחד על משמרתו, ובדברים אחרים אין בו צורך שיסייע, אמר שאם כן יכול להסתמך עליהם ומכיון שאין צורך למעשה פסק מליילך.

תלמיד צעיר בישיבה שאל לרבינו האם לנסוע עם אביו לירושלים לחבורה של אפיית מצות על חשבון סדרי הישיבה, שאלו רבינו האם יהיה לך שם איזה תעסוקה בהכשר המצוה, או שמא תסתובב שם בטל, ולכשהשיב בחיוב שיתנו לו גם חלק בעסק המצוה, אמר לו רבינו אם כך כדאי שתיסע כי העסק בעשיית המצוה יש בה תועלת רוחנית להתרגל במצוות.

מצות בדיקת חמץ - טרח לבדוק בכל הבית בחורין וסדקין בארונות הבגדים ומגירות השולחן וכו'. כמו כן בדק לאור הנר את כיסי הבגדים שעתידי להשתמש בהם בימי החג.

בשנות זקנותו היו הנכדים בודקים את החמץ, אך אף אז היה משתתף בבדיקה קצת. ואמר שסגירת המקומות המכורים לנכרי אפשר שהוא ג"כ בכלל המצוה וסגר בעצמו חלק מהמקומות. לאחר שגמר הנכד לבדוק, כהכרת הטוב על שסייע בידו, עמד רבינו ושימשו והביא לפניו אוכל שיסעד את ליבו.

אף בשנה האחרונה שהיה מסובל כל גופו ביסורים נוראים וכל תזונה גרמה לו לכאבים עזים ביותר, מ"מ לא נמנע מלהתחיל לכל הפחות בבדיקה מעט בעצמו.

היה סוגר את ארונות הספרים בפסח ומוכרם לגוי, כדעת ומנהג רבו החזו"א.

אחר שריפת חמץ במגרש מול ביתו, היה מזהיר תמיד משמירת נזקין, והיה מעמיד שישמרו על האש או שייכבו מיד.

סדרי לימודו בחוה"מ היה לומד את לימודיו הקבועים שקבע ללמוד בבין הזמנים בעיון ובחברותא. גם השיעור הקבוע לבע"ב היה מוסר בימי חוה"מ כרגיל.

אע"פ שכל ימי בין הזמנים היו מוקדשים אצלו לכתובת חידו"ת, אבל בימי חוה"מ לא כתב. (אמר שפעם כתב בחוה"מ ד"ת ולא ראה ברכה בכתבתו).

הקפיד לא לטלטל בימי חוה"מ שלא לצורך. כדעת ומנהג רבו החזו"א.

עורר שצריך לזכור כי ממצוות התורה לשמוח במועדים. ובדברים שנשא במעמד ברכת החמה שהתקיים בערב פסח תשס"ט. אמר כי רגילים לברך זה את זה בחג כשר ושמה, אמנם האמת שהיו צריכים להקדים תחילה שמח ולאחר מכן כשר, משום שהחשש להיכשל באיסורים של חמץ הוא רחוק אחר כל הנקיונות שעושים, וגם הלא מדאורייתא בביטול בעלמא סגי ומדרבנן הוא שהצריכוהו עוד לבערו ולהוציאו מרשותו, אך מאידך מי שאינו שמח בחג הרי ביטל מצוה דאורייתא.

היה מעיין בקביעות בימי המועדים בספר ליקוטי הגר"א זלה"ה על המועד (ורחש טובה למחברו רבי יו"ט שטרן). כן היה מעיין בספרי רבי שלמה ברודא שהוציא מתורת הגר"א על ליל שימורים וציאת מצרים.

היה פלא בעיניו ודיבר בכאב איך ראה לאחרונה בשכונתו שכונת זכרון מאיר בב"ב שפותחים בימי חול המועד חנות לממכר ספרי קודש שיש בזה זלוזל בקדושת המועד.

בשנים האחרונות בערב פסח אחה"צ הביאו לפניו טלפון וחייגו עבורו לכל אותם נדיבי עם שעומדים בראש הקרן להחזקת לומדי התורה ודאגו לתמיכה בערב יו"ט לציבור אברכי הכוללים בארץ הקודש, וכשמסרו בידו הטלפון (רבינו לא ידע מעצמו איך מתעסקים ומחזיקים טלפון או פלאפון, ובביתו לא היה קו למכשיר טלפון עד התקופה האחרונה שהוצרכו לכך בני הבית שבאו לסייע ולהיות עם רבינו והרבנית), ודיבר אליהם למקומות מושבותיהם בחו"ל בהתרגשות גדולה ובהודאה ושבת על פעולתם הכבירה והנשגבה, והיה מברכם בדמעות שיוזכו לכל השפע שמשפיע הקב"ה לביל קדוש זה, וממש היה נראה שמודה להם ומברכם כאילו שהצילו אותו מאיזה צרה או חרפת רעב.

אחר פסח אכל זמן רב מצות עד שהיה יודע בבירור שהוסדר ענין הקמת שהוא מטחינה חדשה או מחיטה שלא רחצה.

הוראות והזכרות

מצות 'והגדת לבנך' שנצטוינו בפסח צריכים לידע הדרך לקיימה, וכפי שאמר בעל ההגדה 'צא ולמד'. ויסוד זה היה מנחיל רבינו לתלמידיו ללמוד מכל דבר ולהתבונן ולא להיות בשטחיות. נביא בזה דוגמאות מדברים שנלקטו מרשימות כמה תלמידים מה ששמעו בשיעור היומי של רבינו בישיבה הק'. והיו הדברים לימוד והדרכה בענין זה.

כתב רב יהודאי גאון

"פלוגי, קרא את דברי התוספות", הורה רבינו לתלמיד שנבחר אותו יום לקרוא את הגמרא. קורא התלמיד את דברי התוספות [ב"ב ע"ז ד"ה אמירא]. הפותחים במילים: "כתב רב יהודאי גאון..." - עוד מילתו של התלמיד בפיו להמשיך ולקרוא, ורבינו עוצרו, בהפנתו את תשומת הלב ל'בעל השמועה' - מיהו 'רב יהודאי גאון' זה, שאת דבריו אנו עומדים זה עתה ללמוד:

"רב יהודאי גאון, היה סמוך לחתימת התלמוד. יש עמודים שלמים בגמרא שהם מדבריו... שהוא פירש את מה שהבלי כתב בקיצור" - אמר, והורה לתלמיד: "המשך לקרוא"...

כך בהזדמנויות שונות מצא לנכון לתת לתלמידים את הידיעות הנצרכות, כגון, כאשר הקריא את דברי הריטב"א המצטט דברים בשם 'רבינו', אמר: "אצל הריטב"א 'רבינו' זה בדרך כלל הרא"ה או הרשב"א...". או כאשר ציטט את התוספות ר"ד בשם 'המורה' - ביאר לתלמידים כי הכוונה לרש"י. כאשר למדו את לשון הרי"ף (מסכת בבא מציעא דף כו ע"ב בדפיו) "הדין הוא סברא דילי...", הבהיר לתלמידים תוקף סמכותו של הרי"ף המסכם את דבריו ופוסק כדעתו: "השומעים אתם איך הרי"ף מתבטא? הלא הרי"ף הוא ממש מ'רבנן סבוראי'... יש לו סמכות של אמורא. בבית דינו של הרי"ף תקעו בשופר בראש השנה שחל בשבת, כדין בית דין הגדול".

לעיתים מצא לנכון לבאר את דרכי המפרשים השונים בחיבוריהם: "ביאור 'הסמ"ע' על השולחן ערוך, הוא קיצור דברים מביאורו 'דרישה ופרישה' על הטור. וכאשר רוצים להבין את כוונת הסמ"ע - המקצר בלשונו - יש לעיין בדרישה ופרישה".

או: "הט"ז אמנם נדפס על השולחן ערוך, אבל בעיקרו זה פירוש על הטור - כמו הב"ח והבית יוסף. ולכן בכל מקום שהט"ז כותב 'רבינו' - הכוונה לטור".

אדם מועד לעולם

הוא דרש לימוד דעת ולקח מדברי הגמרא, ושישפיעו על הלומד להלכה ולמעשה. כאשר למדו במסכת קידושין את הסוגיה של 'כיבוד אב ואם', אמר רבינו לתלמידיו: **"כשלומדים במסכת קידושין את הסוגיות העוסקות בענייני מצוות כיבוד אב ואם, צריך כל אחד להרגיש אצלו שינוי לטובה בקיום מצוה זו!"**

כשלמדו את דברי הגמרא במסכת בבא מציעא "מזלא דבי תרי עדיף", העיר רבינו דרך אגב: "אם כך, כאשר יש אפשרות לנסוע או באוטובוס או במונית, עדיף לנסוע באוטובוס, כי מזלא דרבים עדיף". (אמנם הוסיף רבינו, כאשר ישנם בעיות של צניעות וכיוצא בזה, לכאורה אי אפשר לומר כן).

כשלמדו מסכת בבא קמא, והגיעו לדברי התוספות (דף ו ע"א ד"ה לאתווי), האומרים שאף ש'אין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים', מכל מקום לענין "שלא ילכו כל כך בחוזק, שיתיזו ויזיקו - דרכן להתבונן שפיר".

כאן מצא רבינו מקום להעיר: **ראיתם איך אתם הולכים עם הסטנדרים לחדר השיעורים? ממש באופן שאפשר להזיק! זה נס בכל פעם שבחורים לא ניזוקים ונפצעים!...**

הרי זה ממש מה שהתוספות כותבים "שלא ילכו כל כך בחוזק..." הרא"ש מכנה הליכה שכזו "להשתגע בהליכתו"...

לרקוד משמחת בהירות דברי התורה

במהלך השיעור הרבה לעורר את התלמידים בהתפעלות מהבנה ברורה ובהירה שהבינו בגמרא או דברי אחד מן הראשונים, ולהחיות בלבם את השמחה וההנאה והמתיקות שיש בזה. באחת הפעמים אמר שמסופר על הסבא מקלם כשהיה אומר את השיחות היה מתחיל לומר בלחש ומאריך בהפסקות כדי שהשומעים יתייגעו לשמוע ולהבין ולהעמיק בדברים. וכן כשהיה אומר את שיחותיו בבית התלמוד בקלם היה אומר על שיחה זו צריכים השומעים לשלם כזה סכום, ונותן הערכה לכל שיחה בנפרד, כדי להעריך בפני השומעים את ערך הדברים. כך הוא בנוגע לשיעור צריך לבוא בהבנה וידיעה ששומעים יסודות בהבנת הלימוד, וברור לי שהיו צריכים לבוא ממרחקים לשמוע את השיעור. ומכיון שאינכם מבינים זאת לבד כי צעירים לימים הנכם, לכן צריך אני לומר לכם, ואפי' שכתוב במשלי כ"ז ב' יהלך זר ולא פיה, אבל אין לי ברירה וזה נדרש יהלך זר ולא, [פי' אם אין זר שיהלך, אז] פיה".

פעם שאל אחד התלמידים שאלה בלימוד, רבינו ענה לו והתלמיד המשיך מיד להוסיף ולשאול עוד, פנה אליו רבינו ושאלו האם כבר רקדת מרוב שמחה, על התשובה שקיבלת? כך פעמים אין ספור היה מתנסח כך ובדומה לזה, להכניס בלב התלמידים ההתפעלות והשמחה מדברי תורה.

באחד השיעורים בתוך בירור הסוגיא, מענין לענין הזכיר סוגיא הנחשבת לסוגיא עמומה במסכת אחרת, ובמילים קצרים ביאר את תוכן הסוגיא שם בבהירות נפלאה והזכיר את שיטות רש"י ותוס' ושאר ראשונים שם בקצרה, כשסיים הוסיף: איך אני זוכר את זה?! בנערותי זכרתי בעל פה את הדף ואת השורה, ואיך? זה בגלל שהיה לי שמחה ועונג כשלמדתי. לכן זיכוי אותי במתנה מיוחדת מן שמיא שאזכור. מדוע אני מספר לכם זאת הרי זה סודות? אלא עד כדי כך אהבת הרב, שכיון שיש בזה תועלת לראות כמה מרויחים מלימוד מתוך שמחה ועונג, לכן אני מספר.

צדקה בכל עת

כשנקלעה ההזדמנות, היה מוצא לנכון לעורר ולשבח הנהגה מסוימת של תלמיד, תוך כדי דברים צדדיים שעלו במהלך השיעור. מעשה היה ונצרך במהלך השיעור לעיין בספר כלשהו, והגישו לפניו ספר שהיה שייך לאחד מבני השיעור. כשפתחו, נפלו עיניו על מה שרשם בעליו על גביו: "מותר להשתמש". שיבח רבינו את בעל הספר לעין כל, בהעירו: "עושה צדקה בכל עת, אומרת הגמרא זה הכותב ספרים ומשאילן לאחרים".

פעם העלה תלמיד קושיא אלימתא בשיעור. בפי רבינו לא היה מענה לשאלה, והוא החל מחפש במפרשים שבסוף המסכת ולא מצא. דקות ארוכות שקע במחשבות ויגע לפתרון הקושיא החמורה.

תוך שרבינו תר אחר תירוץ, פתח השואל עצמו והציע דרך לביאור. והנה, טרם בחן רבינו את התשובה, פתח רבינו בשבח הבחור: "אה, איזו בקשת אמת! הלא השואל שאל שאלה חמורה, ובעצם הוא היה צריך להיות מעוניין שהקושיא תשאר קושיא, ללא מענה, כי בכך הוא משתבח... והנה הוא התעלה על רצונו ונגיעתו הטבעית, וניסה לפרוך את הקושיא שלו עצמו! מה המריץ אותו לחשוב ולדחות את הקושיא? אין זו אלא בקשת האמת המקננת בקרבו!"

לא הבחור עצמו ולא חבריו העלו על דעתם שיש כאן מעשה הראוי להשתבח בו, אך רבינו בעינו הטובה, העלה את הנקודה העמוקה וחשף אותה לעיני כל.

לשון חז"ל

לעיתים היה מפנה את תשומת לב התלמידים, לנקודות אגביות לכאורה, מתוך מטרה שיתנו לבם לכל מילה ותיבה שיצאה מפי חז"ל, ולהדגיש כי לא לחינם נקטו בביטוי זה או אחר.

כשהגיע רבינו בלימוד הגמרא לביטוי "טעמא דאמר רחמנא", נעמד על כך שבחרו חז"ל להשתמש בביטוי 'רחמנא' כלפי הקב"ה:

"רחמנא - על שם מידותיו של הקב"ה, שכל מידותיו של הקב"ה הם רחמים."

כשאנו לומדים את לשון חז"ל, צריכים להשמיע לאוזננו מה שאנו אומרים - כל מידותיו של הקב"ה הם רחמים".

או כשלמדו את דברי התוספות במסכת בבא קמא (דף יא ע"א ד"ה ביא ארורה), כשהתוספות עומדים על הביטוי בו השתמשו חז"ל לבהמה שניזוקה ומתה - "ארורה". ומבארים התוספות ביטוי זה: "פירוש, שמתה בלא ברכה".

אם כל הלומדים עוברים ברפרוף על דברי תוספות אלו, רבינו לעומת זאת מצא לנכון לעמוד על כך ולהפנות את תשומת לב התלמידים אל הלאידך גיסא הנלמד מתוך דברי התוספות: **"אנו ואים, שבהמה שנשחטה בכשרות, זה מביא ברכה גם לבעל חיים עצמו".**

וכשלמדו בגמרא (בבא מציעא כא ע"ב), את ההלכה ש"אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה ושעה" - העיר רבינו לטעם הדבר: "כי האדם גרור אחר הכסף!"

רק רבא יש בידו לומר 'קשיא'

רבי בונים שרייבר מעלה בזכרוננו שכשלמד אצל רבינו בחורף תשכ"ט את הגמרא ב"ק נ"ד אלא אמר רבא חמור דבור לרבי יהודה ושה דאבידה לדברי הכל קשיא. שאל הוא את רבינו מה חידש לן רבא בזה, הא גם אני הלומד את הסוגיא יכול לומר זאת שקשיא. נענה לו רבינו מיד: וכי אתה יכול לומר קשיא? אתה יכול לומר רק שאינך מבין ולא שזה קשה, רק רבא יש בידו לומר 'קשיא'.

תיקו בהנהגת הבריא

הגמרא במסכת בבא מציעא (קה ע"ב-קו ע"א) דנה מה נחשב ל'מכת מדינה'. ולאחר שהובאו כמה מקרים שונים, נשאר הגמרא ב'תיקו'. אמר רבינו: "הלא מעיני חכמינו ז"ל לא נעלם דבר מהנהגות הבריא. לא היו להם שום ספיקות. במסכת שבת (עז ע"ב) מסופר על אחד האמוראים שהיה יכול לענות על "כל חללי עלמא" (פירוש, דברים הנעשים בכל חלל העולם - רש"י). והנה כאן הם נשארים ב'תיקו'."

"שונה 'תיקו' זה מכל 'תיקו' שבש"ס. שבכולם זה ספיקא דדינא, וכן הספק הוא בהנהגת הבריא."

"השומעים אתם?!"

כשלמדו פרק הגוזל עצים הזכירו תוס' בצלים. ושאל רבינו איך מגדלים בצלים, וא' התלמידים ענה. ושאלו רבינו מנין אתה יודע? ואח"כ אמר רבינו שיש שני דרכים איך לגדל הבצלים. ופירט להסביר את שני האופנים. בסיום אמר: למה שאלתי את הנ"ל מהיכן הוא יודע, כי אני יודע זאת ממשנה בעוקצין. ולמה אני אומר לכם זאת, האם בשביל להתפאר שיש לי ידיעה במשנה בעוקצין? (הדברים נאמרו מפי רבינו בהתרגשות גדולה), אני בא להראות לכם איך שבתורה כלול כל מהלך הבריא וכל הידיעות בזה.

משמעותה של מילה אחת

כשלמדו את דיוק הגמרא במסכת בבא-קמא (דף י ע"ב): "חבתי בנזקו לא קתני, אלא בתשלומי נזקו תנינא", ביקש רבינו להפנות את תשומת לב התלמידים למשמעותה של מילה אחת בחז"ל ובהלכה - **"צריכים לראות בדברי חז"ל כל ביטוי וביטוי, הכל היה תורה מסיני, ולא היה אצלם דברים בעלמא".**

ורבינו שביקש להמחיש ולהטעים את הענין באוזני תלמידיו, הביא דוגמא מעשית למשמעותו של ביטוי אגבי לכאורה: "שמעתי כי בתום ימי מלחמת העולם הראשונה, הגיע מברק לידי רבי חיים עוזר גרודזנסקי מאת החפץ חיים ששהה אותה עת בגלות ברוסיה, ובמברקו ביקש שישגי עובור רשיון כניסה לפולין כי השהיה ברוסיה כעת הינה ממש פיקוח נפש. המברק הגיע בערב חג השבועות. רבי חיים עוזר ביקש מרבי שמואל גריינמן שמיד בצאת החג יטפל בענין. אך החזון-איש שהיה באותו מעמד תמה ואמר: הלא החפץ חיים כותב במברקו כי הדבר הוא 'פיקוח נפש'. יש כאן פסק הלכה של 'משנה ברורה', שצריך לחלל על כך את החג!"

"כך צריך לדייק ולעמוד על משמעות כל מילה וביטוי של חז"ל" - אמר.

והוסיף להסביר את הצורך וההכרח בכך, כשהוא מלמד את התלמידים בדרכי העיון: **"צריכים לדייק את דברי הגמרא בתכלית הדיוק, יש מקומות שדיוק הלשון אומר את כל הבנת הענין".**

גם בדברי הראשונים דרש רבינו לדקדק בכל מילה: "יש הבדל גדול אם כתוב 'אין דבריו מובנים', או 'אין דבריו מובנים לי'; כך גם יש הבדל אם כתוב 'אין דבריו מובנים' או 'דבריו תמוהים' - כל מילה קובעת".

חיים הם למוציאיהם

כשקרא אחד מן התלמידים את דברי הגמרא במסכת בבא קמא (דף יב ע"ב): "בכור בחו"ל" - כשהוא מבטא את ראשי התיבות ככתבן מבלי לפותחן ולפרטן - הגיב רבינו: **"כשלומדים גמרא, צריך למלא את המילים, כי הכל נכנס בחשבון לקבלת שכר!"**

"אכן כן, בשיחת חולין, צריך למעט, עד כדי כך, שהדברים יהיו ברורים".

"אבל בדברי תורה - צריכים להשתדל להסביר בפה מלא - 'הרחב פיך ואמלאהו'... 'ויפח באפו נשמת חיים', ה'נשמת חיים' זה להסביר בפה מלא".

כיוצא בזה אירע פעם תוך כדי מבחן לתלמידים, השיב הנשאל כי דעת "רשב"ג" היא... - מיניה וביה העיר רבינו בתמיהה: **'רשב"ג'?! מיהו זה?**

בהזדמנות אחרת, כאשר התלמיד שקרא את דברי התוספות בשיעור, ככתבם: "להד"מ". הגיב על כך רבינו: **'להד"מ?! אמור בלי ראשי תיבות! להדפיס, מדפיסים בראשי תיבות, אבל כשמוציאים מהפה צריכים לומר בפה מלא: 'לא היו דברים מעולם'".**

ולהמחיש את הדברים אמר רבינו בחידוד: **הרי מי שיטען בבית-דין 'להד"מ', אין זו טענה...**

כאשר המשיך התלמיד לקרוא את דברי התוספות, שוב נתקל בלשונו, ומבלי שימת לב גם הפעם קרא ככתבו: "להד"מ".

נאנח רבינו ואמר: **במצות תלמוד תורה מקבלים שכר על כל מילה, אבל על מילה זו - 'להד"מ', אינני יודע אם תקבל שכר...**

חש רבינו כי אין התלמידים מפנימים את החשיבות שהוא מייחס לדברים, ונראים בעיניהם כדברים בעלמא, שב הדגיש את רצינות כוונתו בדבריו, והבהיר: **"אינכם שמים לב למה שאני אומר... אינני אומר מליצות או דברי חכמה - כי אחרת הרי זה ביטול תורה! כל מה שאני אומר לכם באמצע השיעור, זה רק בגלל שהחשבון הוא ללימוד".**

יוסף חכם וילמד לקח

באחד משיעוריו סיפר רבינו מעשה שהיה בידו עם החזון-איש. משסיים את סיפור המעשה, ביקש כי התלמידים יסיקו מעצמם את הנלמד ממעשה זה - כי רק כך יפנימו את המסר העולה ממעשה זה ויחקקוהו בלבם, ואמר להם:

**"לא סיפורתי לכם את הסיפור בתור סיפור, אלא בתור הלכה!
"וכל אחד יפרש לעצמו איזו הלכה. כי אם אפרש לכם, זה ישאר 'סיפור'".**

'אולי' של הרמב"ן

באחד משיעוריו הקריא את הרמב"ן, תוך כדי קריאה נתקל בלשון: "ואולי רצה הרב לומר...".
נעצר רבינו, ואמר ספק לעצמו ספק לתלמידים: **"ואולי? הרמב"ן אומר 'ואולי'..."** - וביקש להדגיש באזני התלמידים מעלתם של הראשונים וענוותנותם: **"אצלינו יש 'ואולי' הרמב"ן אומר 'ואולי'!"** - הלא כאשר אנו מגיעים ומחדשים איזה 'פשט', אנו ממהרים לקבוע עובדות ולומר בבירור כי זהו הביאור הנכון. ואילו הרמב"ן, אם לא היה בטוח בכל מאודו כי אכן זהו הביאור הנכון והאמיתי, לא קבע שום מסמרות, אלא התבטא: "ואולי".

בהזדמנות אחרת התאונן: **"התקופה שלנו זה ענין של עצמאות, כל אחד הוא 'מבין'... וזה חדר בכל ההנהגה, וגם בלימוד..."**.
לעומת זאת, הקריא פעם בשיעורו את דברי ה'תרומת הכרי', וכשציטט את לשונו "ולדעתי העניה", אמר רבינו: "אני לא אומר 'לעניות דעתי' - זו יהא לגבינו להשתמש בלשונות כגון אלו. אבל כאשר בעל 'תרומת הכרי' כתב 'לדעתי העניה' - כך הוא חש והרגיש באמת ובתמים".

*

באותו ענין, עמד רבינו בהספד לפני מיטתו של ידידו רבי אלעזר צדוק טורצ'ין וקרא בכאב: "דורנו לקוי מאוד בחולי ה'ודאות'. כל אחד בטוח שהצדק עמו, וכלל אינו מעלה על דעתו, שמא ואולי טעות בידו והוא שוגה בדבר - וכתוצאה מחולי זה, נוצר כיום בכל ענין שני צדדים 'ודאים'... זהו חורבן הדור!"

"כל המחלוקות באים רק מכך שאין האדם נעצר לרגע וחושב שוב - מי אמר שאני הוא הצודק? האם אכן כל כוונתי לשם שמים?
"הוודאות הזו, פעמים שמוליכה את האדם לעמקי שאול רחמנא ליצלן".

ראשונים כמלאכים

כבוד חכמי הדורות ניבט מכל ביטוי ולשון בשיעורו.
פעם, בסיום לימוד דברי התוספות סיכם והתבטא: "אלו דברים ברורים", אך מיניה וביה הדגיש: "אנחנו לא נותנים 'הסכמה' לדברי התוספות! חלילה... אלא רק לומר שהבנו את דברי התוספות".

ביקש רבינו לפרוס בפני התלמידים את ביאור רש"י והרמב"ן בסוגיה, הקדים והתנצל על שפותח בביאורו של רש"י בתחילה: **"הלא גם הרמב"ן יסכים שנקדים את דברי רש"י לדבריו"**.

מה מפעימה רגישותו של רבינו, כאשר ביקש להתעכב על משא ומתן בין גדולי האחרונים, באומרו: "כשיש משא ומתן בין המהרש"א, והמהרש"ל והפני יהושע, והדברים קשים להבינם, אם אעבור על דבריהם במהירות, זו תהיה פגיעה בכבודם - הם התעכבו על זה ביגיעה רבה, ואני עובר במהירות!"

ביקש פעם רבינו לבאר את הסוגיה שלא על פי חידושו ודרכו של רבי עקיבא איגר, ואמר: "בעצם, בלי דברי רבי עקיבא איגר, איך אפשר להבין?" - אבל בכל זאת: "אני חושב שרבי עקיבא איגר לא יקפיד אם נחפש דרך לפרש את הגמרא בלי היסוד שהוא אומר. אין ספק שהוא יהיה שמח..."

ראה פעם רבינו בספר 'מעניי החכמה' לרבי אריה לייב צינץ, חידוש שהיה תמוה בעיניו, לאחר שהביע את תמיהתו על החידוש, מיהר והבהיר בפני התלמידים: "אינני בא לחלוק עלי! ולואי והיה לנו חלק קטנטן מתורתו... הלא הוא היה מהגאונים בדורם של בעל נתיבות המשפט ורבי עקיבא איגר".

לעיתים ראה רבינו לציין בפני התלמידים צעירי הצאן שאינם יודעים פרק בתולדות גדולי ישראל, את מעמדו של מחבר הספר ממנו ציטט בשיעורו - בפרט כאשר מחבר הספר לא היה ידוע כל כך: "ה'חמדת שלמה' היה הרב של וורשה בתקופת הנתיבות המשפט ורבי עקיבא איגר, ואף התכתב עמם - ודי בדיעה זו כדי לדעת על גדלותו".

בין הרים גדולים

במיוחד דרש שיש לנו ללמוד את היחס לגדולי הדורות מתוך שנדייק ונתבונן בלשונם ויחסם עצמם של הראשונים והאחרונים זה לזה.
כאשר נתקל בביטוי חריף של הרמב"ן (מסכת בבא מציעא נו ע"א): "וזה הפירוש אין לו רגלים". עצר ואמר: "השומעים אתם?" "אין לו רגלים..." למעשה הפירוש הזה הוא של הרמב"ם, אך הרמב"ן מעלים את שמו כאן, רק כותב 'ראיתי מי שכתב'... מה אנו למדים מכאן? כשיש צורך להזכיר ביטוי חריף כזה, לא מזכירים את שם בעל השמועה. זה לימוד גדול, לימוד גדול!"

בלימודם במסכת גיטין (עא ע"ב), השמיע רבינו את דברי רבי עקיבא איגר: "מה דפשיטא ליה להבית שמואל, לדידי הצעיר מספקא טובא..."

"אתם שומעים?" - פנה רבינו לתלמידיו - "יש לשון 'לא זכיתי להבין', יש 'צריך עיון' - כאן אין לא כך ולא כך, רבי עקיבא איגר בא לחלוק על הבית שמואל! אבל דוקא משום כך הוא מציב את מעמדו מולו: 'לדידי הצעיר'. לא 'הקטן', אבל 'הצעיר'. מורא'דיג!"

כבוד חכמים ינחלו

ככלל היה מכניס בתוך השיעורים היומיים דיבורים של יראת שמים, ובדיבורים אלו גם היה מספר סיפורים שראה בהם תועלת ליר"ש, מתי שראה הזדמנות לכך.

מרשימות תלמידים העתקנו את הקטע דלהלן: פעמים היה רבינו אף מספר על גדולי הדור שחיו אתנו באותם ימים, והיה בזה כבוד התורה לשמוע מפי רבינו איך שמכבדם ומרוממם. רשום עמי בשנת תשמ"ו שסיפר על רבי מיכל פינשטיין שהלך עם תלמיד ברחובות תל אביב (שם התגורר), ויהודי ניגש לשאול היכן רחוב פלוני, והלך עמו עד אותו רחוב ולא הסתפק להסביר לו שיבין היכן הרחוב, ולפליאת התלמיד מה רואה לטרוח כל כך, הסביר לו רבי מיכל שמכיון שראה שאותו אחד מתקשה בדיבורו וגורם לו בוש לגשת לשאול, הרי אם לא יבין וימצא את הרחוב יצטרך לגשת שוב לשאול, ורצוני למנוע ממנו בוש זה, לכן הטרחתי עצמי ללכת אתו עד אותו רחוב פלוני. הוסיף רבינו בהתפעלות על המחשבה אודות השני במשנה זהירות ושימת לב, והאריך לדבר על גדלותו של רבי מיכל פינשטיין. וכן היה נוהג לפעמים

לספר מעוד גדולי ישראל, זכורני עוד איך שהזכיר בהתפעלות את ראש הישיבה רבי דוד פוברסקי שבאותם ימים השתתף בניהואי נכד שלו בירושלים, ונזדרז אחר החופה לצאת לבני ברק לישיבה הק' כדי שלא להפסיד תפילת מעריב בישיבה, והגיע ממש ברגע שהתחילו מעריב. ודיבר רבינו מגודל המעלה לא לבטל קביעות, ומחשיבות תפילה בישיבה.

לולי דברי התוספות

סיפר רבי נפתלי גפן: ב'שיעור חזרה' - כדרכו של רבינו בכל יום, לחזור בתחילת השיעור על מה שלמדו ביום אתמול - ביקשני שאחזור על דברי רבי עקיבא איגר שהובאו בשיעור.

חזרתי על הדברים, ובתוך כך הזכרתי את לשונו של רבי עקיבא איגר: "לולי דברי התוספות יש לומר...". רבינו עצר ואמר לבני השיעור: "אתם שומעים איך נפתלי הבין את דברי רבי עקיבא איגר? הוא הבין שרבי עקיבא איגר אינו חולק על התוספות! לעולם לא נמצא שרבי עקיבא איגר חולק על תוספות - אלא רק 'לולי' דברי התוספות היה אפשר לומר".

מלבד המסר החשוב של רבינו לכלל התלמידים של החרדה למול דברי התוספות עד שגם גאון ישראל כרבי עקיבא איגר אינו מהין לחלוק עליהם - ביקש רבינו לרומם את התלמיד שאמר את הדברים. "אני כלל לא התכוונתי לכך כמובן, אך רבינו הציג זאת כאילו אני הוא זה שאמרתי את הדברים" - מציין בעל המעשה, ומוסיף: "הוא חינוך אותנו שכאשר תלמיד אומר משהו, על הרב מוטל לתת עוצמה לדבריו, והמסר הזה מלווה אותי עד היום".

בתורה אין 'קצת'

הורה פעם לאחד התלמידים לקרוא את הגמרא בשיעור, אך אותו תלמיד התנצל כי לא הספיק להכין הרבה מהגמרא "רק קצת". הגיב רבינו: "נו, אז תקרא עד היכן שהכנת. בתורה אין 'קצת' כל חלק זה הרבה".

וה' יאיר עיני

בלשונותיו של רבי עקיבא איגר, רגיל הביטוי "וה' יאיר עיני". אמר רבינו: רבי עקיבא איגר יכול היה להתבטא כך, כיון שידע שמצידו התייגע בכל כוחותיו עד הקצה, ואם כן, לא נותר לו אלא לבקש מהקב"ה: "אני עשיתי כל שביכולתי, עכשיו תתן לי...".

אבל אנחנו? באלו פנים נשפוך שיח לפני הקב"ה שיאיר את עינינו? וכי עשינו את המוטל עלינו?! "אמנם" - ריכך רבינו את דבריו - "אם התייגענו במשך רבע שעה או חצי שעה ככל יכולתנו, ולא הצלחנו להבין, אולי אז גם אנחנו יכולים להתפלל...".

אין רוח חכמים נוחה הימנו

על הדין שהמסכם מקח בעל-פה, שאמרו בגמרא (בבא מציעא מח ע"א) ש"לא קנה", ומכל מקום, אם חוזר בו "אין רוח חכמים נוחה הימנו" - הדגיש רבינו משמעות הדבר:

"כשאומרים לאדם: 'אין רוח חכמים נוחה ממך' - זוהי 'חותמת'... 'חותמת עם כתם גדול'."

מינוי אדם לשרה

במהלך לימוד סוגיית הגמרא במסכת קידושין (עו ע"ב), על חזקת כשרות יחוסן של גבאי צדקה, "כיון דמצנו בהדי אינשי... ואם איתא דאיכא, אית ליה קלא", היינו: כיון שהם באים ומתעסקים עם אנשים רבים וכופים אותם על הצדקה, אילו היה בהם איזה פגם יחוס, כבר היה אי-מי שמסטיח בפניהם עובדה זו.

לאחר מכן אומרת הגמרא שם: "שום תשים עליך מלך", כל משימות שאתה שם, לא יהיה אלא מקרב אחיך". פנה רבינו ולימד את תלמידיו דעת בדרך ההנהגה עם ציבור:

זה מושכל פשוט מאוד - כל אחד הממונה על איזה דבר או ציבור, עליו לנהוג במידות טובות, דעו לכם שהנהגה בעדינות וביושר וכבוד כראוי כפי שהתורה מלמדת אותנו, מכבדת את האדם עצמו ונותנת לו כבוד אמיתי אצל הסובבים אותו, ותמיד חברתו נעימה. זה כלל אצל כולם אפילו אצל אנשי עמל העובדים לפרנסתם... הנה, בימים אלו בונים ליד ביתי בנין, ושמתי לב להבדלים שבין הממונים השונים - האחראי על הבנין, על האינסטלציה, על הריצוף וכל כיוצא בזה. כל מינוי קשור עם האדיבות של האדם. רואים את זה למשל בבתי חולים - אם מנהל המחלקה הוא אדם עם מידות טובות, הדבר משפיע ומחלחל עד לעובד הזוטא ביותר - כולם יותר מאירים פנים, סבלנים ואדיבים. הכרתי מחלקה בבית חולים מסוים, שממש היה פחד להכנס שם - לא רק ממנהל המחלקה, אלא אפילו מהמשרתת ופועלת הנקיון הפשוטה ביותר".

ולכן כשבחרים למנות אדם לתפקיד כלשהו, "לא יהיה אלא מקרב אחיך", יש לבדוק אחריו שהוא הגון ובעל מידות טובות.

שלא יהיה נשמע מדבריו ח"ו שלא כפי האמת

במהלך השיעור העיר הערה, התלמידים אמרו לו שהמהרש"א עמד בזה ותירץ. רבינו הקשה על תירוצו של המהרש"א והוסיף, 'לכן לא אמרתי ישוב זה', אך מיד תיקן את דבריו ואמר, לא אמרתי את זה כי לא זכרתי את המהרש"א ורק כשראיתי את דבריו הוקשה לי כך, ולא כמו שהיה נשמע מדברי שזכרתי זאת ורק מחמת הקושיא לא אמרתי, אלא שכיוונתי שלא עלה בדעתי לתרץ כדבריו מחמת הקושיא שיש לי עליו בהבנת דבריו. כך נזהר בכל מילה ולימד את התלמידים לדקדק במידת האמת.

* * *

כה גידל וחינוך רבינו דורות של תלמידי חכמים - כשהוא בונה אותם מהמסד ועד הטפחות.

מתוך דף הגמרא בנה אותם בנין מרהיב של אדם שלם בדעתו ובידיעתו, בדעותיו ובהליכותיו - ובהלך מחשבתו.

את כל חלקי שלמות האדם - בתורה, מידות יראת שמים - איחד רבינו ליצירה מושלמת שמהותו: "בן תורה".

הגליון מוקדש לעלוי נשמת
שמעון ב"ר אברהם

גליון ר"ו חג הפסח
מ"ו ניסן ה'תשע"ט
רמת - השרון

מסיחותיו של מו"ר הגאון הגדול רבי יעקב אדלשטיין זוקללה"ה

ולחזור למצוותו יחזור ויבער, ואם לאו מבטלו בלבד, וכו'.

יבטל בלבו וימול את בנו

וכן נפסק בשו"ע או"ח סי' תמד סע"ז ההולך ביום יד לדבר מצוה כגון למול את בנו, או לאכול סעודת אירוסין בבית חמיו, ונזכר שיש לו חמץ בביתו, אם יכול לחזור לביתו ולבער ולחזור למצות יחזור ויבער, ואם לאו יבטלנו בלבד, וכו'.

והטעם שיבטלנו בלבד ולא יחזור כיון שמדאורייתא מספיק ביטול, ורק מדרבנן צריך גם ביעור, ומכיון שמצוות מילה מצוה דאורייתא צריך לקיים את מצות מילה, ולא לבער את החמץ שזה מצוה רק מדרבנן.

וכתב המגן אברהם סק"א, וז"ל ומשמע דאם הוא מתחילת שעה שישית ולמעלה דאינו ברשותו לבטל, יחזור מיד, וכן משמע ברמב"ם משום דהאי עשה והאי עשה, ועשה דתשבייתו חמיר טפי שכל שעתא עובר עליו, משא"כ במילה ואינך, וכו'. דהיינו אומר המג"א שכל ההיתר להקדים את מצוות מילה לביעור חמץ, זה מפני שאנו סומכים על ביטול, ואז המילה היא עשה דאורייתא, והביעור חמץ הוא רק דרבנן, אבל אם עברה השעה השישית וכבר לא יכול לבטל שאינו ברשותו, א"כ יש לבער את החמץ תחילה. כיון שעל תשבייתו עובר כל רגע, ומילה לא עובר כל רגע.

האם במילה עובר על כל רגע

ויתכן שלכך אנו אומרים בליל הסדר כל דכפין ייתי ויכול, דעי"ז אנו מראים שאנו לא ככל הגויים וראויים ליגאל. דבזמן יציאת מצרים היו המלאכים אומרים הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה, וכל הזכות ליגאל הייתה מחמת קושי השעבוד, ורשעת המצרים, אף עתה אנו מוכיחים את השוני שלנו. ולעומת זאת בשביעי של פסח זכו לגאולה ע"י התרוממותם הרוחנית זה אלי ואנוהו.

איתא במשנה פסחים קטז ע"ב, בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. התנא לא כתב חייב לומר שכאילו הוא יצא ממצרים, אלא חייב לראות, או לגרסת הרמב"ם 'הל' חו"מ פ"ז ה"ן להראות את עצמו. שזו הלכה בפני עצמה לחוש ולהרגיש את הרגשת החירות, וכאילו עתה יצא ממצרים.

וכהמשך להרגשה זו שייך לחבר את ספירת העומר לפסח ויציאת מצרים, שאחר יציאת מצרים מחשב וסופר את הימים בצפייה למתן תורה שזה התכלית של יציאת מצרים.

ולכן גם ההלל שאומרים בליל פסח, אין דינו ככל הלל שאומרים בשאר הימים, שלא נאמר רק על ניסי העבר (ככל אמירות הלל שענינם להודות ולהלל ניסי ה'), אלא ההלל בליל פסח נאמר גם על המציאות העכשווית שכעת אנו משתחררים מעול שעבוד מצרים, וכעת אנו מקבלים עלינו עול מלכות שמים.

ביעור חמץ ומצוות מילה

במשנה מסכת פסחים פ"ג מ"ז איתא, ההולך לשחוט את פסחו, ולמול את בנו, ולאכול סעודת אירוסין בבית חמיו, ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו, אם יכול לחזור ולבער,

בעקבי הפסח

מתוך הספר החדש

'בעקבי המועדים'
משעורי מו"ר זצוק"ל, בעריכת
הרב ששון כהן שליט"א

שבת הגדול

בהוציאך את העם תעבדון את האלוקים על ההר הזה – תכלית ענין יציאת מצרים להגיע למעמד הר סיני, כביכול אמר הקב"ה למשה הענין שלי להוציא את עם ישראל ממצרים, שאני ירויה אותם כעם ה'. כעין מעשה שהיה עם החפץ חיים זצ"ל שבא אליו בחור שקיבל צו גיוס לצבא הפולני, ורצה שהחפץ חיים יברך אותו שינצל מכך, אמר לו החפץ חיים שמה הקב"ה ירויה מזה, אם תקבל עליך עול תורה, אז יש לי כביכול מה להציע לרבש"ע, תמורת תפילתי זו.

כתוב במדרש שמעוני אין ישראל נגאלים בזכותם אלא ברשעת הגויים.

ומבאר הבית הלוי שעם ישראל צריך להוכיח את המיוחדות שלו, ושאינו ככל הגויים, ועי"ז זכאים להנצל מחמת רשעת הגויים, ע"י עשיית צדקה וחסד. ועוד שאין מצווה שלימה כמצוות הצדקה, שבת חסדה קרבן מוסף, ציצית חסדה תכלת, תפילין איננו מניחים כל היום, וכך חסר פרטים בהרבה מצוות, אך מצוות צדקה אפשר לקיים בשלימות.

לא ימצא ערל, ואינו עובר עבירה אלא בזה שאינו מל את בנו ומעכב את מילתו, ע"כ ס"ל שיש לילך ולבער את החמץ תחילה.¹

הקרבת קרבן פסח בלא בית

במצוה ה מצות שחיטת הפסח כתב החינוך שהמצוה נוגעת בזכרים ובנקיבות בזמן הבית. והעיר המגיה דברמב"ם פ"ו מהלכות בית הבחירה הט"ו כתב מקריבין הקרבנות כולם אע"פ שאין שם בית בנוי, ובאחרונים האריכו בביאור דבריו.

קדושה ראשונה לא בטלה

בגמ' מגילה י ע"א איתא, א"ר אליעזר שמעתי כשהיו בונים בהיכל עושין קלעים להיכל וקלעים לעזרה אלא שבהיכל בונים מבחוץ ובעזרה בונים מבפנים, וא"ר יהושע שמעתי שמקריבין אע"פ שאין בית אוכלין קדשי קדשים אע"פ שאין קלעים, קדשים קלים ומעשר שני אע"פ שאין חומה, מפני שקדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא. מכלל דר"א סבר לא קידשה לעתיד לבוא, א"ל רבינא לרב אשי ממאי, דלמא דכולי עלמא קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא, ומר מאי דשמיע ליה קאמר, ומר מאי דשמיע ליה קאמר, וכי תימא קלעים לר"א למה לי, לצניעותא בעלמא. א"כ נמצא שאין מ"ד ברור דס"ל קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבוא, דאף ר' אליעזר מצי סבר דקדשה לעתיד לבוא, רק צריך קלעים לצניעותא.

וכן פסק הרמב"ם דקדושה ראשונה לא בטלה, כך מבואר בדבריו הלכות בית הבחירה פ"ו הט"ו, וז"ל לפיכך מקריבין הקרבנות כולן אע"פ שאין שם בית בנוי, ואוכלין קדשי קדשים בכל העזרה אע"פ שהיא חריבה ואינה מוקפת במחיצה ואוכלים קדשים קלים ומעשר שני בכל ירושלים אף על פי שאין שם חומות שהקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא, עכ"ל.

משמע הפוך, דבמילה של יום השמיני אפשר למול במשך כל היום, אלא שכתוב בגמ' שמצווה למול יותר מוקדם מדין זריזין מקדימין למצוות, ומשמע שזה רק מצווה של זריזין, לכן יש נוהגים שלא להקפיד למול דוקא בבוקר, וכן נוהגים האדמו"רים, כי הם אומרים יש עוד הידור של ברוב עם הדרת מלך, ויתכן שמצוות זריזות יותר חשובה ממצוות ברוב עם, ויש בזה חילוקי מנהגים, איזה הידור עדיף. יש נוהגים להדר יותר בזריזות, [ואפי' יש נוהגים למול מיד אחר תפילת ותיקין], ויש מהדרים יותר בענין של ברוב עם.

אבל מובא בספרי האחרונים שכל

האמור רק במילה של יום השמיני, אבל אם היה ברית דחוייה, כגון שהיה התינוק חולה [חום, צהבת, וכדו'] ולכן דחו את המילה מיד שהבירא יש מצוה למולו, כדי שלא יחזיק ערל בבית. וא"כ קשה על לשון המחצית השקל, והרי מילה שלא בזמנה וודאי שעובר כל שעתא, ולא גם אפילו שלא בזמנה, כך נשאלתי.

והשבתי שצריך לבאר בפשיטות את דברי המחצית השקל כך, שלא מיבעיא בזמנה שאם הרי מילה בזמנה ולא יבוא למול בזמן, הרי הוא מבטל את המצוה של יום השמיני, אלא אפי' שאין מצוות יום השמיני שכבר עבר, בכל זאת עובר בביטול עשה בכל יום ויום.

מדוע ביעור חמץ קודם למילה

ונהדר לקושיית המחצית השקל על המגן אברהם, מדוע מעדיף את ביעור חמץ, על פני מצות מילה דהאי עשה והאי עשה. ונראה שסברתו של המגן אברהם, דאמנם חיוב ביעור חמץ בערב פסח הוא לרוב הדעות נלמד מעשה דתשבינו, אך יש ראשונים דס"ל דאף בערב פסח יש לאו דבל יראה. א"כ כשאני מקיים את מצוות עשה דתשבינו הוא ממש עובר עבירה, אמנם עבירה שאין בה מעשה, ולא לוקין עליה, אך עובר על בל יראה. משא"כ במילה כשאני מקיימה הרי זה רק אי עשיית מצוה. ולזה מתכוין המג"א האי עשה והאי עשה², אבל עשה של תשבינו חמיר טפי מכיון שעובר עליו בכל שעה על בל יראה או העשה חמיר טפי, אך במילה אין לא יראה או

ותמה בזה המחצית השקל, וז"ל, ולא הבנתי הא גם מילה אפילו שלא בזמנה כל שעתא עובר וכמ"ש המג"א לעיל סי' רמט סק"ה דמה"ט מותר לעשות סעודת מילה אפי' שלא בזמנה בערב שבת דהוי זמנה קבועה, וכ"כ לקמן סי' תקס"ח סק"י מדברי התוס'. ולכאורה עלה ברוחי, נהי דגם אם עבר יום שמיני החיוב על האב למולו מ"מ אין בו חיוב דאורייתא, דהא בקידושין ילפינן דהאב חייב למול בנו מדכתיב וימל אברהם את יצחק בנו כאשר צוה אותו אלוקים, והא אברהם מל יצחק ביום השמיני, וכו'. אבל מלשון הרמ"א ביו"ד סי' רסא משמע דהוי עשה דאורייתא על אב ובי"ד, וכן משמע מתוס' דקידושין וכו'.

ראיה ממשנה רבנו חתן דמים למולות

והנה יש לחזק את קושיית המחצית השקל, ממה שרואים אצל משה רבינו שיצא ממדין ללכת למצרים לגאול את ישראל, על פי צווי ה' [שמות ד יט] לך שוב מצרים, והנה אח"כ [ד כד] ויהי בדרך במלון, ויפגשהו ה' ויבקש המיתו. ומתוך המשך הפס' אנו למדים מדוע רצה ה' להמיתו [ד כה - כו] ותקח צפורה צר ותכרת את ערלת בנה, ואז, וירף ממנו, אז אמרה חתן דמים למולות.

ומדוע משה רבינו לא מלו קודם לכן מבאר רש"י [ע"פ הגמ' גדרים לא] תני אמר רבי יוסי ח"ו לא נתרשל, אלא אמר, אמול ואצא לדרך, סכנה היא לתינוק עד שלושה ימים, אמול ואשהה שלושה ימים, הקב"ה צוני לך שוב מצרים, ומפני מה נענש מיתו, לפי שנתעסק במלון תחילה, וכו'. דהיינו שמושה רבנו נתבע על כך שעסק במלון תחילה ולא הזדרז למול את בנו, דכל רגע שעייב את המילה נתבע, משמע שיש מצוה להקדים ככל היותו, [ומדובר שלא בזמנה שהרי לא מל במדין אלא יצא לדרך, וכעת במלון זה כנראה אחר כמה ימים, ואעפ"כ משמע שיש חיוב להקדים].

ותמה מדוע המחצית השקל לא מביא מזה ראיה לדבריו, וכנראה שצ"ל שאין מביאים ראיות מלפני מתן תורה.

זריזות במילה בזמנה

וטרם נשיב על קושיית המחצית השקל יש להעיר על לשונו שכתב, אפילו שלא בזמנה כל שעתא עובר. ומשמע מלשונו דכל שכן שבזמנה אסור לאחר, וצריך להקדים למול כמה שיותר מוקדם. אך מדברי הפוסקים

¹ ע"ע בדברי שער הציון הנ"ל, דהביא דבחיודשי מהר"ם חלאווה מבואר כמג"א, וביאר בשעה"צ דבעשה דמילה סו"ס יקיימו היום וכל הענין להקדים זה רק מדין זריזין, משא"כ בעשה דתשבינו, אף אם ישבית לבסוף כל אותו זמן שלא השבית ביטל את התשבינו. ודייק כסברתו גם בד' המהר"ם חלאווה.

² יש תשובה ארוכה ע"ז בדבר אברהם, ונדמה לי גם בבית הלוי, ועוד הרבה אחרונים.
³ ע' בשער הציון סי' תמד סק"ד.
⁴ דהמג"א לא מוסיף דהוי לאו אלא עשה ועשה, ועשה דתשבינו חמיר, אלא צ"ל שמכח החיוב לאו לבער, הוי העשה חמיר טפי, עכ"פ לאותם דעות, וצ"ע.

גאל ישראל. ותמוה מה הוסיף ענין זבחים ומה שייך כעת להגדה. ולפי המתבאר צ"ל, דר' עקיבא היה אחר החורבן ותיקן להוסיף תוספת זו בברכת גאל ישראל שבסיום ההגדה, והתפילה שיבנה בהמ"ק, ואז נוכל גם להקריב קרבן חגיגה, שקרבן פסח אפשר להקריב אע"פ שאין בית, אבל זבחים נוכל להקריב רק כשיהיה בית, ולכן מוזכר גם זבחים.

[ועוד מובא בהעמק דבר, דלעתיד לבוא לא יהיה יצר הרע, ואז הכל יעלה לרצון, ואז לא רק הזבחים שלא הוקרבו, יוקרבו לרצון, אלא אף הפסחים שיכלו להקריבם אף בזמן החורבן, אך אז לעתיד לבוא יוקרבו באופן אחר, באופן של יעלו לרצון].

הקרבת קרבן פסח בימינו

נידון זה של הקרבת קרבן פסח בזמן החורבן, התעורר כמה פעמים במרוצת הדורות כמו שרואים בתשובות הפוסקים. והנה בשו"ת חתם סופר חיו"ד סי' רלו, משיב לחותנו הגרעק"א על פנייתו בנושא הקרבה בעזרה, שהיה א' בדורם שהיה מעורר לענין, ואף השתדל לאישור מהשלטונות. [ורעק"א לא רצה להכנס לענין, בפרט שהשלטונות היו קפדנים ומן הסתם לא יאשרו]. והחת"ס דן שם בכמה פרטים בענין זה.

ולבירור ההלכה יש להציג כמה בעיות בהקרבת קרבן פסח בהר הבית. א. כולנו טמאי מתים, ואין פרה אדומה להיטהר! ב. יתכן שצריך כהנים מיוחדים, וכעת לרובם אין יחוס, והחת"ס [שם] ס"ל שא"צ יחוס להקרבה, דכל החשש שמא הוא חלל, ובדיעבד עבודתו כשרה, אבל רעק"א ס"ל שצריך יחוס, ומה שנושאים כפים לגבי זה א"צ יחוס דספקא דאורייתא לחומרא. ולדבריו מה שהקריבו אחר החורבן, וכנ"ל בדברי הנצי"ב, כיון שאז היה סמוך לזמן החורבן והיו עדיין כהנים מיוחדים, וגם היו טהורים שהיה אפר פרה אדומה עד זמן האמוראים.

וכתב הרמב"ם בהלכות מעשה הקרבנות פ"ט הט"ו- מי ששחט קדשים בזמן הזה והעלה חוץ לעזרה חייב מפני שהוא ראוי ליקרב בפנים שהרי מותר להקריב אע"פ שאין בית שקדושה ראשונה קדשה לשענה וקדשה לעתיד לבוא. וכתב שם הרדב"ז וא"ת והא ליכא מזבח ואין מקריבין אלא בזמן שהמזבח שלם ולא פגום. וי"ל דבזמן שהוא בניו ופגום אין מפטירין עליו אבל אם נעקר ממקומו מקטירין במקומו כדאמרין [זבחים נט] מזבח שנער מקטירין קטורת במקומו. וכתב בעל כפתור ופרח [פ"ו] כי בזמן שבע עשרה לאלף

בספר הגדה של פסח עם פירוש הנצי"ב מובא בשם תשו' גאונים שגם אחרי החורבן באו למקום המקדש להקריב קרבן פסח.

ומבאר הנצי"ב מדוע דוקא קרבן פסח, ולא שאר הקרבנות תמידין ומוספין. דמבואר במשנה בזבחים פ"ד מ"ו, לשם ששה דברים הזבח זבחה, לשם זבח, לשם זבחה, לשם השם, לשם אשים, לשם ריח, לשם ניחוח, וכו'. והנה בזמן שאין בית המקדש עומד בבנינו לא יכול להתקיים הדין לריח ניחוח. אכן בקרבן פסח שלא כתיב ביה לריח ניחוח כמו שכתוב בכל הקרבנות, אפשר להקריב אף בזמן החורבן. ואמנם דין כוונה לריח ניחוח אינו מעכב בדיעבד, ורק לכתחילה צריך לכוין לשם ששה דברים הנ"ל, אבל בזמן החורבן שכתוב והשימותי את מקדשכם ולא אריח בריח נחוחכם, זה פסול, כשאי אפשר כלל להתקיים ריח ניחוח. והוי כמו שאין ראוי לכילה שבילה מעכבת בו. ועל כן מה שהקריבו היה רק קרבן פסח שבזה אין חסרון של ריח ניחוח, [וע' עמק ברכה].

ונשאלתי שבדברי הרמב"ם כתוב שכל הקרבנות מקריבים אע"פ שאין בית, ואיך נקט הנצי"ב שרק קרבן פסח מקריבים, אך שאר קרבנות אי אפשר להקריב בזמן החורבן. ואפשר שאין כוונת הנצי"ב אלא רק לדרשא לרווחא דמילתא, דאין ראוי להקריב בזמן החורבן כיון שאינו לריח ניחוח, ורק קרבן פסח אפשר להקריב כיון שאין בו חסרון זה, אך מעיקר הדין אפשר להקריב אף שאר קרבנות אפילו בזמן החורבן.

ועוד אפשר לומר בביאור הפס' ולא אריח בריח ניחוחכם, והרי אפשר להקריב קרבנות כמבואר ברמב"ם. וצ"ל בביאור הכתוב ולא אריח בריח ניחוחכם הכוונה כפשוטו כיון שבמציאות לא יהיה ריח ניחוח, כיון שתיבטל העבודה בבית המקדש, אבל בהקריבכם, אה"נ אריח את אותו ריח ניחוח. ושמא כשיש חרון אף אין ריח ניחוח וכשאין חרון אף יש ריח ניחוח.

עכ"פ המציאות של והשימותי את מקדשכם, לצערנו קיימת אף בימינו, ועל כן אין לשנות בנוסח ברכת נחם הנאמרת ביום תשעה באב, ואומרים העיר התריבה והשוממה, ואע"פ שמקום הכותל בשליטה יהודית.

מן הזבחים ומן הפסחים

וכמו"כ מבואר מה שהוסיף ר' עקיבא במשנה [פסחים קטז ע"ב] בברכת ההגדה, כן ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו יגיענו למורעדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום, שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם [מן הפסחים ומן הזבחים] וכו', עד בא"י

ומטעם זה אף היום יש איסור כניסה להר הבית שכולנו טמאי מתים, והנכנס חייב כרת.¹

בדברי החינוך שקרבן פסח רק

בזמן הבית

וצ"ע מדוע החינוך כתב שהקרבת קרבן פסח היא רק בזמן הבית, הרי גם בימינו הקדושה קיימת וכן יש חיוב הקרבת הקרבנות.

ואולי כוונתו שצריך קדושת הבית, ולא דוקא בית בבניינו, דהרי בזמן הבמות הקריבו קרבן פסח בבמות, ובזמן שהיה משכן בשילה הקריבו במשכן, ואח"כ בנוב וגבעון, וקדושתם היתה זמנית, ולאחר שנחרבו בטלה קדושתם, אבל קדושת הבית לא בטלה, ואף לאחר חורבן הבית, בקדושתו קאי, וא"כ אפשר להקריב במקום הבית, וזה כוונת החינוך בזמן הבית, לאפוקי מלפני זמן הבית שהקרבת הקרבן פסח דוקא במשכן, אבל לאחר שהתחיל זמן של בית המקדש, החיוב קיים, ואפי' שנחרב הבית, נחשב זמן הבית שקדושתו לא בטלה וראוי להקרבת קרבן פסח, [וצ"ע].

והשימותי את מקדשכם

והנה הנצי"ב בהעמק דבר [בחוקתי פכ"ו לא] מביא על הפס' והשימותי את מקדשכם ולא אריח בריח ניחוחכם. דמכאן דרשו חז"ל [מגילה כח] דאע"פ שהמקדש שומם בקדושתו קאי דקרי ליה מקדש אע"פ שהוא שומם, דבעצם כניסת הנכרים יש אפשרות לחלל את קדושת המקדש כמו שכתוב [יחזקאל ז כב] ובאו פריצים וחללוה, ודרשה הגמ' [ע"ז גב ע"ב] שאבני המקדש שקצום אנשי יון בזמן החשמונאים ולכן גנזום.

ועוד איתא שם דלאחר החורבן בקשו לגנוז כל כסף וזהב שבעולם, משום כסף וזהב של ירושלים שרובו הקדש. ושואלת הגמ' שמשום כך אין לאסור את כל הכסף שבעולם שהרי אין כסף שבירושלים רוב, אז מדוע רצו לאסור את כל הכסף, ותירצה הגמ', דבקשו לגנוז את דינרי הדריינאנה טוריינה שיפא שאלו מטבעות ירושלמיות שנלקחו מבית המקדש והם מטבעות של מחצית השקל והטביעו עליהם חותמת של מלכי רומי. ומסיימת הגמ' שמכח ובאו פריצים וחללוה התירו. משא"כ כאן במקום המקדש אף בשממונו קדוש הוא.¹ ושם כתוב בנצי"ב דעד זמן חרבן ביתר עדיין הקריבו קרבנות במקום המקדש.

הקרבה לריח ניחוח

¹ ע' בבעקבי מנ"ח ח"ב פ'

¹ ולגבי המטבעות אף בזמנינו מצאו מטבעות כאלו שיש עליהם חותמת רומי וניכר שמבצבץ מהצדדים חותמת באותיות עבריות, והם מותרות ע"פ המבואר בגמ'.

¹ בענין קדושת הר הבית ע"ע בבעקבי מנ"ח ח"ב פ' נשא עמ' יט.

הטעם, מלבד כוונת המצווה שצריך לכוין בכל מצוה, כאן בפסח נאמר לא רק לזכור אלא גם לומר את הטעם של המצווה, ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח וגו'.²¹

הנה פסח מצה ומרור מזכירים רק בשעה שמונחים לפניך, ולכן אף לנוהגים לומר חלק מן ההגדה בשבת הגדול, מצה ומרור לא מזכירים.

ומה שביארנו שלא יצא יד"ח היינו יד"ח אמירת ההגדה. נחלקו הראשונים בכך שאם לא אמר ג' דברים אלו לא יצא יד"ח, לכמה מן הראשונים, הכוונה למצוות ההגדה, וכמו שביארנו עד כאן, וכן משמעות הרמב"ם שהזכיר ענין זה במצוות ההגדה. אך יש מפרשים שהכוונה שלא יצא יד"ח המצוות פסח מצה ומרור, כך משמע בר"ן [סוכה יג ע"א מדפי הרי"ף] שכתב שלא יצא ידי חובת מצוות כראוי. והכוונה שצריך לצרף לאכילה גם דיבור בענין המצווה על שום מה.

ענין האמירה והדיבור

יש כח גדול וחשוב בדיבור, כמו שמצינו גם בענין טומאת נגעים, שבאמירתו של הכהן יש כח לטהר או לטמא את הנגע, ואפי' שאינו ת"ח ולא כ"כ בקי במראות הנגעים, מביאים ת"ח שיוורה בזה, אבל צריך לבסוף דיבור של הכהן, להחליט, להסגיר, לטמא או לטהר. וברמב"ם כתוב שאפי' שהכהן קטן או שוטה [חרש ל"ש שאינו יכול לדבר]. ואם הכהן יכתוב לרמב"ם שפוסל עדות בכתב ה"ה כאן, ולר"ת שמכשיר עדות בכתב כתב המנ"ח שיועיל. ובאלם שלא ראוי לדיבור, הוי כלא ראוי לבילה שבילה מעכבת בו, ופסול. אבל ביכול לדבר וכתב המנ"ח מכשיר לפי דעת ר"ת שמכשיר עדות בכתב.

יש לדון בכתב שאינו מתקיים, שמדאורייתא אינו כתב, שלגבי ברור וידיעה על כוונת האדם או ברור מציאות, מסתבר שמועיל, כגון בעדות לר"ת, או כבעל שצריך שיאמר לכתוב או לתת גט, וחשיב אמירה שלו, שהעיקר לברר את רצונו או את המעשה בעדות. האם גם לגבי אמירת כהן בנגעים יועיל, וכן לגבי מצוות ההגדה, והגדת לבנך. [אמנם כמובן שאינו למעשה לכתוב ביו"ט, אך לברר את גדר האמירה הנצרכת].

ומסתבר שצריך דווקא דיבור גם בנגעים וגם בזהגדת לבנך, בנגעים כיון שמצינו שהתורה רוצה דווקא דיבור של כהן ואפי' ת"ח ל"מ, ואדרבה צריך לצרף אליו כהן ואפי' ע"ה, ואפי' קטן או שוטה, מוכח שצריך דווקא אמירת כהן.

וכן בהגדה כתוב [פסחים קטן] לחם עוני לחם שעונים עליו דברים הרבה, והידור מצווה להרבות בדיבור, שכל המרבה לספר ביציאת מצרים, הרי זה משובח. א"כ יש ענין בענייה, בדיבור בדווקא ולא מהני כתיבה.

והרמ"א סי' תרמו סע"י חשש לו וכתב טוב להחמיר במקום שאפשר באחר, וכן פשט המנהג.²² וא"כ גם כאן לגבי קדושת הר הבית יש לחשוש לאותה דיעה שנגלתה לראב"ד בסוד ה' ליראיו, לגבי החומרא שלא נתיר הקרבה בהר הבית מחשש שקדושתו בטלה.

וכמובן שבהדסים נהגו להחמיר כיון שאפשר להשיג בנקל, ואינו הכרחי שמכח זה גם כאן נפסוק כוותיה, עכ"פ רואים שכשיש מחלוקת בין הראשונים, קשה לנו להכריע, וראוי לנו שלא להכניס עצמינו לפלוגתא.²³

פסח מצה ומרור

במשנה בפסחים דף קטז ע"ב איתא, רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור. פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים, שנאמר²⁴ ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח וגו'. מצה על שום שנגאלו אבותינו ממצרים, שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים וגו'. מרור על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים, שנאמר וימררו את חייהם וגו'.

ג' דברים אלו כנגד ג' דברים שבמסכת אבות פ"ד משנה כא, הקנאה התאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם. מצה באה כנגד שבירת התאוה, קרבן פסח בא כנגד גאוה שמביאה לעבוד ע"ז, ומרור כנגד מדת הקנאה.

יש לדון האם אמירת ג' דברים אלו זה חלק מן ההגדה או דין נפרד, והנה מלשון הרמב"ם נראה שזה חלק מן ההגדה, ולא יצא יד"ח הכוונה שלא יצא יד"ח בשלמות [כך מבואר בכמה ראשונים, ע' בר"ן על הרי"ף שכתב שלא יצא יד"ח כראוי, ויש חולקים]. ומוכח שאמירת ג' דברים אלו זה חלק מן אמירת ההגדה, שאחרת למה לי למימר שלא יצא יד"ח, ידי חובת מה, אם ידי חובת האמירה הזו מאי קמ"ל, אם לא אמר אז לא אמר, ומה ה"א שיצא יד"ח אם לא אמר. אלא אם הכוונה שלא יצא יד"ח ההגדה, ואמירת ג' דברים אלו זה חלק מן ההגדה, שייך לחדש ולומר שאם לא אמרם לא יצא יד"ח ההגדה בשלימות.

וכתוב בפס', ואמרתם זבח פסח הוא, וזה דבר מחודש במצווה זו שאינו קיים במצוות אחרות, כציצית תפילין סוכה, שהם באים לזכירה, וכתוב גם בתורה שצריך לזכור, ומבואר טעם המצווה ושצריך לזכור את

השישי היה רב אחד ששמו רבנו חננאל מפריש²⁵ והיה רוצה לבא לירושלים להקריב קרבנות, וכתב דאי משום טומאת מת דחוייה היא בצבור ואי משום שאר הטומאות אפשר בטבילה וכל זה בנוי על שורש שתי ההקדמות שכתב רבינו קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא, ומקריבין אע"פ שאין בית. ותמהתי על מעשה זה והלא הבית ביד גויים ואיך יניחו אותו להקריב קרבנות, ואפילו ליכנס שם לא יניחו את האיש הישראלי. ואפשר כי באותו זמן היה הבית חרב ביד גויים ערלים ולא היו מקפידים על ככה, דהערלים הם נוצרים הם לא מקפידים על כניסת ישראלים להר הבית, משא"כ המוסלמים ששלטו בזמן תקופת הרמב"ם בהר הבית הם מקפידים ורוצים שליטה במקום.

ומה שנקט שיש להתיר טומאה דהוי טומאה בצבור שהותרה, צ"ע דבחינוך כתוב שבזמן שאין בית אין חובה להקריב אלא רשות, ועל רשות מסתבר שלא אמרינן טומאה הותרה בצבור, כמו שמצינו בגמ' פסחים לגבי נשים שרק אם הם חייבות אמרינן לגבייהו טומאה הותרה בצבור.

ולגבי שוחט קדשים בחוץ שכתב הרמב"ם שחייב, אה"נ לגבי זה סגי בזה שיש אפשרות להקריב, כדי לחייב משום שוחט קדשים בחוץ. [ואולי תלוי אם טומאה הותרה בצבור, או שטומאה דחוייה בצבור]. עכ"פ הרי"ח מפריש שסבר להעלות ולהקריב קרבנות, שמא ס"ל שאע"פ שזה רשות להקריב, טומאה הותרה בצבור.

דעת הראב"ד

ועוד חשש בהקרבנות קרבנות בזמן הזה, עפ"ד הראב"ד פ"ו מהלכות בית הבחירה ה"ט, דפליג על הרמב"ם וס"ל שקדושת ירושלים והמקדש לא בטלה, ואפי' למ"ד קדושת ארץ ישראל לא בטלה, קדושת ירושלים בטלה, מכיון שהיה יודע עזרא שהמקדש וירושלים עתידים להשתנות ולהתקדש קידוש אחר עולמי בכבוד ה' לעולם, ומסיים, כך נגלה מסוד ה' ליראיו.

כעין ביטוי זה של הראב"ד כתבו גם לגבי הדס בהלכות סוכה ולולב פ"ח, ושם פסק הרמב"ם דנקטם ראש ההדס כשר, והראב"ד פוסל, וכותב וכבר הופיע רוח הקודש בבית מדרשינו מכמה שנים והעלינו שהוא פסול. ואמנם לא בשמים היא, וכללי פסיקת ההלכה הוא ע"פ הוכחות וראיות תלמודיות בלבד, נהגו העולם שם להחמיר וחוששים לדבר הראב"ד לגבי נקטם ראשו, וכמו שכתב המ"מ,

²¹ עכ"פ לכתחילה.

²² אלא"כ המוסקים הכריעו, וכאן עכ"פ כתבו לחוש להחמיר. [ומרן המחבר סתם כרמב"ם].

²³ יש גורסים במשנה את הפסוקים ויש שאינם גורסים, וע' במהרש"א.

²⁴ ע"ע במהרש"א בח"א שעמד ע"ז.

²⁵ ודלא כמנ"ח.

²⁶ במקום אחר כתוב שזה היה רבי חיים כהן כנראה מבעלי התוס'.

דברי אמת

מאמרי חזק השקפה והדרכה
מזקן המשגיחים

מרן רבי דב יפה זצוק"ל

גיליון מס' 130 פסח תשע"ט

פסח במחיצת המשגיח...

אפשר להשיג ולהתעלות במועד וע"כ הוא עושה כל טצדקי שנפסיד את המתנות היקרות שהמועד יכול להעניק לנו!

ולכן בודאי צריך הכנה מיוחדת ללילה המרומם והקדוש ביותר במשך השנה כולה, ונכין את עצמנו ואת בני הבית לקראת החג הגדול להיות מוכנים לקבל ע"ע מה שה' דורש מאתנו. ולמסור את עצמנו לקיום רצונו. וזה הרי עצם היציאה מהשעבוד! והיא ההכנה האמיתית לימי הפסח. וראוי גם להתכונן לאמירת ההגדה כמו שצריך, שנוכל לחיות מה שכתוב בהגדה.

ההכנות לפסח ובעיקר ניקוי הבית מוחמץ כרוכות כידוע בטרחה גדולה, אך המשגיח היה אומר שאם אדם יתבונן בשעה שטורח בעבודות הפסח שעושה בזה נחת רוח לה' ומקיים את רצונו, אין ספק שזה יקל מאוד על הקשיים הכרוכים בהכנות לפסח. עוד היה המשגיח מעורר, שעומס העבודה גורם באופן טבעי לכעסים שונים שקשה לשלוט עליהם, ומשום כך צריך שיכין עצמו להתגבר על כעסו ולזכור שגם אם הדברים אינם מותנהלים כרצונו, אנחנו לא בעלי בתים על העולם, וכל מה שקורא זה רצון ה'.

ליל הסדר

בליל הסדר המשגיח היה שרוי בחדוה גדולה ושמחה עילאית, היה יושב ע"י הרבנית תליט"א כבני חורין, כאשר רוגע ודבקות בה' נסוך על פניו, (ובכלל כידוע קיום המצוות היו נעשות אצלו בשמחה בזריזות ובדייקנות, אך ללא לחץ ומתח). והיה אומר לנכדים, נו, אנחנו בני חורין, אני מלך וסבתא מלכה (עי' בשל"ה הק') והתנהגו הוא ואשתו כמלך ומלכה, וכשהיו אומרים שקשה להרגיש... היה אומר שצריך להבין בשכל - לא להרגיש... הרי אם הקב"ה לא היה מוציא אותנו עד היום היינו עבדי פרעה, וכפי שכתוב שהיה כח מיוחד שלא היה אפשר לצאת ממצרים לעולם. והקב"ה הוציא אותנו לחרות עולם מהיותנו עבדי פרעה להיות עבדי ה', והיה שואל את הנכדים (בפרט הילדים) בנעימות ובמתיקות: כאשר היינו במצרים היינו עבדי פרעה, וה' הוציאנו להיות לו לעבדיו, אם כך מה הרווחנו? הרי קודם היינו עבדים ועתה אנו עבדים לה'? והיה מכוונם לתשובה: של להיות עבדי פרעה זהו בשביל פרעה ולצורכו, אבל להיות עבדי ה' זה בשבילנו... להיות עבדי ה' זה הטובה הכי גדולה והאושר הכי גדול שיש לאדם...

בשנים האחרונות היה המשגיח מותארת אצל חתניו, והיה מתנהג כאחד האורחים, והיה מכבד ומבקש שבעל הבית הוא שינהל את הסדר, ובסוף הסדר היה מודה ומשבח מאוד לפני כולם את בעה"ב על ניהול הסדר.

בליל הסדר היה מקדים בהתרגשות ובהדרת קודש שליל הסדר הוא הלילה הכי קדוש מכל לילות השנה וצריך לנצלו כראוי, עלתה פעם שאלה הלכתית בליל הסדר והמשגיח לא הסכים בשום אופן להקל. שאלו בני הבית הרי בכל השנה סבא לפעמים מקל בזה, ואמר בחרדת קודש כמה פעמים: בלילה הכי קדוש בשנה שאני יקל בזה!?

דיבר בהתרגשות איך שה' אוהב אותנו וזיכה אותנו בכל כך הרבה מצוות יקרות, והיה אומר שאין לתאר ולשער כמה יקרה כל מצווה, וכמה אדם מותעלה מכל מצווה שהוא מקיים, ולדוגמא, אחד שאכל את המצות אמר בהתרגשות 'אני בדרגה אחרת', ופנה לרבנית ואמר לה 'יש לך בעל חדש, וגם לי יש אישה חדשה'. והוסיף: אדם צריך להרגיש כל הזמן שעולה דרגה, כל מצווה שהוא מקיים צריך להרגיש: "התעליתי".

כאשר באים אנו להיזכר באווירת חג הפסח וליל הסדר במחיצת רבנו הגדול מרן המשגיח זצוק"ל, הלב מתמלא געגועים עזים לאותה אווירת רוממות ורגשי הוד שהיו נחלת כל מי שהיה במחיצתו רבנו, כאשר ראינו פנים בפנים איך המשגיח שרוי בהארה גדולה ושמחה עצומה על המתנה הנפלאה שהעניק לנו הקב"ה באהבתו אין-קץ אותנו - חג הפסח. בחג בכלל ובעת קיום מצוות החג בפרט, היה המשגיח שרוי בשמחה ובחדוה עילאית, שקוע כולו בהתבוננות בחסדי ה', ומתמלא אהבה עזה לאבינו בוראנו.

מחזה מיוחד היה בשנה האחרונה כאשר נר אלוקים טרם כבה, המשגיח כבר היה שרוי בחולשה גדולה, אך בליל הסדר לבש עוז ותעצומות והיה שרוי בשמחה עצומה והיה בפרישקט כבחור צעיר, עד אחרי גמר הסדר - שתים לפנות בוקר..

הכנה לפסח

עוד קודם המועד היה מעורר המשגיח ומורו להתכונן היטב לקראת החג הבעל"ט הן בלימוד ההלכות, והן בלימוד והתבוננות מזהות החג ועניינו, וכלשונו: "צריך זהירות לא ליפול לחג... זה עולם אחר אם באים מוכנים לחג או נופלים לחג". והיה מביא את דבריו היסודיים של הספורנו (ויקרא כג, ב) שאם ביחד עם שמחת היום ישמח ישראל בעושי ויהיה העסק בקצתו בעסקי קדש, וכדברי חז"ל 'חציו לה' וחציו לכם', אז "אלה הם מועדי" - הם המועדים שארצה בהם, אבל אם יהיו המועדים מקראי חול ועסק בחיי שעה ותענוגות בני האדם בלבד, לא יהיו מועדי אבל יהיו "מועדיכם שנאה נפשי". והיה אומר שבידינו נתונה הבחירה אם נזכה לחג של "מועדי השם", חג שהקב"ה חפץ בו, או חס ושלום לחג שיהיה בבחינת "חגיכם ומועדיכם שנאה נפשי". וכדי לזכות באמת למועד כרצונו ית', צריך להבין עצמו לכך.

בכלל המשגיח היה מרבה לעורר על גודל הנחיצות של הכנה לכל מצווה ומצווה, [והיה מביא ע"כ את דברי החיי אדם (כלל כ"ח סעיף כ"ה) שכאשר רוצה לעשות איזו מצווה, שלא יעשה המצווה בחיפזון ובפתאום, רק שישמור וימתין (כמו 'ואביו שמר את הדבר') ויתיישב היטב בדבר המצוות איך יעשה... ומסיים החיי-אדם: "וכבר בחנתי בניסיון, שכאשר עשיתי מצווה בפתאום לא קיימתה כראוי, לכן צריך להזהר בזה"]. אבל היה מוסיף שישנן מצוות שבהן צריך הכנה מיוחדת, או משום שמצד הטבע קרובים להכשל בהן, או משום שהיצה"ר טורח במיוחד להכשיל, וכדוגמא לכך הביא את עניין המועדים שהיצה"ר יודע היטב היטב כמה אפשר להשיג ולהתעלות במועד וע"כ הוא עושה כל טצדקי שנפסיד את המתנות היקרות שהמועד יכול להעניק לנו!

שריפת חמץ

המשגיח זצוק"ל היה אומר: שכשם שמנקים ומבריקים את הבית מחמץ ולכלוך, כך צריך לדאוג שגם הנשמה תגיע לחג הפסח נקייה ומצוחצחת. וידוע שעניין החמץ הוא כנגד יצר הרע, ואם נצטוונו לבער את החמץ כ"ש שעלינו לבער את היצר... ובשעת שריפת חמץ התפלל המשגיח בהתרגשות את התפילה הנדפסת בסידורים על ביעור היצר הרע, יה"ר... כשם שאני מבער החמץ מביתי ומרשותי כך תבער את ... (ובאחת השנים אף חזר בהתרגשות פעם נוספת על התפילה).

כדרכו בכל דבר לחפש איזה מצווה אפשר לזכות בזה, כשהיה בא לשריפת חמץ היה שואל את הילדים במתיקות שלו, איזה מצווה חשובה יש לנו עכשיו, והיה אומר: להיזהר מהאש!

המצה כידוע מסמלת ענווה, שאינה טופחת. והמושגית שהיה מופלג באהבת מידת הענווה, היה מביט באהבה על המצה והיה אומר בהתרגשות, שיש לו הנאה להיפגש ולאכול דבר שמזכיר ענווה והכנעה.

באחד השנים לאחר שהסתיים הסדר שאלו בני המשפחה את רבנו זצוק"ל, לאחר שנתעלנו ונתרוממנו כל כך בסדר הקדוש, מה תפקידנו כעת? השיב המשגיח: **ללכת לישון בשמחה...** והסביר, הרי קבלנו על עצמינו להיות עבדי ה', ובשביל שנוכל להתפלל מחר טוב צריכים ללכת לישון (עם גדר תחטפנו שינה), אי"כ כעת רצון ה' שנלך לישון, אנחנו הולכים לישון בשמחה כי זהו רצון ה' ואנחנו עבדי ה'!

תפילות החג

התרפקות מיוחדת היה למושגיית על תפילות החג, והייתה לו מזה שמחה מיוחדת, והיה מדבר הרבה שההלל ותפילות החג מרוממות ומיוחדות, וגם מהשיר של יום היה עושה עסק גדול, והיה מתפעל במיוחד ממוזמור ע"ח, איך שלמרות הניסים הגדולים שה' עשה עם ישראל, עם ישראל כ"כ הרבו לחטוא וסרו מדרך ה', ואף שהקב"ה העניש אותם אעפ"כ המשיכו לחטוא... ומאידך הקב"ה האריך אף פעם אחר פעם.

להיות לכם לאלוקים...

המושגיית זצוק"ל היה מכתת רגליו בכל ימות השנה ובפרט בזמן המועדים בכל רחבי הארץ, מקומות רחוקים ונדחים בכדי להרבות כבוד שמיים, ובחג עצמו היה הולך רגלית מרחקים עצומים (גם בגיל מופלג הוא לא היה רואה במרחק או במדרגות הגבולה, אפשר ללכת ולנוח עוד ללכת ולנוח ולבסוף מגיעים...) ואפילו מקומות שכמעט לא היו בהם ציבור היה מוכן להגיע בכדי (כלשוננו) לחזק אפילו יהודי אחד...

בעיקר היה המושגיית מדבר שה' הוציא אותנו ממצרים בשביל שנהיה לו לעבדים, כמו שאנו אומרים אשר אוצתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלוקים! הינו צריכים להשתעבד במצרים שנתרגל להיות עבדים, עבדות זה בגנים שלנו... ועבדי ה' זהו האושר הכי גדול שיש. אנחנו אומרים בהלל 'הללו עבדי ה'', צריך להלל שזכינו להיות עבדי ה'.

היה מביא מזהגרי"מ חרל"פ, שלמרות שישיראל רגיל אינו אוכל בתרומה מ"מ עבד כהן, שמודגתו פחותה מושל ישראל, אוכל בתרומה, לפי שעניין האדון מתפשט על עבדו... והיה מתפעל מכך כמה יקר א"כ להיות עבד של ה'...

גם היה מדבר הרבה שעם ישראל במהות של מעוניין רק בעבדות ה' הפנימיות שלנו קדושה ואינה מעוניינת לחטוא, וגם כשאנחנו חוטאים זה לא הפנימיות שלנו, וכפי שכתב המהר"ל, שעצמות נפש ישראל קדושה וטהורה ואין לה שייכות לחטא כלל, וכל החטאים הם מצד פיתוי חיצוני של השטן. והנה מלבד מה שהיציאה ממצרים, הוא עוד מרומה אותנו כאילו אנחנו אלו שרוצים בחטא, אך נחוץ שנדע שהחטא הוא נגד הפנימיות שלנו – נגד רצוננו האמיתי. וכמו שפסק הרמב"ם שאם אחד אינו רוצה ליתן גט מלקים אותו עד שיאמר רוצה אני, וזה מועיל מכיון שמצד עצמותו מעוניין לתת הגט ורק היצר מפריע לו והמלקות מסייעים להכניע היצר, והיה אומר שחשוב מאד נחוץ ביותר שנדע את זה.

היה מביא קושיית תלמידי רבינו יונה: איזהו בן העולם הבא הסומך גאולה לתפילה (ברכות ט:), וכי מפני שסומך גאולה לתפילה יש לו שכר כל כך שיהיה בן העולם הבא והביאו תירוץ של ה' יונה: שכאשר אומר ברכת גאל ישראל שעניינה מזה שהוציאנו הקב"ה להיות לו לעבדיו ומיד קם ומתפלל שזהו עבודה שבלב מוטא בזה הנה אני עבדו של ה' [ועיי"ש תשובה נוספת], והיה מביא מ"עבד המלך" מזה שמביא מספר "יוסף אומן" בהקשר לדברי הספר חרדים שיש בברית מילה מצוה נוספת – מצוה שבלב לזכור היותינו עבדים לה', שסידר לעצמו לומר בכל יום: אני עבד חתום למלכו של עולם בברית קודש אשר שם בבשרי, וכתב בעבד המלך שיכוון זאת כאשר אומר בברכת המזון ועל בריתך שחתמת בבשרינו "כיון מאד בהודאתו לה' יתברך על שבחר בנו מכל העמים וחתך אותנו באות ברית קודש להיות לו לעבדים. וכן היה מדבר על התפילין והיציאת שהם סימנים לעבדותנו.

ליל הסדר הוא הלילה הכי גדול בשנה, ובזה הלילה - לא רק שישאנו בו לחירות מעבדות מצרים, אלא אז היתה לידת העם הישראלי! והיה מדבר הרבה שבפסח בכלל וליל הסדר בפרט, אפשר להתחיל מחדש, לידה חדשה, שהרי הקב"ה גאל אותנו גוי בקרב גוי, כעובר בתוך בהמה, ומכיון שהלידה של עם ישראל היא ביצ"מ, אפשר במיוחד בזמן זה להתחיל מחדש ולהוולד מחדש!!! וכמו שפעם היתה היציאה מוגלות מצרים, כך גם כל אחד ואחד יכול לזכות בפסח לצאת מוגלות הנפש... אחרי ליל הסדר אנחנו לא כמו שהיינו מקודם ליום זה!

היה אומר שליל הסדר אינו הזמן המתאים להאריך בפירושים ופולפולים על ההגדה, כי לפי שליל הסדר הוא לילה של השרשת אמונה בישראל ושל הודאה על הניסים, לפיכך עיקר תשומת הלב בליל הסדר ובמהלך אמירת ההגדה, צריכה להיות מופנית להתבוננות בניסי יציאת מצרים, ולציור קושי השעבוד מחד, וניסי היציאה לחרות מאידך, והעיקר ההודאה לה', ואין להרבות בפירושים שונים שאינם מעניין זה.

המושגיית זצוק"ל בעצמו כמעט ולא הוסיף על ההגדה, ובעיקר היה חשוב לו שיאמרו טוב את ההגדה, ויצא מזה אהבת ה' למעשה, ואמר שרואים שבעל ההגדה פחות עסק בסיפור יציאת מצרים, ויותר בהודאה, הלל נשמת וכו', והעיקר היא ההודאה המעשית לה'...

היה מבקש שיקראו בקול את דברי הזוהר הק' על מעלת סיפור יציאת מצרים, "...הקב"ה מקבץ את כל החבורה שלו ואומר להם לכו ושמעו את הסיפור של השבח שלי שמספרים בני ושמחים בגאולתי..." ומרב חשיבות דברי הזוהר"ק ביקש שיחזרו ע"ז שוב פעם.

בליל הסדר ובכל ימי החג היה מרבה לדבר על חסדי ה' שעשה עמנו, והיה מביא בהתרגשות גדולה את דברי ה' יעקב עמדין וכו' כמו"כ היה מביא מדי שנה את דברי הגר"א שסמוך ל"והיא שעמדה" אנו מזכירים: 'צא ולמד מלבן הארמי שבקש לעקור את הכל' דכמו שאילולי שהתורה היתה מגלה לנו שלבן ביקש לעקור את הכל לא הינו יודעים כך בכל דוד ודוד רוצים לכלותינו ואנו כלל לא יודעים מכך... והיה מדגיש והקב"ה מציילנו – מידם, שהקב"ה מציילנו לא רק כשאויבינו רוצים לכלותינו אלא אפילו כשאנו מומש בידם...

היה מביא בשם חמוי – דודו ראש ישיבת חברון מרן הגאון רבי אהרן כהן זצוק"ל שהיה אומר בליל הסדר מה הענין שאנו מפרטים כמה מכות הקב"ה הביא על המצריים, מה נפק"מ אם כך או כך? והיה אומר שאנחנו מספרים בזה את חסדי ה' כמה הוא נוקם במי שמעיז לצער את בניו, וזה מגלה על אהבת ה' אלינו, וזה מחייב ומחזק את אהבתנו אילני.

בשנה שעברה התקשרתי לבית רבנו לאחר הפסח לשמוע איזה נקודה לכתוב ולהדגיש ב'דברי אמת', וכששמע המושגיית שאני בטלפון ביקש שאדגיש, שבפסח אנו עוסקים הרבה בהתבוננות וסיפור חסדי ה', אך צריך שההתבוננות בחסדי ה' ובנסי יציאת מצרים תביא אותנו לעלות למעשה באהבת ה'.

היה מביא את הסברו המאלף של הגרש"ר הירש זצ"ל לחשיבות העובדה 'שלא הספיק בצעם של ישראל להחמיץ'! חפזון היציאה ממצרים מורה שעם ישראל לא כבש את חרותו בכח הזרוע על ידי גבורת גבוריו, אלא שכשהגיע הזמן שעלה מלפני הבורא לגאלם הם גורשו לחרות, עד שאפילו לא הספיק בצעם להחמיץ. (ועי' עוד ב'לעבדך באמת' מאמר גדול על ענין המצה ויציאת מצרים ע"י חפזון דווקא).

היה מביא שבפסוקים ונצחק אל"ה - 'וישמע ה' את קולנו, ויזעקו - ותעל שועתם אל האלוקים, רואים שה' שמע אותם בזכות שזעקו (שזה דרגה גבוהה בתפלה), והיה מביא בשם מרן הח"ח זיע"א שמי יודע אם לא חסר לנו בויעקו... ואילו הינו זועקים מכל הלב כבר הינו זוכים והיה מגיע משיח צדקנו...

המושגיית היה שואל את הנכדים בעדינות ובאופן שבדאי ידעו לענות, וכך גם היה מבקש מילדיו שישאלו את הילדים רק בדרך שבדאי יוכלו לדעת לענות ולא יגרמו להם צער, והיה מספר שהחזו"א כשהיה בוחן ילדים היה מקפיד לשאול שאלות שבדאי יהיה להם תשובות ושלא יגרם להם צער.

עבודת הפסח - להיות לכם לאלוקים...

אליך: עבוד על רצון ה' - וענית לו בקול איתן ומלא עוז: 'מנוול! הלמען דבר כה קטן ושפל אגרום לאי קיום רצון ה'? בידי נתנה הברירה להיות שאול למלכו של עולם, לתפארת האין סופית - האם כה אשפל כי אוותר על הנשגב ביותר למען דברים פנוטים?

"לעתים רואה הנך אדם עובר עבירה ויכול הינך למנעו ע"י הערה, אך אין אונים הינך להוכיחו או ללמדו. כי טבע הוא: הצעיר מתבייש לפני הקשיש ממנו, וגם ירא הוא שמא יפגע ע"י הערתו. אך חייב הינך להשיב אל לבבך: אמנם יפגע רצונו של המוכח - אך מה ערך ומה חשיבות לרצונו הפנוט מול רצון השלמות האלקית? ומדת היושר חוגרת שק ומשוועת: בני, איך זה תפר את הרצון המפואר לאין שיעור - למען רצון של בן תמותה?"

הרצון העצמי ברוחניות - סתירה לעבודת!

אכן, אחר שהתברר לרבינו, כי רצון ה' והעבודת המוחלטת כלפיו הינם המניעים היחידים שראוי להם להתקיים בעולמו של בן ישראל, הוא מסיק כי למעשה, גם אם האדם מונע מכוחם של רצונות רוחניים - מהווה הדבר סתירה לעבודתו המוחלטת לבוראו. העבודת המוחלטת מחייבת, שיעשה האדם את רצון קונו **אך ורק משום שזהו רצונו יתברך**, מבלי תערובת של כל מניע אחר!

וכך מייסר רבינו את עצמו, על אשר אינו עומד די בדרישות העבודת המוחלטת לקונו, על פי השגתו:

"החסרון: הליכה אחר העונג ולא אחר התועלת. השפלות: עבד הרצון! כמה נכשל הנך! ראשית, נמשך הינך אחר הרצון, ואין נפקא מינה לענין זה גם אם הרצון רוחני הוא. הקובע: לא ה'שכל' הוא המושל - אלא ה'רצון'! לומד הנך את אשר יחשק הלב; ודוחה הנך דברים נכבדים ודחופים מפני שאין הלב נמשך אחריהם."

בכדי לקבל תמונת מה על תלונותיו של רבינו ביחס למידת 'עבודתו' לבוראו - עלינו להמשיך ולעקוב אחר חשבון נפשו הנוקב, אולם לפני כן יש להקדים: היו אלו ימים אחרים, בהם תנועות הנוער והאידיאלים החופשיים עשו נפשות רבות בקרב צעירי עמנו, כאשר הם מפילים חללים רוחניים לאלפים. רבים מחברי ילדותו של רבינו נפלו שבי, עזבו את עולמה של תורה, ונטו אחר הרוחות הזרות.

בשלב זה, התנהלה בליבו הטהור של רבינו, שהיה שקוע ונטוע היטב בעולמה של תורה וישיבה - מלחמת איתנים: מחד - הכאב על התדרדרות הרוחנית של חבריו לא נתן לו מנוח, כפי שהדבר בא לידי ביטוי במקומות רבים בנפיקסיו. אולם מאידך - הוא התקשה לוותר אפילו על רגע אחד בחצרות בית השם בכדי לעשות בפועל להצלחתם, בפרט נוכח הידיעה שצעד מעין זה יחייב אותו להתחבך בטומאת העולם הרחוק מקרבת הבורא והדבקות בו.

תהיות רבות באשר למעשה אשר עליו לעשות, ביקורת עצמית נוקבת לצד לבטי נפש סוערים, מביא רבינו לידי ביטוי בכתביו בנושא טעון זה, כמו למשל באותו חשבון נפש שהוא עורך כהמשך למשפטים אשר הוזכרו לעיל:

"אפשר מאד, שאסונות כבדים נגרמו בגלל הכניעה לרצון: לו הקדשת כמה ימים לפלוני, אולי היה ביכולתך להשיבו, כי הנפש חשקה לישיבה. וכן באלמוני - לא התמסרת כראוי להצילו מצפרני הגמנסיה למען יתפרק על דבר ה' - ולמה? שוב מפני שחשקת לנסוע לישיבה ולא חשקת בעבודה 'האפורה' הנצרכת להצילו.

"בקיצור: רודף הינך אחר ההנאה כמו אחרים! נמשך הינך משיכה עצומה אחר הנעימות - ואתה עוד תהיך להחשיב עצמך למושל בעצמו? ובכלל: בוש והכלם על שפלות זו, להמנע מהצלת אנשים מפני שאין זה נעים כ"כ כמו הלימוד! כמה שפלות בזה! ואתה עוד תתגאה? מי יודע במיתת כמה נפשות הינך חב! הרי פלוני הוא מסכן, אלמוני הוא מסוכן, ובשעה שנפשות עומדות לפני קבר פתוח - הינך מנע מהצלה בגלל נעימות? מה שם יקרא לך?"

"לא ענית למכתבים של פלוני, מה שהיה מביא לו תועלת רוחנית רבה! כמה שעות

מיומני ופנקסי רבנו זצוק"ל שכתב בימי בחרותו - מתוך הספר 'דבקה נפשי אחרך'

העבודת המוחלטת - בלי כל רצון עצמי

הנטיה הטבעית שלנו, כבני אדם, הינה לבחון את עצמנו במבחן **התוצאות**. כלומר: האם קיימנו את רצון ה'? האם עשינו את המוטל עלינו? האם פעלנו כפי שהיה עלינו לפעול? אולם רבינו מדגיש לעצמו, כי אין בכך די: על האדם להיות **עבד לבוראו**, ולוודא כי כל מעשיו מונעים אך ורק מכוחה של העבודת הזו!

לדידו, כל עוד האדם מונע מכוחם של שיקולים אחרים, זולת העבודת המוחלטת לרצון בוראו - הרי הוא מחטיא את המטרה, ורחוק מרחק כביר מן השלמות, גם אם בפועל - נוהג הוא כשורה. וכך מציין הוא לעצמו תחת הכותרת: "קבלת עול מלכות שמים".

"עיקר העבודת כל היום בעול מלכות שמים, לכשידע שנברא רק בשביל להיות עבד לה' ולא בשביל שום תכלית אחרת, ואם הקב"ה אינו מחשיב שום תכלית אחרת - איך יחשיב הוא? צריך האדם לחזור הרבה פעמים ולהזכיר לעצמו שיש עליו עול מלכות שמים, ושמוכרח הוא להיות עבד לה'. יעשה מצוות מפני יראת שמים, ולא מפני שרוצה להיות 'פרום', כי פעמים שאינו רוצה להיות 'פרום' - והולך ועושה כאוות נפשו.

"לחזור פעמים רבות כי תפארת גדולה היא להמתבטל כלפי צווי הקב"ה, ובייחוד הגעגועים למלוי רצונו הקדוש. כשאדם מרגיש את הנעימות שבעבודת ה' - ידע כי הרע עדיין שוכן בקרבו, ואהבת עצמו עודנה בוערת ביקוד שלהבתה, ולא תכבה אלא ע"י חזרה מתמדת והתפעלות ממושכת!"

ועל כן, בהזדמנות אחרת, מציין רבינו לעצמו:

"כל הבריאה הבל הבלים הוא מול שניה אחת של קיום רצון ה'. אל תשכח לשנן: **איני ראוי למאומה, כלום אינו מגיע לי - אם כן מה מאושר אני שיש לי כה הרבה!** אל תבקש לעצמך מאומה: לא הבל הבלים - ואף לא קדושה וקרבת ה'. כל אשר לעצמך תבקש - כיעור בו!

"אל יאמר האדם: אי אפשר שלא לבקש אלא את קרבת ה'! הדבר נגד הטבע! - לא. אם תכלית האדם היא כבוד שמים - הרי זוהי הווייתו, ואם זו הווייתו - אלו געגועיו!"

העבודת לה' - מקור החדווה!

וכאן מוסיף רבינו ומבהיר, כי לכשישיג האדם השגה ויקבע בליבו את גדולת ה' וטובו - הרי שאותה השגה תגרום לכך שהוא ימצא את אושרו דוקא במסירותו המוחלטת למען רצון אדוניו:

"הציור להיות מסור רק לעבודת ה' - מביא חדווה בנפש האדם, כאשר גדולת ה' וטובו קבועים בה היטב. בלעדי זה - הציור גורם מעט עיניו בכבלו את מאווי הלב."

ואנו על פי דרכנו למדנו, שאם מרגיש האדם קושי למסור את כל כולו למען עבודת אדוניו, כעבד לרבו, הרי שהדבר מעיד כי טרם עלה בידו להשריש בליבו את גדולת ה' וטובו... שכן אילו היה עושה כן - אין ספק כי דוקא הידיעה כי זכה להתמסר כל כולו לעבודת ה' היתה מציפה את ליבו בשמחה וחדווה!

ואכן, בהזדמנות אחרת, עומד רבינו על החובה להתבטל לרצונו של בורא העולם הנשגב, הממלאה באושר את ליבו של המוכיר בגדולת אדוניו אשר אין לה חקר. וכך הוא כותב:

"מה יקר בעולם מאשר רצון ה' ואתה. בו אדם. כאשר יגבר עליך יצרר ואמר

"הכרח להיות שליט גם על המעלות, אחרת נגרם הפסד רב, דוגמה הרצון לדעת כל דבר ולא לזוז עד שיודעים".

ובהזדמנות אחרת, מרחיב רבינו את היריעה אף יותר, ומברר עם עצמו:

"כשם שחייב אדם לכבוש את יצרו בנוגע לדברים גופניים - כך חייב הוא, במקרים ידועים, לדעת לכבוש גם את יצרו המתאווה לדברים רוחניים.

"לדוגמה: כשמתגבר הצמאון הפנימי להעשיר בידעיות - האדם נחפז אז מרוב צמאון לקלוט ידיעות רבות ככל האפשר, ואינו משגיח בכך שאין הידיעות החדשות נקלטות בבהירות מספיקה; וכיון שהידיעות החדשות מעורפלות הן אצלו ולא נתעכלו היטב - הרי הן מכבידות ומעיקות על האדם, והנשמה נאנקת מיסורים, ובמקום האושר הרב שציפה לו האדם - באוהו יסורים.

"אך מלבד סבלה של הנשמה בגלל המזונות הרעים שנתנו לה - יוצאים לו עוד שני נזקים: א. היסורים שהידיעות האלה הביאו על הנשמה, יוצרים בקרבה רושם דוחה כלפי הדברים האלה, אשר לא במהרה ימחה; ב. גם החשק כלפי ידיעות אחרות פוחת, כי הנשמה אינה מבחנת בין הידיעה שהזיקה לה לשאר הידיעות, וכלפי כולן היא מרגשת רגש דוחה ולא נעים. ומלבד זאת, הידיעות המעורפלות, כל זמן שהן טריות במח וחייות - המוח כבד ומעורפל, וקשה עליו לגשת לשום ענין (אך דומני שהמצב הקשה הזה נמשך רק כמה שעות)".

השאיפה ללמוד, לדעת, להרחיב אופקים - הינה שאיפה רוחנית ביסודה. ועדיין: לעיתים, גם את השאיפה הרוחנית הזו - יש לדכא ולכבוש, כאשר היא עומדת בסתירה לחובתו של האדם לעת אשר כזאת, ומהווה מעכב ומפרע בדרך צמיחתו ועלייתו אל על!

רצון ה' (מתוך עובדות והנהגות על רבנו זצוק"ל)

בעידן דחדותא אמרתי למשגיח זצוק"ל שהוא נראה כמו מלאך, צחק ואמר: איך נראה מלאך? אחר כך הוסיף אני באמת רוצה להיות מלאך, הרי כל המציאות של מלאך - שממלא שליחותו, אני גם כן רוצה כל הזמן למלא שליחותי ולעשות רצון ה'.

לפני שנים רבות התבטא מרן הגר"נ קרליץ שליט"א (הידוע בדקדוק לשוני) אודותיו, 'יהודי שלא מסיח דעת מחובתו בעולמו'. ומספרים שכבר בגיל שלושים העיד עליו מרן הגר"א לאפיאן זיע"א, שלפני כל תנועה שהוא עושה, הוא חושב האם הקב"ה מרוצה מזה. ובכל שאילה שעלתה על שולחנו הגדרת צדדי השאלה הייתה, מה רצון ה' - שנעשה כך או כך? פעם אמר לי שיש שחששו לומר 'בבריך שמי'א אנא עבדא דקדושא בריך הוא, מפני שזה שקר (נדמה לי הח"ח), אני אומר אנא משתדל להיות עבדא דקדושא בריך הוא. היה מספר שאחד אמר לצדיק אני רוצה להיות - יהודי טוב, אמר לו הצדיק - גם את זה תרצה כי זה רצון ה'!

בנו הגר"מ יפה שליט"א סיפר שבאחת השמחות אחד הנכדים התבטא בדרשתו שסבא עושה מה שה' רוצה, והגיב המשגיח את זה לא אוכל לומר, אך אוכל לומר שמה שידעתי שה' לא רוצה את זה לא עשיתי מעולם...

היה רגיל על לשונו של המשגיח זצוק"ל 'ועתה ישראל מה ה' אלוךך שואל מעמך'. בכל שאלה וענין היה אומר, 'ועתה - עכשיו' מה רצון ה'? וכינו לשמוע בתקופה האחרונה איך היה חוזר לעצמו ואפילו מתוך שינה 'ועתה ישראל מה ה' אלוךך שואל מעמך'. והיה אומר שאנחנו לא קבלני הצלחות, תפקדנו לעשות את רצון ה', וכאשר רוצים באמת לעשות את רצון ה' ומתפללים על כך יש ס"ד לעשות את רצונו. וכידוע שתמיד היה רגוע שמו ושלו, ומעולם מעולם לא ראו את המשגיח בלחץ או באיזה חסרון בשמחה, מכיון שתמיד עשה את המוטל עליו. ומה שאי"ז תלוי בו אינו מרצון ה'.

בס"ד הודפסה מהדורה נוספת, הספרים חזרו לחנויות, הפצה 'יפה נוח'

של תורה יכולת להציל לו! ולמה נמנע הכל? מפני שלא היה נעים, או מפני החשק 'להספיק' עוד משהו בתורה... לא ענית לאלמוני מיד - שוב מאותו טעם, ואיזו דרך ארץ היא לא לענות למכתבים? ראה, כמה נזק נגרם בגלל נטיותיו של אדם אחר הנעימות! ואם כן: מה גדולה השפלות להפקיר נפשות בגלל מעט נעימות! ואחרי שפלות כזו וקטנות כזו - להתגאות?"

נזכור נא במה מדובר: במי שהחליט להתמסר כל כולו לעבודת ה', וליטוע את חייו בחצרות בית ה', כאשר הוא מתקשה להפרד ממתקיות עולמה של תורה למספר ימים - שבהם היה יכול, אולי, להשפיע על חבר זה או אחר להצטרף אליו לטעום מנועם מתקיות עול תורה. ועל כך, התביעה העצמית כה נוקבת, כה חודרת!

כי אכן, לדידו של רבינו, אין מקום לנהות אחר כל מתקיות שהיא - ולו היא מדובר במתקיות רוחניות נעלה. השאלה היחידה שיהודי צריך לשאול את עצמו הינה: מה רצון ה' יתברך אשר אני לו עבד! העבד האמיתי - אינו מערב כל רצון עצמי בהחלטותיו, וכל כולו משועבד אך ורק למלא אחר רצון רבו, ובבחינה זו - אין כל משמעות לשאלה האם הרצון הינו רצון חומרי או רצון רוחני נעלה...

ואכן, רבינו מציין, כי על הזכות הטמונה בעבדות מוחלטת לבורא העולם - ניתן ללמוד ממשפט שאנו אומרים מדי שבת בתפילת שחרית: 'שמח משה במתנת חלקו - כי עבד נאמן קראת לו'. וכך הוא כותב:

"משה זכה וזיכה את הרבים - ואף על פי כן: 'שמח משה במתנת חלקו כי עבד נאמן קראת לו', ולא במעשיו ובהטבתו! כי תכלית כל המעשים הגדולים - שישבו אל עושים ויתהווה מהם 'עבד נאמן'!"

כבדה עלי ה'קטנות'

ואמנם, באחד מחשבונותיו הנוקבים עם עצמו, מייסר את עצמו רבינו על שמעשיו אינם נובעים די ממקור טהור של 'אהבה' ו'יראה', אלא מתוך רצון עצמי - ולו יהא מדובר ברצון רוחני מרומם כשלעצמו... וכך הוא תובע מעצמו במילים קשות:

"אני חי בלי אלקים בלב. אינני מקיים את המצוות מפני שאלקים מצוה, או מפני שאני חייב להכיר לו טובה על כל הטובות שגמלני (למין האנושי בכלל ול' בפרט), אלא מפני שיועד אני שהמצוות מקדשות את האדם - ונפשי תאבה לקדושה! לא חיה בליבי הכרת טובה לאלקים, לא פחד ממנו ולא אהבה אליו, ואינני רוצה שימשך מצב שפל שכזה: חפץ אני בכל לב לא רק לקיים את התורה - אלא לחיות עם אלקי!"

"בקיצור: חייב אני לפתח בליבי את האהבה לאלקים והיראה ממנו, והאהבה גוררת צמאון לאלוקים. בעיקר צריך אני להרבות להתבונן על היחס בין אלקים לבני - והתבוננות זו בע"ה תביא למטרה הרצויה".

ומסיים רבינו ומוסיף: "הערב כבר התבוננתי מעט על הענינים האלה, בייחוד על הטובות שאלקים עשה עמדי, ודומני שהושפעתני!"

ובמקום אחר בפנקסיו, מוסיף רבינו ותובע מעצמו:

"אני צמא להעלות את עצמי. כבדה עלי הקטנות, לא אוכל לשאתה! בראש ובראשונה אחפץ להעלות את המניע לכל המעשים אשר אעשה, כלומר: שיהיו כל מעשי לשם שמים. ואע"פ שיועד אני כי זוהי מלאכה ארוכה וקשה עד שיגיע הלב לדרגה נעלה זו שהמניע היחיד שלו תהיה העליה, עכ"פ טוב מאד שבשעת כל מעשה אתכוון גם לשם-שמים, וכוונות תכופות אלה תשארנה רושם בליבי והיה לאחר!".

כיבוש התאווה לרוחניות!

יתר על כן. רבינו מעורר את עצמו, כי כפי שחייב האדם לכבוש את יצרו השואף לתאוות חומריות, עליו לכבוש לעיתים גם את היצר השואף להישגים רוחניים, כאשר רוחניות זו אינה עולה בקנה אחד עם חובתו כעבד נאמן לבוראו. וכך הוא כותב:

קטעים מתוך הספר המיוחד "ללא שם" מאורחותיו של הגרב"צ פלמן זצ"ל

"ללא שם – למען השם"

סודות ההצלחה - יסודות בחינוך

הנסיעה לכותל המערבי באישון לילה

הסודות והיסודות: לא בדרכות ונאומים מוחבאים סודות החינוך, אלא בחכמה, בדוגמא אישית ובריבוי תפילות.

המקומות: כותל המערבי / תלמודי תורה של הילדים / ליד השולחן עם הספר והילד.

התוצאות: "וכל בניך לימודי ה' ורב שלום בוניך".

השעה, לאחר חצות לילה. ר' בן ציון התקשר לאחיו ר' ישראל: "עשה נא עמי חסד, נעלה כעת לכותל המערבי".

תמה ר' ישראל: "אחי היקר ר' בן ציון, מה קרה לך, עכשיו באמצע הלילה לנסוע לירושלים?!"

"כן, עכשיו. אני זקוק לנסיעה לכותל. תעשה עמי חסד, קח אותי למקום שלא זזה ממנו שכינה". ר' ישראל בעל לב זהב, הסכים בשמחה (הוא סייע לו בנסיעותיו יום יום).

הם יצאו. ר' בן ציון היה מכונס בתוך עצמו, אולי מהרהר בלימוד. הרכב שעט בנסיעה בכביש גהה ונכנס לכביש 1, ואז הרשה לעצמו ר' ישראל לשאול בלחשה: "בן ציון, האם קרה משהו?" ר' בן ציון התנער ממחשבותיו, יישר את גבו והשיב לו: "לפני כשעה שמעתי על אחד הילדים, שיש לו ירידה בלימודים. לכן הרגשתי שאני חייב לנסוע לכותל, כדי להתפלל עליו". והרכב המשיך בדרכו. הם נכנסו לירושלים.

"הגענו למקום שלא זזה ממנו שכינה, בשתיים ורבע לאחר חצות לילה. בשעה חמש לפני עלות השחר, עדיין עמד ר' בן ציון בתפילתו ליד אבני הכותל. התפלל להקב"ה ובכה כמו ילד קטן" - סיפר ר' ישראל.

"כאשר סיים את תחנוניו לפני בוראו, אמרתי כהצעה: 'אולי נמתין כבר ונתפלל כאן שחרית כוותיקין, ואחר כך נשוב לבני ברק?'. הוא לא הסכים. ירדנו בדרכנו בחזרה לבני ברק".

למחרת, ר' בן ציון המשיך את סדר יומו כרגיל, כאילו ישן כל הלילה. רבע שעה לפני תחילת הסדר (בשעה 8.45) שוב צלצל הטלפון בביתו של ר' ישראל כמידי בוקר: "האם תוכל להגיע כעת?" - התעניין ר' בן ציון ושאל את אחיו האם יוכל כהרגלו מידי בוקר, לקחת אותו ברכב לכולל. אחרי הצהרים שוב יצא לכולל בשעה הרגילה, לצדו של אחיו ר' ישראל.

זו לא הייתה הפעם היחידה שנסע לפתע לכותל המערבי. היו מקרים נוספים, לא צפויים, שבערוב יום או בבוקרו של יום, התרומם ועלה לירושלים. "אין לי קביעות לנסוע לכותל. אלא שאם מתעוררת בעייה בחינוך לאחד מיוצאי חלציי, אני עולה לשפוף שיח" – אמר.

"סוד ההצלחה של אחי ר' בן ציון, בחינוך הילדים, בגלל התפילות שלו עליהם תמיד" – התבטאה אחותו הרבנית שתח'.

לא אוותר!

היסוד: לימוד בסבלנות רבה ובמתינות, יום יום.

הרגע: הריקוד היומי.

המסירות: להתעניין מפי ה'מלמדים'.

נגיד חסידי, ירא שמים מתושבי בני ברק, היה מעוניין לייסד שיעור הלכה בשכונתו, וכיון ששמע את שמעו של רבי בן ציון פלמן, הגיע לביתו לבקש ממנו שימסור בקהילתם שיעור הלכתי קבוע. היה זה בשעה 11:00 בלילה כאשר נכנס הנגיד לביתו של ר' בן ציון להציע את בקשתו. הילדים היו על יצועם במיטות בחדר המרכזי בבית, הוא הציג את מבוקשו: "כבוד הרב ימסור בבקשה שיעור בהלכה בין השעה 7:30 – 6:30 בערב בבית הכנסת בקהילתנו, תמורת סכום כסף נכבד של משכורת קבועה טבין ותקילין, (כמו שתי משכורות של אברך ב'כולל יום שלם'). הנגיד שהעריכו מאד, היה שמח על ההזדמנות לסייע בממונו לגאון וצדיק כמותו. רבי בן ציון שמע. חשב שניות אחדות והשיב: "אני לא אוכל למסור שיעור בשעה זו - בין שש וחצי לשבע וחצי".

הוא התרומם מהכסא והצביע, על הילדים הישנים בסלון – "אתה רואה את הילד הזה שישן במיטה העליונה? אתו אני לומד כל יום בין שש וחצי לעשרה לשבע. אתה רואה את הילד השני במיטה האמצעית? עמו אני לומד כל יום בין עשרה לשבע לשבע ועשרה. והילד השלישי? יחד אנו לומדים משעה שבע ועשרה עד שבע וחצי. לכן, בשום פנים אינני יכול לבטל את הקביעות החשובה הזו איתם. זה שווה וחשוב לי יותר מכל דבר אחר. אני מתנצל ולא אוכל למסור את השיעור. אם רצונכם, בבקשה אמסור שיעור בשעות אחרות".

סיפר הנגיד ירא השמים: "עד אותו יום, לא ראיתי כלל חשיבות בלימוד עם ילדי, ותמיד אמרתי לעצמי כי בחיידר מלמדים אותם כל מה שצריך, אבל כאשר ראיתי שכל כך חשוב בעיניו ללמוד עם הילדים, גם אני התחלתי ללמוד עם כל אחד מהילדים שלי מידי שבת בשבתו (באותם ימים עדיין לא הייתה קיימת מסגרת של 'אבות ובנים'), והקפדתי על כך, אומנם באמצע השבוע לא היה לי זמן ללמוד עם הילדים כיון שאני איש עסקים וזה לא התאים עם השעות שלי ושלם. אבל בשבת הקדשתי מספר שעות ללימוד איתם, בסבלנות. בזכות אותו מפגש בו הבנתי עד עומק השיתוף, כי לילדים יש ערך הרבה יותר מכסף"....

כך אירע גם, כאשר הציעו לו כמה הצעות של ראשות כולל עם משכורת מכובדת ביותר, כיון שההצעות היו מחוץ לעיר, דחה את כולם והמשיך להצטמצם עם משכורתו, והתנצל באוזני החברותא (שהיה נוכח פעם אחת בעת שדחה הצעה כלשהי): "לפני הכל אני חייב ללמוד עם הילדים שלי, ואם אקבל משרה מחוץ לעיר לא אוכל ללמוד איתם כשהם חוזרים מהחיידר, הם קודמים לכל".

[יש לדעת, כי לא כל אב יכול ללמוד עם ילדיו בסבלנות וברוגע. ויש הורים יחידים הלומדים עם הילד ומזיקים לו].

כיצד אתה יודע אם הילד הבין? / הריקוד היומי

ר' בן ציון למד מידי יום, עם כל ילדיו, מהקטן ועד הגדול. הקריטריון לבדיקת רמת ההבנה והידיעה שלהם, הייתה ההנאה והשמחה. מבחינתו, אם לא הבחין שהילד נהנה מהגמרא, הדקלום של החומר לא היה נחשב בעיניו לכלום. כי אם ילד מבין ברור במאת האחוזים - את השאלה והתשובה של הגמרא, את הרש"י ושאלת התוספות, הוא נהנה בהכרח! ואם אינו נהנה, אות היא שההבנה שלו מעורפלת במשהו. רק ברגע שראה על פניו של הילד חיוך או הנאה, אמר לו: "עכשיו אני רואה שאתה יודע!", ואז סיימו את הלימוד מתוך שמחה - שעלתה על גדותיה. מאי משמע?

מאות פעמים, ראו קירות הבית את הריקוד היומי עם הילד. בסיום הלימוד עם כל ילד מבני הבית, אבא נעמד ויצא איתו במחול וריקוד סיבובי, יד ביד. לפעמים הניח שתי ידיים על כתפו מאחור כמו רכבת, או לצדו יד על כתף. לפעמים הילדים רצו ללמוד עמו רק בשביל הריקוד המתוק הזה. כי בסופו של לימוד, אחרי שהגמרא מובנת כראוי ומתוקה כראוי, טעמו של הריקוד הליפתני היה כצפיחית בדבש. ריקוד של מצוה.

סיפר אחד מילדיו: "אבא למד עם כולם, בכל יום ויום. מהבן שלמד באותה תקופה כבר בישיבה גדולה ועד הבן שעדיין היה בחיידר בכיתות הנמוכות. הראשון הגיע לאבא לישיבת פוניבז' ללמוד מיד אחרי תפלת שחרית. השני בא ללמוד בבוקר משמונה וחצי עד תשע, ועוד שלשה בנים למדו

בצהריים, ועם שאר הבנים למד אחרי תפילת מעריב. הקטנים, שלמדו עם אבא בבית, הרוויחו גם את הריקוד..."

כידוע. שריקודים אמיתיים, לא נובעים מהרגלים, אלא ממקור פנימי במוח או בלב. ולכן, גם אחרי מאות ריקודים, השמחה עם אבא, הייתה כמו חדשה, מתוקה ומעוררת. וזה היה ריקוד שהם זוכרים אותו ומתגעגעים אליו חמישים שנה אחר כך. שמחה שבשמחה. ומחול שבמחול.

המלמדים – והאבא

אף על פי שלא היה לו פנאי, היה לו בשפע זמן לגשת לכל ר"מ וראש ישיבה ומלמד בחיידר - של כל ילד, ולדבר אתו. בטבעיות, בפשטות, בנעימות ותמימות.

רשות הדיבור לר"מ ידוע, בישיבה נודעת:

"כאשר הבן למד בישיבה, הגיע הרב פלמן לעיתים קרובות להתעניין בשלומו. הוא נכנס ובא בהכנעה ובפשטות, בהרגשה שהוא חייב לישיבה הכרת הטוב על כך שהצוות מצמיח ומסייע לבנו להתקדם בלימודים, ידעתי שאינו כזה שיש לו זמן מיותר, הייתי מופתע שאינו מסתפק בשיחות טלפון לברר מידי פעם על מצב בנו, אלא טורח לנסוע לישיבה מחוץ לעיר, כדי להתעניין. זה עורר אותי ואת צוות הישיבה לטרוח ולהשקיע בבנו, ואולי יותר מבשאר הבחורים. ויתירה מזאת, בכל פעם שהגיע נתן לי מעטפה עם דולרים עבור הישיבה. תבינו, "הגביר" מבני ברק שבקושי יכל לפרנס את עצמו, הרגיש הכרת טובה מרובה, שבאה לידי ביטוי במתן כספים גדולים לישיבה, ומי שמעוניין לדעת, דווקא אבותיהם הגבירים של בנים שלמדו בשעתו בישיבה לא תרמו כספים. זאת משום מה? משום שהכל תלוי בהרגשה, רק מי שמעריך, מי שמרגיש באמת הכרת הטוב הוא הנותן".

"ההתנהגות שלו העניקה לי רצון וחשק להשקיע בבנו עד שנעשה לתלמיד חכם. במשך שנים המשיך ר' בן ציון את הידידות. ולא במשחק מן השפה ולחוץ, אלא ראו שבאמת חש הכרת טובה, גם שנים ארוכות אחרי שבנו סיים את הלימודים במקום".

"כשהכרתיו, מצאתי אבא, שלגביו אין זו סיסמא: מסר את נפשו לחינוך בניו".

"כשהבן רואה שהוא תמצית הדם של אביו, ושמוכן לעשות הכול למען בנו, זה מחייב את הבן להשקיע, וכאמור הדבר נותן כוחות אדירים גם לצוות בישיבה".

מסמרות נמוצים

תוריע - תשע"ט - גליון עג

מתורת רבינו המשגיח הגה"צ ר' אליעזר גינזבורג זצוק"ל

מתוך הגדה של פסח "מסילות חכמה ומוסר" שיצאה לאור עתה מחדש

ליל הסדר

ההכרה שיצאנו לחירות עולם, ואין עלינו שום שעבוד אחר מלבד השעבוד של עבודת הבורא יתברך. וכאשר אנו מתנהגים בהנהגות של מלכות, מתחזקת בנו ההכרה שאנחנו בניו של הקדוש ברוך הוא, שהוא המולך על כל הבריאה כולה.

ובאמת, שאנחנו לא בדרגה כזו גבוהה שאנו יכולים להיות בהרגשה זו, ולכן גם לא נדרש מאיתנו לנסות להרגיש כך, ועיקר חובתנו היא לעשות את מה

שהצטוונו, ולהקפיד על הצורה החיצונית שתהיה כראוי, אך מכל מקום ידיעת הדברים והמחשבה עליהם, משפיעה על המעשים שיעשו בדרגה גבוהה יותר. וכאשר נתבונן בדברים אלו, ונכיר שזוהי מטרת כל ההנהגות שבליילה הזה, נבוא מזה להוסיף עוד מחשבות על פנימיות הדברים, ונזכה להגיע להכרה שהחירות האמיתית היא השעבוד לבורא יתברך, שהוא שעבוד של חטבה, כי עבודת הבורא יתברך משעבדת את האדם לעשות מעשים טובים, שמעילים לו גם בעולם הזה, וגם בעולם הבא.

קדוש

באמירת הקידוש, יש להתבונן שבאמירה זו אנו מקדשים את ה'י"ט, עם ימי חול המועד, שקדושתם נמשכת מקדושת ה'י"ט. שבעה ימים אלו הם ימים קדושים המעידים על הבורא יתברך, ומקידוש זה והלאה, יש לנו להיות עם מחשבות מרוכזות, על קרבת הבורא יתברך שאנו זוכים לה בימים אלו, מתוך שמחת החג וקיום מצוותיו.

ברכת הקידוש

בברכת הקידוש אנו מזכירים שלשה פרטים במעלת כלל ישראל, אשר בחר בנו מכל עם, ורוממנו מכל לשון, וקדשנו במצוותיו. שלשה פרטים אלו מכוונים כנגד שלשה שלבים ביצירת עם ישראל, אשר בחר

ליל הסדר, הוא זמן מסוגל ביותר לקבל בו שייכות לבורא יתברך, מכח הזכיה הגדולה שזכינו בלילה הזה לצאת מעבדות פרעה לחיות עבדי ה', וקרבת ה' שזוכים לה בלילה הזה, בכוחה להשפיע על האדם שפע של רוחניות לכל השנה כולה.

מצוות ליל הסדר, שתיית ארבע כוסות, הסיבה, אכילת המצה,

אכילת המרור, אכילת האפיקומן, אמירת ההגדה, אמירת החלל, וכו', הם כולם פעולות נפלאות שמקשרות בין בני ישראל לבורא יתברך, וגם ההנהגות שנהגו ישראל בעריכת ליל הסדר, גם הם כוחם לפעול בכל העולמות, וחלילה מלזלזל בהם.

ובפרט, בקיום המצה של סיפור יציאת מצרים, שעל זה נאמר בזוהר, שזה עושה שמחה לפני הבורא יתברך ובכל פמליא של מעלה. והיינו שהפעולה הזו משפיעה בכל הבריאה, ומשפיעה על האדם בעצמו, שזה שורש הענין של שמחת הבורא יתברך, וזה הכח של כל פרט שעושים בליל הסדר.

ובאמת, שלכל מצוה ולכל הנהגה יש הרבה ענינים פנימיים, וראוי להתעלות ולקיים את הדברים בשימת לב, ומעט מחשבה והתבוננות על הפנימיות שיש בכל פעולה. ואף שוראי שכל מי שמקיים מעשים אלו, גם אם אינו זוכה להתבונן בהם, הוא מתעלה בהם עילוי רוחני גבוה, למרות שאינו חש בכך, מכל מקום מי שזוכה לקיים מעשים אלו עם התבוננות בפנימיותם, בורא מתעלה הרבה יותר.

והנה, כל הנהגת ליל הסדר, היא בדרך חירות ובהנהגה של מלכות, בשמחת לב ובכלים נאים. והטעם לכל זה, כדי

להחיות בעצמינו את הרגשת היציאה מעבדות מצרים לחירות עולם, שכאשר אנו עושים פעולות של דרך חירות, מתחזקת בנו

חובת ההכנה לימי הפסח

רבותינו בעלי המוסר הרבו לדבר על מעלת וחובת ההכנה לעשיית המצוות, וכל כך החשיבו ענין זה, עד שאמרו, שמי שיעושה הכנה קודם קיום המצוה, תחשב לו המצוה כפי מעלתה הפנימית, גם אם אחר כך לא יזכה לקיים את המצוה עם מחשבה ראויה (רעת חכמה ומוסר ח"ב עמ' רמ)...

והנה, שלימות ההכנה הוא כפי המבואר בחובת הלבבות שם, בהתפשטות הגשמיות והתקרבות לבורא יתברך... ואמנם, אנחנו רחוקים מזה, ואין לנו אפשרות להגיע לדרגות גבוהות כל כך, אך מכל מקום יש בדינו לעשות הכנה כפי הדרגות שלנו, להתרומם מעט בקיום המצוות, שיעשו עם הכרה בפנימיות המעשים ולא רק כפי ההרגל והמלומדה, וזה על ידי מחשבה וההתבוננות על ענין המצוות והמצוה עליהם.

ומכלל חובת ההכנה, להכיר במעלת המעשים הגשמיים, כי עיקר העבודה למעשה הוא בעשיית מעשי המצוות בכל פרטיהם ודקדוקיהם. אלא שכאשר עושים את המעשים החיצוניים כראוי ומוסיפים בהם מעט מחשבה על פנימיות המעשים וענינם, זוכים להתעלות בקיום המצוות, וזה מביא להשפעה מיוחדת מהבורא יתברך, השפעה שאינה ניכרת בשעת מעשה אלא לאחר זמן רב.

דברים אלו אמורים לגבי כל מצוה, ועל אחת כמה וכמה בנוגע להכנה לחג הפסח. שמלבד ההכנה הנצרכת למצוות המיוחדות של ליל הסדר, נצרכת עוד הכנה לכל השבוע של ימי החג, שהוא שבוע של חיוזק ברוחניות, שלכך נצטוונו בו, כל יראה וכל ימצא, ונאסרה עלינו אכילת החמץ, כדי שנוכור את הנהגת ה' עמנו ביציאת מצרים, ונבוא מזה לחיוזק האמונה בבורא יתברך ובהשגחתו (רמב"ן סוף פרשת בא).

בנו מכל עם, בבחירת האבות. ורוממנו מכל לשון, ביציאת מצרים. וקדשנו במצוותיו, בקבלת התורה.

ותתן לנו ה' אלקינו באהבה מועדים לשמחה, חגים וזמנים לשישון. ימי המועדים הם ימים נפלאים, זמנים של ששון לפניו יתברך. ואנו בימים אלו כבנים הנקראים אצל אביהם לפרקים, להיות לפניו בשמחה וגיל. ועל ידיהם אנו מתעלים בחיזוק האמונה (עקידת יצחק שער סו). ויש מי שכתב, שמועדים, הם הכתובים בתורה. וחגים וזמנים, בא לרמוז על חנוכה ופורים, שהם מדרבנן, וגם עליהם יש לנו להודות.

קדושת השבת וישראל והזמנים

בסיום הברכה אומרים מקדש ישראל והזמנים, מקדימים את קדושת ישראל לקדושת המועדים, כי קדושת ישראל היא למעלה מקדושת המועדים, שהמועדים מתקדשים על ידי בני ישראל, המקדשים את החודשים, ומכאן זה מתקדשים המועדים. ולכן מותר ביום טוב לעשות מלאכת אוכל נפש לצורך ישראל, מפני שצרכי האיש הישראלי חשובים יותר מקדושת היום טוב (משך חכמה דברים ה טו). וראוי להתבונן באמירת הקידוש, במעלת עם ישראל וקדושתם, שהבורא יתברך מקדשם, ומכאן זה הם מקדשים את הזמנים.

וכשחל פסח בשבת, אומרים בסיום הברכה **מקדש השבת וישראל והזמנים**, מקדימים את קדושת השבת לקדושת ישראל והמועדים, כי קדושת השבת היא מעצם הבריאה, שנתקדשה על ידי הבורא יתברך, שהוא המקדש את ישראל. ולכן אסור בשבת לעשות מלאכת אוכל נפש לצורך ישראל. וזהו מה שחותמים, **ברוך אתה ה' מקדש השבת וישראל והזמנים**, שה' מקדש את השבת ואת ישראל, וישראל הם המקדשים את הזמנים.

ברכת שהחיינו

ברכת שהחיינו, היא ברכת שבה והודאה על דברים של שמחה הבאים מזמן לזמן. וכשמברכים ברכה זו כליל הסדר, מודים ומשבחים לה' על שזיכנו להגיע להג הזה, ולקיים את מצוות ליל הסדר. ויש מי שכתב שראוי לכוון בברכה זו גם על מצוות ביעור חמץ שזיכנו לקיים בהכנה להג הפסח. ומודים בברכה זו על שלשה פרטים. **שהחיינו**. הודאה על עצם היותנו. **וקיימנו**. הודאה על קיום עם ישראל בין האומות, עם היכולת לקיים המצוות, שהוא מהניסים הגדולים (תה"ל שער הבחינה פ"ה). **והגיענו לזמן הזה**. הודאה על היכולת לקיים מצוות הלילה הזה בפועל.

ורחץ

כתב הלבוש (א"ח תענ ו), שבכליל הסדר נוהגים טהרה יתירה ליטול ידיים לדבר שטיבולו במשקה. ואף מי שלא נוהג כן בשאר ימות השנה, יש לו לנהוג כן כלילה הזה, משום חיבת הרגל, ומפני שהוא טיבול של מצוה. אבל הט"ז (שם ו) כתב, שמכאן תוכחת מגולה לאותם שאינם נוהגים בזה כל השנה.

כרפס

מעם אכילת הכרפס, הוא כדי שישאלו התינוקות. שיראו שאוכלים בטיבול קודם הסעודה, שאין דרך לעשות כן בשאר הימים וישאלו על זה (פור תענ). והלבוש הוסיף שעל ידי שאלת התינוקות, יבואו לישא וליתן בענין יציאת מצרים כלילה הזה, לקיים מה שנאמר והגדת לבנך וגו'. ומבואר שמתוך הטיבול צריך להגיע לסיפור יציאת מצרים בהרחבה, ובמשא ומתן.

על מה שנקרא טיבול זה בשם 'כרפס', ידוע מה שכתבו הראשונים, שתיבה זו היא נוסריקון ס' פרך, ויש בזה רמז לעבודת בני ישראל במצרים, שהיו שישים ריבוא שעבדו בפרך.

ובאלשיך (שמות י ו) כתב עוד שיש בתיבת 'כרפס' רמז נאה למצות צדקה, שתחילה יעשה כ"ף ר"ש, כלומר, שימלא כפו של הרש בממון, ואחר כך פ"ה סמ"ך להוסיף ולסמכו בפה, כמו שאמרו חז"ל, הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות, והמפייסו בדברים מתברך בי"א ברכות.

יש מי שכתב, שטובלים הכרפס בחומץ, לרמוז שהעבודת פרך היתה על ידי 'מעוול וחומץ', כלשון הכתוב, אלקי פלטי מיד רשע מכך מעול וחומץ (תהלים עא ד).

יחי

כתב החיד"א (שמחת הרגל, בתחילת ההגדה לימוד ג, רמז א צפון) שהמנהג לחצות את המצה האמצעית, יש בו רמז נפלא, כי שלשת המצות רומזים על האבות, והמצה אמצעית רומזת ליצחק, ואמרו רז"ל, שיצחק אבינו נתרצה לשנות את שמו מישחק ליצחק, בשביל ישראל שיהיו במצרים רק מאתיים ועשר שנה כמנין ההפרש שבין יצחק לישראל, וכן לגבי הגאולה העתידה אמרו חז"ל (שבת פט): שיצחק אבינו ימליץ טוב עלינו לעתיד לבוא, ובזכותו נזכה לגאולה.

וזה ענין שני חצאי המצה, שהחצי שמשאירים הוא כנגד גאולת מצרים, והחצי ששומרים לאפיקומן הוא כנגד הגאולה העתידה הצפונה לנו לעתיד, ובה שחוצים את המצה האמצעית שרומזת ליצחק, רומזים שבזכותו של יצחק אבינו זכינו לגאולת מצרים, ובזכותו גם נזכה לגאולה העתידה.

מגיד

באמירת ההגדה ראוי להתאמץ שתהא עם שימת לב לדברים הנאמרים, ולא אמירה בעלמא לצאת ידי חובת קריאת ההגדה. כי באמירה זו אנחנו מקיימים את מצות למען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמתי כם. והסיפור הזה, אינו סתם סיפור על מעשים שהיו, אלא יש לתיבות אלו תוכן גבוה מאוד, וזהו שבת גדול ביותר לבורא יתברך, וכמו שאמרו בזהר (רעיא מהימנא כרך ב פרשת בא דף מ:) שבזמן שבני ישראל מספרים ביציאת מצרים, הקב"ה ופמליא שלו יורדים

כביכול לשמוע את הסיפור, ונעשה כזה תיקונים גדולים בבריאה, וכתב בדרך ה' (ח"ד פרק ד אות ט) שעל ידי שמוכרים את הסיפור של יציאת מצרים בפה, מתחזק התיקון ההוא עלינו, ומתאמץ האור בנו, ומתמיד בנו התועלת הנמשך מן התיקון ההוא. ואף שאין לנו השגה בהשפעות ובתיקונים הנפעלים על ידי אמירת ההגדה, מכל מקום, עלינו להכיר במציאות זו שנפעלת מכה מעשינו אף בלי ידיעתנו.

וראוי לדעת, שיש באמירת ההגדה הרבה רמזים, של סתרי תורה וקבלה, כגון מה שביארו בטעם פתיחת ההגדה בארמית, שהוא מפני השדים והמוזיקים, שאם ישמעו אותנו אומרים את זה בלשון הקודש, הם יחשבו שגם הם מוזמנים להשתתף עמנו בעריכת הסדר וזיקון אותנו בכך (סדר היום). וכן במילה הראשונה בהגדה, יש שגרסו 'כהא', שהוא בנימטריה שם הוי"ה, כדי להועיל לכל המשך הסדר מכה רמזות שם שמים בתחילת ההגדה. וכן יש עוד הרבה רמזים וסתרי קבלה בכל קטע שבגדה, ותיקנו לנו איך לומר את המילים, באופן שיפעל עלינו לטובה, ולא להיפך לחילה, אף בלי שתהיה לנו השגה בדברים. ועלינו להקפיד לומר את מה שתקנו לנו, מתוך ידיעה שבזה אנחנו משפיעים טוב לעצמינו ולכל הבריאה כולה, כי זה כח האדם לפעול עם הדיבור שלו גם בדברים שלמעלה מההשגות שלו. וכן הוא בכל הדברים הרוחניים, שמלבד הכוונה הפשוטה שצריך לכוון בעשייתם, יש בהם גם סתרי תורה גבוהים שאנחנו לא יכולים להשיג אותם, ועם כל זה יש לנו אפשרות לפעול את הדברים הגבוהים שבהם, על ידי קיום הצורה החיצונית שתקנו לנו.

ואמנם, בעצם אמירת המילים של הסיפור יוצאים ידי קיום המצוה,

ובודאי גם לזה יש כח לפעול ולהשפיע עלינו ועל כל הבריאה, כי בעולם הזה שהוא עולם המעשה, יש למעשים הגשמיים כח לפעול ולהשפיע, אבל שלימות המצוה ועיקר מעלתה היא על ידי ההכרה הפנימית שבשעת האמירה, וכן ההשפעה והתיקונים הנפעלים מכה האמירה תלויים בזה, שככל שנוסף לאמירת המילים יותר הכרה פנימית, יהיה לזה יותר כח לפעול ולהשפיע בכל הבריאה.

ובפרט במצות סיפור יציאת מצרים, שתכליתה ופנימיותה לעורר אותנו להכרה כבדורא יתברך ובחיוב העבודות לפניו, ולהתעלות בכל חלקי העבודה, וזה כמעט אי אפשר שיהיה על ידי דיבור בלבד, בלי המחשבה וההכרה. ועל כן, ראוי מאוד להתאמץ באמירת ההגדה תהיה עם התכונות ומחשבה והרחבת הציור על תוכן הדברים, ועל ידי זה הסיפור יאמר יותר בהתפעלות. ואף שאין אנו מרגישים שהמחשבות משפיעות עלינו לשנות בנו את הרגשי הלב, ודאי שזה משפיע, אלא שאין החשפעה ניכרת אלא לאחר

זמן רב, ועוד יש כזה תועלת לעצם קיום המצוה, כי כל תוספת של מחשבה כזה מחזקת ומשכיחה את קיום המצוה.

והנה מהדברים שמועילים לחיזוק הכוונה בתפילה הוא חלוקת הענין לחלקים. כי כך אפשר לשים לב מה תחילת הענין ומה ההמשך, מה ההקדמה ומה הסיום. ומה נאמר בכל קטע. וכאשר ניגשים להתפלל מתוך ידיעה ברורה מה באים לומר, קל יותר לכוון ולשים לב למה שאומרים. וכך ראוי לעשות גם באמירת ההגדה, לחלק את כל ההגדה לחלקים עם ידיעה ברורה מה נאמר בכל חלק. ונראה לחלק את ההגדה לעשרה חלקים.

חלק א - הא לחמא עניא. הקדמה להגדה, ומבארים שהמצוה שנאכל בלילה הזה, הוא מאכל עניים ואבותינו אכלוהו במצרים. ומוזמנים את העניים לסעודה, ומברכים אותם שבשנה הבאה נזכה לגאולה השלימה.

חלק ב - מה נשתנה. פותחים את ההגדה בדרך של שאלה, כדי לעורר את המסובים לאמירת ההגדה, ועל ידי זה יגיעו לבירור היסודות של יציאת מצרים.

חלק ג - עבדים היינו. מקדימים לבאר מהו הענין של סיפור של יציאת מצרים, וכמה ערך יש לסיפור הזה, שגם החכמים הגדולים ביותר צריכים לספר את זה.

חלק ד - ברוך המקום. מקדימים הקדמה נוספת שהיא כעין ברכה על הסיפור, ומבארים שהסיפור של יציאת מצרים שייך לכל הדרגות בעם ישראל, ושעיקר מעלת הסיפור הוא בלילה הזה.

שלושים יום קודם החג

בכמה מדיני הפסח מצאנו ששלושים יום קודם הפסח נחשב כזמן הפסח, וכן מבואר בספרי הקבלה, שיש ענין מיוחד להתחיל לעסוק בעניני הפסח שלושים יום קודם החג, כדי שיהיו שלושים יום לביטול הרע. ואם כן, גם לגבי חובת ההכנה להשפעה של החג ומצוותיו, ראוי שתהיה ההכנה שלושים יום קודם החג.

ובספר חסד לאברהם (מעין ב נהר נז) מבואר, שבכל שנה בימי הפסח מתחדשת השפעת הגאולה להגאל מהכה הרע של החטאים, והשפעה זו מתחילה שלושים יום לפני הפסח, כשבכל יום ויום מימים אלו מוסיפים להתעלות עוד. וכבר נתבאר שברוחניות אין מתנות, וכל ההשפעות הם רק כפי ההכנה של האדם, ואם כן, גם בענין זה של הגאולה מהרע בשלושים יום שלפני הפסח, זה רק מכה מעשי האדם, אלא שכל אחד זוכה לזה מכה מעט הידיעה שיש בו, אבל בוודאי שכל מי שיוסף לחשוב על זה, ולהכיר בזה, יוסיף לזכות יותר.

עוד דרוש חיזוק מיוחד בימים אלו, בהנהגות שבין אדם לחבירו, משום שבימים אלו שאנחנו עוסקים במצוות, ומכינים את עצמנו למצוות החג, היצר הרע נלחם יותר שיכשלו במידת הכעס, או בשאר מידות רעות. כי ברוחניות כל פרט משפיע, וכשם שכל משהו של הכנה משפיע לטובה, כך כל משהו של כעס או מדה רעה משפיע להיפך. והרי זה דומה למי שהכין למלך סעודה, והניח על השולחן מעט אוכל פגום עם ריח רע, שבוודאי יהיה בזה פגם לכל הסעודה כולה. כך רוצה היצר הפגום את ההכנה למצוות החג על ידי הפגם של הכעס והמידות הרעות שיתערב בהן. ועל כן, צריך להתגבר על היצר הזה ולהתאמץ מאוד בימים אלו שלא לבוא למידת הכעס ולא לשאר מידות רעות.

חלק ה – מתחילה עובדי עבודה זרה. מתחילים את עיקר הסיפור, עם הקדמה על שורש הירידה למצרים, והכרה ביצירת כלל ישראל על ידי בחירת ה' באברהם אבינו ובזרעו, הגזירה של גר יהיה זרעך, הירידה למצרים והגאולה.

חלק ו – צא ולמד. מספרים על שעבוד בני ישראל במצרים, ומרחיבים את הפרטים על המצב הקשה שהיו בו, ומכירים שכל פרט היה מכוון מחבורא יתברך, לתכלית של יצירת כלל ישראל.

חלק ז – ויוציאנו ה' ממצרים. מספרים על היציאה ממצרים, ומרחיבים לבאר שהקב"ה גאל אותנו משם בניסים גדולים, ובזה ראו שהוא יתברך שולט בבריאה ומנהיג אותה, וכן ראו את קרבתו לעם ישראל.

חלק ח – כמה מעלות טובות למקום עלינו. כעין סיכום, בתוספת הכרה בריבוי המעלות הטובות שזכינו מכה יציאת מצרים.

חלק ט – רבן גמליאל היה אומר. מזכירים את המצוות העיקריות של הלילה, ומבארים את הטעם שבכל מצוה.

חלק י – הלל. סיום ההגדה באמירת ההלל שהוא השלמת עבודת היום, ומחלקים אותו לשני חלקים, חצי לפני הסעודה, וחצי לאחר גמר הסעודה וקיום המצוות, שעל ידי זה נקבל את התועלת הרוחנית מהמצוות הנפלאות שזכינו לקיים הלילה.

רחצה

כשנוטלים ידים לאכילת המצה, ראוי לשים לב שזה יעשה עם מחשבה והכרה שזה פעולה של עבדות, שהרי מברכים על זה אשר קדשנו במצותיו וציונו. וכבר האריך השערי תשובה (שער ג ז-ח) בחביבות מצוה זו, והביא על זה מה שאמרו חז"ל, חביבין דברי סופרים יותר מיינה של תורה, וביאר בזה שבקיום המצוות דרבנן אנחנו מחזקים בעצמינו את היראה, שהיא יסוד המצוות, ויש עליה שכר הרבה כנגד מצוות רבות.

מוציא

ברכת המוציא היא ברכת הנהנין על אכילת המצה, כי אף שמצה זו נאכלת לשם קיום המצוה, יש בה גם הנאה גשמית ככל אכילת לחם. ומבואר שיש ענין להנות באכילת המצה, לשמוח בה ולהתענג בה כבאכילת מעדני מלכים (המון חתן). ומזה יש ללמוד מעלת התורה ומצותיה, כי רק בתורה הנתונה מן השמים יתכן ענין כזה, שבאכילת מאכל גשמי יקיים האדם מצוה רוחנית גבוהה, וההנאה הגשמית תשמש לו להנאה רוחנית.

מצה

במצות אכילת מצה נאמרו שני טעמים עיקריים. א. לזכור את הטובה שהקב"ה עשה אתנו בעצם היציאה ממצרים.

ונכלל בזה גם זכרון למעלת החפזון, שהיה מתוך קירבת ה' לישראל, כדי לשמור עליהם שלא יכנסו לשער הנ' משערי הטומאה, שממנו אי אפשר לצאת. ב. לזכור את שעבוד מצרים. שהמצה היא מאכל עבדים, משום שנאפית במהירות ואינה ממהרת להתעכל, ובהיותנו עבדים במצרים אכלנו לחם זה, ולכן הצטוונו לאוכלו בפסח, כדי שזכור את העבדות במצרים, שהיתה תחילת יצירת כלל ישראל.

ויש שכתבו שהכזית של המוציא הוא זכר לשעבוד, והכזית של אפיקומן הוא זכר לחפזון. ובהגדת מעשי ה' כתב, שהמצה שאנו אוכלים כליל פסח, היא זכר לחפזון, ואכילת המצה של כל ימי החג, היא לזכר המצות שאכלו בשעבוד מצרים, ולכן נצטוונו על זה בשבעה ימים כנגד שבעת ימי השבוע, כדי שבכל יום נזכור את השעבוד של אותו יום. ויש מי שכתב עוד, שבכל אכילת מצה יש זכר לשני הטעמים יחד, שמפני שהאכילו המצרים את בני ישראל מצות כדי למחר אותם לעבודה, נענשו במדה כנגד מדה שבני ישראל אכלו מצות כדי למחר את יציאתם.

עוד טעמים נאמרו בזה בספרי המקובלים. ושורש דבריהם שהמצה היא אוכל רוחני, ויש בכוחה לפעול הרבה על האדם עצמו ועל כל הבריאה. והביאו מדברי הוזהר (תצוה קפג ב), שהמצה מזככת את האדם, ומכה המצה שאכלו בני ישראל ביציאת מצרים, זכו להתקרב לבורא יתברך, ונודעו להיות ראויים לקבלת התורה. ועל פי זה ביארו גם את ענין המצה שנצטוונו באכילתה, שגם זה כדי לזכר ולרומם אותנו, שנחיה ראויים לקרבתו יתברך, ונזכה להשפעה של קבלת התורה שבכל שנה ושנה. עוד טעם כתבו המקובלים, שהמצה עשויה רק מקמה ומים כמעט ללא שינוי מעצם בריאתם, וזה המאכל הקרוב ביותר לתחילת הבריאה, ולפיכך נצטוונו על אכילת המצה, כדי שנתעורר מזה להכיר במציאות הבורא יתברך ובחידוש העולם.

וגם בזה יש מי שכתב שהמצת מצוה הנאכלת כליל הסדר, היא זכר לתחילת מעשה בראשית, שבו נברא שורש כל הבריאה כמבואר בספרים, ושאר המצות הנאכלות במשך ימי הפסח, הם לזכר המשך הבריאה בששת ימי בראשית, ולכן נצטוונו באכילת המצה במשך שבעה ימים, כנגד שבעת ימי השבוע, כדי שבכל יום נזכור את הבריאה של אותו היום.

יש מי שכתב, שבאכילת המצה נרמז תיקון לחטא אדם הראשון, למ"ד עץ הדעת חיטה היה (של"ה מסכת פסחים תורה אור קט). ומפני שהטא זה הביא מיתה לעולם, לכך אוכלים אחריו מרור, שרומז על המיתה שנקראת 'מרר', ועוד 'מרור' בנימטריא 'מות'.

מרור

בשעת אכילת המרור צריך לזכור את שעבוד במצרים, שהוא היה סיבת יצירת כלל ישראל, ויש לחזק מכת זה את

ההכרה בחובת העבודות לבורא יתברך, שהוציאנו מהשעבוד המר הזה לעבודתו. ויש שפירשו, שאוכלים את המרור כדי לזכור שבזכות קושי השעבוד זכינו לצאת לפני הזמן, ולא נכנסנו לשער הנ' משערי הטומאה, שממנו אי אפשר לצאת.

יש מי שכתב, שהמרור רומז על הגלות שאנו נתונים בו, כמו שאמרה נעמי בגלותה, קרא לי מרא כי המר שדי לי מאד (רות א ב), ומכל מקום אמרו חז"ל (פסחים לט.), שטוב ליקח את המרור ממיז הנקרא 'חםא', כדי לרמוז שאנחנו מכירים דחם רחמנא עילוון, והוא יגאלנו ברחמיו שנית לעיני כל חי.

עוד מבואר בספרים, ש'מרור' בגימטריה 'מות', והוא רומז למיתת האדם. וכשם שבמרור יש ארס (פסחים קטו.), כך במיתת האדם ישנם דינים קשים מחמת העבירות שעבר בימי חייו. ועל זה רומז הטיבול בחרסת, שכשם שהחרסת ממתקת את מרירות המרור, כך יש לנו למתק את מרירות המיתה על ידי תשובה ומעשים טובים. ומעין זה דרשו בזהר (רעיא מהימנא בהעלתך קנג.) על מי מרה שנצטוו משה להשליך עין אל המים וימתקו המים, ללמד לבני ישראל שכדי למתק מרירות חמאי האדם, צריך האדם להשליך עצמו אל התורה הנקראת עין החיים, ובזה יומתקו המים.

כשטובלים את המרור בחרוסת, שהיא זכר לטיט כמבואר בגמרא (פסחים קטו.), ראוי לצייר במחשבה את עבודת הטיט שעבדו בפרך במצרים. ויש מי שכתב שזה זכר לטומאת מצרים הנקראת 'טיט היון', על שם הפסוק ויעלני מבור שאון מטיט היון, הרומז למצרים (שמות רבה כג יב).

עוד מבואר שיש ליתן בחרוסת דברים שרומזים על קרבת ה' לישראל. תפוח, על שם הפסוק, תחת התפוח עוררתך (שיר השירים ח ה). אגוזים, על שם הפסוק, אל גינת אגוז ירדתי (שם ו יא). תאנה, על שם הפסוק, התאנה חנמה פניה (שיר השירים ב ג). ושקדים, על שם ששקד ה' להביא על ישראל את קץ הגלות.

כורך

בין המצה והמרור לכורך, נזכרים שלא להסיח בדברים שאינם מענייני הסעודה. וכתוב בספרים, ששלוש אכילות אלו משלימות זו את זו, והם דברים גבוהים שראשם מגיע השמימה (המון חוגג).

על מנהגו של הלל לכרוך המצה והמרור יחד, יש שכתבו, שזה רומז על דרכי עבודת ה' של הלל, שהיה כורך הטוב והרע שבבריאה יחד, מכת ההכרה שכל מעשי הבורא יכולים לפעול לטוב ויכולים לפעול לרע, והכל תלוי במעשי האדם ובהכנתו לקבלת השפעתו יתברך, והכרה זו היא שהביאתו לקבל את כל הבא עליו בשמחה.

ומעתה, בשעה שאנו כורכים את המצה עם המרור, כמנהגו של הלל, ואומרים, 'כן עשה הלל', עלינו להתחזק להכיר בדרכו, שקיבל את כל הבא עליו בשמחה מתוך הכרה שאין עוד מלבדו יתברך, ולהאמין שהבורא יתברך עשה ועושה ויעשה לכל המעשים, והעושה מצוה יצליחנו שכלו, והעובר יכריתנו ענשו.

והאלשיך (שמות י י) כתב שיש בזה רמז לכריכת היצר טוב עם היצר הרע, שצריך לעבוד את הבורא יתברך בשני היצרים יחד. וכמו שדרשו חז"ל, בכל לבבך, בשני יצריך.

שולחן עורך

יש לדעת, כי גם בסעודה, כל היסח הדעת מחובת היום, מפסיד מהמזון הרוחני. וכן מבואר בספרים, שבסעודה זו צריך האדם להרחיק מעליו כל דאגה וצער שיש לו ממקום אחר, ושלא לעורר שום קטטה ומריבה, רק יענג נפשו וגופו, ותהיה אכילתו בקדושה לפני האלקים. יש שכתבו להזכיר בסעודה זו את עניני קרבן הפסח, כדי שיהיה שיח שפתותינו חשוב כאכילת הפסח.

יש שנהגו לאכול ביצים בסעודה זו, ונאמרו בזה כמה טעמים. יש שכתבו, שתרגום המילה 'ביצה', הוא 'ביעא', והוא רומז 'דבעא רחמנא ופרקינן' (לבוש תעו ב). ויש שכתבו שהוא זכר לאכילת החורבן, כי בפסוק, על מצות ומוררים

ביעור וביטול חמץ

נהגו כל ישראל לנקות את הבית בערב פסח בהקפדה גדולה, ומנקים את האבק יחד עם נקיון החמץ, ומנהג ישראל תורה. וראוי לדעת, שכל טירחה בנקיון שלפני הפסח ובמה שמסתעף ממנו, היא הכשר מצוה, ויש בה חשיבות של חלק מהמצוה, מפני שכל הנקיון הוא לשם מצוה, שהרי אילו לא היתה מצוה של ביעור חמץ, לא היו מתאמצים כל כך בנקיון הבית באופן כזה.

ובקיום מצוה זו של ביעור חמץ, יש מעלה מיוחדת של חיזוק העבודות לבורא יתברך, כי באמת יש קושי גדול בקיום מצוה זו בשלימות, ואף שכבר הורגלנו בזה, מכל מקום עלינו לחשוב, אילו היינו מקיימים כעת מצוה זו בפעם הראשונה מבלי שהיינו מורגלים בזה, כמה היה קשה לדאוג שלא יהיה בבית שום חמץ, והקושי הזה הוא קיום העבודות. ואם כן, בשעה שאנחנו עושים פעולות ששייכות לקיום מצוה זו, ראוי לנו להכיר שאנחנו עבדי ה' המצווים לעשות מצוותיו אף אם יש בהם קושי, וכך נזכה להתעלות ממעשים אלו לחיזוק העבודות לבורא יתברך.

גם יש להתעלות מפעולות אלו לחיזוק היראה, שהרי כל הדקדוק הגדול שאנחנו מדרקקים בזה, הוא בכדי שהלילה לא נכשל בחשש איסור תורה של כל יראה ובל ימצא, וזהירות זו היא קיום מצוה היראה, להיות ירא מעבוד על רעונו יתברך. וצריך להרבות במחשבה והתבוננות בדברים אלו, בכדי שזה יביא אותנו לחיזוק והתעלות ביראת שמים.

ויש להוסיף עוד מחשבה, שכשם שהאוכל חמץ בפסח אין לו זכות קיום, כמו שנאמר, כי כל אוכל חמץ ונכרתה הנפש ההיא מישראל (שמות יב טו), כך כל פעולה של הרחקה מהחמץ היא חלק מסיבת הקיום שלנו. ונמצא שההכנות להג הפסח יוצרות את סיבת הקיום של כלל ישראל, וזה המזון הרוחני של כל יהודי.

המשך בעמוד הבא

יאכלוהו, מרומזו החורבן, וסימנא מילתא, שכשהחדשים כסדרם, חל ליל תשעה באב באותו לילה שחל בו ליל הסדר.

צפון

אמרו חז"ל, שאין לאכול אחר האפיקומן, וביארו בזה שהוא זכר לפסח שהיה נאכל על השבע. ויש מי שכתב שהוא כדי להראות חביבות המצוה, שאנו מתחילים את האכילה במצה ומסיימים אותה במצה.

יש שכתבו שאכילת המצה של אפיקומן היא זכר לחפזון, וכמו שאמרנו בהגדה בדברי רבן גמליאל, מצה זו שאנו

אוכלים על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה ברוך הוא וגאלם. שנאמר, ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים ענות מצות כי לא חמץ כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם. וראוי לחשוב בזמן אכילת האפיקומן על ההנהגה המיוחדת של החפזון, שהקדוש ברוך הוא שמר על בני ישראל, והוציא אותם ממצרים בחפזון, כדי שלא יגיעו לשער הנ' משערי המומאה. עוד ראוי לחשוב על מה שכתב הספורנו (בראשית מא יד), שמהחפזון שהיה במצרים יש ללמוד על כל הנהגת ה' בבריאה, שכשמוגיע הזמן, הקדוש ברוך הוא מביא את הישועה במהירות, וכך

יהיה גם לעתיד לבוא, כמו שנאמר, פתאום יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים (מלאכי ג א).

כתב בהגדת יד מצרים (ד"ה חכם מה הוא אומר), שהאפיקומן הוא כנגד העולם הבא, שעליו נאמר, הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו, והוא ענין אכילת הליתין לעתיד לבוא. והיינו, שכשם שיש אכילה גשמית כך יש אכילה רוחנית. וזה מה שנאמר בקבלת התורה, ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו (שמות כד יא). וכן אצל יצחק אבינו מצאנו שהביא לו יעקב בליל פסח שני גדיי עיזים (בראשית כז ט), אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה, חגיגה כנגד עולם הזה ופסח הנאכל באחרונה כנגד עולם הבא, והוסיף לו גם יין, כמו שנאמר, ויבא לו יין וישת, כנגד יין המשומר. ועל פי זה כתב, שלכן אסור לאכול אחר אפיקומן, לרמוז ששכר העולם הבא הוא לנצח ואין לו הפסק.

ברך

בברכת נודה לך, אנחנו מודים לבורא יתברך, על שהוציאנו מארץ מצרים ופדה אותנו מבית עבדים. ובכל השנה ראוי להתאמץ באמירת הודאה זו שתהיה עם שימת לב, ועל אחת כמה וכמה בלילה הזה, שהארכנו הרבה בסיפור יציאת

מצרים, והכרנו בהטבת המיוחדת שהקדוש ברוך הוא היטיב אתנו בכל ההנהגה במצרים, וביציאה משם, בוודאי מומל עלינו לומר הודאה זו ככוונה יתרה וכשימת לב מיוחדת. ובזה נקבל גם מעם בהרגשה של הודאה לבורא יתברך.

ויש לשים לב שאף שבנתינת הארץ מודים על שהנחלת 'לאבותינו', כשמודים על יציאת מצרים אומרים על 'שהוצאתנו', והיינו שאנחנו מודים ומכירים שהקדוש ברוך הוא הוציא אותנו עצמינו ממצרים, וכמו שאמרנו בהגדה שלא את אבותינו בלבד גאל הקדוש ברוך הוא, אלא אף אותנו גאל עמם, ולפיכך חייבים אנחנו להודות על זה לפניו יתברך.

הלל

אמירת ההלל, היא השלמת עבודת ליל הסדר, ובו אנחנו מהללים ומשבחים לפניו יתברך, בשמחה על שזכינו לעובדו, ובשירה על הנהגה ועל העתיד. ומכל מקום צריך לאומרו באימה וביראה, כמבואר בפוסקים שאין לישב בו בהמיה (באר היטב תען כז).

תחילת ההלל נאמר לפני הסעודה, יחד עם סיפור יציאת מצרים, מפני ששם מבואר מעלת עם ישראל, שזוכים להנהגה מיוחדת מהבורא יתברך, והנהגה זו התחילה ביציאת מצרים שאז נהיינו לעם ה'. ולאחר גמר הסעודה וקיום המצוות, אומרים את המשך ההלל, כדי שאמירה זו תסייע לנו לקבל את התועלת הרוחנית מהמצוות הנפלאות

שזכינו לקיים במשך הלילה.

ויש מי שכתב שגומרים את ההלל על כוס רביעי, שהוא כנגד הלשון הרביעי של הגאולה, שבו נשלמה היציאה ממצרים, ומכאן ואילך אנחנו עבדי ה' ולא עבדי פרעה.

אחר ההלל אומרים מומור קלו בתהלים, שנקרא בפי חז"ל הלל הגדול, ואחר כך ממשיכים באמירת תפילת נשמת, שהיא שבה גדול לבורא עולם, והנהגה גדולה מזכירים את ההנהגה שהיתה במצרים, ומכירים שההשפעה של הנהגה זו נמשכת עד היום, כמו שאומרים, למכה מצרים בבכוריהם כי לעולם חסדו, ויציאת ישראל מתוכם כי לעולם חסדו. וכך גם בתפילת נשמת, מזכירים את ההנהגה של יציאת מצרים, ואומרים, ממצרים גאלתנו ה' אלקינו, ומבית עבדים פדיתנו. ובלילה הזה שהוא עיקר זמן הסיפור של יציאת מצרים, ראוי לשים לב לזה, ולומר את זה יותר בכוונה, להכיר שאנחנו מודים בזה על ההנהגה של יציאת מצרים שהיא הנהגה הנמשכת עד היום.

נרצה

אחר סיום עריכת הסדר, וקיום כל מצוות הלילה, ממשיכים מעט בשירה לכבודו יתברך, כי גם השירה היא פעולה רוחנית, אשר מוכה בהשפעה רוחנית.

לע"נ מר"ר הגה"צ ר' אליעזר בהגה"צ ר' ראובן יהושע זצוק"ל

כיצד ניתן להגיע לאמונה שלימה ולהבנת כל סוד העולם. מרן הגר"ח גריינימן זללה"ה הי' רגיל לומר שמהתבוננות מעמיקה בהתנהגות האדם בעולמו ניתן להגיע לזה.

הרי אנו יודעים מהו העונש הגדול שמקבל מי שעובר עבירה, ויודעים מהו השכר הגדול של מי שנוזהר מעבירה, אנו באמת רוצים מאוד מאוד לעשות רצונו, ובעניינים של חול אם יש לנו אחד מאלף מן הרצון הזה נוכל להתגבר ולהשמר, וכאן אדם מפסיד עולם ומלואו בשביל רצון כל דהו ובשביל עצלות כל דהו.

יהודי קם כל בוקר בהחלטה ברורה שהיום הוא יהיה טוב, היום הוא ילמד טוב, וכששואלים אותו איך היה, ולמה לא היה בדיוק כפי שרצה, אין לו תשובה ברורה.

זהו כל סוד העולם! יש שני מלאכים שנתנו להם מן השמים כח להשפיע על השכל של האדם, לאחד קוראים יצר טוב ולאחד קוראים יצר הרע, ולמרות שאין להם שום זכות לעצור אותו ממה שברצונו לעשות, אבל הם משפיעים עליו בשעת מעשה.

לכך נוצרת! נכנסנו לעולם הזה במצב הזה, שיש מי שמסובב את החלטתנו נגד הרצון הפנימי שלנו.

וכשמתבוננים בזה ניתן להבין הכל!, כשמתבוננים מבינים עד כמה חשובה כל פעולה שלנו, כי מה איכפת ליצר הרע, אם אני לומד עוד רגע אחד, למה זה כל כך מעסיק אותי, ומי שמעמיק בזה מגיע להבנה, אכן, אני כל כך חשוב שבא מלאך ומתעסק איתי על כל פעולה, בכל דבר קטן הוא נותן לי הפרעות ומחסומים שאינם מחסומים.

מי שמתבונן מגיע לכל סוד העולם, לגיהנום ולגן עדן, לתורה ולמצוות, ולחשיבות כל מעשה ומעשה שלו, ומה חשוב ממה.

ומקום איתי להביא מכתבו בזה.

סלו' ורצ' אומץ

מנפלאות הבריאה היות האדם יודע האמת ומכיר ומבין את עיקר העיקרים ואת ההצל הצללים, ועדיין יש אפסות

לסגות מן הטוב שאין טוב ממנו אל.... ובחירתו בטוב ראוי הוא לגמול, על טוב בחירתו, אבל עובדא היא ויום יום הגנו נפגשים במאורע הזה זקנים עם נערים גדולים וקטנים, ותחבולותיו של הצעל דבר קונות ומשונות, פעם צעצעות ופעם צמחה פעם צרכנות ופעם צקלות ראש, פעם מתוך יגון ולעז ולפעמים מתוך עונג ואושר.

ואמנם אין לנהל המלחמה בהסברים ובתקוות נעימות על העתיד הכמוס, אשר גם זה מעיקר תחבולותיו להגעים זמירות על המחר הקדוש ככל מיני קדושות ורווי ביגיעת התורה ומתוך מדבש, ובלבד להרויח את ההוה, אבל מלכותו ית' הן הן החיצים והצליסטראות, ותלמוד תורה כנגד כולם, עוד עיון בסוגיא ועוד יגיעה בהיות לאזני ורצא, והגיסיון מאחרינו,

הרצה לנטענתי בהיותך כאן וראיתך כמתערטל וכמבקש להסיע דעת מכל האמת הידוע, וכצדוי שיעדין מהומם מחוסר ידיעת הצפוי בעתיד, אבל עז ראוני לקוות כי כבר נחלצת מן המלכ הזה, והשכל והבינה שבו לשלטונם.

בברכת המזון אנו אומרים "ומכין מזון לכל בריותיו אשר ברא", וביאר מרן הגר"ח גריינימן זללה"ה שהקב"ה מכין מזון לכל הבריות ממש, אלא שלפעמים המזון שהכין נמצא במדינה אחרת או בידי אדם אחר, כדי לזכותו בנתינה לאחר, לאשר הכין לו את המזון.

פעם שמע אחד שאומר על כל מיני עניינים 'שלי' 'שלי', אמר לו הרב זללה"ה "שלי?", לי אין שום דבר שהוא שלי חוץ מדבר אחד, העבירות שלי, וגם זה אני רוצה שלא יהיו שלי.

הי' אומר בשם מרן זללה"ה שהיה רגיל לומר שמללמוד עם השני לא מפסידים, ואע"פ שנגרע מחשיבות הלימוד בעומק העיון שלו כשמסייע למי שלומד ברמה נמוכה יותר, מ"מ לא יפסיד מזה, כי מה שנגרע בלימוד זה, יהא לו אח"כ סייעתא דשמיא להשלים לו הזמן שהפסיד. וכן מעובדא דר' פרידא שחזר עם תלמידו עוד ארבע מאות פעמים חזינן שמחיר של שעה קשה הוא לאין ערוך בכפל כפליים משעה רגילה.

הוא הי' אומר במעלת הענוה והנהגת הניחותא שהתקיפים קשה להם לעבור את העולם הזה, וגם לעולם הבא הדין שלהם יותר קשה, כי במדה שאדם מודד בה מודדין לו ודנין אותו, והנוחים והטובים עוברים את העוה"ז בקלות יותר בלי צער ועגמת נפש, וגם בעוה"ב ידונו אותם כפי שהם נהגו עם הבריות, וידונו אותם בניחותא, (ויש להוסיף שכיון שהם כעסנים יש להם הרבה יותר צער מכל דבר, ומשום כך הם גם מגיעים ליותר טעויות ומכשולות, שמשפיעים על העולם הבא שלהם, מה שאין כן מי שמרגיל עצמו בניחותא, שגם בעולם הזה הוא רגוע יותר וגם לעולם הבא הוא בסכנה פחות גדולה ופחות מכשולות).

ואמר הגר"ח זללה"ה בשם התומר דבורה שהבזיונות הם היסורים הכי טובים, כיון שהם מורידים יותר מחשבון העבירות ואינם מפריעים בלימוד, כי ע"י השכל והתבוננות אפשר להתגבר, משא"כ בשאר יסורים שהם פחות מורידים מהחשבון, וגם הם מורגשים בחוש ומפריעים לאדם מלימודו.

וכך הוא כתב במכתב "הנני שמח בבזיונות בעולם הזה כדי לחסוך מכלימתי בעולם הבא", ועוד הי' רגיל לומר שהבזיונות זה הפרנסה שלי, ואמר שזה שיש לאדם שכל ועי"ז לא איכפת לו הבזיונות, אינו מפסיד מערך הייסורים עי"ז, וזה מוריד מחשבון העבירות, כפי הצער שיש לאדם רגיל המצטער בכך.

והי' מפרש שזהו ג"כ נכלל במה שמבקשים בתפילות יוה"כ"פ ומה שחטאתי לפניך מרק ברחמך הרבים אבל לא ע"י יסורים וחלאים רעים, והרי האדם מבקש מירוק, ובמה ימרק אם לא ביסורים, אלא מבקש מירוק שע"י בזיונות ואי נעימות שיכול להתגבר עליהם בדעה והשכל, ולא יפריעוהו מעבודתו ותורתו, והרבה פעמים הי' מעודד לאנשים שנפגעו הרי זהו מה שבקשת שע"י יתמרקו עוונותי.

מצות תוכחה כיצד, אמר הגר"ח זללה"ה שכדי להוכיח את חברו צריך לאהוב אותו יותר מאהבת המשבח את חברו, שהמשבח הוא במעמד נעים, והמוכיח צריך לסבול הצער והעלבון עד שיגיעו להבנה שוה, ובדרך כלל גם אם יבין מעט נשאר תמיד שיריים של דיבורים שעושין רושם ופוגמים באחיה, ורק מי שאוהב את חברו באמת, מוכן לסבול צער התוכחה כדי לסייע לאהובו.

כתוב במשלי באפס עצים תכבה אש ובאין נרגן ישתוק מדון, ולכאורה במים תכבה אש, ולמה אמר הכתוב באפס עצים, אלא קמ"ל שבשעת מחלוקת אין שום פעולת כיבוי מועלת, רק אפס עצים, ובודאי שיש להמנע מכל פעולת מלחמה, שגוררת עוון בכל צורה שהיא, וזו כונת הרמב"ם באזהרתו שחסידי נפסדו במחלוקת, וכל תמיכה בכל צורה שהיא במחלוקת אחריותה גדולה מאד.

כל פעולה שהאדם עושה בין במעשה בין במחשבה היא בהכרח או מיצר הטוב או מיצה"ר, ואין שום דבר ונטייה ששייך לומר שאינה קשורה לשום יצר, שהדבר מוכרח שכל פעולה משפיעה מעט לכוון הטוב או הרע, ולא יתכן שיסכימו שני היצרים יחד על אותה פעולה, ויסוד זה מסייע את האדם לבחון מעשיו כשמתעורר לעשות דבר מה או לדבר דבר, ואינו מרגיש נטייה מיוחדת משום יצר, ידע נאמנה שאחד היצרים דוחפו לכך, ואם אין זה יצה"ט הרי"ז יצה"ר.

וכע"ז האריך לבאר בחובת הלבבות שער עבודת ד' פרק ד' שלכאורה כל מעשי האדם מתחלקים לשלשה חלקים מצוה או עבירה או הסתפקות הכרחית לחיי האדם, אבל בהתבוננות גם מה שמוכרח לחיי האדם הוא או מצוה או עבירה, שאם אוכל כפי הצריך לו הרי זו מצוה, ואם ממעט מהצריך או מרבה הרי זו עבירה, וסיים ע"ז הפסוק כי את כל מעשה הא' יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע, והנה הכניס המעשים כולם תחת טוב ורע, והוא מה שזכרנו מענין המשובח והמגונה, עי"ש.

מן המפורסמות כיום כמה טרח וחרד הגר"ח גריינימן זצ"ל לעמוד ולתמוך בארגון ערכים המתמסרים להחזיר יהודים תועים בתשובה, ומסר הרבה מזמנו מכוחו וממונו בעבור זה, לפנינו רשימה של שאלות שנשאל ע"י פעילי ערכים בעניינים הנוגעים לעבודת הקודש שלהם.

בראש הדברים נציב מכתב שכתב הגר"ח לעזרת ערכים אשר נשקפת בו סיבת הירתמותו למפעל הזה.

החווה"ט לכתר"ה שליט"א

אחדשה"ט באהבה

אינני מוצא מנוח לנפשי מדי זכרי מה שאמרו ז"ל שבת נ"ה א' וממקדשי תחלו אלה בנ"א שקיימו את התורה כולה מאלף ועד תיו, ומשום שלא הוכיחו אמרה מידת הדין מה נשתנו מרשעים גמורים, וסם גלוי וידוע הי' לפניו ית' שלא היו מקבלין, ואעפ"כ מכיון שלהם לא הי' גלוי וידוע נענשו, ומה נענה אנו בשעה שגלוי וידוע שמקבלין, ועודלא מליאותית היא שאלפים רבים חזרו בתשובה ע"י פעולות ערכים, וכל רשימות האנשים שהשתתפו בסמינרים ליהדות שנעשו עבור החילונים נמלאים, וכבר היו שלא האמינו ולקחו את הרשימות מדן ועד באר שבע והלכו וחקרו ובדקו ומלאו שיותר ממחצית מן המשתתפים שומרים כיום תורה ומצוות, ועל אף ההסתה הפרועה ברחוב ובכלי התקשורת והעתונים, עדיין הסמינרים מלאים והחוזרים בתשובה מרובים, ממך לא יאומן כי יסופר.

וכיום אם לא יחשפו לעזרתנו ח"ו לא נוכל להמשיך, ואוי לאותה בוסה שבגלל בנע כסף נאטרך להפקיר נפשות, ואם להאיל הגוף לחיי שעה כל אדם מבין שהיבד לחסוך משלו ולהאיל כמה שאפשר להאיל, עאכ"כ להאיל נפשות לחיי עולם, וכמדומה שחובה זו קודמת לכל חובות האדמה, ומה נענה ליום פקודה כשהי' בידנו למנוע איסורי סקילה וכריתות לרצות בעזרה כספית והתשלנו בזה.

מאד קשה עלי להטריח לזולתי והגני נמנע מזה מעודי, אבל בכאן שהגידון באבדן נפשות מרובות לדורות, חלילה לי מלחשות, ונא בכל לשון של בקשה שכת"ר שליט"א יסום הדברים על לבו, שהם כמות שהם ללא הגזמה, והדברים גלויים וניתן לראותם, וכל עוד שניתן הי' למשוך בעול, החרשנו, אבל כבר באו מים עד נפש, והגנו עלולים לקבוע נפשות.

והגני בתקוה כי דברי היואלים מלב כואב יכנסו ללכם הטוהר

י"א סיון בני ברק ואסיים בצרכה מוקיחו דו"ס כל הימים חיים שאול

השאלות והתשובות שנרשמו ע"י אחד מפעילי ערכים

🕒 היכן לערוך סמינר.

ההנחי' היתה לבדוק אם יש נוף יפה. הנוף מרחיב את דעתו של האדם.

🕒 כיצד להכין תפילין עבור אנשים המתחילים לקיים מצוות.

הרב זצ"ל התפלא על השאלה וענה, כמו שאתה מכין תפילין עבור ילדך, כך תכין תפילין עבורם, הם הרי ילדך.

🕒 כמה זמן אני צריך להשקיע בקירוב רחוקים.

התשובה היתה, עשרים וארבע שעות ביום, כי זהו פיקוח נפש. אך אם לא תאכל, לא תוכל להמשיך בפעילות זו יותר מיום או יומים, לכן אתה חייב לאכול, ואם לא תלמד תורה, לא תוכל להשפיע על אחרים, לכן, אתה חייב ללמוד כל יום. אם לא יראו אותך בבית, המשפחה תפגע והדבר עלול לגרום לבעיות. לכן, אתה חייב להתפנות גם אליהם. להלכה ולא למעשה, מותר לחלל שבת עבור פעילות זו, כי היא פיקוח נפש.

🕒 כמה כסף צריך להשקיע בבעל תשובה אחד.

במענה נשאלתי, כמה כסף עולה להכשיר טייס בחיל האוויר, עניתי כמליון שקל, אמר הרב זצ"ל, אם כדי לטוס מתחת לשמים משקיעים מליון שקל, כדי לטוס מעל השמים אין גבול להשקעה.

🕒 ביקשנו למתן את קצב עריכת הסמינרים בגין העלויות הכבדות.

הרב זצ"ל אמר אתם טועים, כל סמינר רק מכניס כסף לערכים.

🕒 אב רצה להעביר את ילדיו לחינוך העצמאי, האישה התנגדה וטענה שמעבר מבית ספר חילוני לחרדי הוא מעבר חד מידי עבור הילדים, לכן היא רוצה להעביר אותם לממ"ד, שאלתי מה לעשות בנידון.

התשובה היתה להשאיר אותם בבית הספר החילוני, ולארגן להם אברך שילמד איתם 3 פעמים בשבוע בשעות אחה"צ, וכאשר יתחזקו יעבירו אותם לחינוך עצמאי. כאשר אמרו לאשה שזו הוראת הרב, היא נפגעה מכך שאמרו לה להשאיר את הילדים בחינוך הממלכתי, והסכימה מיד שיעבירו אותם לחינוך העצמאי.

🕒 חמישה ימים לפני פסח, סיפרתי לרב שיש 15 משפחות שרוצות להירשם לסמינר של פסח, אלא שאין מקום עבורם. הרב שאל, ומה אתה רוצה ממני, לפני שנים רבות היו 70 יהודים זקנים וחכמים גדולים, וקראו להם הסנהדרין, ואם הם החליטו פעם בשבעים שנה לקצר את חייו של אדם, ובמקום שיחי' שבעים שנה יחי' רק שישים שנה, וזה הי' לטובתו מבחינה רוחנית שנתחייב מיתה, בכל זאת קראו להם בית דין קטלנית, ואתה מבקש ממני שאני אפסוק על חיי העולם הבא של 15 משפחות. אני אתן לך את הכללים ואתה תהיי הפוסק.

לאחר מאה ועשרים שלך כשתגיע לשמים ישאל אותך כל אחד מאלו שלא קיבלת אותם לסמינר, אם הייתי אח שלך, גם אז לא הי' לך מקום בשבילי? אם התשובה שאמנם אין מקום, אז אתה אנוס, ואנוס פטור. אך אם הי' אפשר למצוא פתרון לקבלם, אתה חייב לעשות כל מאמץ כדי שיוכלו להשתתף בסמינר.

אמרתי לרב כי קיימת אפשרות לשכן אותם במתיבתא סמוכה הנמצאת במהלך 5 דקות הליכה ממוסדות אור חדש שבהם נערך הסמינר, אך אין באפשרותי להתארגן ולהכשיר את המטבח לפסח, הרב התפלא הרי תלמידי המתיבתא יצאו לחופש לפני שבוע והרי לפי כל השיטות אכילה בפסח בכלי שאינו בן יומו היא אסורה רק בדיעבד, ואם תשאיר אותם בבית הם יאכלו חמץ ודאי, לכן חייבים לקבל את כולם.

🕯 **נכנסתי** לרב והחזקתי בידי את החוברת "נתיבות אל התורה" חוברת זו ריכזה את כל ההרצאות שניתנו בסמינר, הרב שאל מה אני מחזיק ביד? אמרתי חוברת ההוכחות לאמיתות התורה שמועברת בסמינר. הרב ביקש לראות את החוברת, ואמר אולי גם אני אחזור בתשובה, כאשר פתח עמוד אחד, סגר מיד את החוברת, ואמר "מטהר את הטמאים, ומטמא את הטהורים". הרב הדגיש כי ההוכחה היחידה לאמיתות התורה היא המסורת שהתורה עברה מאב לבנו עד לימינו, והשאר הן רק פרפראות.

🕯 **ערכנו** פעילות בישיבות תיכוניות, כעבור מספר חודשים הרב התעניין בתוצאות של פעילות זו, אמרנו שהבחורים מקפידים יותר בתפילה, בשמירת שבת ועוד מצוות. הרב אמר שזה "כלום", אם מפעילות זו לא ילך בחור אחד לישיבה קדושה, אין טעם להמשיך. אך אם יצא אפילו בחור אחד לישיבה קדושה הכל כדאי. מה שאתם עושים זה חצאים, ומחצאים יוצאים רבעים, ומרבעים יוצאים שמיניות, ואנו לא מצויים לעשות שמיניות באויר, עדיף לעשות שלם אחד מאשר מאה חצאים.

🕯 **שאלנו אם לעשות קלטות וידאו עם הרצאות של "ערכים"**. הרב שלל את הרעיון, ואמר אסור לתקן 1000 יהודים, אם הדבר עלול לקלקל יהודי אחד. עכשיו שיהיו סרטים של ערכים, אדם ישכור מכשיר צפיה לביתו, ויראה את הרב גצל והרב שמצל, ואחרי ששטו תלך לישון, מי יודע מה הוא עוד יראה.

🕯 **כאשר** בוגרי סמינרים ביקשו לעבור לגור בבני ברק, הרב הי' שואל אותם, האם אתם חושבים שאין יצר הרע בבני ברק? אני אומר לכם שכל בוקר אני מתעורר מוקדם, ובטוח שאקדים את היצר הרע, והנה אני פותח את עיני ורואה שהוא קם לפני. במשך היום הוא לא עוזב אותי, ובערב אני מחכה שיתעייף וירדם, אני מחכה ומחכה וזה לא קורה, ואני נרדם לפניו. אין כל סיבה לעבור בבני ברק.

🕯 **זוג** שלא הי' להם ילדים במשך 12 שנה השתתפו בסמינר, ומיד אחרי הסמינר האשה נפקדה ונולד להם בן. כאשר הלד הי' בגיל 3, הם שכרו דירה ברמת אלחנן, וביקשו את ברכת הרב, הרב שאל מדוע הוא רוצה לעבור לבני ברק? האדם ענה מכיון שאין חידר במקום מגוריו, והוא רוצה שהילד יתחנך על טהרת הקודש, הרב אמר שעליו לחזור למקום מגוריו ולפתוח שם חידר, הרב נתן לו 1000 דולר, ואמר זו התרומה הראשונה. ואמנם האיש פתח בית ספר של החינוך העצמאי ועוד מוסדות חינוך במקום מגוריו.

🕯 **כאשר** המצב הכספי של ערכים הי' קשה מאוד, והרב לוה כספים כדי להמשיך את הפעילות ואמר, עדיף לבוא לשמים עם חובות של כספים, מאשר עם חובות של נשמות. כאשר המצב הי' דחוק ביותר ולא שילמו משכורות מספר חודשים, הרב אמר, על פי הלכה אסור לי ללות יותר כספים, כי גובה ההלוואות עד היום, הוא כנגד כל הרכוש שיש לי.

שאלתי אם לעשות פעילות מסוימת, הרב אמר זה לא משנה מה אתה רוצה לעשות, אתה צריך לחשוב מה התורם הי' רוצה שיעשו בכסף שלו.

🕯 **מדען** עבד במשרד הבטחון בפרויקט טנק המרכבה, בחדרו עבדו עוד 3 מדענים, ועל קירות החדר היו תמונות תועבה. כאשר הוא התחיל להתקרב ליהדות, התמונות הפריעו לו, והוא ביקש מחבריו לחדר שיסכימו להורידן. הם סרבו בתוקף למרות כל ההפצרות שלו שזה מפריע לו. הוא הציע שיקנה מכספו תמונות מקוריות והם סרבו.

נכנסו לרב לקבל עצה מה לעשות, הרב אמר שמחר כאשר יבוא לעבודה, יוריד את המזוזה מהחדר, ואם ישאלו למה הוא עושה את זה, יאמר להם שהרב שלו אמר שבית מרחץ פטור ממזוזה.

למחרת הגיע לעבודה עם מברג והתחיל לפרק את המזוזה, חבריו לחדר צעקו עליו שיעזוב את המזוזה, באיזו רשות הוא מוריד אותה? הוא אמר להם שהרב אמר לו שצריכים להוריד את המזוזה כי בית מרחץ פטור ממזוזה, והוא ישמור אותה בביתו עד שיורידו את התמונה מקירות החדר. כעבור שעה ניגשו חבריו והורידו את התמונות בעצמם.

🕯 **כאשר** הייתי צריך לקנות תפילין לבעלי תשובה, שאלתי את הרב באיזו רמה של תפילין אפשר להסתפק ולקנות להם, כדי להקטין את ההוצאה. הרב התפלא ואמר הם הרי הילדים שלך, כמו שאתה קונה תפילין לילדים שלך, כך תקנה גם להם.

🕯 **העיתונים** נמנעו בזמנו לדווח על פעילות ערכים, לכן, ביקשתי מהרב רשות להוציא ידיעון לתורמים, כדי שידעו מה נעשה בכספים, ואיזו פעילות מתאפשרת תודות לתרומותיהם. הרב אמר שרצוי לא לפרסם את הפעילות, כי אין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין. אך אם אין ברירה, ניתן לפרסם, אבל צריך להקפיד לדווח רק את האמת. עדיף לדווח על סמינר אחד פחות, מאשר על סמינר אחד יותר.

🕯 **אשה** חרדית ביקשה להרשם לסמינר בטענה שהיא מרגישה ירידה רוחנית. הבעל עובד חצי יום במחשבים ולומד חצי יום בכולל. שאלתי האם לקבלם מכיוון ומשפחה זו בת 7 נפשות, דוחה 2 משפחות חילוניות. התשובה היתה שצריך לקבל אותם, כי האדם שמתחיל להדרדר, לא ידוע היכן הוא יעצר. לכן, עדיף לקבל אותם עכשיו, מאשר כאשר הם יהיו, חלילה, חילונים.

🕯 **הרב** בא ביום שישי לסמינר שהי' באשקלון, כדי להיות סנדק לבנו של אחד מאנשי הצוות. לפני שעזב אמר לי לא לשכוח להוציא את נייר טואלט מהשירותים לפני שבת, שח"ו לא יכשלו לחתוך נייר בשבת.

אמרי יחזקאל

עילול רבנן לנקוטינהו לשמעתיה

גליון ב'

ד"ת שנלקטו ונערכו מתלמידי הגאון רבי רפאל אביגדור יחזקאל ברטלר

* פעם אחת מצאו בחור המנעול "ביגלה", והידר מאז שמא גם מקום זה הוא אצל התינוקות בכלל מקום שדרכם להכניס בו חמץ, ומאז בדקו אצלו את כל חורי המנעולים, (לא ידוע אם מן הדין).

* בטור סי' תמ"ד הביא בשם הרא"ש דמהני ניעור המפה מן החמץ, וצ"ע שהרי נשאר פירורים דקים, ואם יניח מצה על המפה יוכל לבוא לאוכלן וא"כ נחשבים בעין [ולא דמי לכלים דסגי להצינעם שהרי אין שם אלא בליעה, ואין לומר דסגי שמצינע גם את המפה, שלא מצינו דמהני הצנעה לחשש חמץ בעין אלא חובת ביעור], ושמה פירורים דקים כ"כ אין שם חמץ עליהם אלא שם מפה עליהם, והרי הם כמו אבק ואין בהם חובת ביעור. (כנ"ל)

* בגדים שנתכבסו בודאי אי"צ בדיקה, וכמבואר בסי' תנ"ג סי"ו דמהני התרת תפירות השקים כדי להכניס בהם קמח לפסח, ולכן אין טעם להצריך בדיקה אחרי הכיבוס, ובפרט בכיבוס דידן שיש בו חומרים הפוגמים את החמץ, אך במקום שיש בפינות הבגד בית קיבול, וכגון כיסים וציפות וכיו"ב, שעלול להמצא שם חמץ, וכשיכניס את ידיו לתוכן עשוי להדבק בידיו חמץ שפיר יש לחייבם בבדיקה (וכמו שקים המכובסים בלא היתר התפירות דחשיב שיש שם חמץ האסור באכילה וה"נ יתחייב בביעור) דלכאורה בכל מקום שיש חשש שיבא לאוכלו חייבו חכמים בבדיקה. (כנ"ל)

* סתם בגדים שלא כובסו צ"ע אם צריך לבדוק את שטח הבגד. (כנ"ל)

* מרן החזו"א הי' מורה לבדוק את החמץ גם במקומות שניקו לפני כן, והיה מרן ז"ל מעיר על זה דלכאורה אטו יש כאן חמץ והלא כבר ניקו כאן. ויש להוסיף על זה דאמנם מצינו חובת בדיקה אחר כיבוד הבית כמבואר בסי' תל"ג סי"א, ש"מ דתקנת בדיקה היא גם על מקום המוחזק שהוא נקי, אלא דיש לומר דכיבוד הבית שהיה בזמנם לא היה מספיק לביעור מוחלט, ולכן אין לסמוך עליו להחזיק את המקום כבדוק, ולפי זה ע"ג המרצפות דידן הוא יותר טוב, [ומ"מ היה רצון החזו"א שישטפו את הרצפה ב"יד]. (כנ"ל)

* מנהגו להפוך את הבגדים שיש בהם בית קיבול כגון כיסים וציפיות וכיו"ב שהקטנים מכניסין שם חמץ ולבודקן לאור החמה.

* כהיום שיש רבוי כלים ורהיטים ובגדים וקשה לבדוק הכל בליל י"ד כדן, היה בודק ימים רבים קודם לכן (בלא ברכה), והיה מוציא את מה שאפשר למרפסת לבדוק לאור החמה וכדן אכסדרה, והי' שב לבדוק בלילה ע"י פנס (ומכבה את האור) את החורים וסדקים, ובכל יום סמוך לשקיעה"ח משכהה האור חדלו מלבדוק, (וכל דבר של זכוית בדקו משני הצדדים).

* משטחים רחבים שצריכים בדיקה הי' בודק ע"י נר, מפני שקשה למקד אור פנס לשטח רחב, וחורים וסדקים בדק לאור פנס, ובמקומות צרים שרצה לבדוק ואין העין מגעת (ואינם בדין אוצר ומפולת) הי' בודק ע"י מראה שתשקף את המקום. את המקומות המושכרים לנכרי לא הי' בודק וניקו היטיב שלא ישאר שם חמץ.

* שנים רבות היה עושה מדורה לבדו לשרוף את חמצו ולא עם שאר הציבור כדי לראות שנשרף הכל כהוגן, (כמדומה שבי"ד שחל בשבת שהשריפה רק ממנהגא לא הקפיד ע"י).

* כיון שהמנהג לומר כל חמירא ליד האש, כדי שלא ישכח לאומרו, היה משאיר את בניו להשלים השריפה, והיה שב מביתו לקראת גומרם לומר כל חמירא ליד האש.

* הקפיד שכל בני הבית יגידו כל חמירא ואף הקטנים, משום שיש לחוש שיש להם חמץ שלהם שהוא אינו יכול לבטלו.

* חמץ שיש בו רעל שיש בו כדי להמית, אך יש בו טעם וראוי לאכילה, לכאורה אינו אסור משום חמץ, דאוכל שהורג לאו שמי' אוכל. אמנם העירו דאם אינו אלא כזית חמץ מסתברא דאין בכוחו להמית חי' גדולה, וא"כ שפיר חשיב אוכל דראוי למאכל חיות גדולות. אך יש לומר דאין מצוין אצלו בעלי חיים גדולים ואינו עומד לאכילתם וממילא בטלה דעתו, והדר דינא דהוי אינו ראוי לאכילה. אך העירו שוב דעדיין ראוי לאכילה הוא ע"י שיפורר הכזית לפירורים ויתן להרבה בני אדם והם יאכלוהו בצירוף כזית של היתר כשהפירור חמץ משלימו לכזית, ונמצא החמץ ראוי לאכילה בכה"ג. אך ל"ע אם סגי בזה להחשב חמץ בגלל האפשרות לאכלו ע"י צירוף לאוכל אחר. (מבא שערים לתלמידו הגר"מ רייסנר שליט"א)

* שטר מכירת חמץ שלא כתב בו שמו עם שם אביו אלא כתב יוסף מעיר פלונית, ויש הרבה כאלו, מהני השטר, דלא איברו סהדי אלא לשיקרא והשטר הוא רק שטר רא"י, והאמת ידועה לו שהוא מכר את החמץ לגוי וחייב לתת לו את החמץ, ולא מצאנו הלכה שאם אין הגוי יכול להוציא את החמץ בדיינים אינו מכר. (מב"ש)

* דעת הגר"א דחמץ של ישראל הנמצא ברשות ישראל אחר עובר עליו בעל הרשות אף בלא אחריות, וא"כ חמץ של קטנים שנשאר בבגדיהם או בשאר כלי האב אף אם מפקיר הכלים כנהוג בשטר המכירה, מ"מ קנין שכירות מטלטלין לגוי אינו ברור כמבואר בפוסקים, ואם מצד שהאב אפטרופוס למכור ולבטל חמץ של הקטנים כשאר אפטרופוס מ"מ מבואר בפוסקים שהוא מדין חינוך, וא"כ בקטנים שתחת גיל חינוך [שיש לחוש שדעת אחרת הקנתה להם חמץ דהיינו כל חמץ שקיבלו לעצמם לאכול], לא שייך מדין אפטרופוס, ויש בזה עצות ואכמ"ל. (מרשימות תלמיד)

* אם נאמר דשכירות המקום שיש בו חמץ לגוי – אלימה, ומכירת החמץ כנהוג, חלשה [מצד הקנתא מטלטלין וכדו', וגמירות דעת, ועי' בה"ל סי' תמ"ח סי"ג], א"כ יש לדון שנצריך בדיקה באותו מקום, וי"ל דמ"מ כיון שאין דעתו על פירורי החמץ הנשארים מפוזרים שם, שהרי אין לו שימוש באותו מקום [שנחוש שמא יבוא לאכול] אי"צ בדיקה. אך זה אינו, דמן הדין כל זמן שלא בדק איכא חשש דגלוסקא יפה, כמבואר ו' ב', מפני שלולא האיסור היה דעתו עליה, וכל חמץ שדעתו עליו חייבוהו לבער, וכיון שתוך ל' יום היה בביתו חמץ כזה, הלא הוא מחוייב לבערו ולחפש אחריו, ואף אם הפקירו קודם ל' יום לפסח, אכתי חל ע"י חיוב ביעור, דבאמת מן הסברא יש מקום לחייב לבער כל חמץ שדעתו עליו אף אם לא היה שלו מעולם וגם אינו בביתו, והטעם שבאמת אין חיוב כזה, אפשר שהוא מפני שאין לאיסור על מה לחול כיון שאין כאן לא לתא דבעלות ולא לתא דביתו, אבל בדאיכא בעלות ידיה על החמץ, וגם דעתו עליו הרי חייב לבער, וא"כ מחוייב בבדיקה שלא נשאר לו חמץ כזה. (כנ"ל)

* בעיקר דין הבדיקה יש מקום לומר שלא חייבו חכמים בבדיקה אלא מקום "שהדרך" [לפי הענין] שיונח שם חמץ, אבל במקום שעלול להגיע לשם חמץ שלא כדרך השימוש שם ליכא חיובא [וכמו שאמרו ח' ב' דאוצרות צריכים בדיקה דווקא במסתפק מהם בתוך הסעודה], ומה שחייבו בדיקה בחורי הבית התחתונים במקום שמצויים תינוקות, היינו משום דלדידהו מקום זה הוא כמו חורים העליונים, וחשיב דרכו בכך, ובשאר זוויות שבבית, אם לתינוק שוה השימוש שם לשאר מקומות הרי זה בכלל דרכו לכך, אבל במקומות נידחים אע"פ שאין לתינוק סיבה "שלא" לדחוף לשם חמץ, מ"מ י"ל דאם ידוע טבעו והנהגתו שאין דרכו לכך אי"צ לחוש שמא בכל זאת דחף לשם חמץ. (כנ"ל)

* היה מקבל שליחות מאשתו קודם השכרת ומכירת החמץ, גם הבחורים היו חותמין על מכירת חמץ למכור כל חמץ שיש להם בישיבה ובכל מקום שנמצא (אך כמדומה שלא הקפיד ע"ז כ"כ).

* היה משכיר לנכרי בשם ועד הבית וכל השכנים, את המקלט וארונות החשמל וחדרי הגז והאשפה, ואעפ"כ היו בודקין אותם, והיה בודק החצר מפני שמצוי שם חמץ בשקיות שאין העורבים אוכלים, ומה"ט היו בודקים בייג לאור החמה מעל גג הסוכה שנופל שם מהשכנים [נמכיון שחשש שיתחייב לבדקה באור לייג, היו בודקין ביום ייג אחה"צ ע"י קטנים, וכן בייג בבוקר שהשכנים אוכלים בחצר], והיה משכיר בחצר רק את המקומות שאינם ראויים לזריעה, שאסור להשכיר לו שלא יטע אשירה, והיה שולח להזכיר לכל השכנים שלא להשליך חמץ לפחי האשפה אחר הפינוי האחרון, ואחר הפינוי היו בודקין אותן.

* היו לו פירות ואנס בא כנגדו אינו יכול להפריש מהם תרומה, וכן חבית שנשברה והיין עומד להישפך אינו יכול להפריש תרומה, כיון שהממון רעוע בידו ואינו בשליטתו הרי הוא מתייאש ממנו. ולכאוי ה"ה ממון שעומד להיאסר בהנאה, כגון יין של תרומה המעורב בו חולין שעומד להישפך על שרץ ולהיטמא, מסתברא דאינו יכול להפריש עליו תרומה משום שהוא מתייאש מזה. וקשה א"כ אמאי צריך ביטול בחמץ הרי סמוך לפסח שהחמץ יאסר בהנאה הוא מתייאש ממנו, ואף שבבת אחת כשנעשה איסורי הנאה א"א להפקירו להקצוה"ח דאיסורי הנאה אינו ברשותו להפקירם, אבל קודם הפסח שלא נאסר עדיין למה לא נעשה הפקר משום היאוש. ואפשר לומר לרבי יהודה דחמץ אחר הפסח מותר בהנאה אינו מתייאש, אך לפי"ז כל הסוגיא דביטול אזלא לר"י, וצ"ע. (מב"ש)

* בשו"ע סי' תנ"ט ס"ב כתב דאחר שנתעסקו עם הבצק ונתחמם בידים אם יניחוהו בלא עסק מיד יחמיץ (ומקורו מתשובת הרא"ש) ובביאור הגר"א הביא דמקור ד' הרא"ש מהא דאמרו בפסחים מ"ב א' עברה ולשה, וא"כ לכאוי הוי קנס לאסור מיד (ועיין חזו"א סי' קכ"א ס"ק ט"ז) וכדפירש רש"י שם, ואמנם זה אינו דקשה לחדש קנס דרבנן עפ"י דמיון דלשה בחמה, וגם אם אפשר לדמות לא מסתבר שהרא"ש לא היה מזכיר מזה כלום והי"א כתב הגר"א כן בדברי הרא"ש אלא צריך לומר דכונת הגר"א הוא דמדקנסו חכמים בדיעבד חזינן דהנך זהירויות הם קרובים לחימוץ ולכן שפיר הזהיר הרא"ש שיכול להחמיץ מיד דחמום בידים לא גרע מחמה. (מרשימות תלמיד)

* ראובן ושמעון אחד קיים מצות אכילת מצה ואחד לא קיים, ושכחו מי קיים ופטור ומי חייב עדיין, והוי ספק דאורייתא ושניהם חייבים לאכול כזית מצה, אלא דלענין ברכה ספקו לקולא ולא יברכו. ויש לדון אם יכול אחד לברך ולהוציא את חברו בברכה ממה נפשך או שהוא חייב בברכה ומברך לעצמו, או שחברו חייב ומברך מדין ערבות להוציא את חברו, ואף שמשפך כל אחד מהם פטור מברכה, אבל כה"ג שאחד מכוון להוציא את חברו אם הוא עצמו פטור, תעלה הברכה למחויב. אך יליע אם יש דין ערבות בכה"ג ששניהם פטורים מברכה מעיקר הדין מכח הספק, ואין אחד שחייב וא"כ ליכא ערב, וכמו דאמרין בחו"מ לגבי שעבודים דאם ליכא לוה החייב ליכא ערב. (מבא שערים לתלמידו הגר"מ רייסנר שליט"א)

* לעס מרור קודם הלילה ובלע את המרור בלילה, לא יצא ידי חובת מרור, כיון דהלעיסה ה"י קודם זמן חיובו והבליעה לא סגי שה"י בזמנו שהרי בלע מרור לא יצא. וילייע בשיעור כדי אכילת פרס שצריך לאכול הכזית, האם מתחיל משעת הלעיסה או משעת הבליעה. (מב"ש)

* למרור לא ה"י אוכל כי אם חריין והיו מפוררים במגדרת עם כניסת ה"ו"ט בשינוי והפירושים הקפיד שלא יהיו לא דקים מדי כדי שלא יאבד שמו ולא גסים מדי משום סכנה ולא מצאו עדיין בשום מכונה את הגודל הרצוי שאינו מצוי כי אם במגדרות

(פומפיה) הידניות הרגילות ואמר דאע"פ דכל שפג קצת החרפות ועדיין נשאר חריפות יוצאים בו לכתחילה מ"מ חשש שמא הפירושים החיצונים פג חריפותם לגמרי וחסר בכזית מרור, וגם הוי כאוכל מרור עם ירק אחר.

* לענין כזית מרור החשיב גם את האוורים שבין הפירושים ואף שאינא בשו"ע ימעך חללם אמר דבחורים דקים כאלו הוי כפת סופגנים. וה"י לו כוס למדוד השיעור ונוהר שלא לדחוס כדי שלא להפסיד את האוורים וכל המסובים יוצאים מברכתו שמא הוא או אחר לא יצליחו לאכול כשיעור וכהלכה [שלא לבלוע בלא לעיסה, ובכדי אכילת פרס].

* אכל או שתה הכוסות בלא הסיבה, דדינא הוא דצריך לחזור ולאכול בהסיבה, ונודמן אצל רבו דבפני רבו אינו צריך הסיבה, יליע אם צריך לחזור ולאכול בפני רבו בלא הסיבה אע"פ שלא יתקן באכילה זו מה שלא היסב דהשתא הרי הוא פטור מהסיבה. ולכאורה הדבר תלוי בנידון דשכח יעלה ויבוא במנחה דר"ח אם חוזר ומשלים בלילה שכבר אינו ר"ח ולא יזכיר בהשלמה יעלה ויבוא. (מב"ש)

* בן חוץ לארץ שיש לו בן שהוא בן ארץ ישראל ביו"ט שני של גלויות, יליע אם האב מחויב לומר לבן סיפור יציאת מצרים לקיים מצות והגדת לבנך. (מב"ש)

* מי שיש לו רק ב' זיתי מצה שמורה, כתב המשנ"ב דהוא מפסיד את הכורך. ויש לעיין למה לא יאכל כזית אחד לכורך וכזית השני לאפיקומן (וכדעת הרשב"ם פסחים קי"ט דיוצאים מצות מצה באפיקומן) ויוצא באפיקומן גם כזית מצה וגם פסח, וע"כ דאם אפיקומן הוא זכר לפסח ולא למצה הנאכלת עם הפסח, א"א לצאת בכזית מצה גם זכר לפסח. – וכשאין לו אלא ב' זיתים כנ"ל, נראה דאינו יכול לברך על אכילת מצה על הכורך, דאין לזה צורת המצוה כיון דהמרור מבטל טעם מצה, ועל הכזית השני נמי אינו יכול לברך כיון שמילא כריסו בכורך, ולכן כדי לא להפסיד הברכה יפסיד את הכורך. (מב"ש ועו"ש עוד)

* כפולות הנעשים ברידוד (וולגע כפולות), מנהגו להסירם קודם הפסח עם כדי נטילה. ואם נמצא במצות בפסח היו עוטפים בשקית ומשליכין במקום המושכר לגוי.

* אם היו מוכרחים בפסח להוציא דבר מן המקום המושכר לגוי, היה מורה שהבעה"ב יצאו מהבית ואדם אחר שאינו בעה"ב יוציא, והיה מספר שאצל החזו"א אירע ששכחו הקיטל של הסטיפלער במקום המושכר לגוי, והתיר להוציא, ושוב נתברר ששכחו דבר נוסף ולא הרשה שא"כ בטלה המחיצה.

* סיפר שבבחרותו היו במצותיו ב' סוגי כפולות, האחד שע"י הרעדלער נכפל הבצק של מקום החור לאחוריו לצד התחתון של המצה, והשני שע"י הרעדלער נזרקו חתיכות קטנות של בצק (אולי כגודל אורז) ונדבקו למצה, ושאל להגר"י מבריסק זללה"ה והשיבו על הראשון שאינו כלום, ועל השני שהנך רוצה תוריד בלי כדי נטילה, ושאל להגר"י אם משום שבתוך הכדי נטילה כבר בטלה הכפולה הקטנה בס' והשיב "גם משום זה", ע"כ, (והוריד אותם ע"י מסמר שלא תשבר כל המצה), ועל הביטול הנ"ל ה"י דן אם הכדי נטילה באמת מתפשט בשוה, ואכמ"ל, (ואמר שאח"כ אמרו לו שבבריסק מקילים בכפולות).

* בביתו היו אופים בימות השנה מציות (קרקר), ושנה אחת נשאר מהם ביום י"ד ולא רצה שיאכלום בערב פסח כמו מצה, שמא מעיקר הדין הם בדין מצה (שמא לא הספיקו להחמיץ, ועיניו שעה"צ תמ"ד א' לענין מצה עשירה) [מצה לא היה אוכל מראש חודש ומהכפולות היו עושים תבשיל לאוכלו בימים שקודם הפסח].

* באבילותו לא לבש הקיטל ושניה והפחית בחשיבות הסיבות.

* היה טורח בהכנת ההסיבה זמן רב בערב פסח שיהיה באמת דרך חירות כראוי, וכן היו מכינים לכל המסובים שיה"י ההסיבה עשויות בדקדוק ובחכמה.

* היה מיסב כשבית שחיו על ההסיבה שאז גופו היה מוטה ולא ראשו.

* בתענית בכורים היה נוהר לאכול דוקא בסעודת ברית וכיו"ב שזמן הסעודה היום, ולא בסעודת סיום הנדחית ליום י"ד וכדברי הגרע"א, ובאבילותו שנוהגים שאין אוכלים בסעודת מצווה, חזר למצוא מי שיש לו יארצייט ונוהג לעשות סיום ואז הוא בזמנו ולא מצא, ולבסוף הזמינוהו לאמירת ברכות בביתו ושתה יין ונפטר מן התענית.

פתח העירוב

גליון שבועי להלכות עירובין האקטואליות בזמנינו, הנוגעות לכל אדם.
מסודר על סדר המשנה ברורה. מותאם להספק של לומדי הדף היומי בהלכה

צורת השער. בפוסקים (אבני נזר ועוד) מבואר שצריך שיהיה לשער שיעור מחיצה, דהיינו גובה טפחים, וסתום עכ"פ ממקלות שאין ביניהם ג' טפחים (שיהיה לבד), ולא יהיה תחת השער חלל ג' טפחים. אבל מחסומים עולים ויורדים שאינם אלא מקל אחד, אינם יכולים להחשב שער.

כמו"כ צריך שיהיה צירים המחברים את השער, כדי שיחשב דלת. וכן עשו בשכונת פרדס כץ שהעמידו מחסומים, על גלגלים, שאינם תלויים על ציר, אבל חיברו אותם עם צירים זה לזה, והם כשרשרת מחוברת, ועי"ז נחשבים כמו שערים. אבל אם מעמידים סתם מחסומים קשורים בצד, אינם נחשבים שער, למרות שאפשר לחסום אתם את כל הכביש, והרי זה דומה למי שיעמיד ערימת בלוקים בצדי הכביש, בכמות שאפשר לבנות מהם קיר לרוחב הכביש, שודאי אין לזה דין דלתות הראויות לינעל.

באמסטרדם עשו פתרון שהתפרסם לאחרונה, שהעמידו בצדי הרחוב ארוך קטן, ובו מגולגלים ששה סלילי חוטים, מחוברים למקל, שכאשר פתחים אותם יש פחות מג' טפחים בין חוט לחוט, ונוצרת מחיצה ע"י לבד לרוחב כל הכביש. וכוונתם שייחשב שערים הראוים לינעל. פתרון כעין זה הובא לפני הרבה שנים למרן הגר"ן קרליץ שליט"א, ע"י גליל של מחיצה ממש, והורה שאין לזה צורת שער, ואינו מחזק את כח המחיצה לבטל דין רה"ר. [ולגבי החוטים י"ל עוד שאין הם תורת מחיצה כלל כשאינם פרושים, והרי זה דומה לערימת הבלוקים שאפשר לעשות ממנה מחיצה. וצ"נ].

שער למדרכות. השער חייב להיות גם על המדרכות, דאל"כ נשאר דין רשות הרבים המתקצרת, שלדעת הרבה פוסקים היא רשות הרבים. ואע"פ שהמכונות לא יכולות לעבור דרך המדרכה, מ"מ דין רשות הרבים אינו מהמכונות, אלא מהאנשים ומספיק דרך להולכי רגל.

ג. שערים שסגורים למשך כל השבת. יש שכונות שעשו שערים שאינם נסגרים במשך השבוע בלילות, אלא רק בשבת סגורים אותם למשך כל השבת (כגון ברמות פולין). במצב כזה אין לשערים דין דלתות הננעלות בלילה, וההיתר שלהם הוא מדין שמשמשים למחיצה בשעה שהם סגורים, ובמחיצה ממש אין אתו רבים ומבטלי מחיצתו.

לפ"ז כאשר מגיע רכב חירום ופותחים את השער, בטלה כשרות העירוב, וכשיסגור יש לדון אם יחזור העירוב. ומותר לסגור את השער בשבת, מפני שהוא עומד על ציר. אבל בדרך כלל פותרים את החשש הזה ע"י שיש שתי כניסות, וכשפותחים צד אחד, נשאר הצד השני סגור, ונשאר ג' צדדים במחיצות, שיוצרים דין רה"ר.

במודיעין עילית עשו ג"כ פתרון כעין זה, שיש בכניסה לעיר שער שנסגר למשך כל השבת, והוסיפו לפתור את הבעיה של רכבי חירום, ע"י שעשו דרך חילופית מן הצד. שהיא אינה רה"ר מכמה סיבות, א. היא סגורה כל השבוע בלילות ובימים. ב. המעבר מוקף בג' מחיצות. ג. אין בו ט"ז אמות, ולכן המעבר של רכבי החירום אינו פוגם בכשרות העירוב.

ד. ג' מחיצות גמורות. יש מקומות שעשו היתר לרשות הרבים ללא שערים בכניסה, אלא ע"י שיש ג' רוחות סגורות במחיצות גמורות, שאין בהם מעבר לרוחב שיש בו ט"ז אמות, ואין הרבים בוקעים במחיצות, [ובפרט כאשר הם מחיצות בעומד מרובה, ולא רק צורת הפתח]. וכיון שדעת רוב הראשונים שבג' מחיצות הוי רשות היחיד מן התורה (כמ"ש בה"ל רס"י שס"ג), א"כ הרחובות שבתוך הג' מחיצות הן רשות היחיד מן התורה, אפילו שיש בהם ט"ז אמה. ואע"פ שמדברנן לא מספיק ג' מחיצות, מ"מ כבר לא יהיה להם דין רשות הרבים, ועכשיו אפשר לעשות עירוב בצורת הפתח בלבד.

פתרון כזה נעשה בכמה ערים ושכונות, כגון בעיר ביתר, יש ג' צדדים סגורים, ושני הפתחים הם ברוח רביעית, ממילא כל הרחובות אינם רשות הרבים גם אם השערים אינם סגורים וכן עשו בטלסטון (קרית יערים). וכן עשו בשכונת רמת שלמה, ששטח העירוב הפנימי נמצא בתוך ג' מחיצות, וחלק מסוים שבולט מהמחיצות, הוא מחוץ לעירוב הפנימי. [נכון לזמן זה,

סימן שס"ד סעיף ב'. רשות הרבים אינה ניתרת אלא בדלתות, והוא שננעלות בלילה. ואם לא ננעלות בלילה, הטלטול אסור מן התורה, אפילו אם עשו בהעירוב עם צורת הפתח, כמ"ש בגמ' (עירובין דף ו:). אמר ר' יוחנן, ירושלים, אלמלא דלתותיה ננעלות בלילה, חייבין עליה משום רשות הרבים (ביה"ל ד"ה והוא). והטעם שלא מועיל בה צורת הפתח, משום ד"אתו רבים ומבטלי מחיצתו", הרבים שעוברים ברחוב שיש בו צורת הפתח, מבטלים את המחיצה של צורת הפתח, וממילא המחיצות פרוצות, ונשאר דין רשות הרבים, וכל העירוב נאסר משום שפרוץ לרשות הרבים. כדי לעשות עירוב ברחובות כאלו, יש כמה פתרונות לבטל דין רשות הרבים, ועי"ז יהיה אפשר לעשות עירוב. [ועדיין צריך לעשות צוה"פ בשאר הצדדים שיהיה היקף מושלם, כדי שלא יהיה כרמלית].

א. דלתות ננעלות בלילה. השו"ע כתב את ההיתר הראשון של הגמ' שיהיו שערים שננעלים בלילה, ועי"ז בטל מהרחוב דין רה"ר גם ביום כשהשערים פתוחים, ושוב אפשר שהעירוב יהיה ע"י צורת הפתח. והטעם מבואר ברשב"א משום שאין רשות הרבים אלא במסור לרבים בכל עת, שאינו דומה לדגלי מדבר שהיה פתוח כל שעה (משנ"ב ס"ק ח'). וכע"ז כתב המאירי בדעת הרמב"ם שסובר שמספיק דלתות הראויות לינעל, מפני שהרבים סבורים שהם נעולות, ואין בוקעים בה. אבל יש אחרונים הוכיחו מתוס' (דף ו: ד"ה והאמר) ובריטב"א (דף כב. ד"ה כאן) שהדלתות מועילים מפני שנחשבים למחיצה מעליה, שבקיעת הרבים לא מבטלת אותם. והיינו שע"ז הרה"ר סגורה במחיצות ונעשית רה"ר.

שערים כאלו קיימים בזמנינו בהרבה ישובים, שיש בהם שער שנסגר בלילות [ופותחים ע"י חיוג בטלפון]. בישוים אלו אין דין רשות הרבים מן התורה, ועדיין צריך לעשות עירוב כהלכה בצוה"פ מדברנן.

זמן הנעילה. ברש"י (עירובין דף ו:). מבואר שצריך שיהיו ננעלות בכל לילה, וכ"כ האור זרוע (ח"ב ס' קכ"ט) והב"ח והערוך השולחן (סעיף א'). ויש שכתבו שמועיל רוב הלילות, ורק י"א בשם מרן הגריש"א זצ"ל שאמר לשכונת מטרסדוף. אבל לא התבאר כמה זמן צריך שיהיה סגור, והוי סגורים לדקה אחת, ומסתמכים שזה נקרא שאינו מסור לרבים בכל שעה, וצ"ע.

ב. דלתות ראויות לינעל. בשו"ע כתב לגבי הדלתות, והוא שננעלות בלילה (הרי"ף והרא"ש), וי"א אע"פ שאינן ננעלות רק שיהיו ראויות לינעל (רמב"ם). וכתב המשנ"ב שמשמע שדעתו לפסוק כדעה הראשונה שצריך ננעלות דוקא, ועיין בשעה"צ (כאן סק"ט) בשם הפמ"ג.

בזמנינו יש מקומות שעושים שערים הראוים לינעל, במטרה לשמש כצירוף להיתר, למרות שגם השו"ע וגם הרמ"א לא פוסקים כך. אחד המקומות הוא בעירוב השכונות של פרדס כץ ברחוב אבוחצירא, בשנים האחרונות פתחו אותו בצורה ישרה מכביש ז'בוטינסקי לכביש אם המושבות, כדי שישמש לקיצור דרך ביניהם, וכיון שהם שני כבישים בין עירוניים ומשמשים לשישים ריבוא, נוצר רושם כזה גם על רחוב אבוחצירא שמיועד לחבר ולשמש כמותם. העסקנים פעלו לעשות בו שבעה רמזורים, כדי שהנהגים לא ירצו לעבור דרכו, והוא לא ישמש בפועל למטרה זו, ויהיה דינו ככביש עירוני רגיל. ובנוסף עשו בתחילת הכביש ובסופו שערים הראוים להינעל, שיהיה צירוף להיתר לפי שיטת הרמב"ם.

אבל עדין יש לדון שהשערים אינם ראויים להינעל, כיון שע"פ חוק אסור לסגור כביש בכל שעות היממה, ובפועל לא שייך לסגור אותם. בדין זה נחלקו האחרונים, דעת האבני נזר שמספיק שיש בנין של שער שראוי להינעל, ומה שיש סיבה חיצונית שאוסרת לסגור אותו, אינו מעכב. אבל כמה אחרונים חולקים עליו וכן הורה מרן הגריש"א זצ"ל, שצריך שיהיה אפשר לסגור בפועל, ולפ"ז שערים אלו אפי' לרמב"ם אינם מועילים. בשכונת פרדס כץ עשו פתרון לך, שמדי כמה חודשים מביאים את השיטור העירוני, וסוגרים את השערים לרגע אחד. שיתכן שע"ז נחשב ראוי לינעל.

ויתכן שינוי בעתיד]. וכן עשו בעוד כמה שכונות בירושלים (סנהדריה המורחבת בעירוב הפנימי, שכונות הצפון באזור רוממה).

ה. ג' מחיצות עם תוספת שרול, יש מקומות שיש ג' מחיצות, אבל השכונה נמשכת מחוץ לג' מחיצות, באופן שאי אפשר להאריך אותן יותר. וא"כ אי אפשר לערב את החלק היוצא, משום שהוא רשות הרבים, אבל הגר"מ רוזנר שליט"א כתב פתרון להמשיך את הג' מחיצות, באופן שהמחיצות של הרחוב הפנימי נכנסות לתוך ג' המחיצות של השכונה (כעין שרול), ואז יוצא שהצד הפנימי שלהן סגור בשכונה שגדורה בג' מחיצות, ועוד שני מחיצות מהבתים שבצדדים, ועי"ז הרחוב מוקף בג' מחיצות, וכן עשו בשכונת הר נוף, שיש בה יציאה ליער ירושלים, האריכו את המחיצות בציד היציאה, עד שהשכונה נכנסה בתוך ג' המחיצות. ואח"כ רחוב פנימי יותר ממשיך את המחיצה.

ישנם עוד פתרונות על פי שיטות מסוימות, ואין כאן מקום להאריך.

ו. עומד מרובה של החזו"א. החזו"א חידש היתר מחודש לתרץ את התמיהה הגדולה, מדוע לא חששו לשיטות שרחוב ט"ז אמה הוא רשות הרבים גם כשאין שישים ריבוא עוברים בו. וכתב החזו"א (ס' ק"ז סק"ד ה') כי בזמניו שהבנינים צפופים, א"כ ברוב הרחובות מתבטל דין זה"ר. שכאשר יש רשות הרבים ויוצא ממנה רחוב לצד אחד בלבד (רחוב א' בשרטוט), הרי לרחוב זה יש דין רשות היחיד, כי יש לו שתי מחיצות מהבנינים שבצדדים, ומחיצה שלישית מהבנינים שכנגדו מעבר לרחוב (רחוב ב בשרטוט), ובג' מחיצות נעשה רשות היחיד מן התורה ולא רשות הרבים. [וא"כ אפשר לעשות בו עירוב ע"י צורות הפתח בלי דלתות]. ואע"פ שיש פירצה ע"י הרחוב העובר שם, מ"מ ע"י דין עומד מרובה על הפרוץ נעשה השטח שכנגדו סגור (שטח ב' בשרטוט), וא"כ הרי רשות היחיד מן התורה, והוסף החזו"א שאחרי ששטח ב' נעשה רשות היחיד, גם שאר הרחוב (שטח ג' בשרטוט) נעשה זה"ר, כי שטח ב' שהוא זה"ר, הרי כעין מחיצה שלישית לשטח ג'. ובוהו נעשו כל הרחובות בערים הצפופות לזה"ר מן התורה.

ג. חידושים בדברי החזו"א. הרי לציין שדברי החזו"א בנויים על כמה חידושים שנחלקו בהם הפוסקים. **א.** החזו"א חידש שדברי הגמ' והשו"ע שעומד מרובה אינו מועיל יותר מ' אמות, היינו רק מדרבנן, אבל מדאורייתא יש דין עומד מרובה גם יותר מ' וגם בט"ז אמה. ונחלקו בזה הבית אפרים והמשכנתו יעקב ועוד. **ב.** פסק כחכמים שאם יש "שם ד' מחיצות" לא אתו רבים ומבטלי מחיצתא. והביאור הלכה (ס' שס"ד ס"ב ד"ה ואחר) כתב שהשו"ע ורוב הפוסקים פוסקים כר' יהודה שגם בכה"ג אתו רבים ומבטלי מחיצתא, וחייבים חטאת בטלטול במקום כזה. ולפ"ז הוסיף החזו"א שעומד מרובה ג"כ נקרא שם ד' מחיצות, ולא רק כשיש ד' חוחות, אלא גם מג' חוחות נחשב שם ד' מחיצות. ונחלקו בזה הרבה אחרונים. **ג.** כדי לבטל דין רשות הרבים גם משאר הרחובות, חידש החזו"א שמקום שדינו כרה"י, נחשב מחיצה, ויכול להיות מחיצה שלישית לקטע הרחוב שלפניו ואחרי (שטח ג' בשרטוט), ועי"ז שטח ג' נעשה זה"ר, וממילא נעשים גם שאר הרחובות שפונים אליו רשות היחיד. וכידוע הקשה הגר"א פלצינסקי זצ"ל מדברי התוס' (עירובין שם ד"ה חייבין) שכתבו שאמצע הפילוש של רחובות ירושלים (כעין שטח ב' בשרטוט), הוא רשות הרבים, גם כאשר כל המשך הרחובות שמסביבו הם רשות היחיד (כגון לר' יהודה שבשתי מחיצות הוי זה"ר). והחזו"א דחק וחידש לחלק שדברי התוס' הם רק לר' יהודה ולא לרבנן. והאריכו בזה במכתבים זה לזה, ואכמ"ל.

הרי מבואר שדברי החזו"א בנויים על ג' חידושים גדולים. והמשנ"ב (ביאור הלכה ס' שס"ד ס"ב) כבר רצה לומר את הפתרון של החזו"א, בצורה אחרת שיצטרכו רק חידוש אחד בלבד, שכתב שקשה מאוד על מה סמכו העולם ברחובות שאין בהם שישים ריבוא, הרי הרבה ראשונים סוברים שכל רחוב ט"ז אמה הוא רשות הרבים, ולכן כתב שסמכו על הרמב"ם שפוסקים כחכמים שאין הרבים מבטלים כשיש "שם ד' מחיצות", ונקט שגם לצורת הפתח יש "שם ד' מחיצות", וכשיש צוה"פ אין זה"ר מן התורה, ולפי שיטה זו צ"ל שמש"כ בגמ' שאין מערבים רשות הרבים אלא בדלתות ולא בצוה"פ, היינו מדרבנן, ולפ"ז י"ל שבדין דרבנן הקלו שכל שישים ריבוא אינו זה"ר וא"צ דלתות. הנה זה דומה להיתר של החזו"א, רק במקום להשתמש בעומד מרובה שצריך לזה עוד ב' חידושים, כתב הבה"א כע"ז בצוה"פ ע"י דין אחד המוזכר באות ב' שיש פוסקים כרבנן. [והחזו"א לא כתב כן, משום שחולק על הבה"ל ואומר שלצורת הפתח אין דין של "שם ד' מחיצות", וא"כ אתו רבים ומבטלי צורת הפתח].

אבל הביאור הלכה דחה את הצד הזה, וכתב שאפילו ברחובות שאין שישים ריבוא זה לא מספיק אפילו בשביל צירוף להקל, כיון שרוב הפוסקים פסקו כר"י שהרבים מבטלים שם ד' מחיצות, ואם אין דלתות ננעלות יש איסור מן התורה וחובי חטאת, והקולא שאין שישים ריבוא, ג"כ הרבה ראשונים חולקים, ולכן גם בצירוף שניהם כתב הבה"ל רק בלשון שאין למחות ביד העולם שנהגו להקל, אבל בעל נפש יחמיר לעצמו כי יש בזה גרר דחיוב חטאת. וכן כתב בספר בית מאיר, עכ"ל. הנה דעת הביאור הלכה שהצד הזה לא מספיק גם בתור צירוף לגבי רחובות בתוך העיר, וק"ו שלגבי רחובות שיש צד שנאסר גם לשיטות של שישים ריבוא, כגון רחובות בין עירוניים בזמנינו, או בעיר של שישים ריבוא שיש אומרים שזה נחשב שישים ריבוא, והוי רשות הרבים דאורייתא לרוב הפוסקים, ודאי שדעתו שאין להקל בזה.

ולמעשה הוראת גדולי ההוראה שלא להתיר על סמך החזו"א, ואפילו מן הגר"נ קרליץ שליט"א היה מורה תמיד שההיתר לטלטל ברחובות בני ברק בעירובים השכונתיים הוא על סמך שאין שישים ריבוא, ושייך בזה בעל נפש יחמיר, ולא אמר לסמוך על החזו"א אפילו במקומות שאין חשש לשישים ריבוא.

סעיף ג'. בדן מבוי עקום בזמנינו, עיין מה שהתבאר לעיל ס' שס"ג סכ"ו (גליון 12).

סימן שס"ה

סעיף א'. מבוי שנפרץ בו פירצה מצידו כלפי ראשו. בביאור הלכה (ד"ה אסור) הביא מחלוקת, האם דין זה שייך גם בצורת הפתח שעושים בזמנינו. וכתב שלדעת הבית מאיר יש את הפסול הזה גם בצורת הפתח. אע"פ שבצורת הפתח לא שייך הטעם דילמא שבקי את מקום הצוה"פ, כי צורת הפתח כשרה גם במקום שלא משמש למעבר כלל, אלא שהבית מאיר נקט טעם אחר. ולהלכה הביאור הלכה הניח בצ"ע למעשה, האם יש פסול זה גם בצוה"פ, ויש לעיין לפ"ז בעירוב שבכל צדדיו יש פתחים עם צוה"פ א"כ בכל פינה יהיה צריך להקפיד שלא יהיה פירצה סמוך לראשו, כי מה יגדיר שראשו במזרח, אולי ראשו בצפון או במערב. הרי בכל צד כמעט יש פתח שנכנסים בו. וצ"ע. אבל בחזו"א (ס' פ"ו סק"ד) כתב שבצורת הפתח אין בזה בעיה, והצוה"פ כשרה כאשר הפירצה מותרת ע"י עומד מרובה.

סעיף ב'. והוא דלא בקעי בה רבים, בסעיף זה נאמר עוד תנאי בפירצות של מבוי, שאם בקעי בה רבים בפירצה, היא אוסרת את המבוי, ואינה ניתרת בעומד מרובה. והטעם כתב המשנ"ב (סק"י) בשם הלבוש שההיתר של עומד מרובה הוא רק במקום שמוגדר פתח, ואם הרבים בוקעים בפירצה, אינה נקראת פתח אלא דרך הרבים, ועי' בשער הציון (סק"ח). המשנ"ב (סק"י) כתב לדון שמה בזמנינו אין את הדין הזה, משום שבסעיף ג' מוכח שבחצר לא נאמר דין זה, וגם אם הרבים עוברים בתוכה אינה נאסרת. ולפ"ז מסתפק המג"א לפי מש"כ הרמ"א (ס' שס"ג סכ"ו) שהמבואות שלנו כחצרות, אבל סיים המשנ"ב בדברי הבית מאיר שמדינא נוהג כל דינים אלו במבואות שלנו, וכך נקט לדניא. לכן מקפידים למעשה, שאפילו מעבר קטן צריך צורת הפתח.

בענין שיעור הרבים, אין שיעור ברור, ובודאי שלא מדובר ברבים שעושים זה"ר, אלא רק בכדי שיחשב דרך, ולא פתח, כדברי הלבוש הנ"ל. והוראת הרבנים שאם ידוע לאנשים שאפשר לקצר בדרך זו, ומשתמשים בה תדיר [י"א כמה פעמים ביום], זה מקבל שם של דרך. ולא תלוי כ"כ במספר האנשים שעוברים בה.

סעיף ה'. אע"פ שמוחר להשתמש תחת הקורה, לא ישב אדם בראש המבוי וחפץ בידו, שמא יתגלגל החפץ לרה"י ויביאנו אליו וכו'. לגבי מקום שסגור בצורת הפתח, כתב המשנ"ב שצוה"פ יתכן שנחשבת היכר טוב, כעין פסים, ומ"מ בצוה"פ הנהוג בזמנינו, כתב המשנ"ב (ס' ק"ט) שהוא גבוה מאוד, ובהאי אסור כי אין היכר. והנה בצוה"פ שלנו שהמשקוף הוא מחוט דק, הרי לפני החוט אינו דומה למתחת הקורה, כי דין הצוה"פ היא רק מתחת החוט, ולפי מש"כ הבה"ח והת"ש שהאיסור בראש המבוי הוא רק מתחת הקורה, א"כ לא שייך איסור זה בזמנינו שהמשקוף רק חוט ואי אפשר לשבת מתחתיו. אבל עיקר דבריהם צ"ב כמו שכתבנו. ולמעשה החשש קיים ומצוי, ויש לזהר בזה.

והנה בדרך כלל לא מצוי שאדם יושב עם חפץ סמוך לגבול העירוב, אבל זה מצוי במשפחות שנמצאות בצימרים ביישוב, ועושים עירוב בחצר, ויש מקומות עם צוה"פ באמצע החצר, שעושים אותה היכן שהיא אפשרות להעמיד את החוט והלחיים, ופעמים רבות המשפחות יושבות סמוך לגבול עם עגלות ומשחקים שיכולים להתגלגל חוץ מהעירוב, וכן תינוקות שבורחים וצריך להרימם. ויש להזהר בדין זה.

אמנם כשעושים צוה"פ בחצר, יתכן שיחזור הדין שכתב המשנ"ב דאפשר שנחשב היכר כמו פסים, ומ"מ זה דוקא אם הנמצאים יודעים מהו עירוב ועירניים לך, אבל מי שלא הורגל בכלל לחשוב על מקום שאסור לטלטל, ואינו מבחין בחוט העירוב, י"ל שיחזור לו האיסור הנ"ל.

פתח העירוב

גליון שבועי להלכות עירובין האקטואליות בזמנינו, הנוגעות לכל אדם.
מסודר על סדר המשנה ברורה. מותאם להספק של לומדי הדף היומי בהלכה

כולם גרים במקום אחד. וצריך ביאור מה ההבדל בין אהלים במחנה שצריכים לערב, לבין אהלים בשיירא שאינם צריכים לערב. ובביאור הלכה כאן כתב כמה שיטות בזה.

דין זה נפק"מ בזמנינו במקרים שארעו שקבוצה נסעה לציון רבי יתן בן עוזיאל בעמקה, ושהו שם כל השבת בקראיות [חדר הבנוי על גג של רכב], וכיון שהבתים נמצאים רק לשבת אחת, יש לדון אם צריכים לעשות עירוב עם פת ביניהם [אם אוכלים בנפרד]. וכן באנשים ששוהים באהלים בישוב מירון בשבת ל"ג בעומר, ונמצאים מחוץ לעירוב, חייבים לעשות היקף לעירוב ע"י מחיצות וצורות הפתח, ויש לדון אם צריכים גם עירוב בפת.

כתב המשנ"ב (ס"ק י"ד) שאם שחיים בספינה עצמה, אין צריכים לעירוב כלל. והטעם משום שאינו דר בבית אלא בחצר. ונפק"מ לאנשים שאוכלים בשבת בצימרים בחצר פתוחה, ויש אחד שאוכל בחדר, שאם האוכלים בחצר אינם נחשבים דירה המצריכה עירוב, א"כ נשאר רק אחד שאוכל בבית, ואחד לבד אינו צריך עירוב. [ואע"פ שהאוכלים בחצר, ישנים בבית, בכל זאת הדירה נקבעת לפי מקום האכילה כמבואר בסימן ש"ע ס"ה].

סעיף ג'. הבית שמניחים בו עירוב, אין צריך ליתן פת. המשנ"ב מבאר שהטעם משום שמטרת הפת לעשות כאלו כולם דרים שם, והרי הוא דר בפועל שם. והנה בעיקרון לפי המציאות בזמנינו שאחד נותן פת ומוזכה לכולם, לכאורה אין נפק"מ בהלכה זו, וכן בהלכות שמדברות מי חייב לתת בעירוב, כי בזמנינו אם הניחו עירוב הרי כבר זכו לכולם, וכל מי שצריך זכה בפת אבל באמת ברוב ההלכות יש נפק"מ, כי לפעמים מדובר בעירוב קטן, שאם אותו אדם פטור, אין צורך בעירוב כלל.

לדוגמא, אם יש שני שכנים וצריכים לערב ביניהם, כדי שיהיה עירוב מהודר [בלי הבעיות של העירוב המקומי], יכול האחד להניח בבית השכן השני פת, ולא צריך להגביה ולזכות לראשון, כי הוא הבית שמניחים בו עירוב.

ואין מניחים אותו בחצר אלא בבית שראוי לדירה לאפוקי בית שער אכסדרה ומרפסת. נפק"מ בדין בית שער, שלא להניח את המצות בארון חשמל בחדר מדרגות, כי הוא בית שער, ולא ראוי לדירה. ובביאור הלכה (ד"ה לאפוקי) דייק מדברי השו"ע שגם בבית שער דיחיד אי אפשר להניח עירוב ולפ"ז לכאורה אי אפשר להניח בחדר הכניסה לבית שבתוך הדירה (הנקרא הול), כי הוא מיועד למעבר ולא לשבת בו. אבל הבה"ל כתב שכמה פוסקים (רש"י תוס' ורא"ש ורשב"א) חולקים ע"ז, ודעת הגר"א שגם השו"ע סובר שאפשר להניח בבית שער דיחיד, ורק לא בבית שער דרבים, דהיינו מקום מעבר שמחוץ לדירה, שמשמש לשתי דירות או יותר. ועוד נראה לומר שחדר הכניסה שבתוך דירה פרטית אינו בית שער לבית, אלא חלק מהבית עצמו, כעין שמצוי לגבי הדין של כלים ששבתו בבית, שלמשל"ל והפוסקים כל חדרי הבית נחשבים כבית, ולא כחצר, כי כולם תשמיש הדירה, ה"ה שאינם נעשים בית שער. ויש לעיין, ואפשר שלפי החזו"א אין כן.

מרפסת, היא ג"כ מקום שאין מניחים בו עירוב. והיינו מרפסת פתוחה, שאין לה תקרה, או שאין לה דפנות. אבל מרפסת שסגרו אותה ועשו אותה לחדר, מותר להניח בה עירוב.

וצריך שיהא בו ארבע אמות על ארבע אמות. הענין בשיעור זה, משום שזה הגודל המינימלי של בית, כמבואר בגמ' במסכת סוכה (דף ד.), שיעור ד' אמות הם, 1.92 מטר לשיעור הגר"ח נאה, 2.32 בערך לשיעור חזו"א.

כתב בביאור הלכה בשם התו"ש, שכאשר מניח בחדר קטן, שנמצא בתוך חדר גדול, אפשר לומר דל מהכא את הקירות של הקטן, והרי הוא בתוך חדר גדול. והמשנ"ב חולק. כיון שבפועל אין מקום מרווח לגור בתוכו. לכן אין להניח את העירוב בבית בחדר קטן שאין בו את השיעור הנ"ל, אלא יניח בחדר גדול.

וכתב המשנ"ב שאם המקום ארוך יותר מד' אמות וצר, שאין בו ד' אמות על ד"א בריבוע, אבל יש בו שטח כדי לרבע ד"א על ד"א, יש דיעות בין הפוסקים אם נקרא דירה, לפיכך מן הנכון להניח בבית אחר יותר גדול. ובחזו"א (סי' ק"י ס"ק כח) נקט כן מעיקר הדין, שצריך ד"א בריבוע. ולפ"ז יש בתים שהמטבח צר וארוך, ואי אפשר להניח בו עירוב, אלא צריך שבזמן בין

סוף סימן שס"ה, כתב המשנ"ב, דע שלפעמים שייך איסור טלטול אפילו בתוך בית אחד, מחדר לחדר. אם בכל חדר דר אדם בפני עצמו וכו', וצריך להזהיר ע"ז במקומות שאין להם תיקון מבואות בעיר שאף בבית אחד לא יטלטלו שני שכנים הדרים בשני חדרים, אם לא שעשו עירוב חצרות ביניהם, עכ"ל המשנ"ב. דין זה מצוי בזמנינו בכמה אופנים. א. בבתי מלון ובתי הארחה, שיש כמה חדרים וכל משפחה נמצאת בחדר נפרד, צריך לעשות עירוב ביניהם, ואם לא עשו עירוב אסור להעביר מחדר לחדר או מחדר לפרוזדור המשותף. אבל זה דוקא כשאוכלים סעודות שבת בחדרים, משא"כ כשכולם אוכלים בחדר האוכל המרכזי, אין החדרים נחשבים כבתים נפרדים, משום שמקום הפת קובע (כדלקמן סי' ש"ע). ומ"מ בהרבה מקרים יש מעט מהאורחים שאוכלים בחדר הפרטי, ואז זקוקים לערב ביניהם לבין האוכלים בחדר האוכל, כמו שביארנו במק"א.

ב. כעין זה מצוי בצימרים שמשכירים בית אחד לכמה משפחות שונות, ואז כל משפחה אוכלת בדירתה, וחייבים לערב ביניהם [כאשר אין לסמוך על העירוב של הישוב]. ואם לא עירבו אסורים להוציא דבר מהחדר שמושכר להם אל הפרוזדור המשותף לאחרים, למרות שהכל בית אחד.

ג. בדיירות מחולקות, שעושים בתוך הדלת הראשית חלוקה פנימית ליחידה נוספת (באותה קומה, או במדרגות אל הגג), והשטח שבתוך הדלת הראשית שייך רק לאותן שתי דירות, ובמבט ראשון הוא נראה לאנשים כבתוך הבית שאין בו איסור טלטול, אבל כיון שהוא משמש לשתי משפחות שאוכלות בשני מקומות, צריך לערב כדי לטלטל אל המקום הזה, [אם לא מסתכמים על העירוב שברחובות]. ואפילו שהשטח הזה פחות מד' על ד' אמות, הוא נאסר משיעור של ד' על ד' טפחים ומעלה.

סימן שס"ו

סעיף א. חצר שהרבה בתים פתוחים לתוכה, אסור חכמים לטלטל מבתיהם לחצר עד שיערבו. יש להקדים שעד כאן עסקנו בדיני מחיצות ורשויות, בסימנים אלו עובר השו"ע לבאר נושא אחר בדיני עירובין, שגם לאחר תיקון המחיצות באופן שכל המקום הוא "רשות היחיד", תקנו חז"ל שאם יש בתוכו שני בתים או יותר, אסור לטלטל מבית של ראובן אל הבית של שמעון, וכן לא לחצר המשותפת גם לשמעון. והטעם מבאר המשנ"ב (ס"ק ב) כדי שלא יבוא לטלטל מרה"ל לרה"ק, ע"י שיראה שמעביר מרשות של אחד לשני. וכדי להתייר דין זה תיקנו עירוב בפת, שנותנים אותו באחד מבתי החצרות, וכתב השו"ע ע"פ הרמב"ם, שע"ז אנו רואים כאילו כולם דרים באותה הבית וכאילו כל החצר מיוחד לאותו בית. והכונה שע"ז כבר לא יטעה לדמות לטלטל מרה"ל לרה"ק, כי מה שמטלטל ברה"ק הוא רק מפני שכאילו כולם כאחד.

והנה באיסור שתקנו כשאין עירוב, כתב השו"ע שלא לטלטל "מבית לחצר", ובמשנ"ב הוסיף דה"ה "מבית לבית" שלא דרך החצר ג"כ אסור. ובשעה"צ ציין לביאור הלכה לקמן (סי' ש"ע ס"ג ד"ה או), שיש בזה מחלוקת באחרונים, והעיקר להלכה שאסור. ויש בזה נפק"מ מצויה, כשיש שתי משפחות שגרות באותה קומה ויש להם מרפסות סמוכות, אסור להעביר ממרפסת למרפסת ללא עירוב חצרות [במקום שלא מסתמכים על העירוב המקומי], אע"פ ששניהם רשות היחיד. והדבר מצוי מאוד כשגרים בשכונות שיש בהם הרבה חילונים, יש יותר צורך להעביר מזה לזה כאשר חסר דבר.

ומש"כ במשנ"ב (ס"ק ב) שבחצר עצמה מותר לטלטל בכלה, ואפילו מחצר לחצר מותר דלא גזרו רבנן. כוונתו דוקא בכלים ששבתו בחצר. אבל בכלים ששבתו בבית ודאי שאסור לטלטל מחצר לחצר, כמבואר לקמן בשו"ע (סי' שע"ב), ואף לגבי טלטול בתוך חצר שאינה מעורבת, הביא הבה"ל שם שנחלקו הראשונים והאחרונים.

סעיף ב'. בשו"ע מבואר שישב אהלים או סוכות או מחנה, שהקיפו מחיצה סביבם, צריכים לערב כדי שיהיה מותר להוציא מהאהלים למקום המשותף ולאחל חבית, אבל שירא שחנתה בדרך אינם צריכים לערב, כיון שהאהלים אינם קבועים להם אלא עראיים, וכאילו כולם מעורבים, דהיינו

השמשות יהיה העירוב מונח בחדר אחר. ובשונה הלכות (סעיף ט"ז) כתב שיתכן שארונות מטבח שהן קבועות בקרקע ממעטות ממקום החדר, כי לא נשאר בחדר מקום הראוי לדירה.

[יש לציין שהמשנ"ב לא אמר הלכה כדברי המיקל בעירוב, אפילו שהביא מחלוקת בדיון זה. וביאר טעמו בשער הציון (ס"ק י"ג) שהרי בודאי יש בתים אחרים ואין להקל כשאפשר לצאת ידי כולם. מבואר מזה שגם כאשר נאמר שבעירוב הלכה כמיקל, יש להחמיר כשאפשר].

אם הגלים ליתנו תמיד בבית ידוע, אין להם לשנותו וליתנו בבית אחר, מפני דרכי שלום. דין זה מבואר בגמ' שהוא משום חשדא, ונחלקו הראשונים מהו החשד [והובא במשנ"ב ס"ק כ"ז].

והנה נראה שבזמננו אין נוהג דין זה, כיון שבזמננו כל אדם שעושה עירוב נותן את הפת משלו, ולא שאחרים נותנים בביתו, א"כ אם משהו אחר בא ועושה עוד עירוב משל עצמו, אין מה לומר לו שלא יעשה. ואין טענה עליו שצריך שהראשון יעשה, כי יכולים שניהם לעשות, והוא לא מונע מהראשון לעשות. וכן אם הראשון מפסיק, אין עליו טענה מה אתה מפסיק, דלא חייבו להמשיך לעשות עירוב, אלא שלא להעביר לאחר באופן שהוא ממשיך בעשיית העירוב. ולפ"ז אף אם הם מסכמים ביניהם, שהראשון מפסיק על דעת שהשני ממשיך, אין שום טענה על השני שלא יעשה מעצמו. ולכן נראה שבזמננו אין את החשש הזה.

קטן יכול לגבות העירוב ולקבצו. דין זה שקטן יכול לאסוף, היינו דוקא בזמננו שהיו אוספים מכל השכנים ולא מזכים, משא"כ בזמננו שאחד נותן ומזכים לכולם, קטן אינו יכול לזכות את שלו לאחרים. אמנם לענין לזכות בשל אחרים עבור כולם, ראה לקמן סעיף י'.

סעיף ד'. צריך להניחו בכלי אחד. הטעם לדין זה מבאר המשנ"ב (ס"ק ל"א) שהענין בעירוב שיהיו מעורבים יחד, ובשני כלים נראה שרוצים להתחלק. וכתב המשנ"ב שלפ"ז לכאורה דוקא כשכל אחד נותן חלק בעירוב שייך לומר שרוצים לחלק, אבל אם אחד מזכה עבור כולם, יכול ליתנו בשני כלים, כי אין חלק מיוחד לאדם מסוים, ומ"מ מסתימת הפוסקים משמע דלא פלוג, וצ"ע. עכ"ד המשנ"ב. לפ"ז גם כשאדם עושה עירוב חצרות פרטי בבנין ומזכה משלו לכל השכנים, צריך להקפיד שהפת תהיה מונחת בכלי אחד.

מצוי שעושים את העירוב מכמה לחמניות או פיתות שנמצאות במקפיא, והן עטופות בשקיות נילון נפרדות, ולכאורה הרי זה שני כלים והעירוב אינו כשר. אבל בהלכות תרומות וחלה כתב בדרך אמונה (פ"ז מבכורים סוף ה"ט) בביתאור ההלכה) לגבי דין צירוף לחלה, שאם הלחם עטוף בניילון לשמירת הטריות, יש לצדד שהניילון טפל למאכל ואינו נחשב לכלי אחר. ויש לדון שה"ה לדין עירוב, הניילון של עטיפת החלה והפיתות אינו עושה כמנחה בשני כלים [אך צריך לצרפם בתוך כלי נוסף]. אמנם אם הניח בשקית של קניות כדי לשמור עליו או להפרידו משאר מאכלים, יש לומר שגם כמנחה בשני כלים. וצ"ע.

יש לעיין במי שעושה עירוב חצרות עם שתי חלות, ומצד שיעור העירוב מספיק חלה אחת, האם העירוב חל על שתיהן, או רק על אחת מהם שאין ידוע איזו היא. ונפק"מ אם יניח אותם בשני כלים, האם נקרא שהכל הוא עירוב והעירוב מחולק, או שמא העירוב הוא רק כשיעור הנצרך ולא יותר, וא"כ יש חשש שהשיעור הזה מחולק חצי לכלי אחד וחצי בכלי השני. ויותר נראה לומר אופן שלישי, שהכל ראוי לעירוב, וכשיש בעיה בצירוף יחול העירוב על הכמות הנצרכת היכן שהוא, יכול לחול, וכמו שאם יאכל חלה אחת לפני שבת, יתקיים העירוב בשאר, כך גם אם הניח בשני כלים ואי אפשר לחול בשניהם יחד, יחול באחד מהם. ואולי יהיו בזה שני עירובים חלוקים שכל אחד מהם יש סיבה לחול, ואין אחד מפריע לשני, כמו שאפשר להניח שני עירובים שלמים בשני בתים, כשכל אחד מונח לכולם.

בביאור הלכה (ד"ה בכל) מביא שהפמ"ג הסתפק אם יש דין כלי, האם אפשר להניח את העירוב על השולחן ללא כלי, ונשאר בצ"ע. ומשמע מהמשך דברי הבה"ל שחשש להחמיר בזה. ולפ"ז אם בכניסת שבת מניח את החלה של העירוב על השולחן בסלון, והיא ללא כלי, הרי זה בכלל הספק של הפמ"ג אם מועיל עירוב ללא כלי. ושנא י"ש לומר שלענין זה מספיק אם החלה בתוך שקית [אע"פ שחלק לשני כלים אינה מחלקת], וכן יתכן שהכיסוי של החלות נחשב כלי לענין זה, למרות שהוא כיסוי מלמעלה ולא בית קיבול מלמטה.

שלא יניח בשני בתים. במשנ"ב כתב שאין להניח בשני בתי כנסת, וכוונתו כשכל קהילה מניחה בבכ"ס שלה, וא"כ העירוב שמאחד את כולם מחולק לשנים. אבל אם כל ביכ"ס מזכה משלו לכל העיר, לכאורה אין חיסרון. אלא יש כאן שני עירובים שכל אחד מועיל בפני עצמו. אמנם בדברי החכ"צ משמע שגם זה אינו מועיל וצ"ע. אבל בבית מאיר, חזו"א ומשנ"ב (סי' שס"ו סי"ד בבה"ל ד"ה מברך) כתבו שזה מזכה לכולם כשר. וא"ה יבואר עוד לקמן.

סעיף ה. צריך שלא יקפיד שום אחד מהם על עירובו אם יאכלנו תבירה, ואם מקפיד אינו עירוב ולכן צריך ליהרר שלא לערב שתיקן לצורך

השבת. והטעם ביאר המשנ"ב (ס"ק ל"ד) דעירוב שמו, שיהיו מעורבין ומרוצין בו, שלא ימחה אחד בחבירו. אבל הוסיף המשנ"ב (ס"ק ל"ז) שאם בכל זאת פועל על עצמו בפירוש, שאם יבקשו ממנו את מאכלי השבת, יתן מהם, יכול לערב בהם. וכן כתב החזו"א (סי' פ"ז סק"ב) והוסיף שאפילו אם עושה כן מתוך שסבור שלא יבקשו ממנו, מ"מ אם גמר בדעתו שביקשו יתן, הרי זה מועיל, וכן אנו נוהגים, כי כיון שנחוץ לנו ההוצאה ומצוי המכשולים, היינו נותנים למבקש.

דין זה נפק"מ בפרט בזוגות צעירים שקונים רק מעט חלה או לחמניות כפי הצורך, ואם יבקשו לא יהיה להם כדי סעודת שבת, ובפרט במקומות שעושים את העירוב בבנין רק לצורך טלטול בתוך הבנין לעזור לבני משפחתו בהורדת העגלה במדרגות, לא תמיד יזוותר להצטמצם בלחמניה בשביל העירוב, וא"כ העירוב שיעשה תמיד לא יועיל, כי אם יבקשו לא יתן. וכן הדבר תלוי אם יש עוד שכנים חרדים שיכולים בשעת הצורך לבקש מהם לחמניה. ולכן נכון במקרים אלו להניח מצות או לחמניות נפרדות לעירוב שאינם מיועדים למאכלי השבת.

יש לדון כמה צריך לתת לשכן שמבקש מהפת, האם הכל, דהיינו כמה שירצה, כי כל העירוב הוא מזון שתי סעודות לאדם אחד, וכולם שותפים בו. או שמא יכול לקחת רק כפי חלקו ביחס לכל העיר שזוכה בו, וזה פיזור קטן. ובשמירת שבת כהלכתה כתב שהגרש"ז אויערבך זצ"ל הסתפק ורצה לומר שצריך לתת כגורגרת, כשיעור של מעטים שמעורבים, שכתב השו"ע לקמן (סי' שס"ח) שהשיעור הוא כגורגרת לכל אחד ואחד. ונשאר בצ"ע שמא צריך לתת הכל. אבל ודאי לא רק כפי חלקו.

כתב הביאור הלכה (ד"ה ואם), אם בא תבירו וביקש, ולא נתן לו, בטל העירוב. אך דוקא אם בא בערב שבת או בבין השמשות שהוא הזמן שחל העירוב, אבל אם בא אחרי בין השמשות ולא נתן לו, אינו בטל, כיון שכבר חל, [והיינו באופן שבבין השמשות היה נותן לו, לפ"ז נפק"מ באולמות ובתי חולים ובתי מלון, שרוצים להסתמך על הפת של המלון בתור עירוב באופן שלכולם יש זכות בה [ולא תמיד המצב כך כמו שיבאר א"ה לקמן], צריך שיוכל לקחת ממנה בכניסת השבת בבין השמשות, אבל אם לא נותנים מהלחמניות לפני הסעודה, אי אפשר להחשיבם כעירוב.

וכתבו מחברי זמננו שאחרי שעבר בין השמשות יכול לעכב אפילו לכתחילה, ואפילו שהיה דעתו לכן בשעת הקצאת העירוב, כיון שמספיק שבזמן שהעירוב חל היה לו פת בבית עם כולם. [ויש לעיין בזה, שאם מלכתחילה הפת תהיה רק בביה"ש, הרי מראש לא נמשך אחרי פת כזו, אמנם כן מבואר מהרמ"א (שצד, ב) שניתן לאכול את הפת בליל שבת מעיקר הדין].

אותו אדם שזיכה את הפת לשכניו, יכול לאכול אותה בלי לבקש מהם רשות, ואינו צריך לחשוש שמא אחד מהם מקפיד, משום שסתם אנשים אינם מקפידים. כ"כ החזו"א (סי' פ"ז ס"ק ב), ומוכח מדבריו שזכית השכנים היא זכיה ממונית.

בענין עשיית עירוב תצורות במצות מכונה, דנו פוסקי זמננו האם אפשר לערב בהם בפסח, באופן שיש בשטח העירוב אנשים שנוהרים מלהשתמש במצות מכונה. והנה הדין מתחלק לג' נושאים. אלו שנוהרים רק מלאכול בעצמם, אבל נותנים לילדים מצות מכונה, אפשר לערב להם במצות אלו, הואיל וחצי לקטנים (ע"ג גמ' עירובין דף ל:). כמו כן אלו שנוהרים רק משום חומרא בלבד, או מחמת שאבותיהם לא השתמשו במצות מכונה, אפשר לערב להם במצות מכונה, כמ"ש במשנ"ב (סי' שפ"ז ס"ק מ"ז) לגבי מצה של חדש בחו"ל ע"ש.

אבל כאשר יש אנשים שהוראת רבותיהם שלא להחזיק כלל מצות מכונה, עד כדי שמגדירים אותם בחשש חמץ, יש לדון שאי אפשר לערב להם במצות אלו. א. מחמת שחוב להם לזכות במצות מכונה בפסח. ב. מחמת שמדין ועשיית ככל אשר יורוך אסור להם לאכול מהמצות. ואמנם יש לדון שבאמת הלב יודע שאין בהם חשש חמץ, אלא שאמרו כן למיגדר מילתא, מ"מ יש לדייק מלשון המשנ"ב שם שכשאדם אוזר את הדבר לאיסור, אין מערבין לו בו.

לכן נכון להקפיד שמישהו יזכה ממצות יד, זכות לכל המשתתפים בעירוב. אבל צריך שהמזכה לא יקפיד עליהם, ויהיה מוכן לתת מהם למי שיבקש. [ולכן כתב השו"ע (סי' שס"ו ס"ה) שלא יערב במאכלים שהכין לאכול בשבת] וא"כ מי יש לו רק מעט מצות יד לליל הסדר בלבד, קשה לומר שהוא מוכן לתת מהם למי שיבקש. אלא שיפנה למי שמשתמש במצות יד לכל החג, ויבקש ממנו שיוזב שיעור עירוב לכולם באופן שלא יקפיד עליהם. ואם גומר בדעתו שיתן, אף אם סומך על כך שמסתמא לא יבקשו ממנו, יכול לערב (משנ"ב ס"ק ל"ו. חזו"א סי' פ' סק"ב).

בימי בין הזמנים ייערכו סיורים בעירוב.
בזמן קיץ מתחילים "חבורת אברכים" ללימוד בדיקת עירובין
ניתן להצטרף - 055-678-3323

שיעור הכנה לליל הסדר פלאות עדותיך

כל חיי האדם במשך השנה תלויים בליל הסדר

בזוה"ק (ח"ב דף קפ"ג ב') מבואר שכדי לזכות ביום הדין צריך את אכילת מצה של ליל הסדר ועי"ז נזכרים לטובה.

ומבואר בחיים לראש להגר"ח פלאג'י ערך נרצה אות י' שנהג לאכול בר"ה מהמצות שנאפו לפסח.

וכן מבואר במדרש איכה רבתי (פ"ג ה') השביעני במרורים, זה יום טוב הראשון של פסח, דכתיב בו על מצות ומרורים, הרוני לענה מה שהשביעני בליל יום טוב הראשון של פסח, הרוני בליל תשעה באב לענה, הוי לילה הראשון של פסח הוא ליל תשעה באב. ומבאר הבית הלוי שת"ב תלוי בליל הסדר וצ"ב מה השייכות.

וכן מבואר במדרש שם (פ"א כ"ח) גלתה יהודה מעוני שגלו מחמת שלא אכלו לחם עוני אלא אכלו חמץ בפסח.

וצ"ב דלכאו' בגמ' מבואר שב' ביהמ"ק נחרבו על דברים אחרים ולא בגלל אכילת חמץ בפסח.

וכן מצינו שכל נס הפורים שהתבטל הגזר דין החתום היה בזכות ליל הסדר. כמובא בקובץ מוריה (של"ז של"ח שנה כ"ט א' ב') דרשתו של הגה"צ ר' אליהו גוטמאכער זצ"ל הנודע בכינוי "הצדיק מגריידיץ" בשבת הגדול שנת תקצ"ח לפ"ק וחזר עליה בשנת תר"ב בגודל קדושת ליל הסדר וסגולתו לעשות בו ניסים לישראל, ואף מי שנולד במזל רע בבני בצער גידול בנים וכדו', בחיי בעיני בריאות וכדו', במזוני שהיכן שמניח ידו נהפך כחומר חותם, כל יש לו להתפלל על זה בליל הסדר ויפעל לשנות מזלו לטוב.

ועפי"ז בי' דלכאורה יפלא על מרדכי שגזר תענית ביו"ט ראשון של פסח, ומדוע מיהר מרדכי לגזור כבר עתה תענית לבטל את מצוות הלילה ולהשבית את החג בדבר שאינו צורך השעה, והיה אפשר לגזור שיתענו אחר החג, וביותר יפלא דהיה לו לקבוע התענית בימי הדין אלו ר"ה ויוה"כ שאז ספרי חיים פתוחים.

ויש לומר שמרדכי ידע את כל אשר נעשה שהגזירה נכתבה ונחתמה בטבעת מלכו של עולם, ואין עיצה ואין תבונה נגד ה' ולא יועילו שום תפילות ותחנונים לבטל הגזירה, אולם הזמן היחיד שניתן לבקוע את כל השערים הוא ליל הסדר, וע"כ גזר מרדכי תענית דווקא בליל הסדר שהוא הזמן המסוגל לבקוע שערי ברזל ולהרחיב את הפירצה שיש בחומת הדין, ואפילו גזר דין שיש בו שבועה אפשר לבטלו בלילה הזה.

ובזה מבאר מה שנאמר "כה אמר ה' בעת רצון עניתך וביום ישועה עזרתך" בעת רצון היינו יוה"כ שבו עניתך שזהו לשון עינויים שגזרתי עליך להתענות בו ה' עינויים, וביום ישועה היינו ליל הסדר אזי עזרתך שהקב"ה עוזר בו להושיע מכל צרה וצוקה.

והדברים צ"ב מדוע הכל תלוי בליל הסדר.

התקרבות בין הבורא לעם ישראל בליל הסדר

הנה בלילה הזה הוא זמן המקודש ביותר ליל שימורים הוא לה', כמבואר בדברי מהר"ל (הגש"פ ענין לבישת הקיטל) נוהגים ללבוש בגד לבן בליל פסח לעבודת הסדר כמו שהיה הכה"ג לובש בגדי לבן בהכנסו לפני ולפנים ביו"כ וכו', "כי מעלת וקדושת כל יהודי ויהודי בלילה הזה הוא כדוגמת הכהן הגדול בעת שנכנס לקדשי הקדשים ביו"כ" ומסיים וליל שימורים הוא כיום הכיפורים בזה הענין, וטעם שניהם נסתר.

בהגדה של פסח להנצי"ב כתב בהקדמה שבלייל הסדר אנו אוכלים על שולחן המלך כמו בביהמ"ק.

וכן בי' החת"ס תורת משה ויקרא ע"ז וז"ל יש טעם לבגדי לבן להידמות למלאכי עליון (רמב"ן ויקרא ט"ז י"ד) והוא ביום הזה כבן מלך המתיחד עם המלך שלובש בגדי מלכות.

ומבואר בדבריהם את גודל קרבתנו אל הקב"ה בליל הסדר שאנו נמצאים בביהמ"ק וכל יהודי הוא כדוגמת כה"ג שנכנס לפני ולפנים.

והנה כתב המהר"ל (גבורות ה' פרק ס') שנקרא החג בשם "פסח" על שום שפסח השי"ת על בתי בני ישראל במכת בכורות, וצ"ב מאי אולמיה של מכת בכורות יותר משאר המכות, והרי גם בשאר המכות היה הפרש והבדל בין מצרים ובין בני ישראל, כגון במכת דם כשישראל וגוי שתו מכוס אחד זה שתה מים וזה שתה דם וכיו"ב בשאר מכות.

ומבאר המהר"ל שבכל המכות אין חידוש כלל שלא שלטה המכה בבנ"י שהרי הם באו ע"י מלאך, וכיון שבנ"י גבוהים יותר במדריגה מן המלאכים, לכן לא היה למלאכים שליטה על בנ"י, אמנם מה שבמכת בכורות לא שלטה המכה בבנ"י זהו חידוש, דהא נאמר "ועברתי בארץ מצריים בלילה הזה" שהקב"ה כבודו ובעצמו עבר בארץ מצרים והרג את הבכורים, אלא מכיון שבנ"י הם חלקו של הקב"ה לכן לא הזיקה להם המכה, וזהו עיקר השבח שעל שמו נקרא החג "פסח", וענין זה מתעורר שוב בכל שנה ושנה בליל הסדר, שהקב"ה מנשא ומגביה את ישראל להיות כביכול חטיבה אחת עימו.

והנה מצינו במהר"ל (סדר ההגדה ג') שליל הסדר הוא כביכול נישואין בין ישראל לאביהם שבשמים, וכמו שכלה בלא ברכה אסורה על בעלה, כך גם בנישואין האלו מברכין בליל הסדר שבע ברכות קודם אכילת מצה.

ובמעשה רב להגר"א (אות קצ"א) מפרט את ז' הברכות: ג' בברכת הקידוש, הגפן, מקדש ישראל והזמנים, שהחיינו. ורחץ, [לדעת הגר"א מברכים על נט"י זון], כרפס, אדמה. אשר גאלנו. והגפן על כוס שני, ולדין שאין מברכים על נט"י בורחץ ע"י בלבוש (תע"א סק"ב) שברכת על אכילת מצה היא הברכה השביעית.

והנה בשל"ה בעניני ליל הסדר כתב במעלת הסעודה וז"ל וסעודת לילה זו היא כמו סעודה רוחנית כעין מטעמי יצחק ורמז ודוגמא לסעודת עורו של לויתן.

ובדרך זו בי' החת"ס (דרשות לשבת הגדול תקס"ב ד"ה כי תבואו) כי במקום הקדושה אין שולט דוחק ויש מקום להכניס אורחים וכל דכפין ברוח גדול, ולכן מעולם לא אמר אדם צר לי המקום שאלין בירושלים, כי מקום הקדושה אינו מחזיק מקום בעולם הזה הגשמי כלל, וזה אני חושב במאמר "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים".

בלילה הזה מאיר אור גדול על עם ישראל

איתא בזוה"ק (ח"ב לח.) ותנא הוה נהיר ליליא כיומא דתקופה דתמוז וחמא כל עמא דינוי דקוב"ה, (אותו הלילה היה האור מאיר כבצהרי היום בתקופת תמוז וראו כל העם את דינו של הקב"ה במצרים) דכתיב ולילה כיום יאיר כחשיכה כאורה, ולא דווקא בשנה בה יצאו בנ"י ממצרים היה כן, אלא בכל שנה ושנה מאיר לנו הלילה באור גדול כשמש בצהרים

ממש, וכן מפורש באוה"ח עה"פ "קל מוציאם ממצרים" בלשון הוה, והוא על דרך אומרם חייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים, על כן אמרו יודעי פנימיות התורה כי כל ליל פסח מתבררים כוחות הקדושה מהקליפה ונוספים בבנ"י, והיא הבחינה עצמה של יציא"מ, והוא אומרו קל מוציאם כי לא יציאה ראשונה לבד אלא בכל שנה ושנה מוציאם כנזכר, עכ"ל.

וכן כתב החיד"א בגאולת עולם את דברי ההגדה ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו, יש להבין תיבת ועכשיו שהרי כמה אלפי שנה שקיבלנו התורה בכל דור ודור. ואחר שהביא מזקיניו החסד לאברהם שבכל שנה יוצאת נפשינו משליטת הס"א ב' כי גם בשנה זו שאנו קוראים ההגדה קרבנו המקום והוציאנו מהס"א והרי אנו בני חורין ועומדים בקדושה ונמצא שפיר ועכשיו וכו'.

ובדרך דרש פי' הגר"א קו' הבנים "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות" דהרי לילה הוא לשון נקבה ואילו הלילה "הזה" הוא לשון זכר שהוא בבחינת יום ולא עוד שהרי רוב מצוות התורה מתקיימות ביום ולא בלילה, וגם נשים אינם חייבות במצוות עשה שהזמן גרמא, ואילו בפסח עיקר החיוב הוא בליל הסדר ונוהג בנשים כמו האנשים, והתשובה לכך היא שאכן הלילה הזה נקרא בלשון זכר כי הלילה מאיר כיום ולכן אינו חשוב לילה, וכיון שיצא מן הכלל ואורו גדול כ"כ ע"כ גם נשים חייבות בו כאנשים.

וזהו מה שדרשו חז"ל "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, יכול מראש חודש תלמוד לומר ביום ההוא, אי ביום ההוא יכול מבעוד יום תלמוד לומר בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך" דהיינו ליל הסדר, נמצא שזמן המצוה של ביום ההוא קאי על ליל הסדר ומכאן שהלילה חשוב כיום.

ובשיח יצחק להגר"א חבר (דרוש ליל שבת פר' בשלח) כ' שבכל ליל פסח מתעוררת אותה ההארה הגדולה שהיתה ביציאת מצרים וגורמת לו לטהרת נפשו.

וצ"ב במה מתבטא כלפי כל יחיד האור שיש בליל הסדר כל שנה.

בלילה זה נשפע שפע רב והוא זמן של ניסים

מבואר במדרש (פנים אחרים נוסח ב' פרק ו') שבלייל הסדר כביכול פונה הקב"ה מכל עסקיו אלינו לעשות לנו ניסים בלילה הזה כימים ההם, וז"ל "אלוקיה של אומה זו עסוק הוא להיות עושה להם ניסים בלילה הזה".

במהר"ל (חידושי אגדות ר"ה עמ' צ"ט) מבאר את ענין ליל שימורים וז"ל כי לילה זה מיוחד להיות נעשה בו ניסים ונפלאות אשר הם חוץ מהטבע וממנהגו של עולם.

וכן מבואר באוה"ח שלילה זה מסוגל לפקידת עקרות, שבי' בפרשת בא עה"פ והגדת לבנך ביום ההוא לאמר, מאי לאמר, ובי' להיות שאמר והגדת לבנך תינח אם יש לו בן, אם אין לו בן יהיה פטור, תלמוד לומר "לאמר" שעכ"פ צריך לומר בינו לבין עצמו, א"כ למה אמר לבנך, לומר לך "שאת יגיד ההגדה האמורה בענין יזכהו ה' שיגיד לבנו" ולזה אמר "לאמר" עכ"ל.

וכן איתא בתרגום יונתן עה"פ ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות, ויקרא יצחק לעשיו בנו הגדול ביום י"ד ניסן ואמר לו בני בלילה הזה משבחים כל משרתי עליון לבורא עולם, ואוצרות השמים נפתחים בו.

וכן שנינו בפרקי דר"א (פרק ל"ב) שבלייל הסדר נפתחין כל שערי השפע.

בלילה זה זוכה האדם שיעשו עימו ניסים במשך כל ימי חייו

ר' יצחק אייזיק חבר כ' בהגדה של פסח וז"ל תשרי הוא התחלת סידור העולם בניהוג הטבעי, וניסן היינו תחילת סידורו למעלה מן הטבע והיינו וכו' שכמו שחודש תשרי הוא ר"ה לטבע, כך חודש ניסן הוא ר"ה לניסים.

ומבואר בשפת אמת (עה"ת פר' החודש תרל"ז תרל"ט) וז"ל בא' בניסן ר"ה למלכים כי תשרי ר"ה לשנים הוא התחדשות הטבע עפ"י דרך הטבע, ובניסן ר"ה למלכים מלכי ישראל כדאי' בגמ', והיינו בנ"י שנקראו בני מלכים שהם בני חורין משעבוד הסט"א ואינם תחת הטבע עכ"ל. והיינו דכלל ישראל נקראים מלכים גם משום זה שאינם תחת שינוי הטבע אלא הם מלכים ושולטים על הטבע, כי ענין מלך הוא שאין לאחרים שלטון עליו וכנ"ל, ולכן א' ניסן ר"ה למלכים דהיינו לכלל ישראל וכנ"ל, וזהו משום דיום א' ניסן הוא ר"ה על המהלך של למעלה מן הטבע וזה שייך דווקא בישראל.

מבואר במהר"ל (הקדמה לגבורות ה') דכמו שיש סדר לטבע כך יש סדר לניסים.

ומבאר החידושי הרי"ם דלכן נקרא ליל הסדר, והנה מעיקרא דדינא צריך ביאור דהא הנס הוא מחוץ לגבולות הטבע ואיך שייך סדר לנס, אלא דעצם בריאת העולם בסדרי הטבע הוא טובת הבורא לברואיו כמו"ש ויעמידם לעד לעולם, כי רק כך יודעים הבריות מתי ואיך לזרוע ולקצור, וכך נקבע היום למלאכה והלילה למנוחה. אבל בלא הנהגת הטבע לא ידעו מתי לעבוד כי לפעמים יהנו מאור השמש ולפעמים יצטרכו להסתפק באור הלבנה, וכן בכל הענינים צריכים הברואים לסדר בעולם, לפיכך קבע הקב"ה גבולות בעולמו, אולם כל הנהגה זו היתה עד ליל הסדר, אבל מליל הסדר והלאה נתחדשה הנהגת הבריאה שהמתנהג למעלה מהטבע יתנהג אף הבורא עמו למעלה מדרך הטבע ואין מעצור בעדו מלהיושע בכל מיני ישועות ורחמים.

ועל דרך זה ב' נכדו השפת אמת (תרל"ח ד"ה כל המרבה) לבאר את הנאמר באיוב "עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר", וצריך להבין מה זה אין מספר כי אף אם יש רבבות של ניסים בכל זאת יש להם מספר, אלא ב' דמאחר שבכל שנה ושנה נעשה מחדש ניסים לבנ"י נמצא שא"א שיהיה להם מספר שהרי עדין לא נגמר מנינם, והיינו טעמא כי בליל זה מתעלה כל הבריאה למעלה מהנהגת הטבע וממילא ביד כ"א לשנות את מזלו לטובה. אמנם הדברים צריכים ביאור מדוע בלילה זה דווקא זוכים לניסים, ומהי הדרך לזכות לניסים.

מהי הדרך לזכות לניסים בלילה הזה

בספר הקדמון יסוד יוסף (שהיה רבו של קב הישר) פרק פ"ה כתב וזה לשונו "כל האומר שבח ויציאת מצרים והסיפור של ההגדה בחדוה ובשמחה, בלי שום לב רגז ובלי עצלות בדמיון משא ח"ו, אלא בכוונה ושמחת הלב זה הוא אשר כנפי השכינה פרושות עליו תמיד להצילו בכל מקומות ובכל דרכים וזוכה להיעשות לו ניסים".

וכן איתא בחת"ס (דרשות ח"ב רנ"ב לשבה"ג שנת תקצ"ד ד"ה הא לחמא) שכתב וז"ל "כי מובטחים אנחנו אפילו בגלות החיל בשעה שאנחנו יושבים לספר יציאת מצרים לבנינו, להשריש לבותם ביראת ה', אזי שפע אלוך עלינו כמו בצאתינו ממצרים.

וכן ב' החת"ס (בדרשות ח"ב רס"א ב') את דברי ההגדה וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי"ז משובח, לספר מלשון ספיר ויהלום שע"י סיפור יציאת מצרים מאיר האדם ומזכך אור נשמתו והופך להיות מעולה ומשובח. עוד כתב (בתורת משה דברים נ"ד) שע"י זכירת יציאת מצרים יוצא האדם ממ"ט שערי טומאה וע"כ הוזכרה בתורה נ' פעמים כנגד נ' שערי טומאה.

ועדיין הדברים צריכים ביאור מדוע דווקא ע"י מצות סיפור יציאת מצרים זוכים למעלת הלילה.

ביאור מהי בחינת יציאת מצרים שיש בכל שנה ושנה

לעיל הובאו דברי האוה"ח עה"פ "קל מוציאם ממצרים" שבכל שנה יש בחינת יציאת מצרים שכוחות הקדושה מתבררים מהקליפה ונוספים בבנ"י וזוהי בחינת יציאת מצרים שישנה בכל שנה ושנה, ויש להבין מהי קליפת מצרים, ומהם כוחות הקדושה שנוספים בנו בכל שנה שהיא בחינת יציאת מצרים.

והנה מבואר בכתבי הקודש (שער הפסוקים פר' וישב ד"ה להיות) מהי קליפת מצרים וז"ל שלא סגי בידיעה בעלמא באמונת ה' כי פרעה אותיות הערף כלומר שמקום אחיזתו הוא בעורף וכל טומאתו להקים חציצה ומחיצה בין המוח ללב (בעורף) שידעת האמונה הברורה בבורא ובהנהגתו לא תיכנס לתוככי ליבו ולא תתערב האמונה בתמצית דמו, וזוהי יציאת מצרים שנצא מקליפת הערף זו לחרות עולם וכל ידיעתנו באמונה תכנס היטב לליבנו להיות כל הנהגותינו על פי אמונת אומן.

ולפי"ז יתבאר שפיר מדוע פרעה השתעבד בישראל ע"י שתלה דוקא על צוארו מלבן כמבואר בסוטה יא. כיון שכל קליפת פרעה היא שמפסיקים בין הראש לגוף בצואר.

וכן כתב המהר"ל (גבורות ה' פרק ס') שהנה אמרה תורה "שה תמים זכר בן שנה יהיה לכם" ורק שה בן שנה אחת כשר להקריבו לפסח, וכן נצטוו "בבית אחד יאכל" ולא בשנים ובשלושה בתים, "ועצם לא תשברו בו" שלא לחלק עצם אחד לשנים, שכולהו לדבר אחד מכוונים שבלילה הזה ישריש האדם במוחו וליבו שאחד אלוקינו בשמים ובארץ. ולאור הדברים יתבאר שמצות סיפור יציאת מצרים היא שאינו יוצא יד"ח באמירה גרידא, אלא יתן אל ליבו לזכור את הניסים הגדולים שהיו ביציאת מצרים, שעל ידם נתבררה השגחתו התמידית, ועי"ז יבוא לאמונה תמימה בהשגחה העליונה שהוא עשה עושה ויעשה לכל המעשים.

והחת"ס (בדרשתו לפסח שנת תק"ס) ביאר מדוע אומרים בהא לחמא עניא את ענין כל דכפין משום שאנו צריכים להגיע למעלת אבותינו במצרים של אמונה ובאותו זמן יש את הענין של אוכל קמעא ומתברך במעיו וכמבואר בחת"ס עה"ת (סוף בחוקות) שהמדריגה הגבוהה של האמונה היא מביאה את האדם שיהא אוכל קמעא ומתברך במעיו ובלייל הסדר האדם מגיע לזה וממילא יכול לומר כל דכפין וכו'.

ולפי"ז מבואר היטב דברי החת"ס ששעה שיושבים לספר את יציאת מצרים לבנינו להשריש ליבותם ליראת ה' אזי שפע אלוקי עלינו כמו בצאתנו ממצרים שהרי קליפת מצרים מתבטלת ע"י סיפור יציאת מצרים כדבעי, וכדברי האוה"ח שמתברר כוחות הקדושה מהקליפה ונוספים בבנ"י, היא הבחינה של יציאת מצרים בכל שנה ושנה, שהרי מבואר בילקוט שמעוני (בשלח ר"מ) שלא נגאלו ישראל אלא בזכות האמונה שנאמר ויאמן העם.

ובבי' מעלת בני' בזמן יציאת מצרים מבואר ברבינו בחיי (פר' בא פרק י"ב פסוק י"ג) על הפסוק "וראיתי את הדם ופסחתי עליכם" אין הדם מונע הנגף ולא מניעתו מביא הנגף אבל למדך הכתוב כי מי שהאמין בהקב"ה "אמונה שלימה" ותלה בו בטחונו ולא חשש לאימת פרעה וגזירתו וזבח בפרהסיא תועבת מצרים ונתן מדם הפסח על המזוזות ועל המשקוף, הרי הוא צדיק וראוי הוא שיגין עליו מן הנגף והמשחית.

ומה שנתבאר שבלילה הזו מאיר אור גדול ע"י סיפור יציאת מצרים מבואר בשל"ה (פסחים תורה אור מצה שמורה סוף או' ג') שע"י סיפור ההגדה מגיעים למעלת הדבקות בקב"ה ע"י האמונה וז"ל וכלל הענין הוא כי מצד סיפור נפלאותיו נעשה דביקות בינו יתברך לבנינו ומסתלק החושך והענן המבדילים והמפסיקים בינו לבנינו זהו הגאולה האמיתית כי אז התגלה לנו לאלוקים ואנו לו לעם.

ונראה לבאר מדוע דווקא בלייל הסדר זוכים לבחינת יציאת מצרים עפי"ד הפנים יפות (עה"פ ולמען תספר וכו') שכל הניסים והנפלאות שהיו במצרים היו בזכות המצוות שקיימו הדורות בסיפור יציאת מצרים שלמרות שלא היו ראויים באותו הדור ע"י המצוות סיפור שאנו מקיימים בליילה זה הם נגאלו, ולכן ברור ש'אנו שייכים לאותו האור שיש בליילה זה.

ובשפת אמת הקשה איך יתכן שעמ"י קשרו את השה ולא חששו, ונראה לבאר עפי"ד הפנים יפות שכתב שגם בענין האמונה נאמר אלמלא הקב"ה עוזר לו אינו יכול לו כי הקב"ה מכניס בלב את הכח להאמין וכל מה שצריך מהאדם זה הרצון להאמין כמבואר בשערי תשובה (ב' י') שנחשב להם שעשו בזמן הציווי ולא בזמן העשיה כי

מטרת הסיפור וההתבוננות בניסי מצרים תביאנו לידי אמונה

כתוב בתורה ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את ליבו ואת לב עבדיו למען שיתי אותותי אלה בקרבו, ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמתים בם וידעתם כי אני ה', והיינו שתכליתן של האותות והמופתים שפעל הקב"ה במצרים כדי שבכל הדורות ישבחו מעשיו וישרישו בליבם לדעת כי אני ה' הוא אדון הכל עשה עושה ויעשה לכל המעשים, וכן כתב בספר החינוך (מצוה כ"א) דלכן ציוונו הבורא בתורתו כמה פעמים מצוות זכירת יציאת מצרים כי הוא יסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו ובאמונתנו שנכיר שהוא אדון עולם אשר מלך והוא היה הוה ויהיה לשנות הנהגת עולם כרצונו הטוב בכל עת ושעה.

וכן מבואר ברמב"ן (סוף פר' בא) ולכן יאמר הכתוב במופתים למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ, ואמר בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ, להורות על היכולת שהוא שליט בכל ואין מעכב בידו, וא"כ האותות והמופתים הגדולים הם עדים נאמנים באמונת הבורא ובתורה כולה שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דבריו ומקרינו שכולם ניסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם בין ברבים ובין ביחיד, ועלינו להתבונן בדבריו שאין כל טבע בעולם אלא הכל בהנהגה ניסית מאת ה'.

ולכאוף יש להקשות מדברי הרמב"ן עצמו (בראשית ו' י"ט) שאמר הקב"ה לנח לבנות תיבה גדולה אף שגם גודלה של התיבה לא היה מספיק ובלא"ה הוצרכו לנס שיהיה המעט מחזיק את המרובה, מ"מ הקב"ה צוה כן כדי למעט את הנס כי כן הדרך בכל הניסים שבתורה או בנביאים שתחילה על האדם לעשות ככל אשר בידו ואז יעשה הקב"ה את השאר, ומעתה קשה מדוע ביציאת מצרים הרבה הקב"ה בניסים שהכה את המצרים ב' מכות והרי היה מספיק מכה אחת גדולה להכניע את ליבם.

ותי' המגיד מדובנא בדרך משל דהנה רעב שזקוק לאכול לא יחפש מעדנים ומגדנות אלא יאכל כל דבר, אבל המוכר מאכלים יניח בחלון את מיטב המאכלים בכדי למשוך את עיני העוברים ושבים, וכן היה בניסי יציאת מצרים שמטרתם היתה למען ספר שמי בכל הארץ, שכיון שאז הושתתו יסודות האומה הישראלית הרבה השי"ת בניסים ונפלאות כדי שידע גודלו וחוזקו בכל העולם למען יעמוד עמ"י באמונה תמימה ושלימה.

וכן היה דבר ה' במעמד הר סיני אנוכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, וכבר הק' הראשונים מדוע לא אמר אנוכי ה' אלוקיך אשר בראתי שמים וארץ, ובי' הרא"ש (אורחות חיים יום א' כ"ו) שביציאת מצרים ראינו שלא רק שהקב"ה ברא שמים וארץ אלא עדיין הוא משגיח בהשגחה פרטית על כל אחד ואחד, ומשו"ה אמר אנוכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, כדי ללמדנו שעיקר כל התורה ויסוד האמונה זה האמונה בהנהגת ה' בהשגחה פרטית, כי מי שאינו מאמין באשר הוצאתיך מארץ מצרים לא מאמין נמי באנוכי ה' אלוקיך.

וכן כותב המאירי בחיבור התשובה מאמר ב' פ"ב שענין סיפור יציאת מצרים הוא לקבוע אמונה בלב ושינוי הטבעים.

וכן כתב רבינו בחיי בכד הקמח רשות ב' וז"ל כי בכל פעם שמזהיר הכתוב על היראה מזכיר ענין יציאת מצרים לפי שבזכרון אותם הנפלאות שהיו ביציאת מצרים יוסיפו להם יראה בקב"ה ותגבר יראתו.

עיקר עבודת ימי הפסח חיזוק באמונה

שאלו את מרן הגראי"ל שטינמן זצ"ל מהו הדבר שראוי להתחזק בו בימי הפסח ענה לחזק את ההתבוננות בהשגחה פרטית שכ"מ שקורה לאדם זה השגחה פרטית ולכל אדם יש ניסים ואם יתבונן יראה כמה השגחה פרטית יש עליו והכל מדוד בתכלית ואין לו לאדם רק להתפלל אליו יתב"ש ולקוות לטוב. (כאילו תערוג פסח עמ' קל"ד קנ"ה).

הביאור מדוע בלילה זה נשפע שפע של ניסים בכל שנה מחדש

ולאחר שביארנו את ענין יציאת מצרים מתוך קליפת מצרים יש לבאר את השייכות של עשיית הניסים למי שמגיע למדריגה זו, דהנה הרמב"ן בפר' בחוקותי ב' שיש בבריאה ב' הנהגות: א' מי שסומך ובוטח רק על הקב"ה אינו נמסר לטבע והטבע והנס שוים אצלו. ב. מי שסומך על הטבע נמסר להנהגה הטבעית, וז"ל והכלל כי בהיות ישראל שלמים והם רבים לא יתנהג ענינם בטבע כלל לא בגופם ולא בארצם, לא בכללם ולא ביחיד מהם, כי יברך ה' לחמם ומימיהם, ויסיר מחלה מקרבם עד שלא יצטרכו לרופא ולהשתמר בדרך מן הרפואות כלל כמו שנאמר כי אני ה' רופאך וכו'.

ומבואר בדברי הרמב"ן שאין לילך לשאול ברופאים רק למי שאינו בדרגת האמונה הנצרכת שאדם כזה נמסר לטבעים. [וכמבואר ברמב"ן (סוף פר' בא) שלהגיע למדריגה שהטבע והנס שוים, אפשר לזכות ע"י זיכרון ניסי יציאת מצרים].

וכ"פ הגר"א (מעשה רב החדש) כדעת הרמב"ן שחולה עדיף שיבטח בה' והמאמין ברופא יצטרך לרופא, [וכן הובא בשם הגר"א בתולדות הגרי"ז מסלנט עמ' קי"ד], וכ"כ הגר"א (באמרי נועם ברכות י"ג). שהבוטח נענה מיד ושהבוטח מובטח. וכן הובא בשם המהרי"ל דיסקין (הגש"פ חת"ס הוצאת תבונה עמ' 472) שמי שמאמין ברופא צריך לרופא, וכן מובא שם בשם החת"ס. ועוד כ' החת"ס (עה"ת ויקרא עמ' צ"ו) שדרך ההנהגה היא כרשב"י שיש לסמוך רק על הקב"ה ולא על שום השתדלות בטבע, וכן הובא בחיד"א (חומת אנך ירמיה י"ז) שהמדריגה הגבוהה בבטחון ובאמונה שבוטח רק בה', וכ"כ הרמב"ן שזוהי הסיבה שכשיתום ואלמנה צועקים הם נענים מיד לפי שסומכים רק בהקב"ה.

ודבריהם מבוארים בגמ' מנחות כ"ט: כדבעי מיניה רבי יהודה נשיאה מרבי אמי מאי דכתיב בטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים, אמר ליה כל התולה בטחונו בקב"ה הרי לו מחסה לעולם הזה ולעולם הבא.

והנה נתבאר שכל התולה בטחונו בהשי"ת מחמת בטחונו הרי הוא מובטח בעוה"ז, ולכא' צ"ב מדוע יהיה מובטח לעולם הבא.

ונראה לבאר עפ"י דברי האוה"ח פר' חוקת שכאשר האדם מגיע למדריגה הגבוהה באמונה אין באפשרותו לחטוא, וכן כ' הגר"א (משלי ל' ה') שמי שיש בו מידת הביטחון וחוסה בבוראו, מוגן שלא יכשל בשאר מצוות.

וא"כ מובן היטב מדוע מובטח נמי לעוה"ב כיון שאינו עושה חטאים.

ולפי"ז יש לבאר נמי את דברי הגמ' בברכות ד: איזהו בן העולם הבא, זה הסומך גאולה לתפילה, ומבאר רבינו יונה בשם רבו מפני שכשמזכיר גאולת מצרים ומתפלל מיד הוא מראה שבוטח בה' בתפילה כיון שמבקש ממנו צרכיו שמי שאינו בוטח בו לא יבקש ממנו כלום, וכן נראה בשמות רבה שכשראו ישראל את הניסים והנפלאות שעשה עמהם הבורא שלא כטבעו של עולם בטחו בו, וע"ז נאמר "וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו" וכיון שמזכיר עכשיו את אותה הגאולה שבטחו אבותינו בה' והצילים ומתפלל מיד, נמצא שגם הוא בוטח בו שיענה אותו כמו שענה לישראל בעבור שבטחו בו ומפני זה מזכיר אותה הגאולה ומתפלל מיד, והביטחון הוא עיקר היראה והאמונה ולפיכך זוכה בסיבתו לחיי העוה"ב עכ"ל.

ולכא' צ"ב דהנה נתבאר בתוס' כתובות דבן העוה"ב הבי' הוא בלא דין ובלא יסורין, וא"כ אמאי מי שסומך גאולה לתפילה יזכה לעוה"ב בלא דין ובלא יסורין.

אמנם להמתבאר לעיל אתי שפיר דהרי הגיע למדריגת האמונה שבה לא שייך חטא ומשו"ה יזכה לעוה"ב בלי דין ובלי יסורין.

ויסוד הדברים שבלייל פסח מגיע האדם למדריגה ששמור מן החטא לכל השנה מבואר (בפנים יפות פר' בא עה"פ ושמרת את החוקה וכו') שהנשמר מחמץ בפסח יועיל לנפשו כל השנה להישמר מן החטא כי המצוה הזו מאירה עיני הנשמה

וזוהו שאמר ושמרת שהוא לשון קיום שהמצוה מתקיימת באדם מימים ימימה כדפי' רש"י משנה לשנה. וכן מבואר בזוהר כי תצא רפ"ב שמי ששומר עצמו מחמץ גופו נעשה קדוש והנשמה קודש קודשים.

במעלת מצות אכילת מצה

הנה מבואר בזוה"ק (ח"ב עמ' קפ"ג:) שסגולת אכילת מצה דהיא מיכלא דאסוותא [היינו מאכל הרפואה] ומיכלא דמהימנותא [מאכל המשריש אמונה בלב האדם], עוד איתא בזוהר (ח"ג רנ"א:) שאכילת מצה מזככת את נשמת ישראל מכל לכלוך ופגם, ולא רק על חטאים דלשעבר אלא היא גם מסוגלת לטהר את הנפש על להבא. וכן מבואר בזוה"ק (זוהר חדש ח"ג דף רפ"ב:) ומובא כן בשם האר"י ז"ל דהנזהר מחמץ בפסח מובטח לו שלא יחטא במשך השנה.

ובבא"ח מבואר דבתורה כתיב מצת בלי ו' כי ע"י אכילת המצה נעשה האדם לצדיק והצ' מפריד בין המ' לת' לומר שזוכה לחיים.

ולהנ"ל יש לבאר את ג' סגולות המצה: אמונה, רפואה, והימנעות מעבירות, דהנה בעמק ברכה על הגש"פ הביא מרבינו חיים הלוי זצ"ל שהוכיח מד' הרמב"ם פ"ז מחמץ ומצה ה"ה דמה שאמר רבן גמליאל דאם לא אמר ג' דברים אלו לא יצא יד"ח, היינו דלא יצא יד"ח מצות ההגדה שכתב הרמב"ם שם וז"ל שכל הדברים האלו הם הנקרים הגדה עכ"ל הרמב"ם, כלומר דאמירת ג' דברים אלו היא חלק ממצות סיפור יציאת מצרים, כמו שכתב הרמב"ן (סוף פר' בא) והמצה היא זכרון יציאת מצרים.

ובדרשות הצ"ח (דרוש מ"ד לחג הפסח) ב' שמצה היא אות על ביטחון ואמונה דכתיב זכרתי לך חסד נעוריך וכו' ולכן מביא הפסוק ויאפו את הבצק וכו' וגם צידה לא עשו להם שאין לך ביטחון גדול מזה ששים ריבוא גברים לבד מנשים וטף יצאו יצאו למדבר בלא צידה ולא אמרו מה נאכל למחר. וכן מובא בדרשות הכתב סופר.

ובדרך זו ביאר הערוה"ש בהגש"פ ליל שימורים שענין אמירת הא לחמא עניא בתחילת ההגדה שיתחזק ולא ידאג כי הנהגת ה' עמנו למעלה מן הטבע דזה יש ללמוד מהמצה.

ומעתה י"ל דג' הענינים שיש במצה תלויים זה בזה שהרי האמונה היא תוצאה של סיפור יציאת מצרים, וכמו"ש לעיל מהרמב"ן שכאשר מגיע לדרגה גבוהה באמונה אינו זקוק לרופא, וכמו"כ אינו יכול לחטוא כמובא בשם האוה"ח והגר"א לעיל עיי"ש.

ביאור מדוע מעשה העבירה בפסח חמור יותר מכל השנה

בפלא יועץ אות פ' הביא בשם המקובלים שכל דבר פשע חמור מאוד ועושה רושם בפסח יותר משאר ימות השנה עכ"ל, וכע"ז מובא בשם ר' חיים ויטאל דאם עבר אדם עבירה ח"ו בליל הסדר הרי"ז חמור ומסוכן מאד, והדברים צ"ב מדוע דוקא בליל הסדר ובפסח העבירות חמורות יותר מכל השנה.

אמנם לאור מה שנתבאר שהמעלה הגבוהה באמונה שהאדם מסוגל להגיע אליה אפשר לזכות בה בליל הסדר, ונתבאר בבית אלוקים למבי"ט (שער התשובה פ"ב) שיישב מדוע בזמן ביהמ"ק תשובה לבד אינה מספיקה בלא קרבן, והסיבה לכך היא שבזמן שביהמ"ק קיים חמור מעשה העבירה יותר מהזמן שאין ביהמ"ק קיים, משום שבזמן שביהמ"ק קיים יש גילוי שכינה ויש יותר אמונה ולכן החטא חמור יותר, וא"כ א"ש מדוע עבירה בליל הסדר חמורה יותר משאר ימים.

מעלתו של רבינו הקדוש על כל חכמי דורו

בגמ' כתובות ק"ג: מבואר דרבינו הקדוש אחר פטירתו היה מגיע לביתו ועושה קידוש לבני ביתו, עד שאמתא דבי רבי אמרה רבי בבית ומאז לא בא כדי לא להוציא לעז על הראשונים.

ולכא' יש להבין מדוע יש כאן לעז על הראשונים דהרי מבואר בבן יהודע (שם) שהסיבה שדווקא רבינו הקדוש קם לתחיה כל שבוע זה משום שעליו התפללו שיחיה אחר שמת ומשו"ה הועילו התפילות שנישאו עליו לאחר פטירתו, וכמבואר בשיטמ"ק שם שזוהי הסיבה שחכמים גזרו שכל מי שיאמר שרבי נפטר ידקר בחרב, שכל עוד שלא ידעו בבירור שרבי נפטר יתפללו עליו, כדי שבכח תפילתם ישוב לחיים.

ועוד שם ק"ג: דעל רבי יצאה בת קול ואמרה דכל מי שהיה באשכבתיה דרבי מזומן לחיי העוה"ב, ובתוס' הוסיף בלא דין ובלא יסורין, וצ"ב דמה התייחד רבי משאר דורות הראשונים.

אמונה כתנאי לקבלת התפילה

הנה בשמות (כ"ב, כ"א כ"ב) נאמר "כל אלמנה ויתום לא תענון, אם ענה תענה אותו כי אם צעוק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו".

וצריך להבין מה הכח שיש בתפילת היתום והאלמנה שהקב"ה שומע לקולם.

וב' רבינו בחיי שהיתום והאלמנה אין להם משהו אחר לפנות אליו, ומשו"ה כשמישהו פוגע בהם הם מתפללים לקב"ה מקירות ליבם ומיחלים רק אליו, ומשו"ה תפילה כזו מתוך אמונה, חזקה עליה שתיענה מיד כדכתיב שמוע אשמע צעקתו.

וכן תרגם אונקלוס את מאמר הכתוב (שמות י"ז י"ב) "ויהי ידיו אמונה עד בוא השמש", והוה ידוהי פריסן בצלו עד דעל שמשא, כלומר היו ידיו פרוסות בתפילה עד שבאה השמש.

התפילה היא הביטוי של האמונה, כאשר האדם מאמין בכוחו הגדול של הבורא ובשליטתו הבלעדית ביקום כולו הרי הוא נושא אליו תפילה מעמקי ליבו, וזהו הביאור גם לסוד כוחה של תפילה שתפילה מתוך אמונה, מכוחה נושע המתפלל, משא"כ אם אדם סומך על המקרה ומקווה שיצליח בעסקיו עפ"י הטבע, וליתר ביטחון הוא מתפלל אין תפילתו מתקבלת בודאות, וזה מבואר ברמב"ן בפר' בחוקותי כדנבא"ל.

רבי נאה דורש נאה מקיים בענין האמונה

נדרים לב: אמר רבי כל המנחש ואינו הולך בתמימות ובאמונה סופו לו נחש שסובל מאותם ניחושים וניזוק מהם. ומצינו שרבי עצמו סמך על הקב"ה ולא סמך על השמירה שהיתה לו כדלקמן, ובעבו"ז מ' מבואר שרבי זכה לשמירה מיוחדת מהשמים שפעם חש במעיו והתרופה לכך היא יין תפוחים של ע' שנה ומצאו גוי שבמשך ע' שנה שמר זה לרבי, ובירך רבי ברוך שמסר עולמו לשומרים שכיון שסמך בהשי"ת מן השמים שמרו עליו.

מעלתו של רבי שסמך רק על תפילתו

הנה בגמ' בברכות י"ז מבואר שתפילתו של רבי היתה שתצילני מאדם רע, אע"פ שרבי היה שמור ע"י אנטונינוס ולא היה לו ממה לחוש כלל, אבל רבי לא סמך כלל עפ"י הטבע ובטח רק בתפילתו, ולאחר שנתבאר שרבי הגיע למדרגה הגבוהה באמונה אפשר לבאר את התוס' בכתובות ל. שהביא ממדרש רבה, וכן מבואר בירושלמי בסנהדרין דאנטונינוס ביקש מרבי שיברך אותו ורבי בירך אותו שהשי"ת יצילו מהקור, ושאל אותו אנטונינוס זה ברכה והרי אני מכסה את עצמי, אמר לו רבי שהשי"ת יצילך מהחום שנאמר ואין נסתר מחמתו.

והנה מבואר בכתובות דהכל בידי שמים חוץ מצינים ופחים ובי' הרשב"ם (ב"ב קמ"ד:) דצינים ופחים זה קור ופליגי בהא רש"י והתוס' דעת התוס' דמי שאינו שומר על עצמו הוא מתקרב, משא"כ דעת רש"י שגם אדם ששומר עצמו בצורה טובה יכול להתקרב ע"י גזירת שמים, וצינים פחים אדם יכול להביא ע"ע. וא"כ תמוה מה ענה אנטונינוס לרבי והרי עדיין יכול לבוא הקור בגזירת שמים. ומדוע רבי הסכים לברכו ברכה אחרת.

אמנם להתבאר דרבי כלל לא סמך על הטבעים אלא סמך כל בטחונו בהשי"ת ומשו"ה ברכו כן, אמנם אנטונינוס שמדריגתו היתה שסמך על מקרי הטבע והוא נמסר לטבעים א"כ כל חששותיו היו רק ממהלך הטבע ולא מגזירת שמים.

רבי זכה למדריגתו מזכרון ניסי מצרים

איתא בעבו"ז (י"א). ויאמר ה' לה שני גוים בבטן זה רבי ואנטונינוס שלא פסק מעל שולחנם לא חזרת ולא צנון לא בימות החמה ולא בימות הגשמים.

ובתוד"ה צנון וחזרת הק' דהרי רבי לא נהנה מן העוה"ז אפי' באצבע קטנה, ועיי"ש מה שתי'.

ונראה לבאר באופן מחודש דלאחר שנתבאר שמעלת האמונה העליונה שהטבע והנס שוים אתי מכח זכרון יציא"מ כמבואר לעיל בד' הרמב"ן (סוף בא), וכן המעלה לסמוך רק על התפילה ולא על שום דבר מדרכי הטבע בא ע"י זכרון יציא"מ כמבואר ברבינו יונה בשם רבו (הרמב"ן) לבאר ד' הגמ' כל הסומך גאולה לתפילה מובטח לו שהוא בן העוה"ב, היינו מפני שכשמזכיר גאולת מצרים ומתפלל מיד הוא מראה שבטוח בה' בתפילה כיון שמבקש ממנו צרכיו שמי שאינו בוטח בו לא יבקש ממנו כלום, וכן נראה בשמות רבה שכשראו ישראל את הניסים והנפלאות שעשה עמהם הבורא שלא כטבעו של עולם בטחו בו, וע"ז נאמר "וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו" וכיון שמזכיר עכשיו את אותה הגאולה שבטחו אבותינו בה' והצילם ומתפלל מיד, נמצא שגם הוא בוטח בו שיענה אותו כמו שענה לישראל בעבור שבטחו בו ומפני זה מזכיר אותה הגאולה ומתפלל מיד, והביטחון הוא עיקר היראה והאמונה ולפיכך זוכה בסיבתו לחיי העוה"ב עכ"ל.

ולפי"ז יש לבאר את הענין שלא פסק משולחנו של רבי צנון וחזרת, דמצינו שלקיים את מצות מרור, המצוה מן המובחר היא ע"י חזרת שמזכיר את הגלות ושעבוד מצרים ביותר, וכן מצינו שהצנון כשר הן למרור (כמבואר בכחמ"ש סי' תע"ג) והן לכרפס שבא לזכר העבודת פרך כמבואר בפוסקים הובא בערוה"ש (שם), וא"כ לצנון והחזרת יש מעלה שמביאה את זכרון ניסי מצרים, ועיי"ז זכה להגיע למעלה העליונה שזוכים ע"י זכרון ניסי מצרים.

וא"כ מה שלא פסק מעל שולחנו צנון וחזרת אי"ז משום שנהנה מזה העולם, אלא שהניחם ע"ג שולחנו כדי לזכור את השעבוד וגאולת מצרים.

מדוע אנטונינוס לא זכה לדרגת האמונה כרבי

ולכאור' יש לתמוה על מה שנתבאר לעיל שאנטונינוס סמך על הטבעים ולא הגיע למדריגה של רבי והרי גם אצלו לא פסק משולחנו צנון וחזרת שהם מביאים לזכרון ניסי מצרים.

ויש לבאר דהנה התוס' בעבו"ז (שם) הביא דאנטונינוס שאל את רבי למה לעתיד לבוא אתה מאכילני מבשר הלויין ואי אתה מאכילני מקרבן פסח, ואמר לו רבי גוי שאינו מהול אינו יכול לאכול בקרב"פ, ולאור הדברים שהתבארו לעיל שבליל הסדר יורד שפע מיוחד ע"י אמירת ההגדה שמביא את מדריגת האמונה הגבוהה, ונתבאר ברמב"ם שחלק מאמירת ההגדה זה קרבן פסח ובזה"ז אמירת קרב"פ, וא"כ לאנטונינוס לא היה את מעלת ליל הסדר כיון שאינו שייך בקרבן פסח, וא"כ אצלו נשאר רק הצנון והחזרת בלי מעלת זיכרון יציאת מצרים.

מדוע זכו בני דורו של רבי לחיי העוה"ב

הנה מבואר בספורנו (פר' וירא) מדוע צחקה שרה על בשורת הבנים, כי שרה אמנו סברה שכדי לזכות בילדים לעת זקנתה עליה להיות במעלה גדולה של נשאת חן בתפילה לפני הבורא יתברך, וכלשונו "כי אמנם להשיב הבחורות אחר הזקנה הרי הוא כתחית המתים, שלא תהיה זולתי במצות האל פרטית, או בתפילה משגת חן מאיתו" עכ"ל. [וכן מבואר בספורנו פר' בהר (ויקרא כ"ה כ' עה"פ וכי תאמרו) שכמה שהאדם בוטח בקב"ה יותר כך משיג חן מאיתו]

יתברך יותר כמבואר שם בלב אליהו].

מבואר שכדי לפקוד עקרות ולהחיות מתים אפשר רק ע"י תפילה המשיגה חן, והנה מצינו שלרבי היה את מעלת התפילה שבטח רק בתפילתו, ומבואר בכתובות שמכח תפילתו פקד עקרה, וכן בחגיגה ג. רבי השיח אלמים, והנה מצינו שלא רק רבינו הקדוש הגיע למדריגה זו אלא הביא את כל בני דורו, כדאשכחן בכתובות שאמרו חכמים שכל מי שיאמר שרבי נפטר ידקר בחרב, וחזי' ד' השיטמ"ק שכ"ז שלא ידעו בבירור וימשיכו להתפלל, היה בכח תפילתם להחיותו, וא"כ כל בני דורו של רבי זכו למדריגתו של רבי שתפילתם השיגה חן, ודבר זה יתכן רק אם בוטחים בתפילתם כרבי.

ולפי"ז א"ש מדוע זכו כל בני דורו לחיי העולם הבא בלא דין ובלא יסורין, דהרי כל מי שנמצא במדריגה הגבוהה מזומן לחיי העוה"ב, כמבואר לעיל בד' רבינו יונה עיי"ש.

ולאור זה יתבאר היטב מדוע היה חשש שיצא לעז על דורות הקדמונים שלא זכו להביא את בני דורם למדריגה זו.

מעלת רבי יותר מחכמי דורו מכח ראית עורפו של ר"מ

בירושלמי ביצה כ: רבי תלה את כל זכיותו בתורה מחמת שראה את עורפו של ר"מ, וכן בעירובין י"ג: אמר רבי שהסיבה שהוא מחודד טפי מחבריו משום שראה את עורפו של ר"מ.

וצריך להבין מה הבי' בהא.

מצינו בקהלת רבה (ב' כ"ב) שר"מ היה משתכר בכל שבוע ג' סלעים, באחד אכל ושתה, באחד לצורך מלבושים, וחד להחזקת ת"ח, שאלוהו מדוע אינו דואג לבניו, ואמר להם שאם בנו הוא צדיק אז יהיה לו את כלל מה שהוא צריך, וכע"ז אשכחן בקידושין פ"ב: אמר רבי נהוראי מניח אני כל אומנות שבתורה ואיני מלמד בני אלא תורה, וכן מבואר במסכת סופרים (פס"ו מ"א). ובעירובין י"ג: איתא תנא לא רבי מאיר שמו אלא רבי נהוראי שמו, ולמה נקרא שמו רבי מאיר שהיה מאיר עיני חכמים בהלכה.

ובמקנה שם מבואר שר"מ לא דאג לפרנסת בנו משום שהיה בוטח בהשי"ת שימציא לו פרנסתו. וכן בגמ' בר"ה י"ח רבי מאיר אומר שנים שעלו למיטה וחוליים שוה זה ירד וזה לא ירד, שזה התפלל ונענה וזה התפלל ולא נענה, והק' הגמ' מפני מה זה נענה וזה לא נענה, ותי' הגמ' זה התפלל תפילה שלימה וזה לא התפלל תפילה שלימה, ובי' רש"י תפילה שלימה "נתכוין", מבואר שהכוונה בתפילה הופכת את התפילה לתפילה שלימה.

ובי' הגה"צ ר' אלי' לופיאן זצ"ל ששניהם התפללו להשי"ת, אלא האחד הכיר באפסיות עצמו ותלה כל בטחונו בהשי"ת הוא נענה, משא"כ השני שהתפלל אבל סמך גם על כוחות הטבע הוא לא נענה.

וברמב"ן סוף פר' בא מבואר דהשייכות לתורה תלויה במדרגת האדם באמונה שמאמין רק בהשי"ת ואינו סומך על הטבעים, ולפי"ז מבואר מהיכן נבעה גדלותו של ר"מ בתורה משאר חבריו.

ונתבא"ל בשם כתבי הקודש שקליפת מצרים קרויה עורף כי העורף הוא מחיצה בין המוח ללב בעיני אמונה, אמנם ר"מ שביטל קליפה זו כל חכמתו נבעה מערפו, וא"ש דברי רבי שתלה כל חכמתו וגדלותו בתורה מכח מה שראה את ערפו של ר"מ.

ר"ה ופורים קשורים זה בזה וממילא קשורים לליל הסדר

בזה"ק פר' פנחס מצינו שענינו של ר"ה הוא ויהי בימי אחשוורוש, וכן מצינו בגמ' בתענית (כ"ט) שפורים ופסח קשורים זה לזה, דנתבאר בגמ' משנכנס אדר מרבין בשמחה, ובי' רש"י משנכנס אדר ימי ניסים היו לישראל פורים ופסח, והק' האחרונים מה ראה רש"י להוסיף את פסח למשנכנס אדר, ומבואר בדברי רש"י שנס הפורים שייך לניסי פסח, וצ"ב מה השייכות בין ר"ה לפורים ובין פורים לפסח, (ועיי' דרשות חת"ס קס"ב).

ביאור ענין ויהי אומן את הדסה

והנה כתיב במגילת אסתר "ויהי אומן את הדסה" ואיתא בבראשית רבה (פרק ל' סימן ח') שנפתחו למרדכי שני דדים כדדי אשה, והק' התוס' ישנים (שבת נ"ג:) מד' הגמ' שם, ת"ר מעשה באחד שמתה אשתו והניחה בן לינק ולא היה לו שכר מניקה ליתן ונעשה לו נס ונפתחו לו דדין כשני דדי אשה והניק את בנו, אמר רב יוסף בא וראה כמה גדול אם זה שנעשה לו נס כזה, א"ל אביי אדרבה כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית, וא"כ הק' התו"י דא"כ לאביי יקשה מה הרבותא במה שכתבה המגילה ויהי אומן את הדסה, (ועיי"ש מה שתי').

ולבאר הענין יש לבאר במה נחלקו רב יוסף ואביי, דהנה נתבאר לעיל דפליגי הראשונים האם על האדם לילך לרופא כשנחלה, לדעת הרמב"ן אין לילך לרופאים כלשונו "מה לרופאים בבית יראי ה' "והנה הרמב"ן שם הביא דנחלקו בהא אביי ורב אחא בברכות ס"א דלדעת רב אחא אין לילך לרופאים ומה לעשות שנהגו כן, ובי' הרמב"ן שכאשר נהגו כן כבר נמסרו לטבעים וצריכים לילך לרופא, משא"כ דעת אביי שצריך לעשות השתדלות בטבע, ומביא הרמב"ן את דברי הגמ' בהוריות י"ד שכל השנים שמלך רבה, רב יוסף בזכות ענותנותו לא אייתי אומנא לביתיה מחמת מעלתו.

וביאור דבריו שמבואר בגמ' בברכות כל הקובע מקום לתפילתו אלוקי אברהם בעזרו, ובי' רבינו יונה שסיבת קבלת התפילה תלויה בענוה, והיינו שסומך בטחונו רק בהשי"ת ויודע שאינו יכול לעשות כלום בכוחות עצמו, וא"כ רב יוסף שזכה למדריגת הענוה זכה למדריגת התפילה והביטחון.

וכן איתא ברשב"א בברכות (חידושי אגדות י'): על הגמ' שם שבתפילה בעי' להצמיד את הרגלים זו לזו, דומיא דמלאכים דכתיב בהו ורגליהם רגל ישרה, ובי' הרשב"א שכל הכח של התפילה מגיע מזה שהאדם מאמין בבוראו באמונה שלימה שרק השי"ת יכול להושיעו ולא אף אחד אחר ואפי' הוא בעצמו, וזה הסיבה שצריך להצמיד את הרגלים בתפילה כדי שנחוש שאין בכוחנו אפי' לזוז בלי רצונו של השי"ת.

וכן מבואר בפוסקים כי מוטל עלינו לחזק את ההכרה בשפלות עצמנו והאמונה בהשי"ת לפני התפילה, כמבואר בשערי תשובה (או"ח ס"ו סק"ג) בשם האר"י שכשמגיע לעוזר דלים יכוין לעשות עצמו דל לפני השי"ת.

ולאור זה יתבאר שמחלוקתם היא לשיטתם, דנתבאר ברמב"ן שרב יוסף נהג במדריגת האמונה ולא נמסר לטבעים ולא הוצרך לרופא, וא"כ לדידיה הטבע והנס שוים, ומשו"ה ס"ל כמה גדול אדם זה כיון שלדידיה ההנהגה היא שהנס והטבע שוים אצלו ואין חיסרון כלל בשינוי מדרכי הטבע.

משא"כ אביי דס"ל דהדרך כן להזדקק לדרכי הטבע, א"כ שינוי מדרכי הטבע הוא שינוי, ומשו"ה אמר כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית.

והנה מצינו שלמרדכי היה מדריגה גבוהה באמונה כמבואר במהרש"א בחולין (קל"ט:) כדאשכחן דמרדכי לא יכרע ולא ישתחוה, וא"כ כלפיו ודאי כמה גדול אדם זה כיון שלדידיה הטבע והנס שוים.

הביאור בדברי הגמ' משמת רבי בטלה ענוה וכו' אמר רב יוסף איכא אנא

בגמ' סוטה (מ"ט:) איתא משמת רבי בטלה ענוה וכו', אמר ליה רב יוסף לתנא לא תיתני ענוה דאיכא אנא. ודבריו צריכים ביאור היתכן שמתגאה ואומר שהוא בעל ענוה, ומאי אתי לאשמועין.

והנה להנ"ל דמעלת הביטחון והאמונה הגבוהה תלויה בענוה וכאשר נמצא במדריגה זו אינו סומך על הטבע וזו היתה דרכו של רבי, וזה כוונת התנא לומר שדרך זו לא לילך לרופאים נסתיימה וע"ז אמר רב יוסף שהוא נמי הולך בדרך זו שאינו הולך לרופאים, וזוהי כוונתו איכא אנא דסומך על תפילתו ואינו הולך לרופאים, ומבואר בברכי יוסף דמי שאינו במדריגה זו ואינו הולך לרופא קרוב לחטא, וא"כ היה לרב יוסף צורך לומר שדרכו של רבי עדיין

חמא פורים חיסרון באנוכי ה' אלוקיך

במהרש"א חולין קל"ט: ד"ה אסתר מן התורה מבואר וז"ל אסתר מן התורה מנין שהוא עיקר שמה, ואמר ואנוכי הסתר אסתיר ע"ש שבימיה נתקיים מקרא זה שאמר הקב"ה אסתיר לפי שרחקו והסתירו ישראל עצמם "מדיבור אנוכי שהוא עיקר האמונה" כדאמרי' בגמ' (פ"ק דמגילה) למה נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה לפי שהשתחו לצלם ונהנו מסעודת אחשוורוש, וע"ז אמר מרדכי מן התורה מנין, שע"י זכו להינצל להיעשות בני חורין מלשון מר דרור כי הוא וסיעתו אנשי כנה"ג לא רצו להשתחוות לצלם ולהנות מסעודתו של אותו רשע, ע"כ.

העומה"ד שחטאם היה החיסרון באמונה ומעלת מרדכי היה האמונה הגבוהה שלא השתחוה לצלם ולא נהנה מסעודת אחשוורוש.

וברמב"ם בהקדמה ליד החזקה בסוף מנין המצוות שהטעם לקריאת המגילה הוא ללמד לבנ"י שהם קרובים אל ה' והוא שומע תפילתם באהבה, שכתב וז"ל וציונו לקרות המגילה בעונתה כדי להזכיר שבחיו של הקב"ה והתשועות שעשה לנו והיה קרוב לשועתנו וכו' כדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטיחנו בתורה ומי גוי גדול אשר לו אלוקים קרובים אליו.

וכן איתא במדרש (אסתר"ר ז' י"ג) וז"ל באותה שעה רץ אליהו זכור לטוב בבהלה אצל אבות העולם ואצל משה בן עמרם וכו' אמר לו משה כלום יש אדם כשר באותו הדור, אמר לו יש ושמו מרדכי, אמר לו לך והודיעו כדי שיעמוד הוא בתפילה משם ואני מכאן ונבקש רחמים עליהם לפני הקב"ה, למדנו שרק ע"י תפילה בעוה"ז בטלו הגזירות דהיה צריך את תפילת מרדכי כדי להציל את כלל ישראל, והתפילה הזו התקבלה יותר מתפילת הז' רועים.

ומבואר ביערות דבש דלא היה סגי בתפילת מרדכי גרידא אלא היה צריך את תפילת כל כלל ישראל כדי לבטל את הגזירה.

ישראל הגיעו לדרגתם בזכות אסתר

בגמ' במגילה (ט"ו:) איתא דישאל הגיעו לתפילה מעומק הלב ע"י אסתר, ת"ר מה ראתה אסתר שזימנה את המן, ר' נחמיה אומר כדי שלא יאמרו ישראל אחות לנו בבית המלך ויסיחו דעתם מן הרחמים.

וכן מבואר שאסתר כלפי עצמה נהגה כן, ככתוב במגילה אף אני ונערותי אצום כן, ובי' האבן עזרא (ד' ט"ז) וז"ל והנה אסתר בטחה באלוהיה על כן התענתה ולא בטחה ביופיה כי פני המתענה תשתנינה, וא"כ היא עצמה סמכה רק על השי"ת ולא סמכה על יופיה.

וכן מבואר במהרש"א שכשאסתר התפללה שתינצל מיד כלב לא נענתה כיון שכלב זה נס קטן ויכולה לתלות בטחונה בעצמה, משא"כ כשקראה לו אריה נענתה מיד כיון שזה נס גדול ולא יכולה לתלות בטחונה בעצמה אלא רק בהשי"ת.

אסתר קיבלה את מעלתה באמונה ממרדכי

חזינן דאסתר הגיעה למדרגה הגבוהה באמונה שתלתה כל בטחונה בהשי"ת ואפי' עשתה מעשים לרעתה כדי שתתלה כל בטחונה בהשי"ת, וצריך להבין מאיפה היא קיבלה את הבטחון הזה.

והנה בי' הגר"ח שמואלביץ מאמר ג' שלמש"ר קראו משה כדי לתת זכות לבתיה כי מן המים משיתיהו והבי' הוא שבתיה עשתה במסי"נ למשות אותו מן המים, ולכן היא הטביעה בו את הכח של מסי"נ שזה בא מכח בתיה.

ולפי"ז אסתר הגיעה לכזו דרגה של אמונה מויהי אומן את הדסה ממרדכי שהיתה לו דרגה כ"כ של אמונה עד

שנעשה לו נס והיה מניק את אסתר, והמגילה באה לספר לנו שאסתר הגיעה למדרגה הגבוהה באמונה מהמעשה של כמה גדול אדם זה ונטבע בה כח האמונה ממרדכי, וזה הלשון אומן שזה האמונה.

יתבאר השייכות בין אדר לניסן

והנה להנ"ל שהחטא שהיה בימי אחשורוש היה החיסרון באנוכי ה' שזה חיסרון באמונה ולכן התחייבו כליה, כאשר כלל ישראל הגיעו למדרגה הגבוהה ביותר באמונה תקנו זאת ונצלו בזכות זה, וכמו"ש בד' הרמב"ן שהניסים הגלויים הם מגלים את הניסים הנסתרים, שהרי יש חילוק גדול בין אדר לניסן, שבניסן היו ניסים שלא עפ"י דרך הטבע, משא"כ בניסי אדר הניסים היו על דרך הטבע, והמתבונן בדברים שהיו מסעודת אחשורוש עד סוף מעשה המגילה יראה ששינה השי"ת מערכות השמים אלא שאין בעל הנס מכיר בניסו.

והמדרגה שהגיעו בני" בחודש אדר שהטבע והנס היו שוים זכו שהניסים התקיימו בצורה טבעית וישמחו בהם כמו בניסי מצרים, וזה התיקון של החיסרון באנוכי ה', וכמו"ש באורחות חיים להרא"ש שמי שאינו מאמין באשר הוצאתיך אינו מאמין באנוכי ה'.

וא"כ כל ניסי אדר תלויים בניסי ניסן כי הניסים הגלויים גרמו לניסים הנסתרים שזכו לזה לגדול מעלתם, ולפי"ז א"ש ד' רש"י שכ' אדר וניסן כי תליין בהדדי.

ולפי"ז יבואר נמי דברי רשב"י (מגילה י"ט) שקורא את המגילה מבלילה הוא שזה תוקפו של נס, ומבואר במדרש (פנים אחרים הו"ד בספר תורת שלמה עה"פ בלילה ההוא) שבלילה הוא ליל פסח היה, וא"כ תקפו של נס הגיע בזכות ליל פסח שגרם למדרגתם של בני" שהניסים הגלויים והנסתרים שוים.

ביאור פתרון חלומו של בר קפרא ע"י רבי

איתא בברכות (נ"ו:) אמר ליה בר קפרא לרבי חזאי דאמרי לי באדר מיתת וניסן לא חזית, דהיינו שאמות באדר ולא אראה את ניסן, אמר ליה באדרותא מיתת ולא אתית לידי ניסן, ובי' רש"י בכבוד ובהדר תמות ולא יהיו לך נסיונות. והדברים צ"ב דמשמעות החלום אינה כן.

אמנם להמתבאר לעיל שמעלתו של רבי היתה המעלה העליונה של אמונה שהביאה את ניסי אדר שגזירת להשמיד להרוג ולאבד התבטלה א"כ חודש אדר מסמל מיתה הדורה ומכובדת, ולא מיתה משונה דמבואר ברש"י בתענית שמיתה משונה זוהי מיתת חרב, וכמו"ש בזוהר ובאר"י לעיל שבניסן זוכים ע"י המדרגה הגבוהה באמונה שאין לאדם שום נסיון לחטוא, ומשו"ה רבי פתר את החלום במדויק.

יבואר השייכות בין ר"ה לאדר וניסן

בטור (תקפ"א ס"ד) מבואר שכדי לעבור את ר"ה צריך שיהיו במדרגה של יודעים שיעשה להם נס, וכן מבואר ברבינו יונה אבות (ב' י"ג) וז"ל כי לכ אדם צריך רחמים ואם משחקת לו השעה שה' מאריך אפו וחונן עליו לא על צדקותיו מרחם עליו, וצריך להתחנן פן ינחם ה' כי שמא יגרום החטא דלאו כל שעתא ושעתא איתרחיש ניסא, מבואר שאורך אפו של הקב"ה זה בגדר נס, ואפשר לקבלו ע"י תפילה ותחנונים, שבכה"ג הנס נהפך לטבע כדנתבאר לעיל.

ומבואר נמי במהרש"א קידושין (כ"ט) שנס שמתרחש ע"י תפילה אינו בגדר שינוי הטבע שגורם לכמה גרוע אדם זה ושמנכים לו מזכויותיו.

ודרך זה לזכות בדין ע"י מדרגת האמונה הגבוהה שהנס והטבע שוים וסמוך ובטוח בהשי"ת נלמד מניסי פורים כמבואר ברמב"ם, סוף ספהמ"צ, ולהגיע למדרגה זו בעי' לזכרון ניסי יציא"מ וסיפור ההגדה בליל הסדר.

וא"כ מבואר שפיר דברי הזוהר דענין ר"ה הוא בוייה בימי אחשורוש, שהדרך להינצל בדין ע"י מדרגה זו נלמד

וכן מבואר ד' הזוהר שע"י ליל הסדר אפשר לזכות בדין בר"ה, דהא להמתבאר ניתן לקנות מדריגה זו ע"י סיפור ההגדה וההתבוננות בניסי יציאת מצרים.

חורבן הבית נגרם מחמת החיסרון באמונה

איתא בתענית (כ"ט) ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא, אמר רבה אמר רבי יוחנן אותו היום תשעה באב היה, אמר להם הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חינוך אני קובע לכם בכיה לדורות. מבואר ששורש חורבן הבית והגלות הוא חיסרון האמונה בהשי"ת שבנ"י לא האמינו בהשי"ת שיביאם אל ארץ טובה, ואיתא נמי במדרש (במדב"ר ט"ז כ') ותשא כל העדה ויתנו את קולם, זהו שאמר הכתוב נתנה עלי בקולה ע"כ שנאתיה, והיינו שאותו קול שבכיתם גרם לכם להיות שנואים, ומזה שפגמו באמונה בהשי"ת נגרם החורבן ונקבע בכיה לדורות.

וכן איתא בגמ' (יומא א' ט:.) שמקדש ראשון חרב מפני ג' דברים שהיו בו ע"ז גילוי עריות ושפיכות דמים, רשעים היו אלא שתלו בטחונם בקב"ה, אבל מקדש שני שהיו עוסקים בתורה ובמצוות חרב מפני שהיה בו שנאת חינוך.

וכן בירושלמי (יומא א' ג') איתא בבית שני מכירין אנו אותם שהיו יגיעין בתורה וזהירין במצוות, וכל ווסת טובה היתה בהם, "אלא שהיו אוהבין את הממון ושונאין אלו לאלו שנאת חינוך" וקשה שנאת חינוך ששקולה כנגד ע"ז גילוי עריות ושפיכות דמים. ובי' הגר"א (בי' הגר"א להגדות חז"ל סבא דבי אתונא) כי מקורה של שנאת חינוך באה מתוך חיסרון באמונה, והיינו משום שא"א אינו שונא את חבריו בחינוך אלא משום שעשה לו דבר רע וא"כ מדוע שנאה זו נקראת שנאת חינוך.

אלא הבי' הוא כי אם היה מאמין שחבירו לא עשה לו דבר רע מעצמו אלא הקב"ה אמר לו לעשות כן וכמו שאמר דוד אלוקים אמר לו קלל א"כ לא היה שונאהו כלל, ומש"ה נקראת שנאה זו בשם שנאת חינוך כיון ששונאהו על חינוך דכל הצער שנגרם לו לא בא מחבירו אלא מהשי"ת.

וכן אוהבין את הממון מגיע מחסרון באמונה, כי אם היה מאמין שמזונותיו קצובים לו לא היה להוט אחר הממון כי יודע שלא יחסר מזונו, וכמאמר הגמ' בסוטה (מ"ח:) דתניא כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר הרי אינו אלא מקטני אמונה.

גלות מצרים באה כתוצאה מחסרון אמונה

נדרים לב. מפני מה נענש אברהם ונשתעבדו בניו ר"י שנים, אמר שמואל מפני שהפריז על מידותיו של השי"ת שנאמר במה אדע.

וכן הרמב"ן (בראשית י"ב י') מבאר וז"ל ודע כי אברהם אבינו חטא חטא בשגגה שהביא אשתו הצדקת במכשול עוון מפני פחדו כי יהרגוהו, והיה לו לבטוח בקב"ה שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו, כי יש באלוקים כח לעזור ולהציל, וגם יציאתו מן הארץ מפני הרעב עוון אשר חטא, כי האלוקים יפדנו ממות, ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה, עכ"ל.

מבואר בגמ' וברמב"ן שגלות מצרים היתה משום החיסרון באמונה בדקות של אברהם אבינו בשוגג.

וכן מצינו שכל גלות מצרים היתה רק בשעה שהיו מחוסרי אמונה דהנה הספורנו (שמות א' י"א) כ' דהמצרים לא היו מעוניינים כלל להחזיק את עם ישראל בארצם, וכל השעבוד החל רק כסיבה לגרום לבנ"י לחץ מסוים כדי שיחפשו להם ארץ אחרת, ומה שהחזיק את בנ"י במצרים זה "חמדת הממון והפטור ממיסים" זה מה שהביאם להישאר במצרים, וכן מבואר בדעת זקנים (שם א' י"א) שעבודת הפרך התחילה אחרי שכולם באו ודחקו עצמם לעבוד מפני חימוד השכר.

וכן איתא בדברי המדרש שפרעה אמר לבנ"י כל מי שיעשה י' לבנים אתן לו עשרה כספים וכו' "ישראל הלכו אחר הממון" ועשו יום ראשון הרבה וכו'.

ובגאולת מצרים מצינו שברגע שזכו להגיע למדריגה הגבוהה באמונה שסמכו ובטחו בהשי"ת אז נגאלו כמבואר ברבינו בחיי שהגאולה הגיעה בזכות שבטחו בקב"ה ולא חששו מלהקריב את קרבן פסח לעיני מצרים.

ובזה נראה לבאר מדוע הקב"ה הוצרך לצוות "דבר נא באזני העם ושאלה" וכי מי אינו מעוניין בממון.

אלא הבי' שבזמן זה הגיעו למדריגה העליונה באמונה ותקנו את החסרון באמונה ומשו"ה לא הוצרכו לממון כיון שלא היה להם חמדת הממון.

ולאור זה יתבאר היטב דברי החכמת מנחם (מגילה ז:) שביאר את דין עד דלא ידע שכ"א יבטל את ההמן שלו היינו השונא שלו שזה התיקון של החטא של החיסרון באמונה שהיה אז.

השייכות בין ת"ב והגלות לליל הסדר

ולאור מה שנתבאר שבליל הסדר וקיום מצות ההגדה שכולל פסח מצה ומרור, אפשר להתרומם ולהגיע למדריגה העליונה שהיה בזמן יציאת מצרים שהיא היציאה מקליפת מצרים והחיסרון באמונה, ובקיום מצוה זו תלוי האם יהיה ת"ב או לא, וא"ש דברי המדרש שתלה את ליל הסדר בת"ב.

ועפ"י מבואר שפיר מדוע המדרש תולה את סיבת הגלות באי קיום אכילת מצה בפסח מכיון שחיסרון שנאת חינוך היא תוצאה של אי קיום מצוות ליל הסדר כדבעי, כי כאשר אוכל מצה ונשמר מחמץ וזוכר את ניסי מצרים זוכה למדריגה העליונה של האמונה וממילא לא היו מגיעים לשנאת חינוך.

עיקר עבודת הלילה היא האמונה ובזכותה ניגאל

ברמ"א ת"פ סוס"א כ' וי"א די"ל שפוך חמתך קודם לא לנו (ר"ן) ולפתוח הפתח כדי לזכור שהוא ליל שימורים ובזכות אמונה זו יבוא משיח וישפוך חמתו על העכו"ם (מהר"י ברוינא).

ובשו"ע הרב שם ס"ד ס"ה כ' נוהגים שלא לנעול החדרים שישנים שם בליל פסח כי הוא ליל שימורים לבנ"י לדורות להוציאם מגלות הזה ואם יבוא אליהו ימצא פתח פתוח ונצא לקראתו במהרה ואנו מאמינים בזה ויש באמונה זו שכר גדול.

ובערה"ש שם א' הוסיף שמעבר לכוס של אליהו יש שהיו נוהגים לעמוד מהסיבה ולומר ברוך הבא והכל חיזוק האמונה כי אנו מקובלים שבניסן נגאלו ובניסן עתידים להיגאל.

ובכה"ח שם סקט"ו מביא המנהג שלא לסגור הדלת (מאו"ז ומהר"ל) שזה לילה משומר מששת ימי בראשית.

מבואר שבזכות האמונה שבוטח בהשי"ת אפשר בלילה הזה להביא את המשיח כמבואר בתרגום יהונתן שהלילה הזה זה זמן גאולת עולם.

וכמו שנתבאר שבסעודה זו מקיימים את סעודת עורו של לויטן שנזכה להגיע למעלה זו ונזכה לאכול מן הזבחים ומן הפסחים בבנין ביהמ"ק במהרה בימינו אמן.

תושלב"ע

לע"נ

מרת רחל בת רבי יצחק הכהן ע"ה
נלב"ע בשבת הגדול ח' ניסן התשע"ה
תנצב"ה

עניני חג הפסח - במסכת בבא קמא¹

דף ב'. ארבעה אבות נזיקין. ביסוד חיוב נזיקין.

הניח מצה חמץ לצד מצה דפסח והזיקו

מעשה באחד שהניח "מצות חמץ" לצד "מצות של פסח" של חבריו, ועתה א"א להכיר ביניהם, והפסיד בזה את מצות של פסח של חבריו, יש לדון אם חייב לשלם מדין מזיק.

והנה מסביר נראה דפטור, אף למ"ד היזק שאינו ניכר שמים היזק, משום דלא הזיק כלל את עצם גוף החפץ של חבריו, וכ"כ בשערי ישר בפשיטות דהמניח כוס שבתוכו סם המוות על יד כוס יין של חבריו עד שא"א להכיר ביניהם דלא חשיב מזיק אף דעכשיו אינו יכול לשותתו, כיון דהיין עצמו לא נתקלקל אלא שאינו מכיר.

אלא דצ"ע דהרי "מדמע" הוא א' מאבות נזיקין (ד', ב'), והיינו שעירב תרומה בחולין של חבריו ואסרם באכילה, [ומסתבר דאף אם רק יניח תרומה לצד חולין], והרי גם לאחר שעירב את התרומה בחולין לא נשתנו גוף הפירות של חבריו, שהרי עצם הפירות מותרים הם כמו שהיה בלי שינוי, אלא דאינו יכול לאכול שמהם תרומה. ולכא' מוכח דאף בכה"ג חשיב מזיק מה"ת.

והשער"י (ש"א פ"י) כתב לחדש דהא דמדמע חייב מה"ת הוא רק במערב לח בלח [כגון יין תרומה ביין חולין] דנעשה ממש דבר אחד, באופן דבשעה שיאכל את ההיתר יאכל גם את האיסור. [ודמי למערב סם המוות ביין של חבריו דהוי מזיק גמור, למ"ד היזק שאינו ניכר שמים היזק], ועיי"ש בשער"י שדימה זאת לטינוף פירות דאף שהפירות עצמם לא נחסרו, רק זהו חסרונן שהטינוף מדובק עם הפרי שאם ירצה לאכול הוא יאכל הלכות עם הפרי, כמו כן הדבר במדומע. ולפי"ז כתב לחדש להלכה דין חדש וז"ל "המערב חתיכות בשר כשר עם חתיכות טריפות, או כלים מלאים יין כשר עם כלים מלאים יין אסור- דפטור, דהרי יכול להנות מהם ומה שאינו יכול להנות מחמת העלם הכרתו שעיי"ז אסור להנות מדין ספק הוי רק גרמא בעלמא. כנלענ"ד".

ולכא' דבריו מתודשים דמסתימת הגמ' והראשונים נראה דהא דמדמע חייב הוא בין לח בלח ובין יבש ביבש. ולשער"י נמצא דאב"ד "מדמע" הוא רק במערב לח בלח וצ"ע. וביותר יש להשיג על השער"י מדברי הרמב"ם פ"ז מחובל ומזיק הלכה ב' שכתב "הרי שטימא אוכלין טהורים של חבריו, או שדמע פירותיו, או עירב לו טיפת יין נסך בתוך יינו שהרי אסור עליו הכל, וכן כל כיוצא בזה, שמין מה שהפסיד ומשלם נזק שלם מן היפה שבנכסיו כדרך כל המזיקין". מבואר ברמב"ם שגם המערב פירות תרומה בחולין דהוי יבש ביבש חייב, וצ"ע.

הנה נתברר עד עתה מהשערי ישר דהמערב דבר אסור בהיתר דאי"ז חשיב מזיק כלל כיון דלא הוזק גוף החפץ, ולכא' ה"ה במניח מצה חמץ לצד מצה דפסח דפטור. אך עתה נראה דדעת "האור שמח" לכא' אינו כן. וכדלהלן:

בקושיית השערי ישר והאור שמח אמאי העושה בהמת חבריו ספק איסור פטור

הנה איתא בגמ' בב"ק דף צ"ט ע"ב גבי השוחט בהמת חבריו, ואירע ספק פסול בשחיטה, דפטור מלשלם מספק, דשמה השחיטה היתה כשרה והמע"ה. והקשו השערי ישר (ש"א פ"ט) והאור שמח (פ"י משכירות ה"ה) דהלא אסור לאכול משום ספק דאורייתא לחומרא וא"כ אמאי לא חשיב היזק, ומאי נפ"מ לענין היזק אם אסר מטעם זה או מטעם אחר. סו"ס אסור לו לאוכלו.

ואיכא בזה ב' דרכים:

א. בשערי ישר תל' עפ"י שיטתו הנ"ל דבע"י היזק בגוף החפץ והכא מכיון דאפשר דכלפי שמיא גליא שהוא מותר, ורק הגברא אסור לאכול מספק, לא חשיב היזק בגוף החפץ.

ב. האור שמח תל' דהטעם דהשוחט פטור מספק (בשוגג) משום דחשיב היזק שאינו ניכר, וז"ל "והעיקר דבאמת אם ניבילה הוי היזק ניכר, כמש"כ רמב"ן דזה גופא מעשה השחיטה הוא היזק שעשה לבהמתו שהמית אותה, כיון שלא התירה לאכילה ניכר הנטילת נשמה בבהמה, וזה רק בודאי גבילה, אבל בספק יאמר קים לי כמאן דאמר דזו שחיטה כשירה, וגוף הבהמה אין בה היזק רק מה דלא ידענו ההלכה לאמתה, ומוטעין אנו מחסרון ידיעה להטריפה באכילה [אם קמי שמיא גליא דכשרה היא] זה הרי היזק שאינו ניכר, והוי ענין צדדי אשר אינו בגוף הבהמה, רק גולד מחסרון דעתו של המורה שאינו יודע איך ההלכה, והוי כמו פיגול שאינו בגוף הבהמה, ופטור כל כמה דלא כוון להזיק בידים". עכ"ל.

ונפק"מ רבתי בין תל' השערי ישר לאור שמח הוא היכא דעשה בבהמה ספק פסול במזיד, דלשער"י הוא פטור מספק דאי"ז נזק בגוף החפץ. ולאור שמח הוא חייב דהרי קיי"ל דאף למ"ד היזק שאינו ניכר לאו שמים היזק דבמזיד חייב. וכן דעת הדברי יחזקאל בס"ל ל"ז.

סיכום הדברים:

נראה דהמניח מצות חמץ לצד מצות פסח של חבריו באופן שא"א להכיר ביניהם ונאסר הכל, לדעת השערי ישר הוא פטור. ולדעת האור שמח הוא חייב. ואף שהיה מקום לחלק ולומר דהא"ש דמחייב מדין מזיק הוא רק היכא דעביד מעשה בידים כגון דשחט שחיטת ספק, אבל היכא דלא עביד מעשה כלל [ורק הניח חמץ] הוא פטור. אך מצאתי בח' הגרש"ר (סי' ה' אות ה') שכתב שאין לחלק בזה ומסתבר דלא"ש אף המניח חתיכת בשר טריפה לצד בשר כשר וא"א להבדיל ביניהם דחייב דסו"ס נעשה ספק איסור על הכל². וצ"ע לדינא.

¹ איתא בירושלמי (ר"ה פ"ג ה"ה. הובא בתל"י בכריתות י"ד ע"א) "תני בשם ר' נחמיה 'היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה'" ד"ת עניים במקומן ועשירים במקום אחר". עכ"ל.

² ואף דלא עשה מעשה בפירות חבריו אפ"ה כיון דאסר את פירות חבריו בזה שעשאוהו מדומע חשיב מזיק ממש ולא רק גרמא. ודוגמא רחוקה לזה ממש"כ מרן הסטייפלער זצ"ל בב"ק סי' מ"ה דהמזיק את חבריו ע"י כישוף חייב "ואף שלא עשה מעשה בשל חבריו רק דיבורא בעלמא הרי התוס' בב"ק דף ק' כתבו דכל היכא דדיבורו קם דינא חייב כדן אדם המזיק". עכ"ל. והכ"נ הרי עושה איסור באופן ישיר בפירותיו של חבריו. ודו"ק.

איך מותר לשרוף חמץ של גוי הרי גזל עכו"ם אסור

הנה קיי"ל דחמץ של גוי שקיבל עליו הישראל אחריות חייב לבערו. וכן פסק השו"ע סי' ת"מ סעי' א'. ונשאל "המנחת חינוך" (קומץ מנחה מצוה י"א, אות ז') איך הישראל יכול לבער ולגזול את החמץ של הגוי הא קיי"ל דגזל עכו"ם אסור, ובפרט להני שטות שהוא אסור מן התורה ואפילו ישלם אח"כ חשיב גזל. ות"ל המנ"ח דהכא אי"ז "גזילה" אלא "מזיק", ובממון של גוי ליכא "איסור מזיק", דרך במזיק ממון של ישראל איכא "איסור מזיק" דילפינן לה "מהשבת אבידה", דאם חייב להצילו מהפסד מכש"כ שלא להזיקו ולהפסידו בידים, אבל בגוי דאין צריך להשיב אבידתו ולהצילו מהפסד [דהתמעט מפר' דהשבת אבידה] ליכא איסור להזיקו. עי"ל דרך בישראל איכא איסור מזיק משום "ואהבת לרעך כמוך" ודעלך סני לחברך לא תעביד, אבל בגוי דאינו בכלל זה ליכא איסור מזיק. עכ"ד המנ"ח. וכן"כ הג"ר אלהות זצ"ל בב"ב אות נ"ה וז"ל "אבל בב"ג לא מצינו אלא דאסור לגזול, דילפינן מקרא וחשב עם קונוהו, אבל לא מצינו שאסור להזיק ממונו". עכ"ל.

מבואר במנ"ח דאיסור מזיק ילפינן לה מהשבת אבידה (וכ"כ הרש"ש בכתובות י"ח. ובקה"י) ומשו"ה בגוי ליכא איסור מזיק. אך יל"ע לרבינו יונה (ריש אבות) והפנ"י (שלהי הכונס) דאיסור מזיק הוא מלתא "דגזילה"³, אכתי תיקשי קצת איך הישראל יכול לשרוף למ"ד גזל עכו"ם אסור. ולפ"ר נראה דכל האיסור לגזול את הגוי הוא רק בגזילה ממש, אבל מזיק דאינו אלא ענף מאיסור גזילה, אולי מותר בגוי.

נמצא דאיכא נפק"מ רבתי בלפחות לאיסור מזיק, לענין איסור מזיק בממון של גוי, דאי ילפינן לה מהשבת אבידה ליכא איסור דהרי נתמעט מפר' השבת אבידה, וכן ל"ש טעמא דואהבת לרעך כמוך בגוי דלאו רעך הוא. אבל אי ילפינן לה מלא תגזול יש לדון דאסור להזיק ממונו של גוי דקיי"ל גזל עכו"ם אסור.

סתירה בדברי מרן החזו"א זצ"ל בענין זה

הנה החזו"א (ק"ה, ה) כתב ביסוד הדין דשורף חמצו של גוי, וז"ל "ומיהו אם אי אפשר לו להחזיר [החמץ לגוי] רשאי לשרוף על מנת לשלם לנכרי, וממון נכרי מופקר לישראל בזמן שהוא נכשל בהן לעבור עבירה, אלא דחייב לשלם נכרי". עכ"ל. ולכא' כוונת החזו"א לבאר הטעם דליכא איסור מזיק [ואיסור גזילה] משום דממון נכרי נעשה "הפקר" היכא דהוי עבירה לישראל. אולם בחזו"א סי' קכ"ד (עמ' ר"א מדפח"ס ד"ה מג"א) כתב "ומיהו בפקדון של נכרי שביד ישראל אפשר דאפילו לר"י א"צ לשורפו דהא קיי"ל גזל עכו"ם אסור מה"ת אם לא שמתרצה הנכרי למוכרו חייב לשחזר את הנכרי בממונו שירשהו לשורפו". וצ"ע.

* * * * *

ג. עוד בענין איסור מזיק. ובענין חצי שיעור במצוות.

אם איכא "איסור מזיק" בדבר שהוא פחות משווה פרוטה

הנה ידוע נידון האחרונים בא' שיש לו רק חצי כזית מצה בליל הסדר, אם מחויב לאכול חצי כזית. דעת המשנה למלך (בהלכות חמץ ומצה פ"א ה"ז) שכל האוכל פחות משיעור כזית לא עשה ולא כלום. אולם השאג"א והחת"ס והמהרי"א אלגזי כתבו דאיכא מצוה אף בחצי כזית. וכ"פ ה"ברכי יוסף" (סי' תפ"ב ס"ק ד') שאף באכילה הפחותה משיעור כזית מקיימים מצות מצה. וטעמו דקיי"ל כר' יוחנן שחצי שיעור אסור מן התורה משום שגם לאכילת פחות משיעור כזית יש חשיבות, כך גם במצוה יש קיום מצוה בחצי שיעור אלא שאין מקיים המצוה בשלמות כל זמן שלא אוכל שיעור כזית. [ובשורש הפלוגתא בזה עיין הערה⁴].

ובחקרי לב (יור"ד ח"ב סי' ט"ו) האריך בראיות לנידון זה, וא' מראיותיו הוא מתוס' בב"מ דף כ"ז ע"א (ד"ה פרט) דנתקשו אמאי בעינן קרא ד'אשר תאבד' למעט שאין חיוב השבה באבידה בפחות משו"פ, הרי אפי' בגזלה וגנבה אינו חייב בפמשו"פ, ומיהיכ' תיתי שיהא חיוב השבה באבידה פמשו"פ דבעי קרא לפטור מלהשיב. עיי"ש בתוס'. ולכאורה אם נימא שיש קיום מצוה גם בחצי שיעור, מאי קשיא להו לתוספות למאי איצטריך קרא למעט דמשו"פ מהשבה, נימא דאיצטריך לאשמועינן שאין חיוב השבה מדין חצי שיעור? ומזה הוכיח ה"חקרי לב" שאין קיום מצוה בחצי שיעור וכדעת המשנה למלך.

ויש לדון בראיתו, דשמא שאני מצוות השבת אבידה דחיבו מדין הצלת ממון חבירו, ולהכי בפחות משווה פרוטה דאדם לא חייס עליה ואינו חשיב אצלו ממון ליכא חיוב הצלה והשבה.

ודבר זה למדתי מהמנ"ח מצוה ק"ל. דהביא מש"כ המגיד משנה דאיכא איסור גזילה גם בחצי פרוטה מדין חצי שיעור אסור מה"ת. ולכא' צ"ב א"כ אמאי מבואר בגמ' וברמב"ם דליכא מצוות עשה דוהשיב על חצי פרוטה. ובתחילה כתב המנ"ח לבאר דס"ל למ"מ דאין דין חצי שיעור במצוות עשה. וכן ס"ל למנ"ח גופא במצווה קל"ד. אך המנ"ח דחה זאת דשאני פחות משווה פרוטה דאיכא טעמא דמחילה כמש"כ רש"י בסנהדרין ב"ז ועירובין ס"ב. וכ"כ בספר החינוך מצוה קל "כמה תהיה הגזילה שיתחייב הגזול להשיבה, כל גזילה השווה פרוטה, אבל פחות מכאן, אף על פי שעבר על איסור תורה אינה תורת השבון, לפי שישאל בני אברהם יצחק ויעקב נדיבים בני נדיבים הם, וידוע הדבר שכל שהוא פחות משווה פרוטה אפילו עני בישראל מכיון שנגזל ממנו מוחל אותו ואין חפצו אחריו כלל". [עיין בזה במנחת אפרים גזילה סי' א'].

³ ויש קצת להמתיק הדברים לפי מש"כ בחי' רבינו חיים הלוי פ"ט מגזול"א דחייב גנב הוי מפרשת אדם המזיק, וז"ל "דגם בגנבה וגזילה אית בהו דין נזיקין" עיי"ש. ועיין בברכ"ש סי' ל"ג סק"ב "דהתורה עשאתו גנב לדין מזיק על החפץ והוא אחד מכ"ד אבות נזיקין ונלמד מקרא דישלם". [ועיין בהכחמת שלמה להג"ר שלמה קלוגר זצ"ל חו"מ סי' שצ"ו, א' דצייד דגזול ע"מ לאבד חיובו מדין מזיק].

⁴ ויש לבאר דשורש הפלוגתא בזה תליא במה דחקרו האחרונים מהו הכוונה במה דאמרו חצי שיעור אסור מן התורה משום דהוי לאצטרופי, דיש לפרשו בב' אופנים, או דאסור משום דהיישגין שמא יאכל עוד חצי שיעור בתוך כדי אכילת פרס ויצטרף למלקות, [ולפי זה כתב הצ"ח (פסחים מ"ד, א') דאם אוכל חצי שיעור חמץ ברגע האחרונה של פסח, לא שייך לאסור משום חזי לאיצטרופי, ומשום הכי בעי הרמב"ם (פ"א מהל' חמץ ה"ז) בחמץ קרא בפני עצמו לאסור חצי שיעור], או הפירוש חזי לאצטרופי כיון דאילו היה אוכל עוד חצי שיעור הוי חייב אם כן הזינן דחצי שיעור לאו היתר הוא דאם לא כן איך יצטרפו ב' היתרים להיות אסור, דלפירוש הראשון לא שייך חזי לאצטרופי במצוה, דבשלמא באיסור אסרינן ליה לאכול חצי שיעור דדילמא בתוך כדי אכילת פרס יאכל עוד חצי שיעור, אבל במצוה אי אפשר להחייבו לאכול חצי שיעור משום דשמא יודמן לו עוד חצי שיעור, דהרי אם יודמן לו יוכל אז לאכול גם חצי שיעור ולמה יתחייב משום זה לאכול עתה חצי שיעור, אבל לפי הפירוש הב' דהוא הוכחה דחל עליו שם איסור, זה שייך גם במצוה, דמהאי טעמא גופא דחל על חצי שיעור איסור שם איסור, ה"נ חל על חצי שיעור מצוה שם מקצת מצוה.

איסור מזיק בהיזק שהוא פחות משוה פרוטה

והנה התעוררתי לדון אם איכא "איסור מזיק" בהיזק פחות משוה פרוטה. ואין להוכיח דליכא "איסור מזיק" מהא דליכא חיוב תשלומין, דאין זה תליא הא בהא, וכדמוכח מכל גרמא דנויקין דאיכא איסור כמבואר בב"ב כ"ב ע"ב וט"ז מ"מ ליכא חיוב תשלומין].

ולכא' תליא ביסוד איסור מזיק, דאי מזיק הוי ענף מאיסור גזילה [כמש"כ הרבינו יונה] א"כ כמו דאיכא איסור גזילה בפחות משוה פרוטה [או מדין חצי שיעור או מטעם דאיכא צערא עיין סנהדרין נ"ז], ה"ה דאיכא "איסור מזיק" בפחות משוה פרוטה, וכן מסתבר אי ילפינן מ"ואהבת לרעך כמוך" דעלך סני לחברך לא תעביד [כמש"כ היד רמ"ה] דאיכא איסור להזיק אף בפחות משוה פרוטה. אך אי ילפינן לה "מהשבת אבידה" [כמש"כ הרש"ש, החלקת יואב, והקה"י] לכא' כמו דליכא מצוות השבת אבידה בפחות משוה פרוטה [ואף מדין חצי שיעור ליכא] ה"ה דליכא איסור מזיק בפחות משוה פרוטה. וצ"ע.

* * * * *

ד. עוד בענין השבת אבידה לגוי.

השבת אבידה לחמץ שנמכר לגוי

ואגב דאתינא להא דאבידת עכו"ם מותרת, ואין מצוות השבת אבידה לגוי [דאבידת אחיך ולא אבידת גוי], אימא בה מילתא: דהנה יש להסתפק במוצא בפסח חמץ שנמכר לגוי, אם יש בזה מצווה דהשבת אבידה [להחזיר למקום שנמכר לגוי]. ומצאתי ב"משפט האבידה" (סי' רס"ז בירור הלכה סק"א) שכתב בפשיטות דאין בזה מצוות השבת אבידה, כיון דהחמץ שייך לגוי, ואבידת גוי מותרת. וז"ל "ובמכר חמצו לעכו"ם נראה פשוט דא"צ להגביהו ולהשיבו דהוי כאבידת עכו"ם". ולכא' יש לדון בזה דאף דעצם החפץ שייך לגוי, אבל הרי ע"י ההשבה לגוי מציל את הישראל מהפסד [דהרי אם החמץ יאבד הגוי לא ישלם על כך לאחר הפסח], ושמא היכא דההשבה מסובבת הצלה לישראל מהפסד איכא בזה מצוות השבת אבידה.

מציאה גדולה בדברי הגרעק"א בזה

ובאמת שכע"ז דן הגרעק"א בב"מ דף כ"ב ע"ב וז"ל "אבידת אחיך ולא אבידת גוי. יש לדון ראובן שהיה שומר של נכרי וקבל עליו [הישראל] אחריות שמירה, ונאבד ממנו חפץ, היה נלענ"ד שיש על המוצא חיוב השבה. אף דגוף החפץ של נכרי. מ"מ הוא מציל הישראל מן הפסד שלא יצטרך לשלם. לא מבעיא לר"ש דאמר דבר הגורם לממון כממון דמי הוי החפץ ממון הישראל. אלא אפי' לרבנן היינו שאין זה החפץ של השומר. אבל מ"מ הוא מציל הנכסים של ראובן שלא יתחייבו לשלם. כך היה נלענ"ד בסברא בפשיטות גמור. אמנם חבירי ידידי הרב מו"ה ישראל נ"י מפקפק בדבר דמ"מ י"ל לרבנן דר"ש הך חפץ לא מקרי אבידת אחיך. וצ"ע לדינא". מבואר בדברי הרב מו"ה ישראל שאין מצוות השבת אבידה היכא דאין על גוף החפץ מצוות השבת אבידה, אף שע"ז ינצל הישראל מהפסד.

בקושיית השערי אורה

שהר"ר ישראל שהובא בהגרעק"א א סותר עצמו

השערי אורה (ח"ב פר' כי תצא) הקשה דהגר"ר ישראל שבהגרעק"א הנ"ל סותר עצמו. דהגרעק"א בב"מ דף ל' הביא בשמו לתנין קושיית הראשונים בהא דאיתא בגמ' שם דהטעם דאסור לכהן להיכנס לבית הקברות כדי להשיב אבידה דאין עשה דהשבת אבידה דוחה ל"ת ועשה. והקשו דאף אם טומאה הוא רק ל"ת גרידא אינו יכול ליטמא דהרי בשעה שנטמא לא מקיים את העשה דהשבת אבידה עד שיחזיר לבעלים ואי"ז בעידנא. וכתב הגרעק"א וז"ל "ושמעתי אומרים בשם ידידי מחו' הרב המאורה"ג מו"ה ישראל קאליש ליישב דמייירי בנאבד החפץ מיד שואל, והמשאיל בעל החפץ מצא חפץ זה בבית הקברות דמיד שהגביהו נפטר השואל מתשלומים והוי השבה, ודפח"ח".

וצ"ע דהרי נתבאר בדברי ר' ישראל הנ"ל (בדף כ"ב ע"ב) דס"ל דלענין השבת אבידה מסתכלים אנו על עצם החפץ, ורק עצם החפץ שנאבד מקרי אבידה, ואין חיוב להשיב כדי שלא יגרם נזקע"י אובדן החפץ שזהו לא בכלל אבידה דקרא, והאיך כתב כאן שיש למשאיל חיוב השבת אבידה כלפי השואל, הרי לגבי עצם החפץ אין מצוות השבת אבידה דהרי החפץ שייך למוצא ואין כאן כלל השבת אבידה, ומה לי שע"י אבדן החפץ יפסיד השואל ונתחייב לשלם עבור זה ממון, הרי אי"ז אבידה דקרא ואין ע"ז כלל מ"ע להשב תשיבם. וצ"ע. [עיי"ש בשערי אורה שכתב דאין לחלק דר' ישראל בדף כ"ב אירי בשומר, ובדף ל' אירי בשואל ושואל חשיב דאית ליה קנינים בחפץ למשך זמן שאילתו וממילא י"ל דיש חיוב השבה לשואל. עיי"ש].

* * * * *

ו. וההעבר. בק' הנמוק"י איך מדליקין נרות שבת למ"ד אשו משום חציו.

מנהג הגר"ת מבריסק לומר כל חמירא מיד שזרק לאש

בהגדת "טעם ודעת" להגר"מ שטרנבוך שליט"א כתב שהמנהג להקפיד לבטל את החמץ לאחר שנשרף, כדי לקיים מצות "תשבותו" בחמצו שלו כמבואר ברמ"א סימן תל"ד סעיף ב'. השמועה מספרת שהגאון ר' חיים מבריסק צ"ל שזרק את החמץ לאש ביטל מיד, ולא המתין עד שהחמץ ישרף. ואמר שכשנשרף מקיים למפרע מצות שרפה, דחל על החמץ מיד בזריקתו דין כשרוף ולכן יכול מיד לבטל. ויסוד לדבריו הוא מהנימוקי יוסף שהקשה דאי אשו משום חיציו שיהיה אסור להדליק אש מער"ש, כיון שכל משך ההדלקה בשבת נחשב מעשה שלו? ותירץ שחשיב שהכל נגמר בהדלקה מבעוד יום, ואפילו מת מיד לאחר זריקת החץ קודם ששבר כלי חברו, כבר נשתעבדו נכסיו בשעת הזריקה.

אמנם יש לחלק שאפילו שע"י חיציו חייב למפרע על המעשה שלו מ"מ מציאות ההיזק בא רק אח"כ וה"ה בחמץ אע"פ שמעשה המצוה הוא הזריקה לאש אע"כ קיום המצוה הוא רק כשמושבת בפועל, ואם הקדים וביטל סו"ס הושבת החמץ בביטול ולא קיים ההשבתה בשרפה כמצוותה. עכ"ד.

ובדברים הנ"ל יש ליישב הערה נוספת לענין מתי נחשב שנשרף בית המקדש:

ראיתי מובא בשם האור שמח קרשיה מעניינת על תירוצו של הנמוק"י, מהא דאמר ר' יוחנן בתענית דף כ"ט ע"ב "אי הואי התם הייתי קובע את צום ט' באב בעשירי מפני שרובו של היכל נשרף", ולדברי הנמוק"י דלמ"ד אשו משום חיציו כאילו נשרף כולו בשעה הראשונה, הרי לרבי יוחנן לשיטתו דאשו משום חיציו מן הדין צריך לקבוע התענית בתשיעי שהוא זמן ההדלקה.⁵

ותי' הגאון רבי צבי פסח פראנק (מקראי קדש חנוכה ופורים עמ' כז) עפ"י יסוד שכתב בדברי המנוק"י, וז"ל "אין הביאור בדברי הנמוק"י כפשוטן דכל מה שנדלק אח"כ חשיב כאילו נדלק ממש ברגע הראשון לכל דבר, והנמוק"י לא כתב כן רק לגבי האדם המבעיר עושה הנזק והמלאכה, ולענין זמן חלות החיוב קאמר שלמ"ד אשו משום חיציו כל מה שעתידי להיות מפועלתו הוי כמאן דאגמריה ברגע הראשון שהדליק, אבל באמת עצם השריפה הוא אח"כ, אבל לא שאנו מקדימים את עצם השריפה לומר שהשריפה נעשתה בתחילה, שלגבי הדבר הנשרף אין לך אלא מקומו ושעתו שנשרף והולך בפועל, ורק לענין זמן חלות החיוב אנו אומרים דהחיוב חל מקודם, משעת הפועלה המביאה לידי הנזק שעומד להיות, אבל לא להקדים מה שנעשה בזמן מאוחר. וכלן לענין אבילות על החורבן שהוא על עצם שריפת בית המקדש אין לך אלא מקומו ושעתו שהלך ונשרף בפועל, ד' יכוננוהו בכ"א". עכ"ל. וע"ע בהר צבי אור"ח ה"ב סי' קי"ז.

* * * * *

ז. עונשין מן הדין

מ"ש בור דחשיב עונשין מן הדין מאיסור "שאור" דלא חשיב עונשין מן הדין

הנה תנן בריש ביצה "ב"ש אומרים שאור בכזית [השיעור של שאור (בצק שהחמין כל כך עד שראוי לחמץ עיסה אחרת) לעבור עליו בבל יראה הוא בכזית], וחמין בככותבת [והשיעור של חמין כגודל תמרה]. ובית הלל אומרים זה וזה בכזית". ואיתא בגמ' שם (ז', ב') דטעמייהו דב"ש דמחלקין בין חמין לשאור, משום דאי נימא דאיסור שאור ואיסור חמין שיעורם שוה, "לכתוב רחמנא חמין ולא בעי שאור, ואנא אמינא [שיש ללמוד איסור שאור בק"ו מאיסור חמין כך:] ומה חמין שאין חמוצו קשה שיעורו בכזית, שאור שחמוצו קשה לא כל שכן ששיעורו בכזית. שאור דכתב רחמנא למה לי, לומר לך כי שיעורו של זה לא כשיעורו של זה".

והקשו הפנ"י והעצ"ת שם איך קאמרי ב"ש דנילף איסור שאור בק"ו מאיסור חמין הא קי"ל דאין עונשין ומזהירין מן הדין. [הפנ"י העמיד את הקרשיה לשיטת הרמב"ם דלוקין על לאו דבל יראה ובל ימצא היכא דעביד מעשה].

ותי' הפנ"י "והנראה בזה דהכא לאו מטעמא דק"ו איירי אלא משום דשאור גופא בכלל חמין הוא דאטו משום דחמיצתו קשה לא הוי בכלל חמין, ומשום"ה הוצרך לומר דס"ד דשאור שאינו ראוי לאכילה לא הוי בכלל סתם חמין. וצ"ע". וכ"כ בשער המלך.

הערה על תי' הפנ"י מתוס' בב"ק דף ב'

ויש להעיר על תי' הפנ"י מתוס' בב"ק (דף ב' ע"א) שהביאו "דבמכילתא תניא כי יפתח וכי יכרה אם על הפתיחה חייב על הכרייה לא כל שכן, אלא ללמדך שאין עונשין ממון מן הדין". ולכא' מה שייך כאן הכלל דאין עונשין מן הדין הא כל כרייה הוי ג"כ פתיחה, ומה לי במה דנתכסה בכסוי דק או בכל העפר, ולכא' כל כורה בור יש לחייבו מטעם פתח. ומ"ש מתי' הפנ"י הנ"ל דלגבי איסור "שאור" לא שייך הכלל דאין עונשין מן הדין, משום דכל שאור הוא ג"כ חמין ושם חמין עלי' ויש לחייבו מטעם "חמין". א"כ ה"ה הכא נימא דכל כורה הוא בכלל פתח.

וידוע לבאר, דחלוקין כריה מפתיחה, והוי ב' מעשים נפרדים, דבפתח אינו אלא מסלק השמירה מהמזיק, ובכורה בור הוא עביד מזיק חדש שהרי קודם לא היה כאן מזיק כלל. ואי"ו אותו מעשה כלל. ודו"ק.

בקושיה העצומה של הפנ"י והשאגת אריה

מה הנפק"מ מהו השיעור של איסור חמין הא אין לוקין על בל יראה

הפנ"י (ביצה שם) הקשה ק' עצומה לשיטת תוס' הנודעת (פסחים כ"ט ע"ב) דאין לוקין על לאו דבל יראה משום דניתק לעשה דתשבייתו, וגדולה מזו כתבו תוס' דהמשהה חמין ע"מ לבערו אינו עובר עליו. א"כ קשה במה פליגי בית שמאי ובית הלל אם שאור שיעורו בכזית או בככותבת, למאי נפק"מ השיעור הא מלקות ליכא, ולענין איסור א"צ שיעור דהא קימ"ל חצי שיעור אסור מן התורה. וכן הקשו השאגת אריה סוף סי' פ"א. והמנחת חינוך מצווה ח' אות א'. ומצווה י"א אות ב'.

השאגת אריה מכח זה כתב לחדש דליכא איסור בל יראה בחצי שיעור [ולכחי בעינן למידע השיעור]. והטעם בזה: דח"ש אסור מה"ת הוא משום דחזי לאיצטרופי כמבואר ביומא ע"ד, וכל זה שייך באיסורי אכילה שאם ישלים לכשיעור בתוך כדי אכילת פרס נתברר שהתחיל מעשה האיסור מאכילה ראשונה משא"כ בבל יראה דאף אם ישלים לכשיעור ליכא איסורא כי אם מכאן ולהבא. עכ"ל. [ובבית מאיר פקפק על סברת השאג"א דבאיסור בל יראה אינו עובר למפרע].

והפנ"י ג"כ תי' על דרך השאג"א דלא שייך איסור ח"ש בבל יראה, וטעמו דרך באיסורי אכילה דאיכא הנאת גרונו אסור ח"ש. ולדבריו בכל האיסורים שאינם איסורי אכילה ליכא איסור ח"ש. (וידוע בזה מרש"י בשבת ע"ג ע"א לענין ח"ש במלאכות שבת. עיי"ש במהרצ"ח). אך לדעת השאג"א הוא סברא פרטית לענין בל יראה. עיי"ש.

⁵ לא מצאתי ק' זו באור שמח, אלא שבהלכ' תענית כתב "והנה נראה לומר עוד דעת ר' יוחנן שהבית נשרף בעשירי, משום דבאמת אמרו בע"ז דף ג"ב ע"ב דעל כלי שרת באו פריצים וחללוהו, וכן הכא נמי כיון שנשרף הבית נפקע קדושתו, ותו היה נשרף בית של חול, משום דבאו פריצים וחללוהו, אבל ר' יוחנן סבר דקדושת הבית קיים אף בחורבנו, וכרבינו דהמקריב בזמן הזה חייב, בזבחים ק"ז ע"ב, א"כ עיקרו נשרף בעשירי. ודו"ק". עכ"ל.

ת. מדקתני אבות מכלל דאיכא תולדות. גבי שבת תנן וכו' ל"ש אב. ול"ש תולדה.

אם לגבי שבת אב יותר חמור מתולדה

ובענין איש ואשה מי קודם לענין כזית מצה

הנה מבואר למסקנת הגמ' דליכא נפק"מ בין אב לתולדה. אולם באחרונים מצינו בזה ב' נפק"מ:

א. נפק"מ דלא אמרינן "מתוך" מתולדה לאב. וכן אם איכא מלאכת "בונה" ביו"ט.

הנה יש לדון אם איכא מה"ת איסור מלאכת "בונה" ביו"ט. ומצינו שנחלקו בזה תוס' בשבת צ"ה ע"א והרמב"ם.

שיטת תוס' שמה"ת מותר לבנות ביו"ט מדין "מתוך", דהיינו מתוך שהותר "לגבן" ביו"ט משום מלאכת אוכל נפש [אף דבעיית גבינה איכא בזה משום בונה. רש"י פסחים ס"ה. ורמב"ם]. כך הותר מלאכת בונה גם שלא לצורך אוכל נפש. [ומה שאסור לבנות ביו"ט הוא מדרבנן משום עובדין דחול]. **אולם הרמב"ם** (פ"א מהלכות יו"ט) כתב להדיא שהבונה ביו"ט לוקה. והגאון רבי יצחק אלחנן זצ"ל בשו"ת באר יצחק אור"ח סי' י"ג התיר עפ"י דברי התוס' הנ"ל למי שנפלה סוכתו ביו"ט לומר לגוי לתקנה, והובאו דבריו להלכה במשנ"ב סי' תרל"ז סוף סק"א ובשעה"צ סק"ד.

והנה האחרונים הקשו על שיטת הרמב"ם הנ"ל שאיכא איסור מה"ת לבנות ביו"ט, הרי הרמב"ם פוסק שמתור "לגבן" ביו"ט א"כ נימא "מתוך" שהותר בונה לצורך אוכל נפש הותר גם שאינו לצורך אוכל נפש וכמש"כ הרמב"ם (שם) שכל המלאכות שהותרו לצורך אוכל נפש הותרו אף כשאינו לצורך אוכל נפש.

והירוצו האחרונים [חת"ס ביצה י"ב, ובאגלי טל טוהן ט"ו] ד"ל שלא אמרינן "מתוך" מתולדה על אב דהיינו דזה שהותר התולדה לצורך אוכל נפש לא הותר האב כשאינו לצורך אוכל נפש, ומגבן שהותר אינו אלא תולדה כמבואר ברמב"ם פ"י משבת ה"ג. וכ"כ לתרץ הבאר יצחק שם. **והביאור בזה** כתב הג"ר יצחק אלחנן שם "דהיכא דלא מצינו רק דהתולדה הותרה לא אמרינן בזה מתוך שהותרה התולדה לצורך ה"ה הותר האב שלא לצורך, משום דכיון דאב חשיב יותר מן התולדה לכן לא נגרר האב בתרה, משום די"ל דדוקא דלא חשיב הותר, כדאיתא בב"ק (דף ב') דהך דהוי במשכן חשיבא קרי לי אב".

והנה צ"ע דהרי הגמ' בריש בב"ק מחפשת נפק"מ בין אב לתולדה, ולאחרונים הנ"ל תיקשי הא איכא נפק"מ רבתי לענין דין "מתוך", דבאב אמרינן מתוך לתולדה, ובתולדה לא אמרינן מתוך לאב. ונפק"מ אם לוקין על מלאכת בונה ביו"ט. וצ"ע. ומצאתי שהבאר יצחק שם בסוף דבריו העיר כן וכתב "והא דלא אמרו נפ"מ בזה בין האב לתולדה בריש בב"ק, י"ל דהא מיירי התם בשבת דלא שייך בי' נפקותא זאת". [אבל לעולם לענין יו"ט איכא נפק"מ בין אב לתולדה לענין דין מתוך. ונפק"מ אם לוקין על מלאכת בונה ביו"ט].

ב. נפק"מ דעדיף לחלל שבת לחולה "בתולדה" ולא "באב"

הנה כתב הגאון מטשעבין זצ"ל בדובב מישרים חלק ג סימן פב. ה"ל "...ומדי דברי זכור אזכור שנשאלתי זה כמה שנים מח"א בחולה שמתור לחלל שבת עבורו, והמלאכה שצריכין לעשות עבורו יכולין לעשות ע"י מלאכת אב מלאכה, או ע"י תולדה, אם צריכין להדר לעשות ע"י מלאכת תולדה או דלמא אחרי ששניהן אסורים מן התורה אין הפרש. והארכתי בזה ונשכח ממני מה שכתבתי.

אולם ראייה אחת אזכור שהעירתי מתוס' יבמות דף ז' [ע"ב] ד"ה ואמר עולא שכתבו דלא גיחא שידחה ביאת כולו דכתיב בהדיא כ"ל אבל ביאה במקצת לא כתיב בהדיא עיי"ש⁶, א"כ מוכח מדברי התוס' דמאי דכתיב מפורש בתורה אין לדחות היכא דאפשר לבחור במה שאינו מפורש בתורה. ואז העירני בני הק' הגדול בתורה **מו"ה ישראל הי"ד** [חתן הג"ר מנחם זעמבא הי"ד] סתירה לדברי מש"ס שבת דף קכח ע"ב דאיתא התם אם היתה צריכה היולדת לשמן, חבירתה מביאה לה [דרך רה"ר] שמן ביד [דהוי כלאחר יד], ואם אינו סיפק ביד, מביאה בשערה [דהוי גמי כלאחר יד]. ואם אינו סיפק בשערה, מביאה לה בכלי כדרכה. ופריך: "ותיפק ליה משום סחיטה", ופרש"י- איזה ריוח יש במה שתביא אשה שמן בשערותיה ולא בכלי, נהי דליכא בזה מלאכת הוצאה אבל איכא בזה חילול שבת של מלאכת "סוחט" כשתקנח את השמן מהשערות. ולפי דברי מאי פריך, הלא הוצאה היא אב מלאכה משא"כ סחיטה היא תולדה [של מלאכת "דש"]. ויש לעיין בזה". עכ"ל הדובב מישרים.

ב' הערות בדברי הדובב מישרים

א. לכא' יש להעיר על הגאון מטשעבין זצ"ל כהנ"ל דאמאי הגמ' בריש בב"ק שמחפשת נפק"מ בין אב לתולדה לא קאמר דנפק"מ לגבי חילול שבת לחולה דמדין הקל הקל תחילה יש להעדיף תולדה על אב. וצ"ע.

ב. עוד העירו דעצם דברי ה"דובב מישרים" מחודשים הם, דמסתבר דאין הבדל בין אב לתולדה, דשניהם רק מרומזים בתורה אבל אינם מפורשים בתורה להדיא. (ויש לדון). אבל בנוגע למלאכת הוצאה יותר מסתברים דבריו שהיא חמורה יותר משום שהיא מפורשת בתורה כמבואר ברמב"ם (פ"ב מהלכות שבת ה"ח) וז"ל "הוצאה מרשות לרשות מלאכה מאבות מלאכות היא, ואעפ"י שדבר זה עם כל גופי תורה מפי משה מסיני נאמרו, הרי הוא אומר בתורה איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקודש ויכלא העם מהביא, הא למדת שההבאה מלאכה קורא אותה". עכ"ל.

והנה כסברתו של הדובב מישרים הנ"ל כתב גם בספר דברי ציון ויהודה (תלמיד הג"ר ישראל סלנטר) ח"א עמ' י"ח, שחקר בענין מי שיש לו כזית מצה אחד, ולפניו איש ואשה שעדיין לא קיימו את מצוות אכילת מצה בליל הסדר, למי עליו לתת את המצה, האם שנייהם שווים ולמי שירצה יתן, או שמא האיש קודם לאשה ויתן לאיש. ופשט ספיקו עפ"י התוס' ביבמות דף ז' הנ"ל שדבר המפורש בתורה חמור יותר. [וכן הביא גם מתוס' ביומא דף ל"ד ע"א ד"ה רבי] ולפי"ז כתב שכיון שחיובו של איש במצה הוא מפורש להדיא בתורה, הרי הוא קודם לאשה שחיובה במצה נלמד מהיקש. עכ"ד.

ולכא' בפשוטו האיש קודם לאשה בזה, ממתני' דסוף הוריות דקתני "האיש קודם לאשה". ורק בחלוקת מזון לעניים כל השנה כולה, האשה קודמת לאיש כמבואר בשו"ע (י"ד סימן רנא ס"ח), וביאר הש"ך (שם ס"ק יב) מפני שדרך האיש לחזור על הפתחים ולא האשה ולכן יש להקדימה. אולם במצות כזית מצה, לכא' האיש קודם, שהרי לא חסר להם מזון, כי אם מצה, ואם כן מאחר וקדושת האיש גדולה מאשה, כמבואר בסוף הוריות, לכן אין האשה קודמת. וצ"ע.

⁶ פירוש: מצורע אסור ליכנס לעזרה עד לאחר הבאת קורבנותיו ולכן עומד מתוך לעזרה ומכניס בהונות ידיו לתוך העזרה כדי ליטוה במתן דמים, דביאה במקצת הותרה, והוקשה לתוספות אם ביאה במקצת שמה ביאה, ואעפ"כ התירה התורה להכניס בהונות ידיו כדי שיוכל ליטוה, א"כ נתיר גם את ביאת כולו, ועל זה ת' התוס' שביאת כולו חמורה כיון שכתובה במפורש בתורה.

י. שור דרכו להזיק. כיון דאייצד אורחיה הוא.

שור שמועד לשבתות אם הוא מועד ליו"ט

והנה תנן בב"ק דף לו ע"א מועד לשבתות ואינו מועד לחול, ופרש"י את הטעם שמועד לשבתות אינו מועד ליום חול, לפי שהוא בטל ממלאכה וזחה דעתו עליו, ובתוס' (ד"ה הרי) פירשו בשם הירושלמי לפי שהשור ראה אותם במלבושים נאים אחרים, וחשובים בעיניו נכרים ואינו מכירם.

ובשטמ"ק כתב דאיכא נפק"מ רבתי בין הגי טעמים, אם מועד לשבתות הוי מועד לימים טובים, דלרש"י מועד לשבתות אינו מועד ליו"ט ולתוס' הוי מועד נמי ליו"ט, וצ"ב בכוונתו דלכא' הדברים סתומים, וביאר השואל ומשיב (מהדור"ק ח"ב סי' ס"ו) והגאון מהרש"ם (ח"ב סי' ל"ט) דס"ל לשטמ"ק כהשיטות דאין שביית בהמתו נוהג ביו"ט, וא"כ ביו"ט אין השור שובת ממלאכה, ולהכי מועד לשבתות אינו מועד ליו"ט, וכ"כ לבאר בדברי השטמ"ק הגאון מטשעבין בדובב מישרים. [ועיי"ש במהרש"ם דהק"מ רש"י במו"ק דף י"א ע"ב ד"ה פסקיה לגמליה].

[רעיון במאירי שכתב וז"ל "ופירשו גדולי הרבנים שמפני שהוא נח ממלאכתו הוא נוגח, ובתלמוד המערב אמרו מכיון דאיחמי לון לבישין מנין נקיין הוא משני דעתיה. למדנו שמועד לחול מיהא מועד לשבתות, ואיני יודע מועד לשבתות מה דינו ליום טוב אלא שנראה מלשון תלמוד המערב הואיל ועסקין במלאכת אוכל נפש שדינו לענין זה כחול ולטעם גדולי הרבנים נראה שדינם שזה". (וצ"ב בכוונתו במש"כ דעסקין באוכל נפש. אך עפ"כ מבואר בדבריו דלטעם דהשור בטל ממלאכה שווה שבת ליו"ט. דהו"ק).]

נפק"מ לבבא קמא - במנהג ללבוש פראק ביו"ט

הסתפקתי אם מועד ליו"ט הוי מועד לשבת, למנהג שביו"ט לובשים "פראק", כמבואר באו"ח סי' תקכ"ט סעי' א' דבגדי יום טוב יהיו יותר טובים משל שבת. א"כ לטעם התוס' י"ל דשמא השור נוגח רק ביו"ט דהולכים במלבושים נאים טפי משבת. [ולפי"ז אית לן עוד נפק"מ בין רש"י לתוס', דלרש"י מועד ליו"ט הוי מועד לשבת, ולתוס' מועד ליו"ט אינו מועד לשבת]. ומצאתי בס"ד שהגאון מטשעבין זצ"ל בדובב מישרים (ח"ד ליקוטי תשובות והערות חלק ב) העיר בזה. וז"ל "וצע"ק ממה דמבואר באו"ח סי' תקכ"ט סעי' א' דבגדי יום טוב יהיו יותר טובים משל שבת עיין שם, ומקורו מירושלמי פ"א דקידושין ה"ד כמובא בב"י [ד"ה ומ"ש וקטנים], וא"כ הו"ל למינקט נמי מועד ליו"ט אינו מועד לשבתות". עכ"ל.

* * * * *

יא. דף ד' ע"א. "ומועד דרכו להזיק, כיון דאייצד אורחיה הוא".

בספק אם אמר צ' פעמים "מוריד הטל"

כתב הטור (סימן קיד) המתפלל ואינו יודע אם הזכיר אם לאו קודם ל' יום חזקה מה שהוא למוד מזכיר מכאן ואילך מה שצריך מזכיר, עד ל' יום אם ספק לו אם הזכירו או לאו צריך לחזור דמסתמא לא הזכיר. וה"ה נמי ל' יום אחר הפסח מסתמא הזכיר וצריך לחזור.

והר"ם מרוטנבורק היה רגיל לומר בשמיני עצרת ברכת אתה גבור תשעים פעמים עד משיב הרוח ומוריד הגשם כנגד ל' יום שאומר אותו ג' פעמים בכל יום, ועכשיו אם היה מסופק א"צ לחזור, וראייתו מפרק כיצד הרגל (כד א) דאמר גבי שור המועד ריחק נגיחותיו חייב קירב נגיחותיו לא כ"ש ה"נ כיון דאחר ל' יום אם הוא מסופק א"צ לחזור כ"ש צ' פעמים ביום אחד. וה"ר פרץ ז"ל כתב שאין הגדון דומה לראיה דהתם טעמא משום שהוזק ליגה ואם הוזק ג' רחוקות כ"ש בג' קרובות אבל גשם שנתקן בתפלה והדבר תלוי בהרגל לשונו לא אמרינן הכי. [וידוע לתלות פלוגתא זו ביסוד דין שור המועד, אם הוא סימן דכך הוא טבעו ולא שייך לגבי תפילה. או דע"י המעודות הוא מרגיל עצמו ונעשה טבעו לנגוה, וזה שייך נמי לגבי תפילה].

מרן הגרא"מ שך זצ"ל סיפר שקיבל מכתב -שאלה באחד שיש לו ספק אם אמר בימות החמה משיב הרוח ומוריד הגשם או מוריד הטל, וגם אית ליה ספק אם אמר צ' פעמים רב להרשיע מוריד הטל [כנראה שמשופק אם אמר צ' או פחות מצ'], אם הוי בגדר "ספק ספיקא" ספק א' אם אמר צ' פעמים ואז אמר כדבעי. ספק ב' אפי' לא אמר צ' פעמים אולי אמר מוריד הטל. ואמר מרן זצ"ל דאינו נכון דאם לא אמר צ' פעמים תלינן בודאי דאמר משיב הרוח, דאם היה ספק היה אסור לו מספק לחזור על תפילתו. עכ"ד. עיין במשנה ברורה סימן קפח ס"ק טז שכתב דהמסופק אם אמר רצה בברכהמ"ז דשבת או לא "תלינן דמסתמא בודאי לא הזכיר". והוסיף בשעה צ' סקי"ב "זכודאי משוינן לה משום דהוא אזיל בתר הרגלו". ואולי זהו כוונת הרב שך זצ"ל.

* * * * *

כא. דף ט'. הידור מצווה עד שליש.

בענין הידור מצווה במצה נאה, וחלה לשבת נאה

בדין הדור מצוה במצה נאה כתב מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל ב'הערות' (פסחים דף ל"ז, א') גבי סריקין המצויירין הנ"ל, שלולי חשש חימוץ איכא בזה קיום ד"זה קלי ואנהו" התנאה לפניו במצוות, (אע"ג דמקרי "לחם עוני" דרכו של עני בפרוסה). וכ"כ ה"כל בו" בהלכות פסח שיש להקפיד לעשות את המצות עגולות ונאות להידור מצוה. וצ"ב דבפשוטו דין גוי והידור מצווה שייך רק בזמן דמקיים ממש את המצווה, והכא בשעת קיום המצווה [באכילה ובבליעה] אין המצה ניראת כלל, ולכא' ל"ש בזה ענין שתהא מהודרת ונאה.

ומטו משמיה דה"בית ישראל" מגור זצ"ל שאין כוונת הכל בו שההידור הוא במצות אכילת המצה, אלא הידור במצות הגדה וסיפור שצריך לאומרה בשעה שמצה מונחת לפניך הגלמד מקרא ד"בעבור זה", וכשהמצה שלפני המספר עגולה ונאה עם ציורים מתקיימת מצות ההגדה בהידור. דהו"ק.

אך הגרי"ש אלישיב זצ"ל כתב טעמא אחרת וז"ל "בלא החשש של חימוץ היה ראוי לעשות המצה עם סריקין משום זה קלי ואנוהו של קיום המצווה בדבר יפה כמבואר בשבת קל"ג ע"ב, וכן חלות של שבת יש לעשותו יפה מה"ט, והוי כמו טלית נאה אף שבזמניהם ל"ה זה לברש מיוחד אלא בגדו שהיה לו ד' כנפות ואף שהציצית הוא עיקר המצווה, מ"מ כל סביב המצווה בעי נוי, וכ"ה בשופר נאה דאף שהמצווה היא קול השופר ולא עצם השופר מ"מ יש בזה זה קלי ואנוהו". עכ"ל.

פרדס יצחק

להערות והארות ניתן לפנות למערכת קובץ גליונות.

בשור"ת חת"ס חזקוני סי' קצ"א, ובחי' עמ"ס פסחים דף ה', ובדרשות ח"ב עמ' ע"ר.

וז"ל המעשה רב אות קפ"ה [מהדורה חדשה ר"א-ג עיי"ש ובהערות] **"שבעת ימים תאכל מצות, כל שבעה מצות ואינו קורא לה רשות אלא לגבי לילה הראשונה וכו', והיה (הגר"א) מחבב מאוד מצות אכילת מצה כל שבעה, וביו"ט האחרון היה אוכל סעודה שלישית, אע"פ שלא היה אוכל סעודה שלישית בשאר יו"ט, מפני חביבות מצות אכילת מצה שזמנו הולך לו" עכ"ל.**

וכתב הכהן מלובלין בספר פרי צדיק [פסח אות ט"ז] "וכן בלשון תורה נקרא חג המצות וכו' ואף שחיוב רק בליל א', מ"מ כיון שנזכר בתורה שבעת ימים תאכל עליו מצות יש מצוה באכילת כל שבעה, ואשכחן (פסחים דף קי"ד) רבא הוי מהדר אחר סילקא וארוזא (בשני תבשילין) כיון דנפק מפומיה דבר כהנא, כ"ש אכילת מצה כל ז' שנזכר בתורה שבעת ימים תאכל עליו מצות, שיש בו מצוה כל שבעה, ורשות היינו לגבי חובה, ולכן נקרא כל החג חג המצות וכו' עיי"ש².

ובהעמק דבר (שמות יג, ח) נראה לכאורה מד' שיש מצוה כל ז' בסיפור יציאת מצרים וצ"ב.

וראה בספר עבד המלך שמות (י"ב כ"א) שכתב בשם דודו הרה"ג רבי אליהו מרדכי אייזנשטיין ששמע מפי הגאון רבי שמואל מסלנט שאמר על זה טעם לשבח לשיטות 'שצריך שימור לשמה כל ימי הפסח', והוא כיון דדעת הגר"א וסייעתו דמצוה מן התורה לאכול מצה כל שבעת ימי הפסח, אם כן מה שאמרה תורה ושמרתם את המצות קאי שפיר על כל המצה שאוכל כל שבעת ימי הפסח, וכשהרציתי דבר זה לפני מו"ר הגאון רבי איסר זלמן מלצר התענג מזה, ואמר שהוא כבר אמר טעם זה בעצמו ועכשיו שהוא שומע שהגאון

2 ובודרך רמז י"ל כיון דפסח הוא קדושת הדיבור וכמ"ש האריז"ל פה-סח, ממילא יש חשיבות מיוחדת **נפק מפומיה**. וראה משנה ברורה סימן ר"נ סק"ב בענין אמירת דבר זה לשבת בדיבור.

שביעי של פסח

ביאור חדש בשיטת הגר"א-ובמנהג אכילת מצה שביעי של פסח-מתי הדין על התבואה

ידועים ומפורסמים בבי מדרשא דעת הגר"א במעשה רב והובאו דבריו במשנ"ב סי' תע"ה סקמ"ה, ובמשיב דבר חזקוני (סי' ע"ז) ועוד, **שיש מצוה באכילת מצה כל שבעה** (וראה פנ"י פסחים דף כ"ח ע"ב שכתב כן בדעת ר"ש).

ולקמן הבאנו שכן משמע מדברי הרוקח [וכל דבריו דברי קבלה] וכ"כ החזקוני (שמות י"ב פסוק י"ח) ומובא

1 וכבר האריכו טובא בדברי הגר"א. וראה הליכות שלמה מועדים ב' (עמוד שמ"ג) שהגרשז"א ביאר לפי"ז דברי הגמרא בפסחים דף ל"ו עיי"ש, אולם הוכיח מדברי התוס' בראש השנה כ"ח ע"ב ד"ה ומנא שלא ס"ל כהגר"א עיי"ש.

והנה יש להסתפק לפי הגר"א האם צריך להקפיד על "לכם" באכילת מצה כל שבעה?

וראה מה שכתב (במע"ר סימן ל"א) שהאות של פסח הוא מצה והוא כשיטתו.

ולפי"ז מובן שאנחנו מכריזים בתחילת הסדר "הא לחמא עניא" ששמו של כל החג זה חג המצות [ואומרים את זה בארמית כדי שהמלאכים לא יבינו כמו שכתב האבודרהם, ולא יקנאו בנו].

ועוד יש להסתפק האם בתוספת של החג יקיימו מצוה לפי הגר"א (וראה בדברי מלכאל ה' כ"ד, ומהרש"ם בדעת תורה ובשור"ת (א כ"ט) באריכות, ובמשיב דבר (ח"ב ע"ז) ובאבני נזר (שע"ז ד).

ובשור"ת מהרש"ם שם כתב, שאם עשה ברכה בשבעת ימי הפסח על אכילת מצה אחרי ברכת המוציא, אולי הוי הפסק בין הברכה להמוציא.

ולכאורה זה דלא כמ"ש במנחת שלמה קמא (סימן כ) בענין ליל שביעי של פסח שאם עשה שהחיינו בקידוש אין זה הפסק.

אמנם לפי מה שכתבו העורכים בספר הליכות שלמה (פסח עמוד ש"מ הערה 59) מיושב שפיר, דדוקא בברכת שהחיינו שנהיה חלק מהקידוש לא הוי הפסק, וא"כ ברכת מצה הרי בוודאי הוא לא חלק מברכת המוציא, ודו"ק.

רבי שמואל אמר כן הוא שמח מאד³.

עכ"ד.

והיינו דהרמ"א הבין שכוונתו שהמנהג היה לאכול מצה ביום א', וע"ז הק' מה שהק', וראה בבגדי ישע שם מ"ש ליישב קושיית הד"מ.

אבל אולי הכוונה בכלבו, וכן אולי הבין כך הגר"א בד', דהכוונה על היום האחרון של פסח שאוכלים כזית מצה באחרונה, וכמו בסוכות שכתבו הראשונים דנפרדים מהסוכה בסוף היו"ט.

ונפלא הדבר שבהל' סוכה (סי' ע"א) ג"כ הם הם ד' הכלבו (שהביא הרמ"א) שהביא מנהג זה, שנפרדין מן הסוכה בסוף הסוכות, וא"כ דברי הכלבו לשיטתו נהירין ומאירין.

וזה הבאור למנהג הגר"א שאכל סעודה שלישית בפסח, ותמך יסודותיו בראשונים הנ"ל.

והן אמנם שהרמ"א לא הבין את הכלבו באופן זה, אבל עכ"פ זה יהיה ההסבר בשיטת הגר"א.

וצ"ל לפי"ז דמה שהביא הכלבו המנהג הזה אחרי דיני אפיקומן [שאסור לאכול שום דבר כדי שישאר טעם מצה בפיו] כי זה אותו רעיון, שגם בסוף החג יסיים במצוה של מצה וסוכות, וזה כוונתו שאוכלים כזית מצה באחרונה ביום כמו בלילה דהיינו ביום האחרון בסוף היום, כמו כזית אפיקומן שאוכלים בסוף ליל הסדר⁵.

והנה העיר בבני בנימין [מובא בליקוטי רמב"ם מהדורת פרנקל פ"ז מהלכות חמץ ומצה ה"א] שאם הרמב"ם אומר שלומדים פסח למען תזכור את יום צאתך וגו' מזכור את יום השבת לקדשו א"כ שיהיה חיוב לזכור ביציאתו של הפסח כמו בשבת? ועיי"ש מה שכתב.

וי"ל בדרך צחות שזה ענין הפרידה מהמצות ביום השביעי "ביציאתו".

זמן אכילת מצה בשביעי של פסח- או באחרון בחו"ל

ונראה לפי"ז, שיש לדקדק שגם מי שאוכל תמיד סעודה שלישית בשבת בעוד היום גדול, ולאו דווקא בסוף היום, מ"מ בשביעי של פסח אם רוצה לנהוג כהגר"א יש לו לאכול בסוף היום כשזמנו הולך לו וכמו בסוכות.

ואם חל שביעי של פסח בעש"ק [כבהאי שתא] ראה

ובפשטות, מבינים הנהגת הגר"א לאכול סעודה שלישית בשביעי של פסח, שמכיון שס"ל לגר"א שיש מצוה באכילת כל שבעה, לכן אכל סעודה שלישית כדי לקיים פעם נוספת מצוות מצה.

אמנם מל' המעשה רב אין נראה כן, וגם לכאורה נראה שלא מצינו כ"כ שדרכו של הגר"א לעשות מנהגים חדשים שאין להם מקור בש"ס או ראשונים⁴.

ונראה דמנהג הגר"א לאכול סעודה שלישית, הוא על דרך שכתבו הראשונים בסוכות, שבסוף החג הולכים אל הסוכה ונפרדים ממנה, וכמ"ש הכלבו (סימן ע"א) הלכות סוכה בשם הר"מ (והכוונה מהר"מ מרוטנבורג) "שהיה נוהג לעלות לסוכה ולהיפרד ממנה", ומובא ג"כ בדרכי משה בשם הכלבו, וכן ברמ"א בסי' תרס"ז "יש שנהגו כשהיו יוצאים מן הסוכה וכו'" (והמקור הוא כלבו) וכן הוא בתשב"ץ קטן סי' רכ"ב, שכן נהג המהר"מ מרוטנבורג.

וא"כ ה"ה במצוות מצה, שלשיטת הגר"א הרי יש מצווה בכל שבעת ימים, ממילא כשנגמר המצוה, אוכלים מצה בסוף זמן קיומה, בסוף היום, ובכך נפרדים מהמצוה, וכל' המע"ר "שזמנו הולך לו".

ובנתיבות ההלכה (ניסן תשע"א) הובא בשם הגר"ש דבילצקי זל"ה דלפי הגר"א שאוכלים ס"ש בשביעי של פסח, ראוי גם ביו"ט ראשון לאכול סעודה שלישית.

אמנם לפימ"ש אין עניין לאכול סעודה שלישית ביום הראשון, רק בסוף החג דהיינו בשביעי של פסח, וכל' המעש"ר שזמנו הולך לו.

ויתכן שזה כוונת הכלבו (סימן נ) וז"ל "וכתב ה"ר אשר (והוא ר' אשר ב"ר שאול מלוניל בס' המנהגות עמ' 41) ז"ל שמעתי שנהגו כן הקדמונים לאכול כזית מצה ב"אחרונה ביום כמו בלילה".

והביאו הרמ"א בדרכי משה בסימן תע"ז, והקשה עליו "לא ראיתי מנהג זה, וגם אין טעם לאוכלו ביום, דהא אינו בא אלא לזכר הפסח, ופסח אינו נאכל אלא בלילה"

3 וראה בשער הציון סימן תכ"ט סק"י שכתב "שלכן תיקנו קדמונינו קמחא דפסחא יותר משאר רגלים שהוא זמן חירות ויושבים מסובין, וכל אחד הוא וביתו ברוב שמחה אין זה כבוד לה' וכו', וע"כ נותנים לו קמח על כל ימי הפסח שיוכל גם הוא לספר יציאת מצרים בשמחה".

4 ושמענו שאכן רבנו מרן החזון איש התפלא על הגר"א שיחדש מנהג זה בלי מקור.

5 ושו"ר באורחות רבנו (ח"ב עמוד צ) מ"ש כעין זה עיי"ש.

בהליכות שלמה (מועדים ב' עמוד שמ"ג) שמרן הגרשז"א לא נהג לאכול סעודה זו, כשחל שביעי של פסח ביום ו' עש"ק.

ולד' שכוונת הגר"א לאכול בסוף היום, וזה הפרידה מן המצה וכמו בסוכות וכמ"ש, ממילא מובן היטיב שביום עש"ק א"א לאכול בסוף היום, ודו"ק.

מעלת אכילת המצה כל שבעת ימים מעלתה - אכילת מצה בזמן תוספת

ויש להעיר (ראה הליכות שלמה פ"י ציון 75 באריכות) שלכאורה לדעת המג"א בסי' תצ"א סק"א (ועיין בגר"ז שם ס"ג ובמשנ"ב שם סק"א) שבמוצאי החג בזמן התוספת אין איסור חמץ⁷, אין ענין לאכול אז מצה, ולכן הנוהג לאכול סעודה שלישית וכמנהג הגר"א צריך לדקדק לאכול בסוף היום, אבל אין ענין ומצוה לאכול בלילה במוצאי החג בזמן התוספת.

ויציין שלשון המג"א שם הוא "דבמוצאי יו"ט הוי כחול לכל מילי" עיי"ש ויהיה קצת ראייה מלשונו, דאף שלכאורה הרי עדיין אסור במלאכה, מ"מ צ"ל שזה מדין איסור מלאכה לפני הבדלה, ולא משום קדושת השבת⁸ [וכידוע מהגרי"ז בפכ"ט מהלכות שבת הל"ה מה שכתב בעי"ז].

והנה ידועים דברי הרמב"ן בפרשת ראה עה"פ וביום השביעי עצרת "עצרת הוא ויהיה במשמע להיות נעצר על אכילת המצות בלבד, כימים אשר לפניו".

והחת"ס נתקשה בדבריו דמשמע כאילו שאכילת המצה ביום השביעי טפל לימים שלפניו.

ולכאורה היה אפ"ל לו"ד הק' דאדרבה הכוונה שיש ענין

6 וראה באורחות רבנו (שם) ובשביעי שחל בערב שבת אכל הקהלות יעקב זללה"ה, בסעודת הבוקר "יותר מצות מהרגיל" לקיים מנהג הגר"א.

7 והגאון רבי אלעזר משה בשו"ת אוהל משה (סימן קל"ז אות ב) אמר בזה דיוק נפלא מאוד, דבפרשת בא (פרק י"ב פסוק ט"ו) כתוב כי כל אוכל חמץ ונכרתה וגו' מיום הראשון עד יום השביעי, ובפסוק ט"ז באיסור מלאכה כתוב וביום הראשון מקרא קודש וביום השביעי מקרא קודש, וביאר רא"מ דכשמדובר על איסור חמץ כתוב חסר כי אין בתוספת איסור חמץ וכדברי המג"א הנ"ל, ורק באיסור מלאכה שם יש תוספת.

8 ולכאורה יל"ע על המג"א הרי החמץ הוא מוקצה כמבואר בסימן תמ"ו סעיף א', וא"כ צריך הבדלה להיתירו ממוקצה, וי"ל.

מיוחד של אכילת מצה ביום השביעי, וזה עוצר ואוסף את כל הקדושה של אכילת המצה של שבעת הימים.

ובעדת יעקב פסח (עמוד שכ"א) כתב בדרך רעיון דאולי על סעודה זו של נעילת החג, אפשר לומר דקאי דברי הגמרא (סוכה מה ע"ב) "כל העושה איסור לחג באכילה ושתיה מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבנות" ופרש"י "איסור לחג, אגודה לחג, באכילה ושתיה שקורה לחג עונג במאכל ובמשתה, ויש אומרים יום שלאחר החג" והובא בדרכי משה סימן תכ"ט.

והנה לפירוש הראשון צ"ב מאי צריך למידרש מהאי קרא, הא ממילא יו"ט מחוייב במאכל ובמשתה בגלל שמחת החג, וגם מה השייכות לבנה מזבח וכו'?

ואולי י"ל דקאי על סעודה של נעילת החג, והכוונה להמשיך את שמחת החג וברכת חול המועד לכל השנה, וזהו הדמיון לבנה מזבח, דבנין המזבח עצמו מצוה היא, ונכלל במ"ע של ועשו לי מקדש, אמנם התכלית היא הקרבנות שמקריבין עליו, וכמו"כ בחינת איסור לחג היא מצוה מצד שמחת היו"ט בעצמה בפנ"ע, וגם מצד הרושם הנשאר על להבא, וזהו עומק הבקשה והנחילנו ה' בשמחה ובששון מועדי קדשך, וישמחו בך ישראל מקדשי שמך, דע"י שמחת המועד נגיע ל"וישמחו בך".

זמן אכילת המצה לדעת הגר"א

ולכאורה נראה פשוט שהגר"א בחו"ל היה אוכל ביו"ט האחרון (בשמיני) דאז נפרד מן המצה.

ובמגן אברהם סימן תקכ"ט כתב דאין לאכול ביו"ט הראשון אחרי המנחה בגלל יו"ט שני, ובביאור הלכה שם ד"ה בערב יום טוב תמה ע"ז מאוד, ובמאמר שבועות כתבנו שלכאורה נראה שגם דעת הגר"א כסברת הביאור הלכה ואין איסור עיי"ש.

ומ"ש המשנ"ב (סימן תע"א ס"ק ט"ז) שיש למעט באכילת מצה ביו"ט הראשון של פסח משום יו"ט שני, לכאורה צ"ל שאין כוונתו מדין האיסור של ערב יו"ט שני, דזה תמוה לפי הבנת המשנה ברורה בסימן תקכ"ט, רק כוונתו משום אכילת המצה שצריך לאוכלה בתיאבון, וראה אגרות משה (ח"ג סימן ס"ח) שביאר כן, אמנם הלשון במשנה ברורה עדיין צ"ב.

ומ"מ נראה פשוט שהאכילת מצה האחרונה שזה הפרידה מן המצה היה ביו"ט האחרון.

והורה הגרשז"א [ראה יו"ט שני כהלכתו פ"ח סעיף כ"א] דאם אוכלים בני אר"י ובני חו"ל ביחד באחרון

הגרשז"א¹¹.

והעירו ע"ז שמה שכתב הגרשז"א שבטיבול מועט אין לחשוש לאתי טעם רשות ומבטל טעם מצוה, לכאורה זה תלוי במה שתי' הראשונים בפסחים (דף קיד ע"א) בהא דמטביל מרור בחרוסת ולמה לא נימא דאתי טעם חרוסת דרשות ויבטל טעם מצה, והר"ן תי' שבטיבול מועט לא חיישינן, אבל התוס' בפסחים שם תי' באו"א [וע"ש במרש"א] ולכאורה לדבריו גם נצטרך להחמיר לא לאכול מצה אפי' בטיבול מועט, אמנם עיין שם בהג' מהר"ב מרנשבורג שפי' בדעת התוס' כהר"ן, וא"כ לכו"ע אין צריך לחשוש בטיבול מועט.

אמנם יש להעיר דבלא"ה לשיטת הראשונים שבזמן הבית היו מטבילים את הכורך בחרוסת (עיין בשו"ע ורמ"א סי' תעה' סעיף א') והרי מצה ומרור היו מדאורייתא ולא חרוסת, וא"כ מוכח דבטיבול לא מבטל מצה וק"ל.

אמירת יעלה ויבוא בסעודת שביעי של פסח שנמשכה לתוך הלילה

והנה מי שהמשיך סעודה שלישית של שביעי של פסח לתוך הלילה הורה מרן הגרשז"א [ראה בכ"ז בהליכות שלמה מועדים ב' עמוד שד"מ] שיכול להזכיר ב"יעלה ויבוא" יום חג המצות הזה, ואף שמותר לו לאכול אז חמץ ראה מגן אברהם סימן תצ"א סק"א (וראה שם בגר"ז שם ס"ג) ולפי"ז היה לכאורה מקום לומר שלא יזכיר חג המצות הזה, מ"מ כמו שנקרא בשם חג הפסח כך גם נקרא בשם חג המצות ולכן שפיר מזכירי¹² גם חג המצות הזה¹³.

אמנם אם משהחשיך אכל 'חמץ' בסעודה זו, מתבאר במשנה ברורה סימן תצ"א סק"א שאינו יכול לומר יעלה ויבוא דתרת' דסתרי הוא עיי"ש.

אולם העיר הגרשז"א שלכאורה צ"ע דבריו, דאליבא

מצה כדעת הגר"א צריך מצות שנאפו לשמה עיי"ש [וכידוע דעת החזון איש, וכן באדרת שמואל מהגאון רבי שמואל מסלנט ודעימיה בזה, שבמצות מכונה חסר בלשמה].

11 וראה בהליכות שם בהערה 75 שכתבו שלכאורה גם צריך לאוכלה תוך כדי אכילת פרס.

12 וכן נהג הגרשז"א בעצמו לומר בברכת המזון "חג המצות" בסעודה זו אף שכבר חשיכה.

13 אמנם נראה פשוט שמי שהיה חייב לאכול חמץ בפסח מפני פיקו"ל ובשעת מלחמה וכדו', יכול גם לומר לפי"ז "יום חג המצות הזה". וראה שלמת חיים סימן פ"ב.

של פסח מצטרפין לזימון בין בארץ ישראל ובין בחוץ לארץ, דאע"פ שבני חו"ל מזכירין יעלה ויבוא וסעודתם סעודת יו"ט, ולבני אר"י הוי סעודת חול כיון שעיקר המחייב של ברכת המזון היא השביעה ולא היו"ט, ואין התוספת קדושה משנה את עיקר החיוב והנוסח בברכת המזון כולם בחובה אחת הם.

והיינו אף דלשיטת הגרשז"א (פ"ג סעיף י"ז) שבתפילה בציבור אין מצטרפין בני חו"ל ובני ארץ ישראל עיי"ש שאני הכא בברכת המזון. והחילוק פשוט.

תיבול המצה בסעודה זו

ובהליכות שלמה (פ"י סי"ז) הובא ממרן הגרשז"א שהנוהג לאכול סעודה שלישית ביום שביעי של פסח, **טוב לאכול עכ"פ כזית מצה בלא תערובת מאכלים אחרים**, דהרי לגבי אכילת מצה קיי"ל שאם אכלו עם מאכלי רשות אתי טעם רשות ומבטל טעם מצה, ולכן נראה דלכאורה גם לדעת הגר"א ה"ה בכל שבעת הימים, אם אוכל מצה עם טעם דגים או בשר (שאינם טיבול מועט אלא תוספת ממש) הפסיד המצוה. ואף דיש לחלק דדוקא במצוה חיובית אמרינן כן ולא באכילת מצה כל שבעה שאינה מצוה חיובית⁹, יותר מסתבר דאין לחלק בכך, ואף דבכל הפסח לא שמענו להקפיד בכך, מ"מ **בסעודה זו שכל ענינה בכך טוב להדר בכך**¹⁰, עכ"ד

9 ויצויין שהגרא"ל דן באילת השחר על פרק ע"פ דאולי צריך כוונה לקיום המצוה, אם רוצה לקיים מצות אכילת מצה כל שבעה, לדעת הגר"א אם נימא דבמצווה קיומית צריך כוונה עיי"ש.

ואף דהרי בחלבים ועריות חייב במתעסק שכן נהנה?

אבל י"ל דהרי כתב השו"ע דאם סבר שהוא חול לא יצא, וממילא אם אינו יודע שזה מצוה כל ז' לא יצא.

ובספר כאיל תערוג (מועדים עמ' צז) נו"נ הגרא"ל דהרי המצוה היא באכילת כזית, וא"כ הרוצה לקיים מצות אכילת מצה כל ז' צריך להקפיד לאכול כזיתים שלמים ממצה שמורה בתוך כדי זמן שיעור אכילה, ובאמת צריך שימת לב לזה בשביל ברכת המזון שהרי צריך לאכול כזית בכדי אכ"פ, דאל"כ הרי הוא כאוכל מאכלים אחרים ואינו מקיים מצוה, אמנם אולי יש מצוה בחצי שיעור עיין משנה למלך הל' חמץ ומצה (פ"א ה"ז) וממילא קיים מצוה גם באכילת חצי כזית, ואולי במצוה קיומית כגון זו אין מצוה בחצי שיעור.

10 ורבים נוהגים להחמיר בסעודה זו של הפרידה לאכול מצות יותר מהודרות, כגון אלה שאינם אוכלים כל הפסח מצות יד מ"מ בסעודה זו [לחביבות המצוה והפרידה] מהדרים לאכול מצות יד שאין בהם שום חשש של שלא לשמה וכדו', וכידוע מה שכתב המשיב דבר בחיור"ד סימן ע"ז **שלקיים מצות**

הידור נשים במצה כל שבעה-כוונה באכילת מצה כל שבעה

והנה יש לדון האם יש ענין לנשים באכילת מצה כל שבעה להגר"א ודעימיה, וממילא האם יש להם ענין לאכול ס"ש בשביעי של פסח, עיין במילואים לספר מעשה רב [מהדורא חדשה] שהביא שהסתפקו האם המצוה היא הרחבה של 'בערב תאכלו מצות' וא"כ גם נשים מקיימות מצוה זו, או דנימא שזו מצוה בפני עצמו וא"כ נשים לא שייכים לזה (ואולי רק כמ"ע שהז"ג, ויש לחלק דגם זה אין להם בכה"ג).

והעירו דמרש"י בעירובין (דף כ"ז ע"א) משמע שיש להם מצוה בשאר ימים, דהגמ' שם אומרת שנשים פטורות ממ"ע שהז"ג אבל במצה חייבות. ופרש"י ז"ל לילה ראשונה מצוה היא בערב תאכלו מצות ושאר כל הימים אם רצה להסתפק בבשר בלי לחם אין חובה עליו לאכול עכ"ל.

ומשמע מדברי רש"י דיש מצוה בשאר ימים, דאל"כ מה צריך רש"י להזכיר מה עושים בשאר ימים ודו"ק.

וראה בחלקת יואב בהגה' לח"א (סימן כ"א) מ"ש בזה.

ועיין לקמן שהבאנו דברי הרוקח (אות רצ"א) שכתב דהאוכל מצה כהלכתה **כל שבעה ימים** נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית.

ומשמע קצת כדברי הגר"א, וראה גליוני הש"ס פסחים (דף לח ע"א) שהביא ד' הרוקח (אות שס"ג) שכ' בתו"ד "על אכילת מצה על אכילת מרור אין עיקר אלא לילה הראשונה".

ומשמע מד' דהמצווה כל ז', רק דעיקר המצווה בלילה הראשונה, ואע"ג דדיבר גם ממרור מ"מ משום מצה הוצרך למינקט תיבת עיקר'.

ולפי ד' הרוקח (באות רצ"א) גופיה, שהבאנו לקמן שהאוכל שבעת ימים וכו' יש סייעתא לזה.

ועוד יש לדון קצת במה שכ' בשו"ע סי' תע"ה סעיף ד' "אכל מצה וסבור שהוא יום חול לא יצא" ומי שיאכל מצה, ויסבור שהוא חול המועד ומקיים מצוות אכילה כד' הגר"א ודעימיה, האם דינו כמי שהוא סובר שהוא יום חול, או כיון דהוי הרחבה של בערב תאכלו מצות, יצא ידי חובתו?

ומסתבר דיצא.

דאמת גם אם לא אכל, הרי סו"ס אין זה קשור עם עצם קדושת היום וכנ"ל, וא"כ כך לי אם אכל או ללא אכל.

ולכן יותר מסתבר שרק אם עשאו חול לענין מלאכה בהבדיל או או שאמר ברוך המבדיל¹⁴ שהוא עיקר ענין קדושת היום שוב אינו מזכיר מעין המאורע משא"כ אם עבר¹⁵ ואכל חמץ אפשר דשפיר אומר יעלה ויבוא רק לא יאמר חג המצות הזה אלא חג הפסח וצ"ע עכ"ד הגרשז"א בשש"כ פנ"ט הערה מ"ה, וראה בהליכות שלמה עמוד שמ"ה¹⁶.

ולכאורה דברי המשנה ברורה אינם ברורים, דהמשנה ברורה הביא בתחילת דבריו, דברי המגן אברהם דמי שהתחיל לאכול מבעוד יום, ועדיין לא התפלל ולא הבדיל מותר לאכול חמץ וכו', ואח"כ כותב המשנה ברורה שאם עדיין לא בירך ברכת המזון בוודאי אין לו לאכול חמץ, דהרי יצטרך לומר יעלה ויבוא וא"כ יהיה תרתי דסתרי.

ותמוה שלכאורה נראה שבא להוסיף בזה על דברי המגן אברהם, שמה שהתיר לאכול חמץ הוא דווקא בתנאי שכבר בירך ברכת המזון, וא"א לומר כן דהרי המגן אברהם מיירי בהדיא כשהוא באמצע הסעודה, ועו"ק שלפי המשנה ברורה נמצא שאין אופן שבו יוכל לאכול חמץ כי אם לא בירך אינו יכול לאכול כי יהיה תרתי דסתרי, ואם בירך הרי אינו יכול לאכול לפני הבדלה משהחשיך? [ובשלמת חיים סימן פ"ב נתחבט בזה].

אמנם במשנה ברורה 'הוצאת עוז והדר' הביאו שבמהדורא השניה של המשנה ברורה "שיצאה בחייו של המשנה ברורה" נמחקו שם התיבות "אמנם אם עדיין לא בירך ברכת המזון" וכתוב שם בנוסח אחר "ולפי דעתי היה נראה פשוט דבוודאי אין לו לאכול חמץ".

ולפי"ז המשנה ברורה בא לחלוק על המגן אברהם, שהמג"א לא חשש לתרתי דסתרי, ולכן התיר לאכול חמץ בתוך הסעודה, והמשנה ברורה מחדש שיש לחשוש תרתי דסתרי.

14 ראה משנה ברורה סימן רס"ג ס"ז בשם המגן אברהם, ובשמירת שבת כהלכתה פנ"ז הערה מ"ב בשם הגרשז"א.

15 ומש"כ הגרשז"א **אם עבר**, אולי כוונתו דלכתחילה לא יאכל משום דעת המשנה הברורה הנ"ל, ורק בדיעבד אם אכל י"ל שיזכיר את חג הפסח הזה.

16 וראה כע"ז במנחת אלעזר ח"ד סימן מ"ג.

אכילת חמץ במוצאי יום טוב

ובמעשה רב שם כתב בהמשך הדברים "ובמוצאי יום טוב היה משתדל לטעון חמץ, והיה נמנע לאכול אחר הפסח מצה שיוצאים בה ידי חובתו בפסח¹⁷, וכל זה להיכרא לעשיית המצווה שאין עושין אותה להנאה אלא מפני גזירת הבורא יתברך שמו¹⁸ עכ"ד.

ובהגהות שם הביא מה שכתב בתורה תמימה, ששמע שמועה שרבנו הגר"א הבדיל במוצאי פסח על שכר של חמץ.

אמנם מרן הגרשז"א העיר שיש לעיין אם נכונה השמועה, שהרי סו"ס יש הלכה דבמקום שיש יין אין להבדיל על שכר, ורק מטעם חביב יש שנהגו בכך במוצאי פסח וכמ"ש הרמ"א בסימן רצ"ו סעיף ב', אבל מי שאינו חביב עליו השכר כמו יין כתב הט"ז שיבדיל על היין גם במוצאי פסח¹⁹ וביותר שמלשון המעשה רב שהיה "משתדל לטעום חמץ" משמע שלא הבדיל על החמץ²⁰ עיי"ש בהליכות שלמה מועדים ב' עמוד שמ"ג ובהערות שם.

17 וזאת למודעי שגם על המצות של כל השנה שכתוב עליהן "חמץ" רובם ככולם [בזמננו] אינן חמץ ממש.

18 ויש להאריך טובא למה דווקא במצה דיקדק הגר"א בכך, ובערכנו הדל י"ל דלעיל הבאנו דברי החת"ס שו"ת חו"מ סימן קצ"ה שמצה הוא המצווה היחידה שנשארה לנו מצוות אכילה בזה"ז, וממילא הרי הבאנו שהמצווה של כל השבעה הוא הרחבה של הבערב תאכלו מצוות, ממילא הגר"א לא אכל שוב בכל ימות השנה מצה, ובוודאי היו לו עוד הרבה טעמים, ואין אתנו יודע עד מה.

19 אמנם ראה שם בהליכות שלמה שכתב הגרשז"א דחביבות השכר במוצאי פסח לרבים היא מפני השתנות מאיסור להיתר, וגם בהא גופא שמבדיל על משקה שהוא חמץ חשיב בכך חלק מההבדלה.

20 וגם יש לדון שלכאורה שכר זה רק זיעה, והוי חמץ מדרבנן לדעת רבים מן הפוסקים וכמו שהאריך במנחת ברוך סימן ס"ט-ע"ג ועוד, ולכאורה הגר"א היה משתדל לטעום חמץ גמור?

אמנם ראה שם במעשה רב אות קפ"א שאחרי הפסח אין ליקח מן השוק מה שאופין וכו' ויי"ש וכו' לא ישתה עד שיעשה מחדש.

סמיכות גאולה לתפילה בשביעי של פסח- מתי בפסח הדין על התבואה

מבואר בגמרא בברכות (דף ט ע"ב) "כל הסומך גאולה לתפלה אינו ניזוק כל היום כולו וכו', וברש"י דף ד' ע"ב (ד"ה זה הסומך) פירש "שיש להתקרב להקב"ה ע"י שמרצהו בתשבחות וקילוסין של יציאת מצרים, ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו".

וכתב הטור (סימן קי"א) "ויסמוך גאולה לתפילה שלא יפסיק ביניהם כלל וכו', ירושלמי תיכף לגאולה תפילה שנאמר יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי היינו גאולה, וסמך ליה יענך ה' ביום צרה היינו תפילה. אמר רב אמי כל שאינו סומך גאולה לתפילה למה הוא דומה לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך, יצא המלך לידע מה הוא מבקש ומצאו שהפליג אף הוא מפליג וכו'.

וכתב בבית יוסף שם שבהגהות אשר"י פ"ק דברכות (סימן י') מבואר שבשבת א"צ לסמוך גאולה לתפילה הואיל דנפקא לך מיענך ה' ביום צרה דכתיב בתריה יהיו לרצון אמרי פי, ובשבת לאו יום צרה הוא ע"כ.

ואין דבריו נראין דההוא קרא סמך בעלמא, ובלאו ההוא קרא צריך לסמוך גאולה לתפילה, ועוד דתפילת שבת במקום תפילת חול דענייה בעת צרה היא עכ"ד.

וכתב ע"ז בדרכי משה שם (ס"ק א) אבל בכל בו (הלכות שבת סימן ל"ה) כתב כדברי האור זרוע וכן משמע במהרי"ל הלכות יום טוב (הלכות ראש השנה) וכתב שם וביום טוב צריך למיסמך לכו"ע. ונראה הטעם הואיל ואותו היום של יום טוב בשאר פעמים הוא יום צרה, סומכין אף ביום טוב לאפוקי שבת שלעולם אינו יום צרה, ולענין מעשה נ"ל דבוודאי להפסיק לדברים בטלים או כדומה לזה אסור כדברי הבית יוסף, אבל בדברים הצריכים יש לסמוך אדברי אור זרוע.

וברמ"א בסימן הנ"ל כתב "יש אומרים הא דצריך למיסמך גאולה לתפלה היינו דווקא ביום חול או ביום טוב אבל בשבת אינו צריך [פירוש²¹ דטעמא דבעינן למיסמך גאולה לתפלה משום דכתיב יענך ה' ביום צרה וכו' ושבת לאו זמן צרה היא, ולעניות דעתי נראה דמה שאין כן ביו"ט הוא משום שהם ימי דין כדתנן במשנה פרק קמא דראש השנה בפסח על התבואה וכו'] וטוב

21 הוא תוספת מהבאר הגולה בדברי הרמ"א, וכמצויין עה"ג בשו"ע, וראה א"ר שם, ופרימ"ג באשל אברהם ס"ק ג'.

להחמיר אם לא במקום שצריך לכך עכ"ד הרמ"א.

ובלבוש שם כתב [והמגן אברהם בסוף סימן תקפ"ד ציין לדבריו עיי"ש ובמחצה²²] ששאני יו"ט כיון דעיקר הגאולה מיוסדת על גאולת מצרים כמו שיש בה בפירוש ממצרים גאלתנו וכו' ובמצרים היו כל הימים ימי צרה, חוץ משבת שגם במצרים לא היו עובדים עבודת פרך בשבת, כמו שייסדו ז"ל בתפילת ישמח משה, וממשיך הלבוש שם באריכות שעפ"י הסוד בוודאי שא"צ לסמוך גאולה לתפלה בשבת, ודן שם לגבי יו"ט.

ובמשנ"ב שם (ס"ק ח' וט') מבאר דברי הרמ"א שמוותר לענות אמן יהא שמיה רבא וקדושה וברכו בין גאולה לתפילה בשבת אף בשחרית, כך כתב בא"ר (סק"ד) ופרי מגדים (משב"ז סק"ג) ושלמי ציבור (דיני קריאת שמע אות ל"ב) ועיין בביאור הלכה עכ"ד.

ובביאור הלכה מפרש שסתם להקל בעניית איש"ר, אף שבשע"ת כתב שאין להקל בזה עיי"ש.

והסתפק אאמו"ר זללה"ה מה הדין של סמיכות גאולה לתפילה ב"שביעי של פסח", דהרי בבאר הגולה (הנדפס ברמ"א) כתב דהטעם שיו"ט שאני משום שהם ימי דין²³, וכן העתיק לדינא בגר"ז שם סעיף ב' 'וימים טובים דינם כחול הואיל והם ימי הדין שבפסח העולם נידון על התבואה, ובעצרת על פירות האילן, ובחג על המים ואין לסמוך על סברא זו אם לא במקום שצריך לכך וכו'.

אמנם במשנ"ב שם כתב טעם אחר כיון שיום זה בשאר ימים ימי צרה, וכתב בתהלה לדוד שנ"מ בין העמים ביו"ט שחל בשבת שלפי הדרכי משה א"צ לסמוך, אבל לפי הבאר הגולה (שמודפס ברמ"א) צריך לסמוך דפשיטא שגם בשבת דנין, וכן מסיק שם התהל"ד שצריך לסמוך אף שבפרמ"ג (סימן קי"ד סק"ב) כתב שבשבת שחל ביו"ט א"צ לסמוך, אבל מדברי הגר"ז לא נראה כן.

וא"כ יש להסתפק מתי הם ימי הדין התבואה בפסח, האם זה ביום א', או ביום ב'²⁴ שמביאין העומר וכדברי

22 ועיין עוד במגן אברהם סימן ת"צ סק"ו מ"ש בזה.

23 וי"ל, שהרי מנהיגו שאנו אומרים י"ג מידות ביו"ט, אף שבשבת אין אומרים, והסיבה כי זה יום הדין [ולפי"ז יש להוכיח כהטורי אבן שהבאנו לקמן, שהדין על התבואה הוא ביום א' וז', כי הרי אנו אומרים בשניהם י"ג מידות, אמנם אם חל יו"ט בשבת אין אומרים אף שהוא יום הדין ויש לחלק].

24 וראה לקמן מה שכתבנו בענין יום השני של פסח שנקרא

הגמרא בראש השנה דף ט"ז "מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח, מפני שהפסח זמן תבואה הוא אמר הקב"ה הביאו לפני עומר כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות", **או אולי בשביעי של פסח בסוף החג²⁵**, ולא נתבאר כראוי בספה"ק מתי הדין של התבואה בחג הפסח?

ולבאר הגולה והגר"ז ודעימיה יהיה נ"מ לגבי סמיכות גאולה לתפלה.

ושוב האירו²⁶ שהדברים מפורשים בטורי אבן בראש השנה שם (ט"ז) וז"ל "בפסח על התבואה, לא נתברר לי איזה יום מימי הפסח הוי דין זה, ול"ל ביום הראשון של הפסח שהרי העומר מרצה על התבואה, ואיך אפשר להביא ריצוי אחר גזר דין, וליכא למימר שזה באחד מהימים האחרים של פסח, כי התנא היה צריך לפרושי דבר זה, וליכא למימר שזה נמשך כל ימי הפסח, כי אם כן הול"ל להביא עומר ביום הראשון, כדי לרצות על הנידונים ביום ראשון, וגם יש לתמוה קצת שהדין על האדם נמשך יום אחד ואילו התבואה נמשך ז' ימים.

ונ"ל שתחילת הדין הוא ביום ראשון וגמר דין ביום האחרון, ובימים בינתיים ליכא דין, והו"ל דומיא דאדם שתחילת דינו בראש השנה וחתימת דינו ביום הכיפורים והבאת העומר כיון דהוי לפני הגזר דין שפיר דמי, ואע"ג דמיום הבאתו עד גזר הדין איכא כמה ימים ל"ל בה, וכן הוא בסוכות על המים עכ"ד²⁷.

והראוני מרגניתא טבא בפירוש הרבי ר' יהונתן אייבשיץ

חג העומר.

25 ונראה מדברי הגר"א והמשנה ברורה בסימן תרס"ד ועוד, שעיקר הדין בסוכות הוא ביום האחרון בהושע"ר [והביאו מהזוהר שהדין הוא בשמ"ע ראה בני יששכר] וראה ברכי יוסף סימן ר"מ ס"ק י"ג. וראה רש"י יומא דף כ"א שהדין על המים הוא בסוף החג וי"ל.

26 וגם הביאו גם דברי הירושלמי בראש השנה שם שמסתפקת "תבואה שלקה בערב הפסח מאי זה דין לוקה" ונראה שאם לקה בפסח, בוודאי זה שייך לשנה הבאה. וראה גם בר"ה שם "תבואה שנידונית קודם הפסח נידונית לשעבר, לאחר הפסח נידונית להבא", וכתב שם הטורי אבן דלכאורה יש סתירה בדיוק של הגמרא, מה יהיה הדין בפסח גופיה, ומפר' שם דלשיטתו שהגזר דין על התבואה, בשביעי של פסח, בוודאי אם פסח גופיה נידונית לשעבר [ובדברי הירושלמי שמסתפק דווקא בערב פסח, יש לפלפל טובא, ואולי מיירי אחר חצות ואכ"מ].

27 וראה בטורי אבן השלם והמפואר [תשע"ט] שהביאו הרבה ציונים על הטורי אבן בענין זה.

עה"ת בפרשת אמור (פרק כ"ג פסוק י') "והנה הא דמביאין עומר בשני לפסח ולא בראשון של פסח דאז נידונין על התבואה, הטעם הוא כמ"ש האריז"ל בי"ט דראש השנה, דביום הראשון הוא דין על הנשמות, וביום השני על הגופות, וכן הדבר בתבואה דאין לך דבר שאין בו דבר רוחני, כדכתיב כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם וגו' היינו הרוחני שבלחם, ויהיה בתבואה ביום ראשון של פסח נידון הרוחני, וביום השני על הגשמי ענין בהמה, ולכך עומר מן השעורים מאכל וענין בהמה וכו' עיי"ש.

ונלמד מדבריו הק' ששני הימים הראשונים הם ימי הדין על התבואה²⁸.

וראה שם שהדין על התבואה בפסח הוא רק בארץ ישראל.

וראה בבגדי ישע סימן תצ"ג שכתב "שימי הספירה הן ימי דין על התבואה שלכך עומר בא מן השעורים, ע"כ נכון לפשפש במעשיו באלו הימים ויעשו תשובה"²⁹.

משמע לכאורה שכל ימי הספירה הם ימי הדין.

וראה בדבריו של השלה"ק במסכת סוכה פרק גר מצוה (בנדרמח"ח עמוד ת"ע) ולחשיבות הדברים נעתיק לשונו הק' "ויזכור כל ימי המועדים הם ימי דין כאומרם ז"ל בארבעה פרקים העולם נידון בפסח על התבואה וכו', וברבנו בחיי ביאר למה לא נזכר בתורה שמחה בפסח

28 וראה היטיב בבני יששכר חודש ניסן (מאמר ח) שנראה קצת מד' ש"כל' החג נידונין על התבואה.

29 ולכאורה הדבר כבר מפורש בראשונים, ראה באבודרהם [לספירת העומר] שכתב "טעם לספירת העומר מפני שהעולם בצער מפסח עד שבועות על התבואות ועל האילנות כדאיתא בפ"ק דראש השנה, תניא אמר רבי יהודה מפני מה אמרה תורה הביאו לפני תבואה וכו', ולפיכך ציוה הקב"ה לספור ימים אלו כדי שנוזכר צער העולם, ולשוב לו בלבב שלם, ולהתחנן לפניו לרחם עלינו ועל הבריות ועל הארץ, שיהיו התבואות כתקנן שהם סיבת חיינו, שאם אין קמח אין תורה, וזהו שאמר הכתוב (ירמיה ה' כ"ד) "ולא אמרו בלבבכם נירא נא את ה' אלו' הנוטן גשם יורה ומלקוש בעתו, שבעת חקות קציר ישמר לנו" - אלו שבעת שבועות שבין פסח לעצרת. [וראה בספורנו פרשת אמור פרק כ"ג פסוק ח' בתו"ד "ובהיות כי הצלחת הקציר תהיה כפי מזג הזמן מתחילת האביב עד הקציר" וכו'] וההדגשה באבודרהם שאם לא יהיה קמח לא יהיה תורה, והימים האלו הרי הם ההכנה לתורה וקניניה.

מפני שבארבעה פרקים העולם נידון, ומפני שפסח יום הדין וכל הדינים עתידים להיעשות, לכך לא נזכר בו שמחה כלל, אבל בעצרת שכבר בו דין אחד של פסח נכתב בו שמחה אחת, ובחג שכבר עברו בו שלושה דינים נזכר בו שלושה שמחות עכ"ד רבנו בחיי, והרי האדם צריך לראות כאילו העולם חציו זכאי וחציו חייב, נמצא שהחוטא בשחוק או בקלות ראש ביום טוב, חמור יותר משאר השנה, שמאחר שהעולם נידון בחטא אחד, אפשר שיוכרע העולם לכף חובה, ואז כל העניים שימותו או יצטערו מחמת העוני הרעב או הצמא כולם תלויים עליו, ובימי המועדים מלבד שמזונות האדם תלויים בהם, גם חיי האדם ונשמתו תלויין בדין כמו שכתב בעל הראשית החכמה.

ולפי שימי דין הם לכן חייב האדם לטהר עצמו ברגל כמו שאמר רב יצחק בראש השנה (ט"ז ע"ב) כמו שצריך להיכנס בטהרה בראש השנה ויום הכיפורים, ולכן אין ראוי שהאדם יתעצל בהם לבקש על נפשו בתפלה, ותחנונים כפי משפט היום כמו בראש השנה, ואמרינן בירושלמי האי מאן דדמיך בריש שתא וכו' ולא דווקא שישן, אלא גם אם הוא יושב בטל ישן קרי ליה הואיל ואינו עושה מעשה יום טוב ביום דין והוא הדין לשאר ימים טובים שהם כולם יומא דדינא עכ"ל³⁰.

ומתבאר מדבריו דמאן דדמיך וכו', קאי על כל הימים טובים שהם ימי דין³¹.

30 וראה גם במאירי שם שכתב שכל הזמנים הם לעורר לב האדם.

והערנו במק"א שבניסן מחלקים תבואה דמי חטים כמבואר ברמ"א, והוא גם לעורר על התבואה ע"י הצדקה.

31 ויש לציין שבלייל שבועות ניעורים, וכן בלייל פסח כמבואר בשו"ע סימן תפ"א סעיף ב' (וראה לשון הטור כל הלילה וכו') עד שתחטפנו שינה, ויש נעורים בלייל דשביעי של פסח כמבואר ביסוד ושורש העבודה בשער הצאן בשם ספה"ק וכן בלייל הושע"ר, וראה בספר נגיד ומצוה למהר"י צמח ששמע בשם מהרח"ו שבליילות הללו [הושע"ר ליל שביעי של פסח וליל שבועות] "מצוה לפרות ולגלות עומק החכמה, לפי שבאלו הימים הזמן גרמא והוא זמן מוכן לסודות וראוי לפרשם אז".

ניתן להשיג את הקובץ מודפס בערים הבאות:

אופקים

052-7635246 (סמיד)

בבתי הכנסת:

קיווי
שייטי

נחלת שמשון

אצל הבחור חיים טיטלבוים

אור עקיבא

בבתי הכנסת:

עץ חיים
מרכז התורה

אלעד

אצל הנציגים בשיבות:

בני ראובן
כנסת יחזקאל
תורה בתפארתה
תורת חסד

בבתי הכנסת:

דרך החיים
זכור לאברהם (הר"ן)
מאור שרגא
אחיעזר
דגל התורה

שדוד

רובע ג' - קרית חרדים

בביהכ"נ בית שמואל

רובע ז'

052-7668323 (מוזנק)
בביהכ"נ עטרת צבי

אשקלון

050-4181543 (לוי)

באר שבע

052-7628911 (היקלי)

בית שמש

קריה

02-9910398 (פינקלשטיין)

בביהכ"ס

שערי תורה
ישיבת אור לישרים

רמה ג'

ביהכ"ס אהבת תורה
02-9920797

יפה נוף

054-8488951 (וקסלר)

רמה א'

בבתי הכנסת:

כולל עטרת שלמה
ביהכ"ס לב אליהו

גבעתי

גבעה א

באר אברהם רח' נדבונא
הר"ן רח' זוהילה

גבעה B

בבתי הכנסת:

דרכי תורה רח' דרכי איש
טוב דעת רח' פנים מאירים

בית דגן

אצל ידידיו ר' יוסף מוצרי הי"ו

בית חלקיה

050-4156578 (מן)
ישיבת שערי שמועות

בני ברק

שכון ג' / יהודה הנשיא

053-3145900 (גולדשטוף)

בבתי הכנסת:

אוהל תמר
אשכנז רח' יעל

בית אריה רח' גרוסברד פינת
כעל התניא

בית הכנסת הגדול

דברי שיר

הליגמן

המרכזי - רמת אלחנן

חניכי הישיבות רח' רמב"ם

יד הארון

לדרמן

משכנות יעקב

נאות יוסף

שבת אחים

שיח תפילה רח' קה"

שם אבותי

תפארת נחמן

בכוללים:

בית הלל

ברסלב

חזון איש

ישכר באוהליך רח' סורוצקין

נחלת משה

עטרת שלמה (צעירים)

פוניבז' (אוהל קדושים)

אצל הנציגים בשיבות:

אורחות תורה

אהבת אהרון

בית מדרש עליון

גאון יעקב

קרלין

תפארת ציון

מרכז

חנות גל פז- ר"ע 88

חנות שאבעס חז"א 49

פרדס כץ

במקוה

בבתי הכנסת:

מנין אברכים (אבוחצירה 9)

אילת השחר

קרית הרצון

בביהכ"ס זיו יהודה

כרם גפן ישראל

בית שאן

בביהכ"ס חנוך לנער רח' הרב

עובדיה יוסף 054-8443873

בתי ים

באבוב

כולל בית יעקב

כולל היכל התורה

בביהכ"ס היכל הקודש רח'

ויצמן 65 053-5515612

הרצליה

שכונת נווה עמל

בביהכ"נ חפץ חיים רח' כצנלסון

זכרון יעקב

בבתי הכנסת:

חזון איש

מסילת ישרים

חולון

תל גבורים

כולל עטרת חכמים רח'

החיים 5

חיפה

נווה שאנן

ישיבת נחלת הלויים

בביהכ"ס מקלט רח' פרל

פינת מנדלה

הדר

ישיבת תפארת ישראל

04-8699455 (חסידים)

בביהכ"ס צא"י

בבני ברק

בביהכ"ס קדושי השואה

כולל אילת השחר

בבית

קרית שמואל

שטיבלך (רח' יונה)

נוף כנרת מוריה

בביהכ"ס המרכזי רח' הרב

אלישיב 7

טלזסטון

02-5335545 (כל בו אלן)

יבנאל

בביהכ"ס מעין גנים

יוקנעם

יחד שבטי ישראל

מדרשה לב לאחים

יסודות

ביהכ"ס המרכזי

ירוחם

ביהכ"ס המרכזי

052-7627788 (מיכאל)

ירושלים

בית וגן

02-6449498 (שעיר)

הפיסגה 46

ישיבת קול יעקב

בבתי הכנסת:

אמינינוב

מנין אברכים

בית ישראל

ישיבת מיר (בבנין המרכזי)

גאולה

חנות גל פז (מלכי ישראל)

גבעת שאול

בבתי הכנסת:

יחי ראובן

אוהל יונתן בכולל ישכר

באוהליך

ברכת יוסף

גוש 80

ביהכ"ס בראשות הגאון ר'

דן סגל שליט"א

גילה

ביהכ"ס חזון נחום

052-7653820

גני גאולה

בביהכ"ס נחלת עקיבא,

בשטיבלך

הר נוף

בבתי הכנסת:

אמרי שפר

קהילת בני תורה

כנסת

054-8429113 (גרוס)

מטרסדורף

ישיבת בית שמואל

בביהכ"ס היכל שמואל

נווה יעקב

052-7677676 (לוי)

בבתי הכנסת:

חניכי הישיבות מרכז

תורה ותפילה

שערי תורה

סורוצקין

בבתי הכנסת:

אהבת תורה

באר שמואל

היכל שמואל

סנהדריה

ביהכ"ס פאג"י

סנהדריה המורחבת

בבתי הכנסת:

עזרת תורה

ויזניץ (מאור חיים)

עזרת תורה

בית הכנסת בית ישראל

קטמון

ישיבת יד אהרון

קרית יובל

אוהל אבשלום רח' רובינשטיין

שיח ישראל רח' זנגויל

פילוב רח' שטרן 30

רובע היהודי

ישיבת אש התורה

כולל צלו של היכל

רוממה

בית כנסת חניכי הישיבות

רמות א'

054-8408719 (גולדשטוף)

בבתי הכנסת:

משכן שרגא

שערי תבונה

רמות ג'

בבתי הכנסת:

חניכי הישיבות צא"י

רמות פולין

ביהכ"ס אוהל יוסף

רמת שלמה

ביהכ"ס המרכזי

שערי חסד

054-8498969 (קירט)

כפר סבא

בביהכ"ס ע"ש הצדיקים

פרמיאל

הקהילה הדרומית

בביהכ"ס כרם מיכאל

שכונת המייסדים

ישיבת רנה של תורה

בביהכ"ס תורה ותפילה

מודיעין עילית

בכוללים:

עטרת שלמה,

ישכר באוהליך, הר"ן

כתר תורה הרב אברמוב

פוניבז'

בית אבא

מגדל עוז

חפציבה

ישיבת כנסת יצחק

בביהכ"ס המרכזי

נאות הפסגה

בביהכ"ס המרכזי

קרית ספר

בבתי הכנסת:

אוהל יוסף מאיר

חזון דוד

פונוביז'

קול תורה

קצות החושן

שיח יצחק

שיר ושכחה

ברכפלד

בבתי הכנסת:

חניכי הישיבות רשב"י

ישיבות מיר

גבעה א'

אוהל תורה

חניכי הישיבות רשב"י

ישיבות דוד

גרין פארק

ביהכ"ס בני הישיבות

גבעה הדרומית

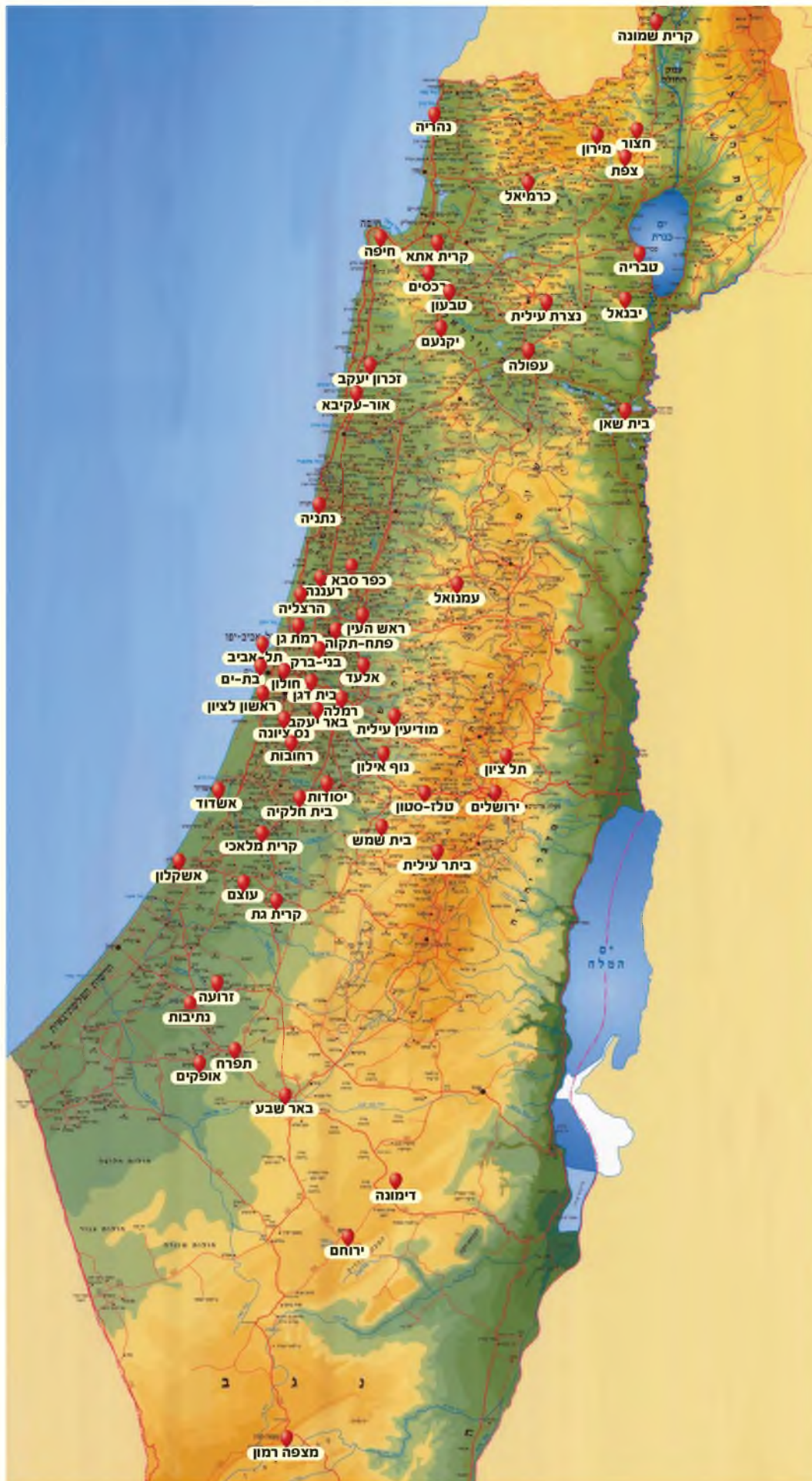
בית תפילה

מירון

בכולל של הרב אבוחצירא

מצפה רמון

ניתן להשיג את הקובץ מודפס במקומות הבאים:

הצטרף גם אתה להפצת הקובץ במקומות נוספים!